

SERBIAN ACADEMY
OF SCIENCES AND ARTS

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY

SPECIALA EDITIONS
Volume 71

Ivica Todorović

The Holly Structure

**In Search for a Unique Foundation of
Cultural Phenomena**

Editor
Dragana Radojičić

BELGRADE 2009

СРПСКА АКАДЕМИЈА
НАУКА И УМЕТНОСТИ

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ

ПОСЕБНА ИЗДАЊА
Књига 71

Ивица Тодоровић

Света структура

**Трагање за јединственом основом културних
феномена**

Уредник
Драгана Радојичић

БЕОГРАД 2009

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михајлова 36/IV, Београд, тел. 011 26 36 804
eisanu@ei.sanu.ac.rs
www.etno-institut.co.rs

За издавача:
Драгана Радојичић

Рецензенти:
академик Војислав Становчић
др Драгана Радојичић
др Александра Павићевић

Секретар редакције и коректор:
Марија Ђокић

Лектор:
др Софија Милорадовић

Превод на енглески:
др Јелена Чворовић

Корице:
Милош Јовановић

Техничка припрема:
Милош Јовановић

Штампа:
Академска издања
Београд

Тираж
500 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије

Примљено на IX седници Одељења друштвених наука САНУ
одржаној 15. децембра 2009. године, на основу реферата
академика Војислава Становчића

САДРЖАЈ

0.1. УНИВЕРЗАЛНИ ЗАДАТАК	7
I КУЛТУРА УВЕК И СВУДА	13
II ВАТРА И ВОДА	31
II.1. СУСРЕТ СА НЕПОЗНАТИМ	31
II.2. КРСТОНОШЕ И БАШ-ЧЕЛИК	34
II.3. ДУБЉИ СЛОЈЕВИ ЗНАЧЕЊА	50
II.4. ПОБЕДА КУЛТУРЕ И КОМПЛЕТИРАЊЕ ПСИХЕ	58
II.5. ГОВОР СНОВА	71
II.6. КОЛЕКТИВНА ПСИХА И СВЕОДРЕЂУЈУЋИ ПРИНЦИП	78
III СВЕОПШТИ ОБРАЗАЦ	89
III.1. БАЗИЧНИ КОНЦЕПТ	89
III.2. АТОМИ КУЛТУРЕ	96
III.3. ДИЈАХРОНИЈСКА ДИМЕНЗИЈА КУЛТУРНОГ СИСТЕМА	125
III.4. УНИВЕРЗАЛНИ ЗАПЛЕТ	137
III.5. СТРУКТУРА, КУЛТУРА, ЛОГИКА	152
IV КУЛТУРНА СЛАГАЛИЦА	157
IV.1. ЕЛЕМЕНТИ ДУХОВНЕ КУЛТУРЕ	157
IV.2. СОЦИЈАЛНА СТРУКТУРА	175
IV.3. ГРАНИЦЕ КУЛТУРЕ	188
IV.4. КУЛТУРОЛОГИКА	193
IV.5. ИНИЦИЈАЛНИ СИСТЕМ (ИЛИ ОТКРОВЕЊЕ)	215
IV.6. ЦЕЛИНСКИ ОКВИР	253
V ИСКОРАК У НЕПОЗНАТО	266
V.1. ОД ШАХА ДО БИБЛИЈЕ	266
V.2. ЧУДЕСНИ БРОЈЕВИ	275
V.3. СТРУКТУРОЛОГИЈА И КОМУНИКАЦИЈА	296
V.4. КОНСТРУКЦИЈА И/ИЛИ РЕКОНСТРУКЦИЈА	302

ДОДАТАК PMS/0 (НАТКУЛТУРА).....	309
ДОДАТАК XXX/0 (УКУПНИ ПРИРОДНО-КУЛТУРНИ СИСТЕМ) ..	327
ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ.....	345
РЕЗИМЕ.....	361

0.1. УНИВЕРЗАЛНИ ЗАДАТАК

*УВОДНИ ОСВРТ**

Замислимо да је пред нама необичан задатак: од нас се тражи да целокупну стварност покушамо обухватити представљањем јединственог модела, односно обрасца. Не знамо да ли образац постоји или не, али је наш задатак (у овом мисаоном експерименту) да га представимо у непосредном облику, односно – да га (ре)конструишемо. При том се од нас такође тражи да то покушамо учинити научним средствима, и то у ограниченом просторном и временском контексту.

Наравно, пре свега морамо размислити о томе да ли да уопште прихватимо рад на овом задатку. Међутим, у нашем мисаоном експерименту нема одустајања. Задатак морамо спровести до краја. Морамо понудити решење, какво год оно било.

Потенцијална награда, која нас чека на крају пута, јесте доживљај целине, доживљај потпуности услед спајања елемената, који су нам пре овог „експеримента“ деловали сасвим неповезано и ефемерно, у једну јединствену целину. Уосталом, већ сама ова врста самоостварења свакако је довољан подстицај за наше истраживање. Задатак који нам је постављен, истовремено је постављен сваком научнику и сваком човеку, представљајући једну од примарних запитаности. Идеја обједињавања научних сазнања, тј. визија целине која се налази иза вештачки раздвојених елемената, увек је огромном снагом привлачила људски ум.¹

* Књига је резултат рада на пројекту бр. 147020 „Србија између традиционализма и модернизације – етнолошка и антрополошка проучавања културних процеса у Србији“, који у целости финансира МНТР РС.

¹ У наведеном смислу – као и у контексту комплетног ауторског приступа примењеног у овој студији – посебно илустративна су размишљања Ервина Шредингера (1887-1961), чувеног научника и једног од утемељивача квантне механике, на крају његовог дела посвећеног разматрању суштине феномена живота, као и односа ума и материје: „Верује се да научник поседује из прве руке, целовито и савршено знање у некој области, па се зато обично очекује да не пише о теми којом није темељно овладао. То се

У овој књизи – која је већ најављена у уводним деловима претходних студија, представљајући њихово логично заокружење² – нагласак је стављен на феномен *културе* (у уобичајеном смислу те речи), док је разматрање *културе природе* – као другог, кључног аспекта стварности – остављено за наредну, још обимнију студију.³

сматра садржајем ‘лепог понашања’. Овога пута молим за одобрење да не прихватам правила ‘лепог понашања’ (ако и постоје) и да се ослободим одговарајуће дужности. Моје оправдање је следеће: Наследили смо од наших предака жестоку чежњу за уједињеним, свеобухватним знањем. Сам назив највиших образовних институција подсећа нас да је од давнина, током много векова, универзални аспект био једини коме се поклањало пуно поверење. Међутим, распрострањење, како у ширину тако и у дубину, многих области знања за последњих стотинак година довело нас је пред необичну дилему. Јасно осећамо да тек сада почињемо да располажемо поузданим материјалом за стварање целине од свега што је познато; али, с друге стране, то постаје непојмљиво за један ум неспособан да овлада више но малим посебним делом знања. Не видим другог начина да се умакне тој дилеми (да наш први циљ не буде заувек изгубљен), до да се неки од нас упусте у синтезу чињеница и теорија, иако са половичним и нецеловитим знањем, уз ризик да од себе направимо будале. Толико у моју одбрану“ (Ervin Šredinger, *Šta je život? Um i materija*, Kultura, Beograd, 1980, 186).

² В. Предговор у: Ивица Тодоровић, *Ритуал ума – Значење и структура латијског опхода*, Етнографски институт САНУ, Посебна издања 53, Београд, 2005, 7-8; Предговор у: исти, *Митска истина Срба – Анализа митских сагледавања улоге и значаја српског народа*, Звоник, Београд, 2005, 9.

³ Синтагма *култура природе* односи се на додатно проширивање концепта о јединственом систему елемената културе, са нагласком на непосредном сагледавању рационално осмишљених и уређених, хармонијско-симетријски организованих образаца у „природним“ феноменима, које – у контексту нашег приступа/увида – такође можемо посматрати као саставне делове феномена *културе* (!), схваћеног у проширеном смислу речи. Услед тога, управо говоримо о *култури природе*, превасходно као о низу рационално осмишљених и повезаних система, који суштински уобличавају целокупну природну стварност. Другим речима, овде се – саобразно мноштву непосредних и упућујућих чињеница – заступа теза да природа није само бесловесна материја, односно – сплет бесловесних/случајних утицаја физичких сила, већ интелигентно организована целина, формално различита варијанта универзалног културног поретка, који уочавамо унутар феномена што спадају у домен културе у ужем смислу. Уп. са концептом изложеним у студији: Miloje M. Rakocević, *Univerzalna svest i univerzalni kod*, Svest –

Читаоца позивамо да се током ишчитавања ове књиге активно придружи истраживањима, те да покуша да аналитички сагледа сваки од уочених аспеката разматраних појава. Само тако он може доћи у непосредан контакт са проблематиком која се овде износи и разматра. У супротном, уколико победи унапред донесена процена да је реч о сувише комплексном проблему и претерано сложенем методолошком приступу или начину излагања, пропустиће се суочавање са необичним чињеницама, за које је неопходно „повезивање“ са што већим бројем заинтересованих посматрача. Из тог разлога, поред осталог, аутор се трудио да одабере „средњи пут“ у интерпретацији и да се – што је више могуће – клони специјалистичких, уско стручних мистификација. Дакле, настојали смо да (и поред бројних, подразумевајућих ограничења) наш приступ лоцирамо у интердисциплинарном, међунаучном и свенаучном простору, који омогућава сваком заинтересованом читаоцу да се укључи у проблем и да га разуме. У том случају, мноштво несувислих појава претвориће се у менталне објекте са индивидуалним својствима и занимљивим судбинама, а замршене структуре, тј. одговарајуће шематске представе – у јасна и суштински једноставна постоља, на којима почива целокупност културних, али и природних манифестација.

* * *

На овом месту, дакле, уоквирује се – као резултат претходних, вишегодишњих истраживања, чији је само један део обухваћен нашом књигом – представљање и разматрање

научни изазов 21. века, Čigoja štampa, Beograd, 1996. Ракочевић, наиме, у свом приступу полази од претпоставке „да сви (прави) природни системи представљају различите аспекте и/или начине остваривања најбољег могућег склада (кохеренције), што подразумева њихову детерминацију најбољом могућом – симетријом, хармонијом и пропорцијом“ (М. М. Ракочевић, *Рационалност изворне религијске свести на примерима из Библије*, Наука – религија – друштво, Богословски факултет СПЦ, Министарство вера Владе Републике Србије, Београд, 2002, 127).

проблематике постојања специфичних, системски уређених и организованих комплекса, какве смо уочили у низу, на први поглед, неповезаних феномена.⁴

Како бисмо спојили различите целине, тј. делове предочених излагања, користили смо се методолошким поступком који бисмо могли назвати „холограмским“, односно – нисмо се либили понављања извесних констатација (тј. садржаја) које смо претходно већ предочили.⁵ Тим путем смо покушали да поглавља, односно целине у овој књизи учинимо што самосталнијим, како би се – макар до извесне мере – омогућило и несукцесивно, синхронијско савладавање текста за оне читаоце који не би имали потребу (или довољно стрпљења) да доследно („од почетка до краја“) пропрате текст. Наравно, то није пут који предлагемо као коначну опцију, већ пре свега као, евентуално, уводно и прелиминарно упознавање са садржајем књиге.

У првом делу представимо проблем постојања склада, тј. осмишљених комуникацијских аспеката и изражених симетријско-хармонијских релација у различитим културним феноменима. Крајње сажето прво поглавље уводног је карактера и прелиминарно се бави универзалним структурама, док је друго, знатно комплексније поглавље засновано на проучавању конкретних, посебно илустративних културних феномена (из изванредно упућујућег оквира/контекста српске грађе).

⁴ Као што је већ наглашено, наша наредна монографија прошириће и додатно конкретизовати проблемски контекст изнесен у овој студији. Другим речима, на овом месту фокусирамо феномен културе у стандардном смислу речи, настојећи да формулишемо његов примарни системски оквир, док је ширење ове проблематике представљено само у базичним контурама.

⁵ Наведени „холограмски“ принцип често се у савременом контексту употребљава у вези са поимањем нераскидиве повезаности целине и делова, великог и малог, макрокосмоса и микрокосмоса. Рецимо, у једној научно-популарној књизи, која у значајној мери почива на интерпретацијама идеја познатог физичара Бома, говори се о томе како „баш као што сваки део холограма садржи слику целине, у сваком делу универзума је нерасклопљена целина. То значи да бисмо могли наћи галаксију Андромеда у нокту палца наше леве руке само када бисмо знали како“ (Majkl Talbot, *Holografski univerzum*, Artist, Beograd, 2006, 51).

Затим следи непосредна реконструкција јединствене основе културних појава у општем/синтетичком (поглавље III) и конкретизованом/аналитичком (поглавље IV) контексту. Другим речима, у трећем поглављу представимо општи (синхронијски и дијахронијски) пресек, док ћемо у четвртном поглављу посебно издвојити/фокусирати сваки од реконструисаних елемената уз помоћ одговарајућих илустрација.

Последње (пето) поглавље усмерава се на рекапитулацију претходно учених чињеница и одговарајућих закључака, уз нагласак на перспективама додатних, тј. шире конципираних трагања за универзалним обрасцима који уобличавају целокупну стварност.⁶

Бројне шематске представе (преко 130) предочене у овој студији имају за циљ да непосредно илуструју конкретне системе и структуре о којима се говори у тексту. У многим, пак, случајевима наведене шематске представе и цртежи упућују на семантички разгранате, веома сложене комплексе који захтевају засебан простор и низ додатних објашњења, али је њихово навођење у овој књизи било неопходно како би се макар назначили одговарајући проблемски контексти (на које указују представе). Овим путем наша студија се повезује са свим оним, изузетно бројним, важним чињеницама које – услед различитих ограничења – нису могле да постану њен саставни део. У сваком случају, сврха предочених шематских представа јесте, пре свега, да олакшају читање и разумевање овог текста, односно да на сажетом простору прикажу мноштво релевантних чињеница, које се без њих никако не би могле на одговарајући начин презентовати читаоцу.

⁶ Свако од наведених поглавља, осим првог, састоји се од више целина (потпоглавља) које су усредсређене на кључне димензије наведених базичних проблемских оквира. Такође, треба нагласити и то да ће многе чињенице од суштинског значаја, а да се не би реметио основни ток излагања, бити изнесене у напоменама, које у контексту ове студије често имају посебан значај, као и у додацима на крају књиге.

Ово је, у најкраћим цртама, концепт излагања резултата које доноси наша књига, са општим насловом (*Света структура*) везаним за потенцирање значаја истраживања структуре на свим нивоима. Јер, свака појава поседује структуру (од стола/ намештаја до бајке/народне књижевности, као и од овог текста и сваке његове речи до универзума), мрежу базичних елемената и односа без чијег је разумевања немогуће разумети саму суштину појаве.**

** Посебну захвалност на непосредном подстицају за настанак ове књиге дугујем др Драгани Радојичић, директору Етнографског института САНУ.

I КУЛТУРА УВЕК И СВУДА

О СКЛАДУ У КУЛТУРНИМ ФЕНОМЕНИМА

Општи посматрачки оквир. Истраживања спроведена у претходном периоду указала су на присуство истоветних структурних и структурно-нумеричких образаца у различитим културним феноменима.⁷ Осим тога, увид у представе о структурним основама најзначајнијих природних феномена (периодни систем хемијских елемената и генетски кодни систем, пре свега) такође указује на присуство сличних образаца, што наведени контекст шири до крајњих граница *универзалности*.

Наведимо један врло илустративан и индикативан пример, који нас већ на самом почетку уводи у срж разматраног проблема. Наиме, посебно карактеристична је следећа природна релација, коју предочавамо кроз надахнуту интерпретацију изузетно мултидисциплинарно усмереног истраживача М. Ракочевића: „Ево чињеница које је максимално коректно и недвосмислено, можда баш и као резултат високог домета специјализација (опет парадокс!) предочила западна наука двадесетог века. У *Свету* таквом какав јесте (ајнштајновском) постоји '*подсвет*' хемијских елемената. Међу њима постоје они за које се може рећи да су 'стабилни' и постоје нестабилни – радиоактивни хемијски елементи. При томе се хемијски елементи могу испољавати као изотопи (на истој позицији у периодном систему). Утврђено је да у Природи има тачно 20 стабилних моноизотопних елемената, остали су вишеизотопни. Тек после полонијума (Po) који је 84-ти по реду у периодном систему, сви хемијски елементи су нестабилни; до њега, стабилних је 81 и 3 нестабилна елемента. То би онда могао бити систем (ако се већ са овим прихватимо трагања

⁷ В. бројне ауторове радове (на које се често позивамо у напоменама у овој студији) засноване на структуралном проучавању различитих културних феномена, превасходно из контекста традиционалне духовне културе Срба. Исто тако, овде се позивамо и на истраживања општег (системског) карактера, која ће бити представљена у засебној, већ најављеној студији.

идући линијом универзалности) $81 + 3$; или, ако се искључи 20 моноизотопних елемената, био би то систем $61 + 3 = 64$. Ако нас у истраживању првенствено интересује *стабилност*, онда бисмо могли да закључимо да се овде ради о 81-ом реалитету једне врсте, односно о 61-реалитету једне и три реалитета сасвим друге врсте. Такође, имајући у виду аспект изотопности, можемо да кажемо да се и у оквиру реалитета означених бројем 81 налази 61 + 20 реалитета. С друге стране, у науци двадесетог века дефинитивно је утврђено да се '*подсвет*' *генетског кода* састоји од 20 реалитета означених као аминокиселине и 61-ог реалитета означених као кодони (као триплетни или трословне речи које настају из четворословне азбуке; четири различита полазна молекула комбинују се тако да могу наградити тачно онолико колико је простор-временом, тј. математиком допуштено – 64 тромолекулске агрегације, односно 64 трословне речи). Постоје тачно три реалитета који су неке 'другачије' врсте, то су 'стоп' команде које означавају прекид у синтези протеина. Изван њих, према томе, преостаје 81 хемијски ентитет у генетском коду.⁸

Дакле, овде смо видели базичне структурно-нумеричке релације које спајају системе „живе“ (генетски код) и „неживе“ (јединствени систем хемијских елемената) природе, на начин који је свима очигледан. Међутим, фасцинантно је то што се наведене релације у потпуности подударају са релацијама уоченим унутар *примарног језичко-логичког модела*, реконструисаног на основу специфичних/основних заменица и прилога у српском језику, а изнесених у студији *Ритуал ума*.⁹

Наиме, и овде видимо тачно 81 (први системски контекст), односно 64 (други системски контекст) примарна/централна ентитета, од којих су управо 3 „непостојећа у природи“ (тј. три ентитета су формалног карактера: реч је о облицима *понекако*, *понеколико* и *понекако*), што се у целини уклапа

⁸ М. Ракочевић, *Његошев исконски логос 1*, Интерпрес, Београд, 2000, 12-13.

⁹ В. поглавље „Универзална структура мишљења“ (VIII) у: И. Тодоровић, *Ритуал ума*.

у претходно наведени системски оквир¹⁰ (в. представе PMS/CC//1-4; PMS/PP3, PMS/PP2, PMS/PP1).

Наглашавамо да је ово само један пример (!), али онај који ће нас непосредно упутити на базични реконструктивни нацрт/контекст универзалног карактера, о чему ће се још говорити у наредним поглављима.

Према томе, у претходним редовима представили смо особене паралеле између културних и природних система/феномена. Међутим, како су и предочене („природне“) представе превасходно резултат *људског* покушаја аналитичког сагледавања природне стварности, онда и њих – упрошћено речено – можемо посматрати у широко схваћеном *културном контексту*, односно – као део трагања за јединственом основом *културних феномена*, а које се спроводи из свеобухватне етнолошко-антрополошке перспективе.¹¹

У сваком случају, унутар различитих културних феномена (пре свега – најзначајнијих и најкомплекснијих, оних које нису стварали – нити су могли стварати – појединци, већ су настајали као резултат активности већег броја људи/аутора) уочава се специфична, уређена хармонијско-симетријска повезаност елемената, при чему је наведени склад такве природе да упућује на *интелигенцију* изузетних размера. Сличне појаве уочавали су и други аутори, покушавајући да одреде природу ове врсте интелигенције.

Илустративне формулације. Примера ради, за наш приступ посебно значајан, Клод Леви-Строс у својим делима, у ствари, говори о начину на који ум функционише у култури, у свим областима културе проналазећи геометријски ред, у складу са становиштем да митови делују на посебан, може се рећи – савршен начин, а да их људи нису свесни, при чему, дакле, ум „има своје разлоге, а које човек не познаје“.¹² Овакав приступ такође наглашава и „улогу несвесних принципа који

¹⁰ В. у: исто, 421-422. Посебно обратити пажњу на поменуте („не-природне“) облике, у датим структурним представама означене курзивом.

¹¹ В. напомену 3.

¹² Клод Леви-Строс, *Дивља мисао*, Нолит, Београд, 1966, 290.

уређују културне системе“.¹³ С тим у вези, Леви-Строс се не либи да повеже логику генетског кода са логиком културних система, односно – не устручава се „да и самој природи припише ону исту геометријску логику по којој, наводно, функционише људски дух“.¹⁴ По наведеном становишту, и „природа“ је изабрала онај исти модел за који су у почетку везивана имена Трубецкоја и Јакобсона.¹⁵

Бавећи се тумачењем одговарајућег, структурног начина мишљења, тј. сагледавања стварности, Едмунд Лич констатује како је Леви-Строс уочио да „вербалне категорије садрже у себи механизам помоћу којег се универзалне карактеристике људског мозга преображавају у универзалне карактеристике људске културе“.¹⁶ Другим речима, он је – на основу својих истраживања – дошао до закључка да ред постоји свуда, односно – да постоје „универзални закони који управљају несвесном делатношћу духа“¹⁷, и да су они општег карактера, уз настојање да се издвоји „одређен број типова менталних операција, које се понављају“, тј. уз конкретизацију хипотезе да су „друштвена организација и понашање резултат ограниченог броја менталних категорија, што значи да морају постојати 'темељни планови' свих облика људског понашања“.¹⁸

У покушају објашњавања свеопштег присуства сличних структурних образаца, односно истоветних законитости, левистросовски приступ суштински резултира становиштем да су ти закони „својствени посвуда једнакој људској природи, односно структури мождане коре, која, слично компјутору, одговара на вањски свијет у складу с ограниченим бројем категорија“.¹⁹ Уосталом, већ је претеча Леви-Строса и суштински родоначелник

¹³ Zagorka Golubović, *Antropološki portreti*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1991, 191.

¹⁴ Nikola Milošević, *Predgovor*, у: K. Levi-Stros, *Mitologike I*, Prosveta, BIGZ, Beograd, 1980, стр. XLVI.

¹⁵ Исто, XLVI.

¹⁶ Edmund Lič, *Klod Levi-Stros*, Duga, Beograd, 1972, 48.

¹⁷ Claude Levi-Strauss, *Strukturalna antropologija*, Stvarnost, Zagreb, 1977, 68.

¹⁸ Ivan Kuvačić, *Pogovor*, у: C. Levi-Strauss, *Strukturalna antropologija*, 394-395.

¹⁹ Исто, 395.

структурализма, Владимир Проп, установио постојање сасвим одређеног броја базичних образаца (тј. *функција*) који одређују феномен бајке, односно – све текстове који заиста спадају у дотичну категорију народне књижевности, чиме је непосредно доказана сводљивост неизмерне грађе на мали број основних облика, у смислу извесне врсте *културних атома*, суштински аналогних левистросовским *митемама*.²⁰

С друге стране, и Јунг уочава свеопште присуство одређених истоветних образаца, које он назива *архетиповима*, дефинишући их као основне јединице/садржаје колективно несвесног.²¹ Он суштински усложњава дотадашњи аналитичко-методолошки дискурс, у науку на велика врата уводећи поменуте појмове *колективне психе* и *архетипова*, при чему ипак остаје до краја нејасно на које се све начине могу тумачити ови појмови, и поред – можемо рећи – доказаности егзистенције њихових појавних аспеката, као што су то, уосталом, с друге стране (ван ужег контекста психологије и одговарајуће праксе о којој сведоче Јунг и његови следбеници) показали и непосредни теренски етнолошки увиди.²² Наиме, јунговски схваћени архетипови посебно су јасно манифестовани и у бајкама и сновима, што, такође, показују резултати наших истраживања.²³ У складу са својим становиштем које покушава да помири доминантну материјалистичку научну парадигму и најшире схваћене психолошке увиде и опсервације, Јунг сматра да су архетипови генетски наслеђени, универзални образци, и да се испољавају у виду симболичких, митских слика које су набијене емоцијама.²⁴ У вези с овим су и одговарајућа истраживања (и дефинисања) појмова типа *синхронизитета* и других сродних категорија, која незауостављиво шире границе научног истраживања стварности, сасвим очигледно – знатно

²⁰ В. студију: Vladimir Prop, *Morfologija bajke*, Prosveta, Beograd, 1982. В. „Структура митова“ у: C. Levi-Strauss, *Strukturalna antropologija*.

²¹ В. рецимо Karl Gustav Jung, *Arhetipovi i razvoj ličnosti*, Prosveta, Beograd, 2006, 66.

²² В. потпоглавље II.5. („Говор снова“).

²³ В. исто.

²⁴ Žarko Trebješanin, *Predgovor*, у: K. G. Jung, *Arhetipovi i razvoj ličnosti*, 7.

комплексније у односу на упрошћене представе, константно одржаване и промовисане током читавог двадесетог века.²⁵

Са проблематиком, односно феноменом свеприсутности истоветних или сличних/хомологних образаца суочавају се (наравно, услед „специјалистичке“ аутоцензуре или парадигматске предодређености – углавном стидљиво и у домену научно-популарног дискурса) и истраживачи на пољу природних наука. Илустрације ради, у научно-популарном контексту често се помињало име британског биохемичара и физиолога биљака Руперта Шелдрејка, који „верује да се не губи ниједно од искустава која су жива бића стекла у току еволуције“, а да су сва искуства сабрана у тзв. „морфогенетским пољима“, при чему она не делују само на нивоу наслеђа, „и не само у подручју живог“.²⁶ У сродном контексту, који промовише специфично модификован материјализам (али са јасно израженом тенденцијом да се веома лако измести изван те прилично парадоксалне позиције), говори се и о постојању прототипских „свеукупних нацрта уобличавања организма“²⁷, односно о томе да „у сваком живом бићу, па чак и у сваком камену, активно је стремљење према вишем развиту, и оно се смирује тек кад се достигне тачка Омега“²⁸.

Наведене синтагме упућују на изузетно широк спектар тумачења и произлазећих идеја, све до објашњења са теистичким предзнаком, или са сасвим јасном теолошком формулацијом. Осим тога, приступи наведеног типа дозвољавају и најразличитије аналогии са културним феноменима, јер се овакве идеје не могу посматрати изоловано. Дотични закључци би се, рецимо, могли упоредити са примерима најсложенијег модела крстоношког литијског опхода у српској

²⁵ В. студије: С. G. Jung, *Sinhronicitet: načelo neuzročnog povezivanja*, у: С. G. Jung, W. Pauli, *Tumačenje prirode i psihe*, Globus, Prosvjeta, Zagreb, 1989; К. G. Jung, *Sinhronicitet kao princip akauzalnih veza*, у: *Duh i život*, Matica srpska, Beograd, 1977.

²⁶ *Traži se novi Darwin*, Galaksija 168, april 1986, 11. В. Rupert Sheldrake, *A New Science of Life*, J. P. Tarcher, inc., Los Angeles, 1981.

²⁷ *Traži se novi Darwin*, 11.

²⁸ Исто, 10.

народној култури, који логично произлази из системских могућности наведеног ритуала – у одговарајућем културно-традицијском контексту – као најсложенијег комплекса једног митско-обредног система (српске народне религије).²⁹ У популарним, али и научним текстовима често се наглашава и то да „природа поштује симетрије“³⁰, при чему се посебно подвлачи присуство *уређених нумеричких образаца* (Фибоначијев низ и модел златног пресека, на пример; в. представе ПМС/И//1 и ПМС/И//2) на различитим нивоима организације материје, итд.³¹ Ово је, уосталом, општепознато и у најширем научном, мултидисциплинарном контексту. Тако је, примера ради, Вјачеслав В. Иванов већ пре тридесет година нагласио како „изгледа да теорија симетрије, коју су најпре разрадили Федоров и Шенфлис (...), вршећи истраживања у кристалографији, прераста у овом тренутку у једну посебну науку (...), чији би значај могао да буде необично велики у физици (...), геологији (...), биологији (...), у естетици (...) и у осталим друштвеним наукама. Овај процес би могао да буде једно од највећих достигнућа науке у другој половини овог века“.³²

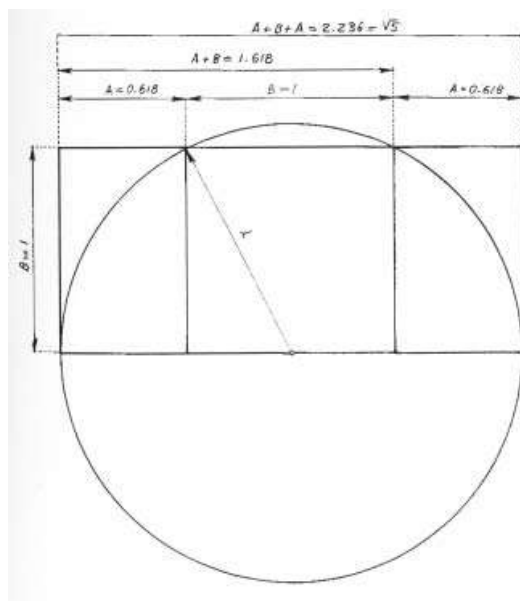
²⁹ В. студију: И. Тодоровић, *Резултати истраживања обреда литија – допунски осврт*, Зборник Етнографског института САНУ 23, Београд, 2007. В. поглавље „Структурне особености и парадигматске могућности“ у: исти, Ритуал ума.

³⁰ Branko Lalović, *Sve tajne sveta*, Galaksija 153, januar 1985, 23.

³¹ У овом контексту могу се навести уистину бројни примери. В. рецимо: Lajl Votson, *Iza superprirode*, Dosije, Službeni list SRJ, Beograd, 1996, 34-36. Такође в. и: Đerd Doci, *Moć proporcija – Harmonija u prirodi, umetnosti i arhitekturi*, Stylos, Novi Sad, 2005; в. пре свега поглавља 1, 5 и 6 у наведеној књизи.

³² Vjačeslav Vs. Ivanov, *Antisimetrični i simetrični odnosi u prirodnim jezicima i u drugim semiotičkim sistemima*, Treći program 42, leto 1979, 356-357.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/И//1.

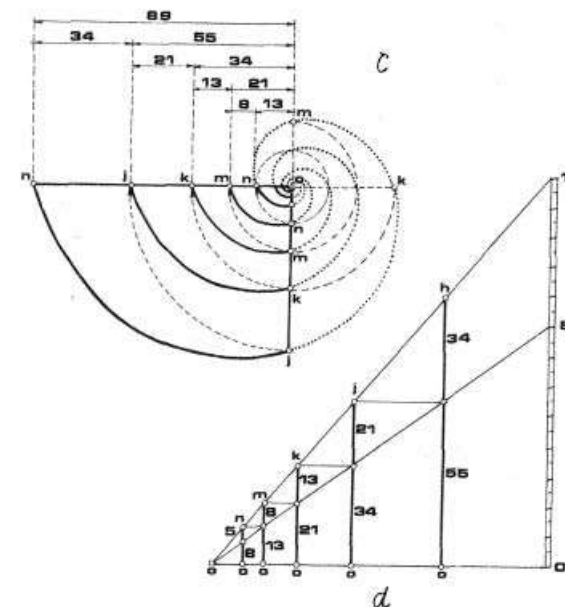

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/И//1: Класична конструкција златног пресека, са квадратом унутар полукруга (правоугаоници $1 \times 0,618$ и $1 \times 1,618$ су реципрочни златни правоугаоници).

Унето на основу: Ђ. Doci, *Moć proporcija – Harmonija u prirodi, umetnosti i arhitekturi*, 13 (slika 5).

В. додатна објашњења у: исто, 12-13.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/И//2.

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/И//2: Типичне спирале изведене на основу распореда сунцокретових семенки (цртежи 1 и 2).

Унето на основу: Ђ. Doci, *Moć proporcija – Harmonija u prirodi, umetnosti i arhitekturi*, 14 (slike 7/c i 7/d).

В. додатна објашњења у: исто, 14-17.

Изазови свејединства. У вези с претходним треба додати и то да они истраживачи који се у потпуности усмере (уз напуштање крутих и неинвентивних, „унапред очекиваних“

решења) на истраживање склада и хармоније, који се на сличан начин остварују у разноликим феноменима – прихватајући мултидисциплинарни, свенаучни приступ, као једини могући када је реч о трагању за суштинским разумевањем стварности – неспутано указују на читаве низове сасвим конкретних примера који сведоче о организацијском свејединству са интелигентним предзнаком. Другим речима, различити аутори указују на рационалну уређеност низа „симетрија“ и „аналогија“ које – искрено и објективно говорећи – тешко да могу бити ишта друго до резултат разумне креације.³³ Однос према оваквим истраживањима (па и самим истраживачима) најчешће је у научним круговима амбивалентан, тј. у распону од одушевљења до – знатно чешће – игнорисања или потпуног оспоравања. У овом контексту, као карактеристичне примере од посебног значаја за наш приступ можемо навести истраживања Милоја Ракочевића и Петера Плихте, мултидисциплинарно оријентисаних „природњака“ – на самој граници прихватљивости и релевантности (Ракочевић), са становишта савремене/доминантне научне парадигме или изван ње (Плихта) – усмерених на трагање за универзалним јединством, које им се сасвим непосредно указало током њихових истраживања и промишљања низа природних

³³ С тим у вези, неизоставно се појављује и питање „односа науке и Бога“, које се – с друге стране – најчешће избегава, или се трагање за одговорима на овом плану измешта изван домена науке. Наводимо један, у овом смислу веома илустративан пример: „На крају, кратак закључак: све ове сагласности у суштини су и разумљиве и очекиване, ако се у оба случаја, у случају генетског кода, као и у случају Библије, ‘тражило’ најбоље могуће решење. И оба пута рационалност у поступању је више него евидентна – рационално поступање истраживача генетског кода, као и стваралаца – састављача Библије. Да ли се, међутим, у обема тим рационалностима, или само у једној, или ни у једној, подразумева богонадахнутост, остаје, бар у оквиру науке – отворено питање за сва времена!“ (М. Ракочевић, *Рационалност изворне религијске свести на примерима из Библије*, 140-141). У контексту ове проблематике, илустративна могу бити и дела академика Владете Јеротића. В. рецимо: Владета Јеротић, *Психолошко и религиозно биће човека*, Беседа, Нови Сад, 1994. Обавезно видети и: Богољуб Шијаковић, *О науци и религији у савременом свијету живота*, Наука – Религија – Друштво, Београд, 2002.

(али и културних) феномена.³⁴ Они сасвим отворено наглашавају и небројено пута понављају да фундаментална, до сада неоткривена хармонија прожима целокупну стварност, односно – све науке³⁵, као и свеопшти *план* који повезује све аспекте стварности.

Ову, све присутнију и упорнију тенденцију повезивања различитих области сазнања – да укажемо на још један упечатљив пример из оквира општепризнатих научника – још пре три деценије јасно наговештава и В. Н. Топоров (у завршној реченици свог текста посвећеног проучавању „космолошких извора првих историјских описа“), подсећајући на истоветне смернице на које је знатно пре њега већ упутио Леви-Строс (надовезујући се, пак, на непосредне резултате Пропових истраживања у првој половини двадесетог века)³⁶: „Нови круг идеја,

³⁴ Peter Plihta, *Božanski numerički kod – Dešifrovanje zagonetke Univerzuma i koda Primarnog broja*, b. g.; верзија на енглеском језику: Peter Plichta, *God's Secret Formula – Deciphering the Riddle of the Universe and the Prime Number Code*, Element Books, 1997; ово је једино Плихтино дело преведено на српски језик, и то у илегалној, „дивљој“ форми, уз низ термилолошких непрецизности. В. <http://www.plichta.de/> В. Плихтине књиге: *Das Primzahlkreuz. Band I: Im Labyrinth des Endlichen*, Qvadropol Verlag, Düsseldorf, 1991; *Das Primzahlkreuz. Band II: Das Unendliche*, Qvadropol Verlag, Düsseldorf, 1991; *Das Primzahlkreuz. Band III: Die IV Pole der Ewigkeit*, Qvadropol Verlag, Düsseldorf, 1998. Превасходно, феноменолошки су веома занимљиви и следећи текстови: *The Number of the numbers of the Mathematics* (<http://www.answering-christianity.com/fakir60/81.htm>); Fakir 60, *The Koran & the Code 19 in the Chemistry* (<http://www.greatdreams.com/grace/170/171pl19chem.html>); Fereydun Majidi, *Quran, Chemistry, and Code 19* (<http://www.submission.org/miracle/19-chemistry.html>). Уп. Jan CA Boeyens, Demetrius C. Levensis, *Number Theory and the Periodicity of Matter*, Springer Netherland, Berlin, 2008. Такође, у овој студији се помиње више дела биохемичара Милоја М. Ракочевића (1938, Медвеђа), мултидисциплинарно оријентисаног истраживача суштинских природних и културних феномена. М. Ракочевић је публиковао велики број научних радова и књига. В. рецимо: М. Rakočević, *Geni, molekuli, jezik*, Naučna knjiga, Beograd, 1990; *Logic of the Genetic code*, Naučna knjiga, Beograd, 1994; *Genetic code as a unique system*, SKC, Niš, 1997. итд.

³⁵ P. Plihta, *Božanski numerički kod*, 19.

³⁶ Сам Леви-Строс, наиме, истиче значај и првенство В. Пропа када је реч о

са којима се данас суочава историјска наука, позван је да помогне да се одреде путеви и облици њеног суочавања са другим доменима који предводе спознају и, самим тим, да успостави раније изгубљено јединство слике света³⁷. Уосталом, у истом или сличном контексту могли бисмо навести и мноштво других закључака и констатација изречених од стране аутора (врло често најугледнијих) из сасвим различитих области науке, који упућују на неопходност повезивања „разбацаних“ информација, резултата махом специјалистичких истраживања. С друге стране, мора се приметити да се, суштински, научна парадигма ипак – све до дана данашњег – није изменила, и да су слична указивања најзначајнијих истраживача различитих димензија стварности померила општи (аналитичко-методолошки) фокус и могућности само до извесне границе, односно – само до комплексније схваћеног, преосмишљеног материјализма и „позитивизма“ (који још увек представља „границу дозвољеног“), или, пак, до једне врсте „научног пантеизма“ са сумњивим идеолошким предзнаком.³⁸

примени структурне анализе (тј. *структуролошког* приступа). В. К. Levi-Stros, *Struktura i forma*, у: V. Prop, *Morfologija bajke*, 217-218.

³⁷ Vladimir N. Toporov, *Kosmološki izvori prvih istorijskih opisa*, Treći program 42, leto 1979, 475.

³⁸ Уп. са основним поставкама студије која је имала велики одјек у најширим научним круговима: Tomas S. Kün, *Struktura naučnih revolucija*, Nolit, Beograd, 1974; уп. и зборник текстова *Критика и раст сазнања*, Плато, Београд, 2003, као и Паул Фајерабенд, *Наука као уметност*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Матица српска, Нови Сад, 1994. Кун посебно наглашава поједина питања која су, свакако, од суштинског значаја, а у непосредној су вези са „наглашавањем потребе да се проучи она структура науке која се огледа у научним заједницама“ (Т. S. Kün, n. d., 279), односно – „како неко бира и како је биран у чланство једне посебне заједнице, научне или друге? Какав је тај процес и који су ступњеви социјализације у једну одређену групу? Шта дата група колективно види као своје циљеве; која ће одступања, појединачна или колективна, да толерише и ако контролише допустива одступања? (...) Научно сазнање, као и језик, по својој унутрашњој природи јесте заједничка својина једне групе или не представља ништа. Да бисмо га разумели биће неопходно да сазнамо специјалне карактеристике оних група које га стварају и употребљавају“ (исто, 279). По Куновим закључцима – „у периоду ‘нормалне науке’ која настаје одмах по замени једне парадигме другом, нова парадигма

Преиспитивање научних парадигми у контексту савремених истраживања и изазова. У свему овоме, као што смо већ наговестили, од посебног значаја је питање *научне парадигме*, односно питање повезаности науке и идеологије, које је током већег дела двадесетог века – као и данас, уосталом – било извесна врста табу-теме, иако је сасвим очигледна (што је јасно свим истраживачима запосленим у научним институцијама) идеолошко-атеистичка подлога, често прожета и геополитичким упливима, тј. примат наведеног „постулата“, у свим савременим природним и друштвеним наукама.³⁹

С друге стране, подразумева се да овај проблем није могао остати непримећен и да је било доста појединачних покушаја да се расветле његове основне димензије. Сличним питањима, примера ради, на аргументован начин бави се и етнолог-антрополог Александра Павићевић у раду⁴⁰ посвећеном

се развија, разбуктава, артикулише и проширује; уколико се у том периоду наиђе на чињенице које се не слажу са парадигмом, на њих се не обраћа посебна пажња. То је, уопште узев, период који се карактерише као ‘процес акумулације’. Но, када могућности развоја у оквиру једне парадигме почну да се исцрпљују, када дође до неуспеха у нормалној активности решавања проблема, научници тада постају све више свесни постојања различитих неправилности, што је онда предуслов за настајање било какве прихватљиве промене теорије“ (Staniša Novaković, *Predgovor*, у: исто, 15). Другим речима, научне парадигме и „моде“ се смењују, а тренутна доминација једне парадигме над другима бива у непосредној вези са структуром друштвених група и одговарајућих идеологија. Наиме, „о научности науке се може говорити само у оквиру једне научне парадигме“ (Петар Милосављевић, *Логос и парадигма*, Требник, Београд, 2000, 54). По Б. Шијаковићу, „научници више не износе научно мишљење већ мишљење које им јемчи запослење и донације, ангажмане и пројекте. Ове научне предузетнике и најамнике треба ставити пред тест: Кажми ми извор прихода и рећи ћу ти шта мислиш. Научници су купљени, а по дефиницији би требало да се непоткупљиво залажу за истину. Добробит људи, вајкадашњи циљ научне дјелатности, није више руководно начело науке: наука се руководи потребама и налозима својих финансијера – корпорација и влада“ (Б. Шијаковић, n. d., 6).

³⁹ В. И. Тодоровић, *Приоритети савремене етнологско-антрополошке науке у Србији*, Зборник Етнографског института САНУ 21, Београд, 2005, 155-156, 158-162. Упореди, у знатно ширем контексту, и: Слободан Антонић, *Културни рат у Србији*, Завод за уџбенике, Београд, 2008.

⁴⁰ Александра Павићевић, *Да ли су антрополози дужни да буду (не)религиозни*

разматрању питања „да ли су антрополози дужни да буду (не) религиозни“, а у сродном контексту можемо навести и размисљања знаменитог руског филозофа Александра Зиновјева (као и многих других научника и мислилаца, уосталом), који такође сматра да су савремена наука и идеологија недопустиво испреплетене и повезане.⁴¹ Наравно, и самим набрајањем наведених проблема и чињеница већ се улази у зону „недопустивог“ и „некоректног“ – са становишта владајућих постулата савремене научне парадигме, чиме се директно ступа на терен (у пракси заиста, у оваквим случајевима применљиве) цензуре, али и аутоцензуре, која је врло често управо онај конкретизовани и непосредни практични модел што успоставља невидљиви мост између зацртаних премиса (владајуће парадигме) и жеље аутора да се бави истраживањем реалне стварности. Овде, пре свега, мислимо на пут указивања на истините и истински важне чињенице и проблеме, насупрот фингираном попуњавању унапред одређених и зацртаних схема и модела, које (у виду већ одређених питања и одговора) доминантна парадигма често нуди као скуп „дозвољених“ и „пожељних“ идеја, начела мишљења и одговарајућих образаца.⁴²

Рецимо, уколико желимо да додатно заострим и продубимо ову проблематику, можемо навести једноставну чињеницу: етнолог-антрополог се често суочава са казивањима озбиљних људи (од којих неке и одлично познаје) о томе да им се десило

(или Прилог проучавању „антрополошког материјала“), Теме 4/2009, Ниш, 2009 (у штампани).

⁴¹ „Идеологија западњаштва се зачала и формирала као тежња да се изгради научно схватање свега онога што је улазило у круг интелектуалних интереса људи, као противтежа религиозном учењу о свему овоме, то јест о космосу, природи, друштву, човеку, мишљењу, сазнању. Наука је остала извор идеологије и у наше време. И остаће до тада, док наука не исцрпи саму себе и док постоји западњаштво. Али наука не постаје идеологија. Идеологија прождире науку, не преображавајући се у оно што прождире“ (Александар Зиновјев, *Запад – феномен западњаштва*, Наш дом, Београд, 2002, 212-213; в. Идеологија и наука у: исто, 212, и даље). Такође в. и: А. Зиновјев, *Велика прекретница – критика западне хегемоније*, Наш дом, Београд, 1999.

⁴² В. претходне напомене. Уп. рад И. Тодоровић, *Приоритети савремене етнологско-антрополошке науке у Србији*.

нешто што се не може објаснити са становишта уско схваћеног атеистичког модела стварности. Наравно, на ово се надовезују и слична искуства која може доживети и сам научник. У том случају – упрошћено речено – поставља се на први поглед једноставно питање: да ли научник треба да верује сопственом искуству или искуству људи у које има пуно поверење, или пак треба да верује у препоруке/упутства устоличене научне парадигме која не дозвољава постојање оваквих искустава?⁴³

Са квалитативног становишта посматрано, исти случај настаје и када је реч о уочавању сродних структурних образаца који се појављују у сасвим различитим феноменима и у којима недвосмислено препознајемо једну веома наглашену *комуникацијску димензију*, односно чињеницу да разматрани системи садрже извесну скривену (на структурно-нумеричком нивоу кодирану) *поруку*, која је рационално осмишљена и семантички профилисана тако да (на јасан начин) успостави мисаону *комуникацију*. Другим речима, у разматраним системима/објектима (као што показују наша истраживања, од којих само један део износимо у овој сту-

⁴³ „Има случајева да су неке личности за време несвестице или под наркозом за време операције имале осећај да лебде изнад свога тела, свесне да је то што је испод њих њихово тело, и свесне чак свега што лекари предузимају да их поврате у живот. Познати су многи примери те врсте које наводи др Рајмонд Муди у својој књизи ‘Живот после живота’. А има и других примера“ (Лазар Милин, *Постанак света и човека*, Научно оправдање религије – Апологетика, књига 4, Свети архијерејски синод Српске православне цркве, Београд, 1985, 372; обавезно в. стр. 392 и даље, уз више непосредних примера који побијају (редуковану) атеистичку представу о стварности). У сваком случају, питање односа атеистичких и теистичких концепција налази се у самој сржи како савремене друштвене стварности тако и савремене науке (али и науке уопште). „Борба“ различитих концепција, у ствари, одвија се изван владајуће атеистичке научне парадигме, у контексту формулисања бројних паралелних концепција, праћених паралелним институцијама. Са становишта аутора/научника који долазе до теистички уоквирених закључака – „чињеница да је Бог искључен из науке век и по, а да наука није могла да понуди ниједан задовољавајући одговор на главна питања настанка, дубоко је забрињавајућа“ (Arijel Rot, *Nauka otkriva Boga – Pozadina velike kontroverze*, Metaphysica, Београд, 2007, 208). Исто тако, в. и: Владимир Вукановић, *Наука и вера – Познати научници говоре о Богу*, Архиепископија београдско-карловачка, Београд, 2003.

дији) уочавамо специфичну врсту интелигенције која *није безлична* и није само формална.⁴⁴ С обзиром на то да исти комуникацијско-системски принцип препознајемо у низу феномена од суштинског значаја, можемо говорити и о *свеприсутности* ове интелигенције.⁴⁵ И на крају, видимо и то да ова интелигенција функционише

⁴⁴ Постоје бројни примери повезаности различитих/суштинских природних и културних феномена, при чему су одговарајуће релације такве врсте да се могу уобличити и одгонетнути само на нивоу *свесне интелигенције*. У најављеној монографији која се наставља на ову студију навешћемо велики број конкретних примера овог типа.

⁴⁵ У дотичном контексту можемо навести и неке карактеристичне примере које износи већ помињани М. Ракочевић. Наиме, „ако је Библија заиста књига над књигама, не само садржајем, већ и са аспекта своје структуре и композиције и ако је, с друге стране, генетски код најсавршенији могући природни систем (а релативно се лако доказује да јесте!), тада има смисла упоредити ове две структуре, што заправо и јесте поента у овом раду“ (М. Ракочевић, *Рационалност изворне религијске свести на примерима из Библије*, 130-131). Из оваквог приступа произлази низ врло специфичних запажања, међу којима је и чињеница да „генетски код чине две 'азбуке' – једна четворословна (од које се генеришу 64 трословне речи) и једна 20-словна. Неко од ових 20 'слова' (аминокиселинских молекула) кодирано је једанпут, неко два или више пута, те укупно (у Таблици генетског кода) има 61 кодирани аминокиселински молекул, са 594 атома у њиховим бочним низовима ('телима'). С друге стране, у целокупној Библији (Стари и Нови Завет) има 1189 поглавља, то јест 1188+1, при чему је оно 1 средишње поглавље. Према томе, Библија се састоји од 594 поглавља испред средишњег и 594 поглавља иза средишњег поглавља (јер је $1188 = 2 \times 594$). Дакле, број поглавља у половини Библије једнак је броју атома у 'половини' (само у 'телима') аминокиселинских молекула генетског кода“ (исто, 131; в. читаву наведену студију). В. и: М. Ракочевић, *Episteme Biblije: četvrta knjiga i četvrta poruga*, Religija i epistemologija, Dereta, Beograd, 2007. Навешћемо још један карактеристичан пример који одлично илуструје разматрани контекст. Наиме, најкраће поглавље у Библији је 117. Давидов псалм, а он уједно представља и средишњу главу Библије, јер – „сабирајући поглавља свих 66 књига Библије добијамо 1189 поглавља. Средишњи је 595 (594 испред и 594 иза). 595. поглавље одговара псалму 117. Дакле, најкраћи псалм у Библији даје њену симетрију. Сам он је куриозитетан, јер даје исту поруку читајући се с лева удесно и здесна улево“ (Mirko Dejić, *Tajni svet matematike*, Nolit, Beograd, 1990, 93). Дакле, и овде такође уочавамо број 117 у посебно значајном структурно-семантичком контексту, а у непосредној вези са бројем 119 (обратити пажњу на релациони контекст 17-19 који се налази

по принципу *слободе* (слободног избора), а не по принципу нужности, с обзиром на чињеницу да су уочени структурно-нумерички обрасци, иако савршено логични и хармонични, ипак уобличени на специфичан начин – не као једини могући израз, већ као *најбоља могућа* и *одабрана* манифестација.

Антропологија, као свеобухватна научна дисциплина, у савременим околностима располаже могућностима успостављања интердисциплинарног моста између различитих наука и научних приступа, потенцијално их спајајући у једну јединствену *свеначну* дисциплину, односно – у извесну врсту савременог пандана античкој филозофији.⁴⁶ На овај начин стичу се конкретне могућности за реализацију непосредног трагања за јединственом основом културних феномена (при чему је појам *култура* овде схваћен у најширем могућем смислу), иницираног поменутих етнолошко-антрополошким научним приступом. Наведени приступ је заснован на, такође свеобухватном, *структурно-семантичком* полазишту, које инсистира на најфинијем могућем, минуциозном раздвајању и разграничавању елемената и релација што сачињавају разматране системе, при чему се пажња обраћа на велики број различитих димензија.⁴⁷

у самом средишту нашег/реконструисаног универзалног кодног обрасца; в. у наредним поглављима), с обзиром на то да је – аналогно 117. Давидовом псалму као најкраћем поглављу Библије – управо 119. Давидов псалм најдуже поглавље Библије, засновано на потпуној симетрији, с обзиром на то да је подељен на 22 дела (у складу са 22 хебрејска слова), при чему се сваки део састоји од по 8 стихова (уп. исто, 93). Уп. са овим и релациони оквир 117-118-119-120, (в. представу ПМС/Б) који непосредно проистиче из Ракочевићевих истраживања генетског кода, тј. релација везаних за 20 базичних аминокиселина, чији збирови атома у спољним прстеновима дају управо ове бројеве – посебно наглашене и у Библији (!) – и то у неколико варијанти (в. М. Ракочевић, *Рационалност изворне религијске свести...*, 131-133). Овде ћемо, ипак, морати да станемо, с обзиром на то да је за анализирање уочених симетријско-хармонијских релација, које произлазе из разматраног контекста, неопходна посебна студија. У сваком случају, већ на основу ових (илустративних и малобројних) примера можемо сагледати *свеприсутност* о којој смо говорили.

⁴⁶ В. И. Тодоровић, *Приоритети савремене етнолошко-антрополошке науке у Србији*, 151-152.

⁴⁷ Уп. „Структурно-семантички приступ и структура рада“ у: И. Тодоровић, *Ритуал ума*, 23-28.

II ВАТРА И ВОДА

ПРОУЧАВАЊЕ УНИВЕРЗАЛНИХ ОБРАЗАЦА У КУЛТУРНИМ ФЕНОМЕНИМА НА ПРИМЕРУ СРПСКЕ ГРАЂЕ

II.1. СУСРЕТ СА НЕПОЗНАТИМ

ПРОБЛЕМСКИ КОНТЕКСТ СЕМАНТИЧКО-ИНФО- РМАЦИЈСКОГ УРЕЂУЈУЋЕГ ФАКТОРА

Уводни оквир. Након уводних разматрања, у другом поглављу прећи ћемо на конкретизовано истраживање истоветних /хомологних структурних образаца у културним феноменима. Наведена проблематика свакако представља легитимну и изузетно значајну, али још увек недовољно експонирану и фокусирану област етнолошко-антрополошке науке. У овом делу студије непосредно указујемо управо на проблем реалне егзистенције универзално распрострањених структурних матрица, које се јављају у различитим културним (али и природним) феноменима. У том смислу, користимо примере из српске грађе, усредсредивши се на оне из домена митско-бајковног и обредног контекста.

Овде се, дакле, бавимо проучавањем сродних образаца који су широко распрострањени у различитим културним феноменима – превасходно на примеру одабране српске грађе.⁴⁸ Поменути универзални обрасци доведени су у везу са процесима везаним за формирање симетријско-хармонијских комплекса у разнородним појавама, односно – у везу са специфичним *семантичко-информацијским уређујућим фактором (СИО фактор)*. На овај начин смо – радно и прелиминарно – терминолошки дефинисали феноменолошки контекст

⁴⁸ За праћење ове студије неопходан је и увид у наше досадашње радове и резултате одговарајућих истраживања (в. у наредним напоменама), које – наравно – не можемо непосредно и детаљно износити на овом месту.

одговоран за настанак особених, комплексних и складно уређених смисаоних/семантичких целина.

(С тим у вези, у књизи указујемо само на поједине аспекте глобалне проблематике којом смо се бавили током претходних година, уз напомену да се теме које су на овом месту поменуте разматрају и у другим студијама.⁴⁹ У наведеном контексту, и ово поглавље представља превасходно *сажети пресек* проучавања универзалних образаца у културним феноменима са етнолошко-антрополошким предзнаком, без намере да пружи одговоре који би дубље залазили у домен филозофских разматрања, што би захтевало и знатно опширнију анализу.)

У предоченом смислу, поменути *СИО фактор* јесте она „сила“, тј. онај чинилац који у универзалним оквирима формира хармонијско-симетријске структуре и односе особених карактеристика. О овоме, уосталом, уз коришћење другачије терминологије и на нешто другачији начин, говоре и поменути К. Леви-Строс и К. Г. Јунг, односно (пре њих самих) резултати њихових свеобухватних истраживања.⁵⁰ Као што је већ наглашено, њихове закључке – претходећи им – на сасвим непосредан начин потврђују и комплементарно допуњују истраживања и резултати В. Пропа.⁵¹

Надовезујући се на претходне констатације и размишљања, у овом поглављу указујемо (у оквиру три основне, испреплетане тематске целине, подељене на више потпоглавља) на конкретне

⁴⁹ Такође, у наредним монографијама ће се многи од аспеката разматраних у овој књизи додатно конкретизовати и представити.

⁵⁰ Са левистросовског становишта, митови су производ мноштва људи током више хиљада година, и „стога је то безвремена операција која не показује ‘како људи мисле, већ како митови делују а да их (људи) нису свесни’ “ (Z. Golubović, *Antropološki portreti*, 186). Као што смо већ навели у претходном поглављу, Леви-Строс сматра да управо „несвесни принципи духа уређују културне системе“ (исто, 191), односно – да „ум има своје разлоге, а које човек не познаје“ (К. Леви-Строс, *Дивља мисао*, 290). В. и: И. Тодоровић, *Резултати истраживања обреда литија – допунски осврт*, 203-205.

⁵¹ У својој чувеној студији *Морфологија бајке*, В. Проп недвосмислено доказује да „све бајке имају структуру истог типа“, односно – да је број основних елемената бајке („функција“) ограничен, при чему је њихов редослед увек истовестан (V. Propp, *Morfologija bajke*, 26-32).

форме постојања специфичних смисаоних/семантичких „објеката“ у ритуалима и митовима/бајкама – на (1) површинском и на (2) дубљем структурно-семантичком нивоу, док у трећем делу, на основу непосредне теренске грађе, упућујемо на (3) повезаност мотива присутних у сновима и у бајкама, као и у народним веровањима. Овим се указује и на различите видове манифестације *синхронијског принципа* у културним феноменима. Истовремено, на наведеним конкретним примерима сагледавамо специфичну комуникацију (и структурну блискост), уз универзални предзнак, између најкомплекснијих „макрофеномена“ и једноставних протосистемских образаца.

II.2. КРСТОНОШЕ И БАШ-ЧЕЛИК

СИМЕТРИЈСКО-ХАРМОНИЈСКИ ОБЈЕКТИ У МИТСКО-ОБРЕДНОМ КОНТЕКСТУ

Универзално распрострањене структурне матрице. На примеру српске грађе могу се, на врло илустративан начин, сагледати начини усложњавања и успостављање симетријско-хармонијских релација у оквиру најсложенијих и најекспониранијих културних феномена (као и значајни аспекти проблематике ауторегулације и трансформације структура).⁵²

Речено се јасно може уочити на примеру ритуала крстоношког литијског опхода, у смислу једног од најсложенијих и најзначајнијих српских обредних система, с једне стране, као и на примеру бајковно-митског текста „Баш-Челик“, једног од најсложенијих и најзначајнијих српских митских текстова/комплекса, с друге стране, али и на основу низа других примера – из контекста српске народне традиције – који нам непосредно указују на веома сродне моделе уобличавања сложених системских целина из семантички различитих, простих/базичних елемената.

У наведеном контексту детектујемо једну специфичну правилност, односно тенденцију. Наиме, тамо где уочавамо феномене највеће сложености и значаја/експонираности, у оквиру одговарајућих *категорија* стварности, најчешће уочавамо и изражено присуство хармонијских и симетријских релација⁵³, односно специфичних структура са израженим

⁵² У вези с наведеним контекстом види инспиративну књигу: Даглас Р. Хофштетер, *Гедел, Ешер, Бах – Једна бескрајна златна нит*, Просвета, Београд, 2002. Примера ради, један од подналова у предговору ове књиге гласи: „Несмислени симболи добијају смисао упркос себи самима“ (исто, 28).

⁵³ Т. В. студије посвећене феномену *хармоније* (од математике и хемије до филозофије, музике и уметности) у зборнику: *Хармонија у природи, науци и уметности кроз историју*, Флогистон 7, Београд, 1998. В. и: Милош Чанак, *Математика и музика – Истина и лепота – једна златна хармонијска нит*, Завод за уџбенике, Београд, 2009.

складом, али и универзалном распрострањеношћу, на основу којих можемо говорити и о потенцијалној реалности јединственог (и уређеног) система културних (као и природних!)⁵⁴ образаца. С тим у вези, у претходним студијама скренули смо пажњу на постојање бројних аналогича између различитих културних и природних феномена, почев од *примарног језичко-логичког модела* и *примарне митске матрице*, све до (ре)конструктивног нацрта *јединственог система елемената културе* којим се у овој студији бавимо у виду основне теме, уз његову финалну реконструкцију и непосредно одређење.

Поменути феномени посматрани су као системи засновани на универзално распрострањеним структурним матрицама, које показују како међусобну сличност тако и сличност са феноменима/системима констатованим у природи (генетски кодни систем, јединствени систем хемијских елемената итд.). Наведену сличност уочавамо и на нивоу посебно експонираних и сложених формалних система, универзалне распрострањености и значаја (шах/шаховски динамички систем, ји ђинг итд.), затим – са другим културним системима, превасходно са сакралним текстовима, такође изузетне распрострањености и значаја (Библија, протоцивизацијски сакрални контекст), са нумеричким системима (систем простих бројева и општи декадни нумерички оквир), са базичним знаковним системима (азбучни системи, на пример – систем руске азбуке итд.), као и са примарним логичким системима (модел категоричког силогизма итд.).⁵⁵ На овај начин сагледавамо универзални кодни контекст, заснован на сличним/хомологним структурним обрасцима, на посебно јасан начин изражен управо у најсложенијим и

⁵⁴ Уп. са већ наведеним резултатима истраживања Милоја М. Ракочевића. В. пре свега поменути текст: М. Rakočević, *Univerzalna svest i univerzalni kod*.

⁵⁵ Ове паралеле ће се знатно опширније и непосредније разматрати у монографији (са радним називом „Култура природе“) која се директно наслања на ову студију, фокусирану на реконструкцију *јединственог система елемената културе*. Од претходних студија (радног и прелиминарног карактера) в. И. Тодоровић, *О јединственом систему елемената културе*, Зборник Етнографског института САНУ 24, Београд, 2008; исти, *Проблематика реконструкције јединствене системске основе културних феномена*, Зборник Етнографског института САНУ 25, Београд, 2008.

најзначајнијим феноменима, карактеристичним за одређено поље стварности. Другим речима, тамо где наилазимо на изузетан значај и комплексност често је присутан и овај универзални структурни образац (као базични кодни оквир) са својим варијантним подсистемима.

Литијски крстоношки ритуал: специфичне коинциденције. У контексту навођења одређеног карактеристичног примера, веома је симптоматично то да је у културној зони (источна сврљишка културна зона) у којој су забележени најсложенији модели ритуала литијског опхода, а коју сачињава 19 села (у оквиру ширег културног оквира/контекста, заснованог на релацији $19+1+19$)⁵⁶, истовремено, као општи системски образац, констатован управо модел карактеристичан за базични универзални контекст, као и за поменути *примарни језичко-логички модел*: $8(+1)+1+8(+1)/8+1+1+1+8$ (в. представе PMS/CC//1-4; Y1 у MM; Y3 и Y2).⁵⁷ Наиме, од 19 села која сачињавају наведену источну сврљишку културну зону, у 8 села су забележени једнолитијски модели (Жељево, Тијовац, Периш, Бучум, Извор, Луково, Околиште, Влахово), док су такође у 8 села забележени дволитијски модели (Преконога, Црнољевица, Лозан, Гушевац, Белоиње, Бурдимо, Округлица, Манојлица). (Ово је примећено тек у другој фази анализе наведеног комплексног феномена.) Другим речима, у 8 села је празнован само један литијски празник, док су у других 8 села празнована два литијска празника (в. представу ПМС/1//Б).⁵⁸ Осим тога, села Ђуринац и Рибаре су, поред једног самосталног литијског празника, практиковала и један заједнички литијски опход, тако да ова села не улазе ни у једну од претходно наведених категорија (једнолитијски и дволитијски празници), већ припадају посебном, прелазном типу. И на крају, у селу Гулијан је

⁵⁶ О *источној сврљишкој културној зони* као засебној целини в. у: Сретен Петровић, *Митологија, магија и обичаји*, Српска митологија V, Просвета, Ниш, 2000, 59-60; карту са поделом на источну и западну сврљишку културну зону в. на стр. 433.

⁵⁷ В. поглавље „Универзална структура мишљења“ у: И. Тодоровић, *Ритуал ума*.

⁵⁸ Уп. представе у: И. Тодоровић, *Ритуал ума*, 236 и 237.

забележен посебан тип/модел литијског опхода, заснован на празновању два литијска празника током три године, што је истовремено и модел највеће сложености, али и – као што смо показали у монографији *Ритуал ума* – граница могућности усложњавања литијског опходног система у датом контексту.⁵⁹ Другим речима, гулијански крстоношки модел представља горњу границу усложњавања парадигматског модела литијског опхода, посматраног као јединствен систем који уобличавају (у смислу базичних динамичких чинилаца) сва правила структурисања модела литијског опхода, конкретно предочена у претходним студијама.⁶⁰

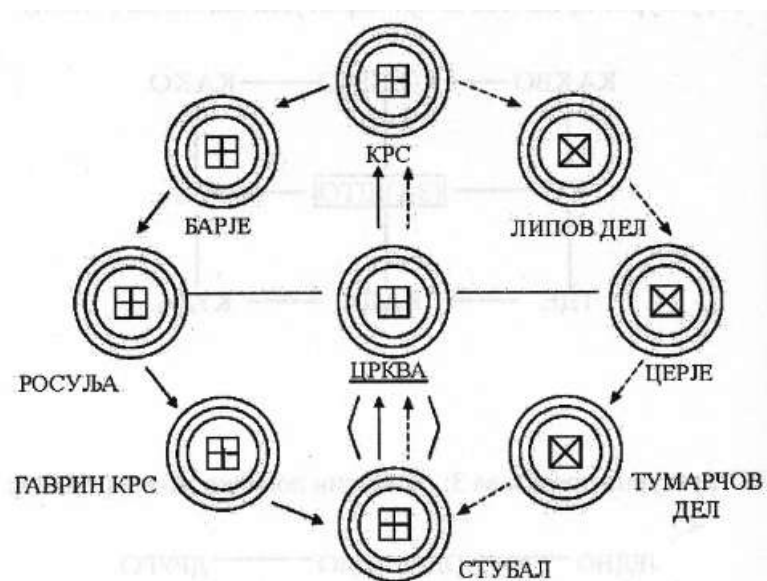
Дакле, и овде сасвим непосредно уочавамо структурни образац карактеристичан и за друге феномене, односно – присутан у универзалном контексту. Међутим, истоветна аналогија, тј. структурни образац постоји и на плану поменутог, најсложенијег модела литијског опхода, забележеног у Гулијану, с обзиром на чињеницу да је у Гулијану током прва два опхода (у оквиру трогодишњег система од 4 опхода) обилажено 9 сакралних објеката, колико је обилажено и током следећа два опхода (у трећој години). На тај начин, дакле, и овде – као и на општем плану који сачињава 19 села са 18 литијских обредних системских целина – такође сагледавамо модел $9+9/9+(1)+9/8+1+(1)+1+8$, што је, по свему судећи, више од коинциденције (в. представе ПМС/1//А, ПМС/1//В).⁶¹

⁵⁹ Исто, 259-260.

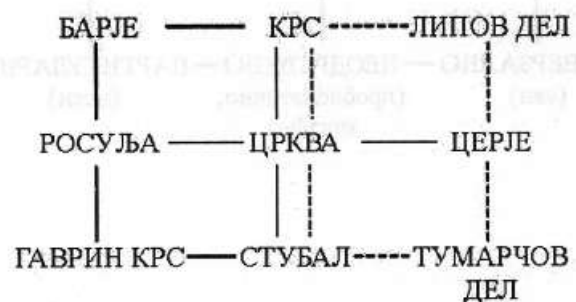
⁶⁰ В. поглавље „Узроци и околности настанка најсложенијих модела“ у: исто, 247-262. Такође уп. и принципе и специфичне контексте изнесене у раду: И. Тодоровић, *Резултати истраживања обреда литија – допунски осврт* (в. напомену 92 у наведеној студији).

⁶¹ В. поглавље „Најсложенији облици“ у: И. Тодоровић, *Ритуал ума*, 75-103; в. и стр. 134-135, као и 247-262.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/1//А.

Односно:

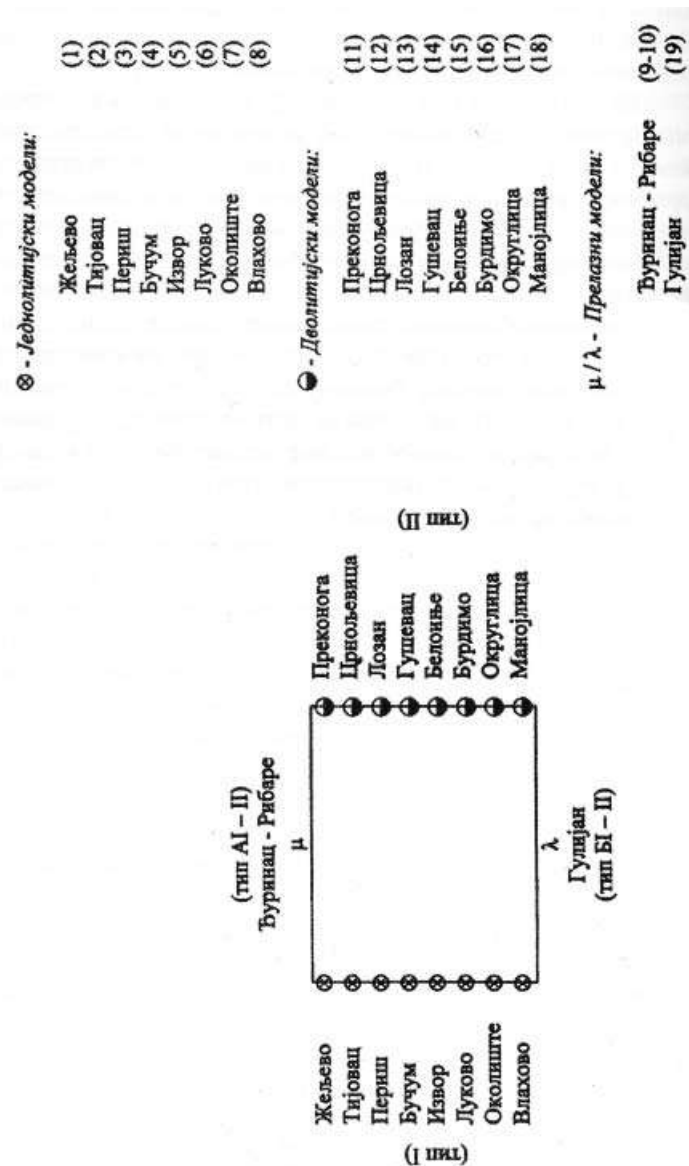
ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/1//А: Просторни структурни модел крстоношког/литујског опхода у селу Гулијан (нај-сложенији модел).

Раније предочено у: И. Тодоровић, *Ритуал ума*, 80 (представа 1); 134 (представа 19), 424 (представа 4; цртежи 1 и 2).

В. додатна објашњења у: исто, 75-86; 87-103; 134-135; 247-262; 426-428.

В. и варијантне/допунске шематске представе у: исто, 82 (представа 2), 83 (табеларна представа временских категорија), 90 (представа I и представа II), 91 (представе III и IV), 92 (V и VI), 93 (VII и VIII), 98 (XIII), 99 (XIV).

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/1//Б/1

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/1//Б/2

	име села	број празника	број година	број праваца	број смерова	тип	општа бројчана формула
1.	ЖЕЉЕВО	1	1	1	1	I	[1;1;1;1]
2.	ТИЈОВАЦ	1	1	1	1	I	[1;1;1;1]
3.	ПЕРИШ	1	1	1	1	I	[1;1;1;1]
4.	БУЧУМ	1	2	1 (2)	2'	I	[1;2;1(2);2]
5.	ИЗВОР	1	2	2	2	I	[1;2;2;2]
6.	ЛУКОВО	1	2	2	2	I	[1;2;2;2]
7.	ОКОЛИШТЕ	1	2	2	2	I	[1;2;2;2]
8.	ВЛАХОВО	1	2	2	2	I	[1;2;2;2]
9.	ЂУРИНАЦ*	2	1	2	2	aI - II	[2;1;2;2]
10.	РИБАРЕ*	2	1	2	2	aI - II	[2;1;2;2]
11.	ПРЕКОНОГА	2	1	2	2	II	[2;1;2;2]
12.	ЦРНОЉЕВИЦА	2	1	2	2	II	[2;1;2;2]
13.	ЛОЗАН	2	1	2	2	II	[2;1;2;2]
14.	ГУШЕВАЦ	2	1	2	2	II	[2;1;2;2]
15.	БЕЛОЊЕ	2	1	2	2	II	[2;1;2;2]
16.	БУРДИМО	2	1	2	2	II	[2;1;2;2]
17.	ОКРУГЛИЦА	2	1	2	2	II	[2;1;2;2]
18.	МАНОЈЛИЦА	2	1	2	2	II	[2;1;2;2]
19.	ГУЛИЈАН	2	3	2	2	bI - II	[2;3;2;2]

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/1//Б/1 и ПМС/1//Б/2:
Структура модела крстоношких литијских опхода у источној сврљишкој културној зони (представе 1 и 2).

Раније предочено у: И. Тодоровић, *Ритуал ума*, 236 (представа А) и 237 (представа Б).

В. додатна објашњења у: исто, 213-246; И. Тодоровић, *Резултати истраживања обреда литија – допунски осврт*, 202.

В. и варијантне/допунске шематске представе у: И. Тодоровић, *Ритуал ума*, 238 (представа В), 239 (представа Г), 240 (представе Д1а, Д1б), 241 (представа Д2), 242 (представа Д3), 243 (представа Ђ).

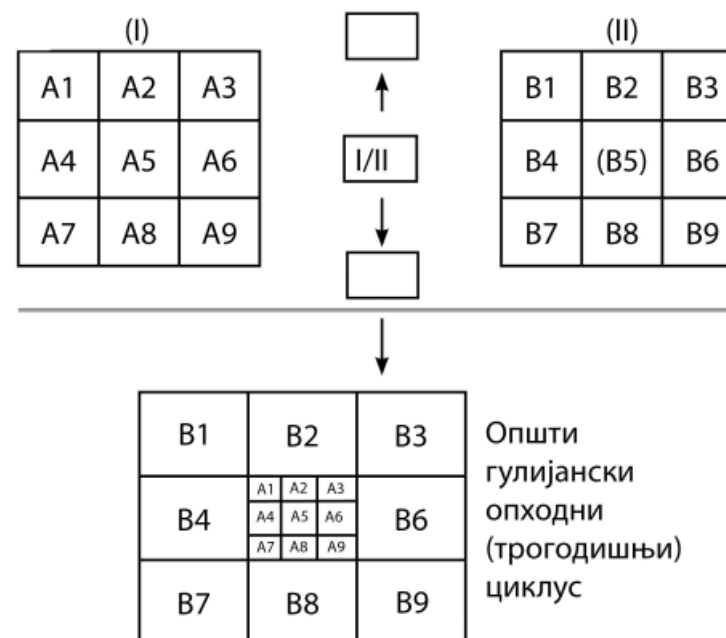
ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/1//В: Модел општег гулијанског литијског опходног циклуса.

В. објашњења изнесена у контексту предочавања шематских представа ПМС/1//А и ПМС/1//Б.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/1//В

Први комплетни
гулијански
крстоношки
опход
(1. и 2. година)

Други комплетни
гулијански
крстоношки
опход
(3. година)

Најсложенија српска бајка. И у познатој бајци „Баш-Челик“, једној од најсложенијих српских бајки⁶², такође уочавамо специфичан склад и правилности, односно – унутарсистемске

⁶² О основним чињеницама везаним за наведену бајку в. у: Војислав Ђурић, *Антологија српских народних приповедака*, Источник, Београд, 2003, 441.

симетрије, уочљиве тек након другостепене, структурне анализе, по узору на левистросовско дешифровање митова у синхронијском контексту.⁶³ Наиме, у овој бајци примећујемо и формални (у ужем смислу – бајковни) и семантички и логички ред, који се испољавају у више димензија. Имајући у виду ове чињенице, о наведеној бајци можемо говорити као о савршеној и завршеној са становишта структуре бајковног текста, и у том смислу она заузима посебно место међу српским бајкама, као што и гулијански модел литијског опхода заузима посебно место у контексту литијског обредног комплекса у целини (и као што, с друге стране, литијски обредни комплекс представља један од најсложенијих и најзначајнијих српских ритуала).

У бајци „Баш-Челик“ уочавамо присуство управо 19 главних ликова/контекста ликова, који су груписани у симетричне подсистемске семантичке целине. Тако: 1) јунак/најмлађи брат, најстарији брат и средњи брат груписани су у оквиру значењски и функционално повезаног тројства, у релацији са бајковним делокругом јунака (на који се надовезује и – у овом случају само наговештени – делокруг лажног јунака); 2) змај, соко и орао (зетови) повезани су у подсистемском оквиру који произлази из делокруга чаробног помоћника/дариваоца; 3) најстарија сестра, средња сестра и најмлађа сестра + јунакова девојка/жена (царева ћерка) спадају у делокруг траженог лица; 4) аждаје (њих 3), дивове (њих 9) и змију можемо сврстати у контекст делокруга противника/штеточине; 5) јунаков отац/цар, (условно) механција и девојчин отац/цар спадају у делокруг пошилаоца и „повезујућих лица“ (везивни елемент). Баш-Челик је истовремено повезан и са ликовима из недвосмисленог делокруга противника и са ликовима из делокруга чаробног помоћника/дариваоца (дарује јунаку три живота). Преостала два „лика“ (најбржи змај који доноси воду с Јордана и лисица/птица која је, у ствари, Баш-Челиково јунаштво/спољашња душа), будући само еманације, такође се надовезују на ликове из наведених делокруга чаробног помоћника/дариваоца (најбржи

⁶³ В. „Структура митова“ у: С. Levi-Strauss, *Strukturalna antropologija*; уп. и Ivan Kovačević, *Semiologija rituala*, Prosveta, Beograd, 1985, 5-7.

змај) и противника/штеточине (лисица/птица), и – у дотичном контексту – представљају специфично издвојене ентитете, који додатно потврђују постојање универзалног системског обрасца 19/17 у бајци „Баш-Челик“ (в. представу ПС/1а).

Базична семантичка матрица. И на плану базичне семантичко-комуникацијске анализе такође се уочава специфична (логички заснована) структура ове бајке, при чему се – као финални производ – непосредно сагледава управо особена значењска матрица заснована на следећим релацијама: 1) култура (своје/кућа/питомо) – природа (туђе/шума/дивље), 2) човек – животиња, 3) живот – смрт, 4) мушко – женско.⁶⁴ Ову матрицу, коју сагледавамо као неразделиву системску целину, термилошки смо у ранијим текстовима дефинисали као *примарну митску матрицу*, у смислу „пакета“ базичних релација које формулишу идеалтипски бајковно-митски значењски оквир, предочавајући нам примарну *поруку* идеалтипског митског текста са иницијацијским предзнаком.⁶⁵ У наведеном контексту, бајка „Баш-Челик“ на изванредан начин одсликава општи бајковни (иницијацијски) оквир, непосредно свodeћи целокупност дешавања у бајци (као у идеалтипском миту) на јасно наглашена *финална постигнућа јунака*: 1) он је умро (након што га је „посекао“ Баш-Челик) и *оживео* (након поливања *живом водом*); 2) стекао је *животињског помоћника/духа-чувара* (тј. три зета – сокола, орла и змаја), што је замена за (по Пропу) „првобитно“ *претварање у животињу*⁶⁶; 3) отишао је од куће и боравио у шуми, где је учинио три јуначка подвига, истовремено вративши *ватру* (архетипско обележје културе, наспрам не-културе „природног“ света, лишеног знања о добијању и коришћењу ватре), односно – боравио је у *кући у шуми* (у првом делу приче јунак

⁶⁴ Уп. са основним митским релацијама у општем словенском контексту: Вяч. Вс. Иванов, В. Н. Топоров, *Славянские языковые моделирующие семиотические системы*, Наука, Москва, 1965, 63-184. И овде су, као елементарни односи од суштинског значаја, наглашене управо следеће релације: живот – смрт (73-85), свој – туђ (156-165), кућа – шума (168-175) и мушко – женско (175-178).

⁶⁵ Уп. И. Тодоровић, *Иницијацијска структура и значење српске бајке – етнолошки контекст*, Probleme de filologie slavă XV, Timișoara, 2007.

⁶⁶ V. Prop, *Historijski korijeni bajke*, Svjetlost, Sarajevo, 1990, 284-285.

је ступио у дружину дивова, док му у другом делу животињски помоћници/дариваоци предају *чаробна средства* – *пера* у својим „дворовима“, који су, у ствари, (новија) замена за кућу у шуми), након чега је савладао и нељудски/не-културни принцип оличен у Баш-Челику; 4) радња је заснована на јунаковом трагању за девојком/женом, које се завршава (двоструким) *брачним спајањем*.

Дакле, јунак је освојио *живот/живу воду, животињског помоћника/чаробно перо, Баш-Челиково јунаштво* (као и *ватру*) и *жену*. Ово су, према томе, финална постигнућа јунака бајке, а истовремено и основни резултати иницијације јунака/неофита (*мушкарца*), који – у идеалтипском иницијацијском контексту – по своју невесту (*жена*) одлази од *куће* (контекст свакодневнице и претходног статуса) у онострано (представљено као *шума*). Он пролази кроз (привремену) *смрт* (освојивши свеукупност егзистенцијалних могућности), претворивши се при том у *животињу* (стекавши животињског помоћника) и тако овладавши целокупношћу природних могућности, одакле се враћа поново рођен (*живот*), односно – као преображен и потпун *човек*, достојан овладавања тајном природне стихије (*јунаштво* Баш-Челика), те достојан брака, тј. пуноправног статуса у заједници.⁶⁷ Кључни догађаји током преласка у онострано дешавају се у вези с објектом (кућа = култура) који се налази у шуми (= природа), на граници културног и дивљег простора, односно – света живих и света мртвих; кућа, наиме, пре свега симболизује присуство културног/овостраног у природном/оностраном.⁶⁸

Осим тога, као што смо показали у претходним радовима, и главни ликови опште/идеалтипске бајке (чију структуру непосредно одражава и „Баш-Челик“) такође формирају (осмочлану-деветочлану) структурну матрицу која је аналогна претходној. Истовремено, ови ликови су суштински идентични

⁶⁷ Уп. И. Тодоровић, *Иницијацијска структура и значење српске бајке – етнолошки контекст*, 458-459.

⁶⁸ В. поглавље „Велика кућа“ у: V. Prop, *Historijski korijeni bajke*, 175-253. Уп. и: Љубинко Раденковић, *Симболика света у народној магији Јужних Словена*, Просвета – Ниш, Балканолошки институт САНУ, Београд, 1996, 47-48.

са основним Јунговим архетиповима.⁶⁹ Дакле, на још једном плану видимо манифестацију наведеног универзалног обрасца. Исти је случај и са истакнутом митско-ритуалном, *иницијацијско-индивидуацијском матрицом*, коју такође реконструирамо на основу бајке⁷⁰, као и са другим (комплементарним) базичним идејним матрицама које уобличавају феномен духовне културе, а на основу којих је могуће реконструисати и глобални *периодни систем елемената културе*, о чему ће се непосредније говорити у наредним поглављима.

Додатни примери хармонијско-симетријских релација. Успостављање специфичних хармонијско-симетријских релација у бајковно-митском контексту можемо непосредно показати и на другим примерима, рецимо – на примеру српске народне бајке „Златна јабука и девет пауница“, која је – уз бајку „Баш-Челик“ – најсложенија и најпознатија српска народна бајка.⁷¹ У овој бајци, наиме, такође препознајемо базичну трочлану (и 3+1) структурну организацију ликова, а и овде има 19 основних ликова (видети представу ПС/16).⁷² Присутна су и специфична (симетрично уобличена) преплитања делокруга ликова и наведених семантичких подсистема. Тако се, рецимо, у тексту бајке појављују три бабе које делују са позиција јунакових противника, али се трећа баба (она која има коње) на крају ипак представља као (невољни) даривалац; контексти деловања прве две бабе семантички су испреплетени, тако да једну бабу шаљу браћа како би наудила јунаку, док друга баба-царица шаље јунаковог слугу да му науди. Тиме се, дакле, уочава постојање два повезана подсистема са три

⁶⁹ В. у: И. Тодоровић, *Иницијацијска структура и значење српске бајке – етнолошки контекст*, 462-463.

⁷⁰ Исто, 463.

⁷¹ В. текстове ових бајки у: В. Ђурић, н. д., 70-87, 147-157.

⁷² Карактеристични структурни обрасци и модели са основом 19 распрострањени су у универзалном контексту, о чему ће се говорити у наредним поглављима, као и – много детаљније (са бројним примерима) – у најављеној монографији, која ће се превасходно бавити „културом природе“. Такође в. и претходне, поменуте радне верзије: И. Тодоровић, *О јединственом систему елемената културе*, 100; исти, *Проблематика реконструкције јединствене системске основе културних феномена*, 233-236. В. и шематску представу ПМС/А.

елемента (најстарији брат, средњи брат и слуга; прва баба, баба -царица, баба са коњима), чији су чланови-елементи повезани релацијом инверзије/метатезе. Чаробних даривалаца/помоћника такође има три (рибица, лисица и курјак), исто као и коња са особинама личности (змајев коњ, бабина кобила са ждребетом, јунаков нови/најбржи коњ), чија је улога у овој бајци посебно наглашена, и који такође делују у контексту помоћи јунаку. И везивних ликова (пошиљаоци и аналогни епизодни ликови) такође има три (цар – јунаков отац, пустиник и „један човек“ који јунаку показује пут до змајевог дворца). Позиције пошиљалаца, тј. структурно блиских везивних ликова (пустиника који показује пут до двора златних пауница и човека који јунаку показује пут до змајевих двора), такође су симетрично постављене у структури бајке.⁷³

Преостали ликови су примарни ликови/комуникатори из базичног бајковног троугла (јунак – девојка/жена – змај/противник), а осим њих помињу се и паунице (8+1/јунакова девојка) које нису индивидуализоване, већ се наводе само у групи. И у овој бајци јунак је морао да оствари три подвига како би пронашао девојку-пауницу и оженио се њоме: најпре је знао како да будан сачека паунице и сачува златну јабуку, затим је успешно решио загонетку коју му је поставила девојка-пауница, након што је три пута падао у сан (опет симетрија, овог пута везана за сан), а на крају је ипак успео (иако није могао да остане будан три ноћи заредом) да сачува кобилу са ждребетом, уз помоћ својих животињских помоћника/даривалаца, који су му помогли да стекне коначног/финалног животињског помоћника – најбржег (испрва губавог) коња. И овде је, као што видимо, такође присутан мотив сна, након чега следи позитиван исход, односно подвиг.

У сваком случају, дакле, и у наведеној бајци јасно уочавамо присуство особених симетрија и на универзалним обрасцима заснованих (принцип 19), складно укомпонованих релационих комплекса, уобличених на такав начин да се

⁷³ О делокругу пошиљаоца, као и о одговарајућој подели бајковних функција по ликовима, тј. делокрузима, в. у: V. Propp, *Morfologija bajke*, 86-90.

откривају тек након вишедимензионалне структурне анализе, непосредно сведочећи о колективном („народном“) аутору ове бајке. Путем овако складних структура, као што закључује Леви-Строс, остварује се комуникација између древних пошиљалаца (некадашња друштвена заједница) и нових нараштаја, при чему се – на нивоу несвесног – предају поруке од суштинског значаја, које (у иницијацијском контексту) уобличавају карактер нових чланова заједнице.⁷⁴

⁷⁴ В. напомену 63. Такође в. и: E. Lič, *Klod Levi-Stros*, 73-74.

II.3. ДУБЉИ СЛОЈЕВИ ЗНАЧЕЊА

КОМУНИКАЦИЈСКА СТРУКТУРА БАЈКЕ

Општи оквир: размена лица и објеката. У контексту комуникацијског аналитичког приступа, бајку можемо сагледати као систем чији ток/динамику условљавају стања незасићености/негативности јунака бајке. Увек када дође до оваквог негативног стања, обавезно ће уследити одговарајућа реакција јунака, или – другим речима – долази до промене, „нешто се дешава“. Наведена незасићеност/негативност, као и аналогна засићеност/афирмативност јунака, успостављају се (примарно) у односу на одређена лица и (секундарно) у односу на предмете или појаве. У бајци „Баш-Челик“, таква лица су девојка/жена (царева ћерка), као тражено лице првог степена, и сестре (којих овде има три), као тражена лица другог степена. Када је реч о траженим објектима, то су, пре свега, јунаков живот/животи и три чаробна средства (тј. три чаробна пера), као тражени објекти првог степена. Међутим, јунаку су за коначну засићеност/афирмативност такође неопходни и „јунаштво“ (тј. спољашња душа) Баш-Челика, као и жива вода (у непосредној вези са стицањем новог живота) и присуство чаробног помоћника (у непосредној вези са стицањем чаробног средства). Такође, у контексту уметнутог тока бајке, јунаку је потребна и ватра, уз доказе извршених подвига (уши од аждаје, нож који нико не може да помери осим њега).

У замену за наведена тражена лица и објекте, јунак „нуди“ објекте и способности које сам поседује, а који су тражени од стране других лица у бајци. Ови објекти (способности, акције/чинови) које јунак даје у „замену“ јесу следећи: три подвига (убијање троглаве аждаје, дивова и змије, заједно са доказима које је стекао), вода (односно „три маштраве воде“ које јунак даје Баш-Челику у замену за три живота), као и способност кушања/дивљења (јунак учи цареву ћерку како да куша „Баш-Челика“, како би се сазнала тајна његовог јунаштва). Осим тога, и „отмица“ сестара од стране змаја, сокола и орла такође се

претвара у „давање“ сестара, које је јунак спровео како би (у замену) стекао чаробна средства, односно чаробне животињске помоћнике.

Конкретизовано одређење формативне димензије бајке.

Да бисмо указали на дубље структурне слојеве у којима се испољавају поменути хармонијско-симетријски принципи, неопходно је изложити и извесну, крајње сажету методолошку дигресију, у непосредној вези са одређењем формалне структуре бајке. С тим у вези, поновићемо да у свим бајкама – са одговарајућом карактеристичном структуром – динамичност, тј. радњу, изазива незасићеност/негативност одговарајућег лица (у идеалтипском/системском контексту, то је јунак) у односу на тражена лица и објекте, који су у корелацији са објектима које јунак поседује и даје у замену. Из претходног следи да основне елементе бајке – на формативном/формалном нивоу – представљају *стања* (С) јунака, која могу бити афирмативна/засићена и негативна/незасићена, као и полузасићена, тј. полунезасићена. (Када се у овај базични структурни оквир уведу појмови синтагматског и парадигматског нивоа – који су, у контексту нашег приступа, неопходни за тзв. *формативно одређење бајке* – тада можемо говорити о синтагматској, тј. непосредној засићености, незасићености и полузасићености/полунезасићености, насупрот парадигматској, тј. потенцијалној засићености, незасићености и полузасићености/полунезасићености.⁷⁵) Тако, у бајци „Баш-Челик“, јунак у једном тренутку „поседује“ девојку/жену, али не „поседује“ сестре (не зна где су, нити шта је са њима, дакле – није остварио потпуну засићеност; стање полузасићености), док у другом тренутку, тј. стању, постоји обрнута ситуација (након што јунак у потрази за девојком/женом пронађе „успут“ и сестре; стање полунезасићености). У наведеном контексту, полузасићеност, тј. полунезасићеност, јесте стање које

⁷⁵ На овом месту се не можемо детаљније бавити нијансама наведене проблематике (*формативно одређење бајке*), те смо представили само основне црте, тј. оквир који преваходно има илустративно-дигресивни карактер у контексту (етнолошко-антрополошке, а не фолклористичке) студије примарно усмерене на проучавање универзалних образаца у културним феноменима, а не на бајку као појаву.

се базира на категорији *партикуларности*, наспрам које стоји *универзалност*, када је општа ситуација потпуно засићена/афирмативна или потпуно незасићена/негативна.

Осим тога, *стање* (као основни елемент бајке у оквиру овог комуникацијског аналитичког система) може бити одређено (нужно) или неодређено (могуће). О неодређеном, тј. „могућем“ стању говори се онда када постоји разлика између синтагматске и парадигматске равни (у односу на афирмативност и негативност, тј. партикуларност или универзалност, релације главног лица/јунака А и контекста тражених лица/објеката Т), при чему је за одређење основног квалитета стања меродавна синтагматска раван. На овај начин добијамо и општу шему за одређење структуре бајке (у складу са одговарајућим аналитичким системом; видети представу ПС/2).

Уколико проширимо и усложнимо ову општу формулу, у вези са сагледавањем радње (тока) бајке као комуникације између главног лица/јунака бајке (А) и његовог/његових противника (ознака Б), онда би се општа структура бајке шематски могла представити и на следећи начин (видети представу ПС/3).

Између свака два *стања* (С) тече радња бајке, током које се одвија размена одговарајућих информација између ликова, тј. главних комуникатора. Ова размена информација може се свести на основне *комуникативне ситуације* (КС; прецизније – на уводне и главне КС) које настају међу дотичним комуникаторима, тј. ликовима (А + Б). Наведене комуникативне ситуације представљају *дешавања* бајке (ознака Д, насупрот *стањима* – С). Увођењем наведених нових појмова и симбола додатно се спецификује и усложњава раније предочена општа шема бајке (видети представу ПС/4а).

Примарни логички модел и бајка. Када погледамо представу (на овај начин реконструисане) опште структуре бајке, видимо да се она заснива управо на релацији $8+1+(1)+1+8$, која је – према претходно указаноме – универзалног карактера.

Уколико се додатно размотри наведени структурни оквир, примећује се да се ова шема може свести на општу логичку структуру карактеристичну за суд, односно – на *примарни логички*

модел који смо реконструисали на основу увида у системску повезаност базичних/специфичних заменица и прилога српског језика.⁷⁶ Другим речима, наведеном општом шемом обухваћени су сви основни квантификатори (*сви*/универзално, *неки* тј. *понеки*/партикуларно, *је(сте)*/афирмативно и *не*, тј. *није*/негативно), као и модалитети (модални оператори: *нужно*/аподиктичко и *могуће*/проблематичко), који уз субјекат (S) и предикат (P) чине основне елементе суда. У основној шеми *стања* (C), субјекту одговара јунак/основно лице у бајци (A), а предикату – тражено лице/објекат (T), или обратно (јер је битна релација), док је повезаност осталих елемената опште структуре бајке са логичком структуром суда, тј. са *примарним логичким моделом*, сасвим јасна: засићеност одговара афирмативности, а незасићеност – негативности, док су и у једном и у другом контексту на истоветан начин присутне категорије универзалности и партикуларности. Исто тако, одређена и неодређена стања у потпуности одговарају модалним категоријама *нужно*/аподиктичко и *могуће*/проблематичко.⁷⁷

Полазећи од предочених аналогича органа (и системског) карактера, разматрана различита *стања* могу се представити по узору на судове из познатог *логичког квадрата* (који је од посебног значаја и у контексту формирања/одређивања категоричког силогизма, као логичког феномена суштинског карактера са специфичним, универзално распрострањеним, структурним карактеристикама)⁷⁸, односно – као универзално-афирмативна, универзално-негативна, партикуларно-афирмативна и партикуларно-негативна *стања*. Другим речима, свако *стање*, као елементарни део тзв. *формативне димензије бајке*, може се представити као одговарајући суд. Рецимо, почетно/„нулто“ *стање* (C1) у бајци „Баш-Челик“ може се оквирно презентovati у облику (проблематичког) универзално-афирмативног суда/

⁷⁶ В. поглавље „Универзална структура мишљења“ у: И. Тодоровић, *Ритуал ума*; исти, *Митска истина Срба*, 214-222, 205-209.

⁷⁷ О одговарајућим логичким појмовима, тј. категоријама, в. у: Gajo Petrović, *Logika*, Dnevnik, Novi Sad, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1998, 52-56.

⁷⁸ О овоме ће бити више речи у другом делу књиге.

конструкта: (*могуће је да*) свако *T1* је засићено у односу на *A*. Другим речима, са становишта синхронијске синтагматске осе – која је једина меродавна за одређивање квалитета, односно афирмативности *стања/суда* – јунак/иницијално лице није манифестно „незасићен“, односно – он још увек није свестан недостатака присутних на нивоу парадигматске осе. Услед тога је ово стање неодређено, тј. проблематичко, што условљава даљи ток бајке, која ће трајати све док се у потпуности не уобличи као заокружена логичка целина, односно – све док се не дође до нужног/аподиктичког универзално-афирмативног стања. На исти начин се и свако друго стање може свести на суд овог типа (в. шематске представе ПС/4б и ПС/5).

Наравно, сви елементи присутни у општој структурној шеми *стања* у бајци – који су суштински идентични са основним елементима *примарног логичког модела* – нису „изабрани“ случајно. Другим речима, аналогија између бајке – као једног од најсложенијих, структурно монолитних, тј. на заједничким/универзалним начелима заснованих испољавања језика – и суда (дакле, базичних принципа *мишљења*, које је, подразумева се, неодвојиво од самог *језика*) није произвољна и није само коинциденција. Ова аналогија се, по свему судећи, заснива на дубљим структурним начелима, универзално распрострањеним у различитим културним и природним контекстима, али и на одговарајућим „смисаоним привлачењима“ која постоје на синхронијском нивоу.⁷⁹

Информативна димензија бајке – додатни *дигресивни осврт*. Овде је неопходно извести још једну сажету, али истовремено и неопходну дигресију, како би се разматрани контекст сагледао у целини. Наиме, на поменути *примарни логички модел* директно се надовезује тзв. *примарни језички/језичко-семантички модел* (односно *модел примарних категорија*), који је са њиме неодвојиво системски повезан у оквиру

⁷⁹ Уп. С. G. Jung, *Sinhronicitet: načelo neuzročnog povezivanja*, у: С. G. Jung, W. Pauli, *Tumačenje prirode i psihe*; К. G. Jung, *Sinhronicitet kao princip akauzalnih veza*, у: *Duh i život*. В. и инспиративни научно-популарни текст (са рецензијама еминентних научника Дејана Раковића и Ђуре Коруге): Спасоје Влајић, *Свест и надузрочни поредак природе*, Мирослав, Београд, 2001, 89.

јединственог *примарног језичко-логичког модела*, а овај систем термилошки можемо одредити и синтагмом *примарна структура мишљења*.⁸⁰ Као што смо већ нагостили, системски оквир који формирају базичне/специфичне заменице и прилози српског језика непосредно нам предочава сложени комплекс сачињен од два међусобно комплементарна и међузависна подсистема: *примарни језички модел*, заснован на 8+1 основних елемената/категорија (*какво/квалитет, колико/квантитет, како/начин, ко/личност (биће), шта/радња, где/простор, када/време, куда/кретање + (за)што/узрок-функција*), и *примарни логички модел*, заснован такође на 8+1 основних начела, која сваки од наведених елемената из оквира *примарног језичког модела* структуришу у контексту формирања 1+8 нових, произлазећих принципа (в. представе PMS/CC//1-4; Y1 у MM; Y3 и Y2).⁸¹ За нас је, међутим, од посебног значаја то да сличан структурни оквир непосредно сагледавамо унутар структуре српских бајки (в. представе ПС/2, ПС/3, ПС/4а, ПС/4б + ПС/5 и ПС/6), као и чињеница да управо елементи (8+1) наведеног *примарног језичког модела (модела категорија)*⁸² непосредно указују на најсврсисходнији начин комплетног сагледавања и анализирања феномена бајке, који у себе укључује и разрађене, а у пракси потврђене као функционалне, системе других аутора.

Наиме, у складу са нашим основним методолошким приступом проучавању бајковног система, *стања* и *дешавања* одређују *формативну димензију* бајке, док *информативну димензију* бајке одређују одговарајући *мотиви* (М), *функције* (Ф) и *координатни систем* (КДС), засновани на основним питањима: 1) *какво, колико, како* – за *мотиве* (М); 2) *ко, (за)што, шта* – за *функције* (Ф); као и 3) *где, када, куда* – за конструкцију *координатног система бајке* (КДС).⁸³ Наведене „функције“ су схваћене управо

⁸⁰ В. напомену 76 и смернице предочене у претходним напоменама.

⁸¹ Све шематске представе уз одговарајућа непосредна објашњења в. и у: исто.

⁸² О појму *категорија* (у наведеном контексту) в. у: И. Тодоровић, *Ритуал ума*, 430-433.

⁸³ Услед ограничености простора и опште усмерености студије у другом правцу, на овом месту није могуће (а и методолошки је непотребно) износити конкретизацију представљања наведене *информативне димензије* бајке.

онако како их је схватао и Владимир Проп, чиме се, уосталом, и успоставља мост између нашег структурног модела и Проповог модела, који у сваком случају представља иницијални и највећи допринос морфолошком одређењу бајке у општем смислу.⁸⁴

Према томе, уз помоћ *примарног језичког модела*, који се системски надовезује на *примарни логички модел*, у потпуности семантички сагледавамо бајку као феномен, након што смо (користећи методолошки оквир аналоган *примарном логичком моделу*) аналитички рашчланили и одредили њену формално-комуникацијску димензију.

Подразумева се, овде је реч о разматрању аналогичја на вишем и сложенијем комуникацијском нивоу (са конструкцијским и хипотетичким предзнаком), након што смо представили и аналогичје које су сасвим очигледне и везане за површински ниво. Како год било, свуда се – у различитим контекстима и димензијама – уочавају сродни структурни обрасци, констатовани и у другим културним и природним феноменима. А поврх свега, када најсложенију српску бајку, „Баш-Челик“ представимо у њеној целокупности, пред нама ће се поново указати управо наведени универзални структурни обрасци, с обзиром на то да примењена комуникацијска анализа резултира финалним моделом бајке који се састоји од 9 стања и 8 дешавања (в. представе ПС/4б, ПС/5 и ПС/6), уз основни структурни оквир сачињен од $9+(1)+9/9+8$ базичних елемената, присутних на нивоу и једног (*стања*) и другог (*дешавања*) контекста.

Из дотичних табела јасно се сагледавају и претходно помињана *финална синтагматска постигнућа јунака бајке*, као изрази елементарних релација које су истовремено карактеристичне и за општу, идеалтипску бајку, односно – као изрази елементарних релација реално постојећег система, који можемо одредити називом *базична примарна митска матрица*.⁸⁵

Наиме, крајњи резултати настојања јунака бајке „Баш-Челик“

⁸⁴ В. студије: V. Prop, *Morfologija bajke*; В. Я. Проп, *Фольклор и действительность*, Наука, Москва, 1976.

⁸⁵ В. у: И. Тодоровић, *Митска истина Срба*, 230-239; исти, *Ритуал ума*, 364-370; уп. и: исти, *О јединственом систему елемената културе*, 98-100.

истовремено су и суштински елементи бајке као појаве, али и иницијације као идеалтипског ритуалног обрасца, који се – као што је доказано – логично налази у основи феномена бајке.⁸⁶

⁸⁶ В. поглавље „Бајка као целина“ у: V. Prop, *Historijski korijeni bajke*, 533-546; в. резиме у: И. Тодоровић, *Иницијацијска структура и значење српске бајке – етнолошки контекст*, 464.

II.4. ПОБЕДА КУЛТУРЕ И КОМПЛЕТИРАЊЕ ПСИХЕ

ДЕКОДИРАЊЕ СРЕДИШЊИХ МИТЕМА (ИЛИ ЦЕНТРАЛНИ СЕМАНТИЧКИ ОКВИР)

Основни елементи централног семантичког оквира. Дакле, након примене комплетне синхронијске структурно-комуникацијске анализе, бајка „Баш-Челик“ се представља као сложени, вишедимензионални митски комплекс, који садржи мноштво хармонијско-симетријски организованих и међусобно повезаних подсистема, чије релације саопштавају кључне поруке овог митско-бајковног текста. У наведеном смислу, предочени текст можемо посматрати као сложени логичко-комуникацијски систем, у чијој се основи налази базични семантички код ванвременског карактера, односно – порука заснована на саопштавању архетипских садржаја о иницијацији и индивидуацији, тј. о узрастању и изградњи личности, паралелно са формирањем и усклађивањем социо-културних темеља.

Другим речима, примењена анализа на сасвим непосредан начин предочава троструко потенцирани, фундаментални митски образац, дефинисан као *базични аспект примарне митске матрице* (а заснован на следећим релацијама: *мушко – женско, човек – животиња, живот – смрт, култура/кућа/своје – природа/шума/муђе*).⁸⁷ Одавде директно произлази и одговарајући дијахронијски текстуални след, који потенцира начела иницијације, брака, социјалног поретка и успостављања културе наспрам не-културе (тј. дивљег и неочовеченог).

Наиме, јунак – са становишта синхронијске анализе – поседује 9 вредности које „нуди у замену“ (у оквиру одговарајућих *комуникативних ситуација*, у којима ступа у релације са другим главним комуникаторима бајке). С друге стране, он такође трага за 9 основних тражених објеката/лица, које „добија“ као

⁸⁷ У ствари, реч је о првом/бајковном аспект (в. шематску представу Х2/А наспрам Х2/В) сложенијег комплекса, који у другом делу ове студије представљамо и дефинишемо синтагмом *примарна митска матрица* (в. представу Х2).

резултат одговарајуће комуникације. Од ових основних „комуникацијских“ елемената, уочавамо 6 (3+3) јединствених облика и 6 облика који су присутни и у првој и у другој целини/скупу елемената (в. представе ПС/5 и ПС/7). Ови елементи су истовремено и чиниоци/елементи размене (18+1), од којих се састоје основне *комуникативне ситуације* (8(+1) +8 (+1)), тј. *дешавања* (8(+1)) бајке (в. представу ПС/6), при чему је сваки од наведених 9 + 9 основних елемената заступљен по једном, осим елемента *а* (девојка/жена), који је заступљен два пута (в. представу ПС/6). На овај начин, у табели јасно сагледавамо управо поменуто *базичну примарну митску матрицу* (као, дакле, објективну категорију) у виду *финалних постигнућа јунака бајке* (в. представе ПС/5 и ПС/7), односно – у виду основних резултата/тражених објеката до којих он долази на крају бајке (*а* = девојка/жена, *х2* = чаробни помоћник/животиња, *е* = жива вода/нови живот, *д* = тајно знање о јунаштву/души Баш-Челика/знање које омогућава победу *културе* над стихијама природе). Дакле, овде сасвим непосредно сагледавамо семантичку матрицу која повезује кључне елементе *примарне митске матрице*: *жена – животиња – живот – култура*. Према томе – у контексту мита о мушкој иницијацији – стицањем жене, животињског помоћника (тј. овладавањем над животињама), новог живота и културних знања и достигнућа остварује се иницијација/индивидуација личности⁸⁸, уз стицање статуса пуноправног припадника друштвене заједнице, способног да се ожени и заснује своју породицу.

С друге стране, исти семантички оквир јасно се уочава и унутар матрице коју формирају елементи заједнички за скуп средстава/објеката које поседује јунак и за скуп средстава/објеката које јунак тражи (*секундарна постигнућа јунака бајке*): *б* (три сестре јунака = *жене*), *х1* (три чаробна пера = средства која замењују помоћнике-животиње; савез са дивљом природом), *у* (три живота/додатни *животи*), *в* (три подвига/докази о подвизима у шуми/победа над дивљим створењима = победа *културе* над дивљом природом). Дакле, и овде јасно уочавамо

⁸⁸ Уп. са схватањима Јунга и његових следбеника; в. М. Л. фон Франц, *Процес индивидуације*, у: К. Г. Јунг, *Човек и његови симболи*, Народна књига, Алфа, 1996.

примарни семантички код: *жена – животиња – живот (смрт) – култура (природа)*, уз додатно присуство комплементарних семантичких релација унутар (под)система (савез са дивљом природом наспрам победе над дивљом природом, потенцирање трочланости свих елемената, итд.).

Издајање семантике ватре и воде. Међутим, осим предочена два подсистема, уочавамо и трећу матрицу, манифестовану путем елемената које примарно поседује јунак (*почетна постигнућа јунака бајке*): *з* (три маштраве воде/вода која враћа у живот = вода), *ђ* (основни *живот* јунака), *жс* (способност/знање кушања Баш-Челика/„дивљење“ = људска мудрост/култура као начин побеђивања дивљег створења) + *ВТ* (ватра коју јунак поседује, као основно културно обележје, да би је потом изгубио и опет донео, тј. вратио, у оквиру уметнуте деонице бајке, коју одређујемо синтагмом „продужена ноћ“). Елемент *ватре* је у контексту предочене матрице, као и у контексту целокупног система, издвојен и налази се – на дубљем структурном нивоу – у непосредној вези са *водом* (елемент *з*). Као што видимо, и у оквиру треће матрице разазнајемо основни структурно-семантички образац карактеристичан за претходне две, што је очигледно на примеру присуства елемената *живота* и *културе* (победе над дивљим, нељудским), при чему су два преостала елемента управо комплементарни антиподи – *ватра* и *вода*, што такође непосредно указује на рационални системски контекст.

У дотичном смислу, у оквиру три предочена подсистема који се сагледавају као саставни делови јединствене системске целине, при чему је јасно наглашена *примарна митска матрица*, само вода и ватра представљају одступајуће категорије, тако да можемо наслутити и то да ови комплементарно супротни елементи на особен начин управо кодирају одговарајућу димензију система. Другим речима, вода је у наведеном контексту првостепено повезана са елементима *x1* и *x2*, који упућују на животињске помоћнике/дариваоце, тј. на *животиње*, док је ватра структурно повезана са елементима *a* и *b*, односно – са *женама* као траженим лицима, тј. са царевом ћерком и сестрама.

У следећој фази анализе добијени значењски контекст, базиран на односима *ватра – жена* и *вода – животиња*, дешифрирамо на основу релација *култура – природа* и *живот – смрт*, које су садржане у преосталим елементарним односима предочене *примарне митске матрице*, карактеристичне и за идеалтипску бајку. Наиме, ватра је симболички наглашена културна категорија, исто као што је вода – природна категорија; такође, жена припада култури, док животиња припада природи (в. представу ПС/7).

Затим, у бајци „Баш-Челик“ јасно је, и на двострук начин, подвучена повезаност воде са животом: Баш-Челик добија животну снагу након што га јунак полије са три чаше воде, исто као што – с друге стране (симетрично) – јунак оживи након што га полију живом водом. Исто тако, вода се у универзалним оквирима везује за релацију *живот – смрт*, што је најочигледније на културно општераспрострањеним примерима иницијацијског преласка у „нови живот“ путем потапања у воду и сличних обреда. Такође, подједнако јасно је наглашена и веза ватре са културом (у контексту релације *култура – дивља природа*), која је универзалног карактера, с обзиром на чињеницу да је владање ватром једно од најзначајнијих човекових културних постигнућа. И овде – као и у предању о св. Сави и анатемама⁸⁹ – јунак узима ватру од дивљих/шумских бића (дивова), која су је већ имала у поседу.

Финална/општа порука. С друге стране, за комплетно одређење значењског контекста ватре и воде неопходно је узети у обзир и релације *мушко – женско* и *човек – животиња*. С тим у вези, одмах се морамо сетити примордијалног митског обрасца заснованог на представи о јунаку кога гута водено животињско биће (риба, алтернативно: водена неман типа аждаје) а у чијем стомаку он проналази ватру, одакле је износи напоље – као највише културно добро (на једном плану) и као сунчеву светлост која се враћа у виду новог дана (на другом

⁸⁹ В. одредницу *ватра* (Н. П.) у: Ш. Кулишић, П. Ж. Петровић, Н. Пантелић, *Српски митолошки речник*, Етнографски институт САНУ, Интерпринт, Београд, 1998, 80-81.

плану).⁹⁰ Тиме јунак, истовремено, пролази кроз иницијацију (а на личном психолошком плану – кроз индивидуацију), поставши и са психофизичког и са социјалног становишта способан да се ожени и заснује породицу.

Из свега претходног следи већ наговештени базични семантички оквир (који, наравно, ни у ком случају није изолован и једнозначан): да би се освојила/добила жена и овладало (тајним) знањем о начину победе културе/људског над дивљим/нељудским, потребно је овладати светом животиња (или се поистоветити са животињом) и отићи у онострано (други свет се често налази управо у животињи), након чега следи преображај личности, тј. њено ново рађање. Унеколико другачије речено, задобијање духа-чувара (*сопство*) у непосредној је вези са добијањем жене/браком (*анима*) и са победом над сопственом *сенком* (дивљом природом) и дивљим светом. Или, другим речима, освајање/упознавање ватре (ниво *аниме*) уско је повезано са овладавањем водом (ниво *сопства*)⁹¹, као и обратно, итд. Ово је – у најкраћим могућим цртама – истовремено и суштина иницијације (али и индивидуације) и основна порука како идеалтипске бајке тако и најсложеније/најпознатије српске бајке. Уосталом, управо *пролажење кроз ватру и воду* представља универзални синоним за феномен иницијације.

Наравно, на крају треба истаћи и то да смо на претходним примерима непосредно сагледали бајку као реално постојећи логичко-комуникацијски систем, који директно произлази из универзалних структурних и логичких образаца на којима се заснива целокупна стварност. И предочени *централни семантички оквир* додатно је потврдио реалност *примарне митске матрице као универзалне културне категорије*.

⁹⁰ В. поглавље „Змај-гутач“ у: V. Prop, *Historijski korijeni bajke*, 342-369; посебно обратити пажњу на одељак „Борба с рибом као први ступањ борбе са змајем“ (356-366). Такође в. и: И. Тодоровић, *Феноменологија воде – општи митско-обредни контекст*, Бдење 7, Сврљиг, 2004, 181-195; Мирча Елијаде, *Слике и симболи*, Сремски Карловци, Нови Сад, 1999, 176-186.

⁹¹ Наиме, у наведеном се смислу *ватра* и *вода* могу повезати са резултатима Јунгових истраживања, односно – са његовим одређењима архетипова *аниме* и *сопства*, превасходно у контексту сагледавања елемената процеса индивидуације схваћеног као *суштинско самоостварење* (K. G. Jung, *Arhetipovi i razvoj ličnosti*, 181).

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПС/1а				
(1,2)	(3)	(4)	(5,6)	(7)
ЈУНАК (+потенцијално: ЛАЗНИ ЈУНАК)	ТРАЖЕНО ЛИЦЕ	ПОШИЉАЛАЦ / ВЕЗИВНИ ЛИК	ДАРИВАЛАЦ + ПОМОЋНИК	ПРОТИВНИК / ШТЕТОЧИНА
БРАТ 1 БРАТ 2 (БРАТ 3)	ЦАР – ЈУНАКОВ ОТАЦ МЕХАНЦИЈА ЦАР – ДЕВОЈЧИН ОТАЦ	СЕСТРА 1 СЕСТРА 2 СЕСТРА 3	ЗМАЈ СОКО ОРАО	О АЖДАЈЕ (1-3) ДИВОВИ (9) ЗМИЈА
ЈУНАК		ЦАРЕВА ЋЕРКА		БАШ-ЧЕЛИК
			НАЈБРЖИ ЗМАЈ	* ЛИСИЦА / ПТИЦА
ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПС/1б				
(1,2)	(3)	(4)	(5,6)	(7)
ЈУНАК (+ЛАЗНИ ЈУНАК)	ПОШИЉАЛАЦ / ВЕЗИВНИ ЛИК	ТРАЖЕНО ЛИЦЕ	ДАРИВАЛАЦ + ПОМОЋНИК	ПРОТИВНИК / ШТЕТОЧИНА
БРАТ 1 БРАТ 2 СЛУГА	ЦАР – ЈУНАКОВ ОТАЦ ПУСТИНИК ЧОВЕК КОЈИ ПОКАЗУЈЕ ПУТ	ПАУНИЦЕ (8+1)	РИБИЦА ЛИСИЦА КУРЈАК	ПРВА БАБА БАБА-ЦАРИЦА БАБА С КОЊИМА
ЈУНАК		ЈУНАКОВА ЖЕНА		ЗМАЈ
			ЗМАЈЕВ КОЊ БАБИНА КОВИЛА (са ждрбелом) ГУБАВИ / НАЈБРЖИ КОЊ	↑

A	!!	T
+	(C)	-
y	??	П

 $\leftarrow$

	(+/-)	
!!	T	??
y	A	П
+		-

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПС/2

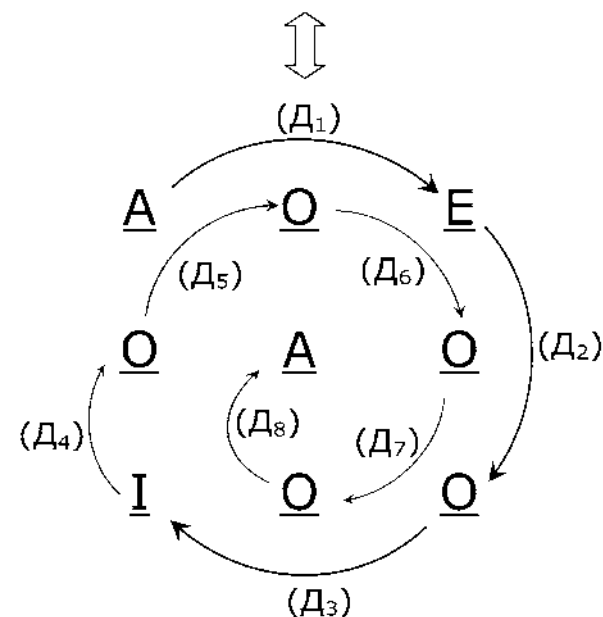
$$\begin{array}{c}
 (+/-) \\
 \text{T} \\
 \hline
 !! \quad y \quad + \quad A \quad ?? \quad П \quad -
 \end{array}
 \left(\begin{array}{c} \Rightarrow \\ \Leftarrow \end{array} \right)
 \begin{array}{c}
 (+/-) \\
 \text{T} \\
 \hline
 !! \quad y \quad + \quad Б \quad ?? \quad П \quad -
 \end{array}$$

$$\Downarrow \quad (\Rightarrow) \quad \boxed{C_n = \left(\begin{array}{c} !! \\ ?? \end{array} \right)_T^y T \pm A}$$

A	!!	T	(D)	Б	!!	??
+	(C _x)	-	(D)	+	(C _y)	-
y	??	П	(D)	y	??	П

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПС/3

D ₁	D ₆	D ₂									
D ₅	<table> <tr> <td>A</td><td>O</td><td>E</td></tr> <tr> <td>O</td><td>A*</td><td>O</td></tr> <tr> <td>I</td><td>O</td><td>O*</td></tr> </table>	A	O	E	O	A*	O	I	O	O*	D ₇
A	O	E									
O	A*	O									
I	O	O*									
D ₄	D ₈	D ₃									

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПС/46

(C)

(D)

(C)

$$\left[\begin{array}{c} (1) \\ T \\ A \\ \vdots \end{array} \right] \left[\begin{array}{c} (+) \\ T \\ B \\ \vdots \end{array} \right] \left[\begin{array}{c} (1) \\ T \\ A \\ \vdots \end{array} \right] \left[\begin{array}{c} (+) \\ T \\ B \\ \vdots \end{array} \right]$$

$\downarrow$

$\rightarrow (=A \Rightarrow B)$

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПС/4а

Врста суда	Симболи судова стања	СТАЊА	A ₂ (ЗУНАК) ТРАЖИ И ДОБИЈА										A ₁ (ЗУНАК) ПОСЕДУЈЕ И ДАЈЕ									
			с	а	б	х1	х2	у	е	д	в	(ВТ)	в	б	ж	а	(ВТ)	-> (9+9)	-> (19)			
уни-аф.	= A (или S су P)	0																				
уни-нег.	= E (ниједан S није P)	1		I																		
пар-нег.	= Q (неки S нису P)	2									(-)	(+)				(A)						
пар-аф.	= I (неки S су P)	3										(-)			+							
пар-нег.	= Q	4		-																		
пар-нег.	= - Q	5			(+)									(+)								
пар-нег.	= - Q	6												(-)		(A)						
пар-нег.	= Q	7			(+)	(+)	(+)							(-)								
уни-аф.	= A	8		(+)						(+)						(A)						
	Финансна постигнута Јунака бајке			(+)					(+)	(+)												
	Секундарна постигнута Јунака бајке				(+)									(+)								
	Почетна постигнута Јунака бајке															(A)	(A)	(A)				

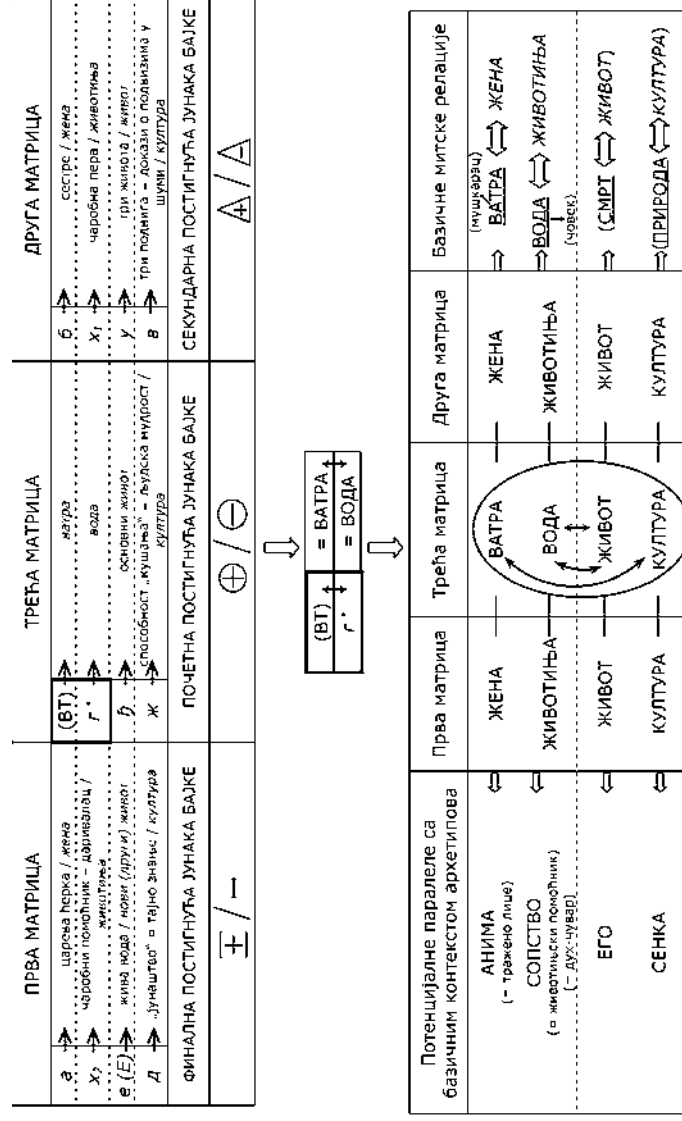
ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПС/5

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА МС/6

ТРАКЦЕНА ДВИГАТЕЛЯ / ОБЪЕКТ	ЛИКОВИ / КОМУНИКАТОРИ	ДЕШЕВАРИ Д	ГЛАВНЕ КОМУНИКАТИВНЕ СИТУАЦИИ	СТРУКТУРА РАЗМЕНА ИНФОРМАЦИЈА / ДОБАРА	БАЗОВНЕ ДЕОНИЦЕ
6	У(1) УРО(1) УРО(2) ЗЕТ(3)	1	У (уо) — ЗЕТ (ср)	6 →	ПРОСИДЕБА НЕМИШЛИВНИХ СИЛА
BT + BT	Ш.Б.(3) → (1) ⁽³⁾ (1) ⁽³⁾	(2)	(У(ср) — Ш.Б.)	(BT →) (← BT) / ← B	ПРОДУКЦИОНА НОН
6 a	УРО(1) МЕР(1)	3	У — УРО (мер)	B → ← a	БЕННАНС
f y A	БУ(1)	4	У — БУ		ЗАБЕЖАНА СОБА + ПРОСНАВНА ДЕВООКЕ
x1 6	С(3)	5	ЗЕТ — У(ср)		ТРИ ПОКЛОНУБЕНА ЖИВОТА
y b		6	БУ — У → БУ — У (6)		ПРИВЕРЖЕНА СПИТ
x1 e(E)		7	У — ЗЕТ	X1 → ← e(E) / ← X2	ДРУГО ПОЖЕЛИЕ / ЖИВА ВОДА
x1 A a	ДЕР(1) ЗМ(1) ЛМС/ТТ(1)	8	У (ЗЕТ/ЗМ/ДЕР) — БУ (ЛМС/ТТ)		СПОДБАШНА ДУША + ДРУГО БЕННАНС

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПС/7

Уп. са Базичном представом духовне културе у: И. Тодоровић, *О јединственом систему елемената културе*, 107.

II.5. ГОВОР СНОВА

ИСТОВЕТНИ МОТИВИ У СНОВИМА, БАЈКАМА И НАРОДНИМ ВЕРОВАЊИМА

Сан и бајка. Врло важан аспект проучавања бајке представља разматрање њене повезаности са сновима, односно – улоге мотива сна у бајкама, чиме се директно задире и у истраживање нивоа стварности сродних са категоријама архетипова и колективне психе, односно – наиндивидуалних категорија, које утичу на формирање митских представа и образаца. Уколико се има у виду чињеница да „многи снови представљају слике и асоцијације које су сличне примитивним идејама, митовима и обредима“⁹², разматрање конкретних и непосредних веза између снова, народних веровања и бајке (која је прави трезор „примитивних идеја“) јавља се као сасвим реалан задатак. Уосталом, већ смо раније скренули пажњу на значај и присуство мотива сна у бајкама „Златна јабука и девет пауница“ и „Баш-Челик“, где је падање јунака у сан, односно његово настојање да не заспи, у непосредној вези са иницијацијским подвизима и одговарајућим борбама.

Управо преко сна – као димензије стварности која је најближа онострaном – и када долази до промене свести⁹³, на релевантан начин се могу сагледати питања из домена формирања колективних/универзалних идеја и образаца. У вези с тим, за нас од посебног, илустративног значаја може бити чињеница да су приликом теренских етнолошких истраживања (сврљишких села) забележени снови и веровања чији садржаји веома подсећају на општераспрострањене и општепознате мотиве типичне за бајку.⁹⁴ Блискост наведених садржаја снова и веровања са садржајима

⁹² К. Г. Јунг, *Приступ несвесном* у: К. Г. Јунг, *Човек и његови симболи*, 47.
⁹³ В. зборнике радова: *Svest – naučni izazov 21. veka*, Evropski centar za mir i razvoj, Beograd, 1996; *Svest, spavanje, snovi*, Institut za psihijatriju Kliničkog centra Srbije, Beograd, 1999.
⁹⁴ Уп. рад чији су делови укључени и у ову студију: И. Тодоровић, *Бајковити мотиви у сновима и веровањима становништва сврљишког краја*, Етнокултуролошки зборник V, Сврљиг, 1999.

Основни појмови	Основне информације / тражени објекти бајке (12+7=19)	Главни ликови бајке (12+7=19)
А = унак	а = девојка / царева ћерка (3х)	Ј = јунак
Т = тражена лица / објекти	б = сестре (2х)	ЦРО = цар-јунаков отац
Б = противник + други главни комуникатори (у интеракцији са А)	х ¹ = чаробна пера (2х)	Бр = брела (2+1)
+ = афирмативно	х ² = чаробни помоћници / дариваоци	ЗЕТ = зетови (3)
- = негативно	у = додатни животи / три живота (2х)	Ш.Б. = шумско биће (аждаје/з + дивови/9 + змија)
У = универзално	е(Е) = нови / други живот (жива вода)	ЦДО = цар-девојчин отац
П = партикуларно	д = „јунаштво“ Баш-Челика	МЕХ = механија
И! = аподиктичко / нужно	в = три подвита (докази о подвизима) (2х)	БЧ = Баш-Челик
?? = проблематичко / могуће	(ВТ) = ватра (2х)	С = сестре (3)
С = станице	г = вода (три маштраве воде)	ДЕВ = девојка-царева ћерка
Д = дешавање	ђ = основни живот	ЗМ = најбољи змај
УКС = уводна комуникативна ситуација	ж = способност кушања	ЛИС/ЛТ = лисница / птица („јунаштво“ Баш-Челика)
ПКС = главна комуникативна ситуација		

ПС/О – ОБЈАШЊЕЊА УЗ ШЕМАТСКЕ ПРЕДСТАВЕ

присутним у бајкама може говорити и у прилог тези о заједничком пореклу ових појава.⁹⁵

Босини снови. У контексту изношења непосредних примера, снови Босанке Милутиновић (рођене 1946. године у Гулијану/Сврљиг)⁹⁶ могу послужити као изванредна илустрација/пример снова који у себи садрже мотиве типичне за бајку. Овом приликом навешћемо два карактеристична сна. По првом: 1) јунакиња (Боса) се у сну створи на гулијанском гробљу, односно на путу који „води у гробиште“; 2) она долази на гробље, међутим, уместо гробова тамо угледа куће које су поређане „све једна поред друге“; 3) након тога она улази унутра (не може да се сети на који начин) и провлачи се „из собе у собу, из собе у собу“; 4) све просторије су окренуте у бело, кревети су намештени и све је сређено; 5) у свакој соби је неко седео, али ништа се није говорило – сви су ћутали, а када би јунакиња некога нешто питала, није добијала никакав одговор; 6) из собе у собу се улази, то јест провлачи кроз „дувке“ (рупе), а прозора (као ни правих врата) нигде нема; 7) кроз те се „дувке“ Боса једва провлачила, јер су то биле мале и уске рупе; 8) јунакиња потом сусреће једну жену која јој саопштава да Босина мајка Новка (у тренутку настанка овог сна већ је била мртва) није ту; 9) ускоро се појављује и Босин деда (Љуба) у улози неке врсте саветника. Он јој показује пут („видиш овај пут...“) који води из гробља у село и саветује је да иде тим путем право, да не гледа ни лево ни десно, и да се не осврће; „али пази да не наиђеш на стражу“, каже јој на крају.

А у другом, посебно карактеристичном сну, Боса се 1) (одједном) нађе у некој великој кући, са великим, поређаним

⁹⁵ Уп. И. Тодоровић, *Иницијацијска структура и значење српске бајке – етнолошки контекст*, 461-462.

⁹⁶ Босанка – Боса Милутиновић рођена је 1946. године у Гулијану/Сврљиг (девојачко презиме Тодоровић). Неки од њених бројних снова први пут су забележени као казивања („о Босиним сновима“) Босине комшинице из Гулијана – Милутинке Тодоровић (рођена 1921. у Црнојевци као Милутинка Радоњић), која је дотичне снове (први пут) испричала приликом разговора о веровањима везаним за „свет мртвих“. Тренутно Босанка М. живи у насељу Болеч код Београда, али се у сваком од њених специфичних снова радња одвија управо у гулијанском атару; уосталом, по признању саме Босанке М., Болеч јој одговара „зато што је подсећа на родни Гулијан“.

столовима; 2) за њима седе мушкарци и жене и нешто једу, али ништа не причају; 3) она пролази поред њих и нико је не примећује; 4) међутим, у тренутку када хоће да изађе, људи (очигледно мртваци) скоче на њу и почну да је вуку – једни за ноге, други за руке, за сукњу; 5) она ипак некако успева да се извуче (тј. отме) и затим наилази на велику и густу шуму; 6) када је прошла шуму, угледала је стражаре; 7) полако се и не приметно провукла поред стражара и изашла на велики сеоски пут; 8) у том тренутку су сви нестали.

Када је реч о анализи форме и значења предочених снова, сасвим је очигледно да су у њима присутни елементи типични за бајку, те да се без узимања бајке у обзир они не могу ни објаснити. Јер, као што је познато, и у бајци огромну улогу играју „предоце о загробном свијету, о путовањима у други свијет“⁹⁷, исто као и у наведеним сновима. Другим речима, јунакиња у сваком од ових снова сасвим очигледно борава у свету мртвих (чега је, уосталом, и сама свесна), и са њима ступа у различите видове комуникације, на сличан начин као и јунаци бајке. Затим, кућа на коју се наилази у бајкама има велике сличности са кућом у дотичним сновима. На пример, једна од карактеристика куће у бајци јесте та да се „састоји из одјела или соба“⁹⁸, и да су улаз и други отвори „застрти и затворени“.⁹⁹ У ову кућу се углавном улази кроз неки мали отвор (на пример: „ишао је дјечак око куће, није нашао врата и већ се хтио вратити. Затим... је примјетио у ступу једва примјетна враташца, отворио их је и ушао“¹⁰⁰), у вези с чим треба нагласити да се и Боса у једном од својих снова (сан 1) провлачи из собе у собу управо кроз мале рупе („дувке“). Осим тога, треба нагласити и да кућа из Босиног сна „нема прозора ни врата“, исто као што их нема ни кућа типична за бајку.¹⁰¹ Такође, бајковна кућа се „налази у шумском скровишту“¹⁰² (тј. она је у непосредној

⁹⁷ V. Prop, *Historijski korijeni bajke*, 533.

⁹⁸ Исто, 180.

⁹⁹ Исто, 181.

¹⁰⁰ Исто, 179.

¹⁰¹ Исто, 95.

¹⁰² Исто, 181.

близини шуме), а у Босиним сновима шума се – као и у бајци – налази на граници „света мртвих“.¹⁰³

А када је реч о „великим, поређаним столовима“ у кући из Босиног сна и о детаљу да „за столовима седе мушкарци и жене и нешто једу“ („али нико ништа не говори“)¹⁰⁴, неопходно је напоменути да узимање „оностраног јела“ представља постојан мотив у бајкама¹⁰⁵, те извесну врсту иницијације за онога који улази у свет мртвих, јер само онај који окуси храну мртвих може на прави начин да општи са мртвацима. Из контекста другог Босиног сна може се наслутити и то да она није била у стању да комуницира са мртвима (и) због тога што није окусила храну са њихове трпезе, мада се то експлицитно у самој причи/казивању не потенцира; тиме она и даље остаје невидљива за њих.¹⁰⁶ И тек у тренутку када Боса жели да изађе (када долази у „гранично подручје“), људи – тј. мртваци – почињу да је примећују, скачу на њу и покушавају да је вуку натраг, али она им ипак побегне. Ово – све заједно – представља ситуацију карактеристичну и за бајку, јер и Босин сан и типична бајка у завршној фази садрже јунаково бекство.¹⁰⁷ Исто тако, и у првом Босином сну, сви на „оном свету“ ћуте и не дају одговоре на питања (односно, и не примећују дошљака). Тек када сретне свог претка (овде је то деда Љуба) у улози саветника и помоћника, јунакиња ступа у комуникацију и добија значајна упутства. И постојање страже

¹⁰³ Исто, 92-94.

¹⁰⁴ За наше истраживање је од значаја и текст Лидије Радуловић, који се такође бави сновима са етнолошко-антрополошког становишта (Лидија Радуловић, *Сан и смрт – истраживање у приградским насељима Београда*, Етноантрополошки проблеми 10, Београд, 1995). У наведеном раду помињу се мотиви – присутни у сновима казивача – веома блиски или идентични са предоченим мотивима из Босиних снова, рецимо: „Мртви седе поред великих столова на којима се налази што им је подељено на даћама“ (исто, 18).

¹⁰⁵ В. поглавље „Напојила-нахранила“ у: V. Prop, *Historijski korijeni bajke*, 106-111.

¹⁰⁶ Другим речима, „живи не виде мртве исто као што мртви не виде живе“ (исто, 115).

¹⁰⁷ Бекство јунака из света мртвих бива постојана категорија у структури бајке; в. поглавље „Магијски бијег“ у: V. Prop, *Historijski korijeni bajke*, 517-531.

на граници света живих и света мртвих такође је мотив карактеристичан за бајку, исто као и мотив претка који помаже.¹⁰⁸

Веровање у змајеве. У наведеном контексту неопходно је издвојити и веровање у змајеве, које је било распрострањено у читавој источној Србији. Посебно је занимљива чињеница да ова веровања умногоме садрже елементе присутне и у бајци, као и то да чак често објашњавају неке недоумице које се јављају приликом бајколошких истраживања. За нас је на овом месту посебно важно то што се дотичне недоумице везују управо за *природу сна* у бајци. У вези с тим потребно је скренути пажњу на околност да у бајкама „при сусрету са змајем на јунака вреба једна опасност: опасност сна, опасност да заспи“¹⁰⁹, односно (пре борбе): „јунак спава дубоким сном, положивши главу на принцезина кољена, и њега је тешко пробудити“.¹¹⁰ Такође, „видимо у бајци двоструку природу сна. С једне стране, прије борбе или за вријеме борбе спавају лажни јунаци. С друге стране, прије борбе спава управо јунак“.¹¹¹ Поводом тога Проп констатује да „природа тог сна у самој бајци није јасна и захтијева специјално разматрање“.¹¹² Осим тога, он у својим радовима доказује и то да је сам јунак бајке – змај, односно „змајевић“ (змајев син), и да му управо та чињеница омогућава да се (једини) супротстави змају. Дакле, змај и млади змај/змајевић налазе се у нераскидивој вези (која би се, узгред речено, са становишта једног јунговског приступа могла окарактерисати и као однос ега и сенке)¹¹³, односно – „змај зна да постоји јунак“, штавише – „он зна да ће погинути од руке управо тог јунака“.¹¹⁴ У том смислу је карактеристична, рецимо, руска бајка „Бој на

¹⁰⁸ Најпознатији стражари/чувари су управо змај и вештица (исто, 399-401 и 114). Када је пак реч о мотиву „претка који помаже“, треба нагласити да је бајковни помоћник у непосредној вези са светом предака (исто, 284).

¹⁰⁹ Исто, 335.

¹¹⁰ Исто, 338.

¹¹¹ Исто, 338.

¹¹² Исто, 338.

¹¹³ Џозеф Л. Хендерсон, *Древни митови и савремени човек* у: К. Г. Јунг, *Човек и његови симболи*, 129.

¹¹⁴ V. Prop, *Historijski korijeni bajke*, 336.

Калиновом мосту“, у којој се вишеструко наглашавају како чињенице да аждаје/противници знају да постоји јунак, односно да само од њега могу погинути, тако и чињенице везане за „рибље порекло“ јунака, што је у непосредној вези са рибљом природом змаја.¹¹⁵

У сваком случају, на основу расположивих чињеница може се извући закључак да јунак и његов противник у бајци поседују квалитативно исте одлике и боре се на исти начин као и змајеви у источној Србији, односно – здухачи/здухаћи у западнијим српским крајевима. Другим речима, „вишеструка подударност (здухача, нап. аутора) са змајем у источној Србији несумњива је како у карактеру бића тако и у понашању“.¹¹⁶ Наиме, код Срба постоји веровање да се змајеви (исто као и здухачи) међусобно боре, и то управо у сну (!), а „основна особина здухача (односно змаја, нап. аутора) је херојска. Здухачи једне области боре се са здухачима друге земље, како би отерали облаке с градом и олује које они доводе, и тако сачували свој народ, земљу, усеве и друга добра свог краја“.¹¹⁷ Наравно, ова борба се, у ствари, одвија у сну, односно – „у источној Србији се веровало да има обичних људи који су змајеви и да се они, кад наиђе непогода, умире и као заспе, а из тела им изађе дух (дупликат), који одлази у борбу са алама предводницама градобитних облака“¹¹⁸, тј. са другим змајевима, као што се може видети и из карактеристичног сврљишког предања о змају Видену. Од посебног значаја је и следећи податак: по спољашњем изгледу „здухачи се много не разликују од обичних људи. Само, они врло тврдо спавају и тешко их је пробудити, а за то време дух им је одсутан“.¹¹⁹ Другим речима, здухача, односно змаја, врло је тешко пробудити,

¹¹⁵ В. бајку „Бој на Калиновом мосту“ у: *Руске народне бајке*, Народна књига, Београд, 1963, 16-23.

¹¹⁶ Н. П., *Здухач*, у: Ш. Кулишић, П. Ж. Петровић, Н. Пантелић, *Српски митолошки речник*, 198.

¹¹⁷ Исто, 197.

¹¹⁸ Н. П., *Змај*, у: *Српски митолошки речник*, 202.

¹¹⁹ Н. П., *Здухач*, у: *Српски митолошки речник*, 197.

потпуно исто као и (често) јунака у бајци приликом доласка змаја (али и у ширем контексту, у вези са његовим јуначким подвизима и борбама).¹²⁰

Све претходно изнесено може се додатно илустровати примерима бројних митолошких предања, рецимо – примером поменутог, раширеног предања о змају Видену (варијанта: Стојан), такође из сврљишког краја. Ово предање се у потпуности уклапа у комплекс веровања у змајеве код становништва источне Србије, и забележено је у неколико верзија, а најстарија забележена варијанта потиче од Алексе Васиљевића.¹²¹ И у поменутом предању о змају Видену уочавају се, као и у другим казивањима о змајевима из источне Србије, елементи/мотиви који су истовремено карактеристични и за бајку. Тако је, рецимо, отмица девојке/жене постојани елемент бајке, а Виден – исто као, врло често, и змај у бајци – „живи у пећини“. Осим тога, и Видену, као и змају из бајке, на крају одсеку главу, итд.¹²²

¹²⁰ С друге стране, од посебног значаја је чињеница да је и змаја/противника у бајци често (пред борбу или током борбе) врло тешко пробудити..

¹²¹ Алекса Васиљевић, *О веровањима и обичајима из Сврљига*, Етнокултуролошка радионица, Сврљиг, 1996, 32-33. О овом предању и његовим верзијама в. такође: С. Петровић, *Митологија, магија и обичаји*, 372-374.

¹²² О отмици девојке в. ближе у поглављу „Змај-отмичар“, у: V. Prop, *Historijski korijeni bajke*, 373-384. Пећине су се сматрале улазом у друго/онострано царство и „зато змај (у улози стражара, нап. аутора) живи у јазбинама“ (исто, 400). Осим тога, „змај се може уништити само ако се одрубе све његове главе“ (исто, 337).

II.6. КОЛЕКТИВНА ПСИХА И СВЕОДРЕЂУЈУЋИ ПРИНЦИП

ЗАВРШНИ ОСВРТ НА ПРЕТХОДНА ИЗЛАГАЊА И ИСТРАЖИВАЊА

Колективна и индивидуална (над)интелигенција. На основу претходно изложених чињеница јасно је да се комплекси као што су сан, бајка и народна веровања често могу доводити у непосредну везу, односно да блискост садржаја снова и веровања са садржајима присутним у бајкама може логично говорити у прилог предоченој тези о заједничком пореклу наведених појава. Доступне чињенице нас одатле сасвим директно упућују и на закључак о реалној егзистенцији ентитета на нивоу колективно несвесног, односно – о реалности феномена на нивоу *колективне психе*. Другим речима, у средишту предоченог појмовног троугла (сан – бајка – народна веровања) налази се управо идеја о специфичним могућностима комуникације, односно преношења и настајања истоветних садржаја/информација. На овакав приступ наводи нас неоспорно уочено присуство квалитативно идентитичних или врло блиских садржаја (мотива, елемената, ситуација) и структура у сновима и бајкама (као и у народним веровањима), при чему је на основу контекста јасно да се ови мотиви не позајмљују директно, већ да настају независно од било какве непосредне везе конкретних (овде разматраних) снова и бајки.¹²³

Исти је случај и са присуством специфичних, симетријски и хармонијски организованих структурних модела у митовима и ритуалима. У овом смислу је посебно упадљиво појављивање 19-чланих структурних образаца, карактеристичних за универзални контекст.¹²⁴ Видели смо и то да се ови обрасци упорно и

¹²³ Наравно, истраживање на ову тему се може проширити, уз знатно обимнији доказни материјал.

¹²⁴ Уп. поменуте ауторове радове у којима су разматрани и универзални обрасци у културним феноменима. Када је реч о представљању непосредног

доследно појављују на различитим нивоима структурне организације најистакнутијих културних феномена, односно митских и обредних система. Такође, семантичке целине су у анализираним бајкама присутне, тј. распоређене, на такав начин да их је – као што недвосмислено показује Леви-Строс – немогуће декодира-ти без уочавања суштинских релација на синхронизмом нивоу¹²⁵. Као што смо већ нагласили, и ово је непосредно показано на примеру наше бајке-модела („Баш-Челик“), која – као најекспониранија и најсложенија српска бајка – у себи сажима архетипске и идеалтипске обрасце.¹²⁶ Другим речима, ниједан појединац није свесно осмислио (нити је могао осмислити) овако комплексна и вишедимензионална, али савршено хармонична структурно-семантичка преплитања, видљива искључиво из синхронизмске перспективе, односно – из угла структурне научне анализе са комуникацијским предзнаком. Скрећемо пажњу на то да никада не треба изгубити из вида да ово није обична чињеница, као ни бројне конотације које из ње произлазе.

Са јунговског становишта, слични примери се објашњавају у контексту постојања колективне психе, односно одговарајућих архетипова и архетипских представа (уз напомену да и

присуства универзалних структурних образаца у базичном оквиру митско-магијског мишљења, као и базичних ритуала, в. И. Тодоровић, *Слично и супротно – прилог проучавању комуникацијске структуре магијског мишљења у народној медицини*, Етно-културолошки зборник XI, Сврљиг, 2006/2007.

¹²⁵ „Суставно примјењујући ову методу структуралне анализе успијева се све познате варијанте једнога мита распоредити у низ који чини неку врсту групе пермутација, и гдје варијанте постављене на два краја серије показују, једна и с обзиром на другу, симетричну али инверзну структуру. Уводи се, дакле, неки почетак реда тамо гдје је све било само caos и стјече се додатну предност да се истакну извјесне логичке операције које леже у бази митског мишљења“ (C. Levi-Strauss, *Strukturalna antropologija*, 232; в. поглавље „Struktura mitova“).

¹²⁶ Већ смо нагласили да нам је ова бајка послужила као изванредно илустративан модел, пример појављивања већег броја хармонијско-симетријских „језгара“ на различитим структурним и семантичким плановима. Уп. и: Нада Милошевић-Ђорђевић, *Од бајке до изреке*, Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд, 2000, 30. О бајци у општем смислу и релевантној литератури в. у: исто, 162-166.

многи други аутори говоре о сродним појавама користећи другачију терминологију).¹²⁷ Са тог становишта, наведени архетипови, односно садржаји колективне психе, континуирано утичу на колективно понашање, тј. на функционисање људских група, пре свега путем уобличавања различитих симбола и митско-обредних сценарија (заједно са шире схваћеним комплексима веровања). У наведеном јунговском контексту, преношење утицаја овога типа може се објашњавати и на друге начине, али у сваком случају са акцентом (или у непосредној вези) на синхронији и колективној психи.

С друге стране, када је реч о изразито сложеним структурно-семантичким подударацима, која наглашавају индивидуални комуникацијски контекст, логично се долази до идеје/хипотезе (са теистичким предзнаком) о латентном присуству/упливу – паралелно са колективним ентитетима и одговарајућим енергетским пољима/оквирима¹²⁸ – и специфичних индивидуалних ентитета, са јединственим интелектуално-рационалним могућностима. Ово представља становиште које значајно продубљује наш општи истраживачко-посматрачки оквир.

Завршна разматрања – ка Логосу. У финалном осврту потребно је у најкраћим цртама пружити још неколико додатних објашњења, уз напомену да термилошке формулације које користимо по „природи ствари“ имају радни карактера и да, свакако, могу бити уобличене и на другачији начин. С друге стране, услед недовољне усредсређености доминантне научне парадигме на појаве овог типа, бављење наведеном проблематиком често неизоставно има и експериментални, *границни* карактер.

Шта је, дакле, основни хеуристички путоказ дотичних истраживања? Наведени *семантичко-информацијски уређујући фактор* (који можемо повезати са многим другим претходно коришћеним одредницама, рецимо – са синтагмама *сила*

¹²⁷ Види, рецимо, већ помињану књигу: K.G. Jung, *Arhetipovi i razvoj ličnosti*.

¹²⁸ Наравно, колективне представе и ентитети настају у непосредној вези са појединачним људима/индивидуама, тако да (у овом контексту) *колективно* логично представља једну врсту манифестног облика наведених индивидуалних/индивидуалног ентитета и одговарајуће интелигенције.

значања и сила смисаоног привлачења)¹²⁹ неопходно је посматрати у непосредној релацији са феноменом колективне психе, у смислу категорије стварности која одређујуће утиче на процесе и појаве из домена овде одређеног термином *манистички* (уп. са категоријом *мане*), и која је у комплементарно-супротном односу са индивидуалном психом (повезаном са постојањем, тј. формирањем представа из оквира тзв. *анимистичких* феномена/процеса; уп. са категоријом *аниме*).¹³⁰

У складу са доступним чињеницама можемо претпоставити да се на нивоу колективне психе (односно на нивоу поља несвесног) пројектују „саморегулишући“ комплекси, базирани на системима усложњавања, заснованим на примарним структурно-нумеричким матрицама (којима се, такође, конкретизовано бавимо у овој монографији). Међутим, и *манистичка* и *анимистичка* димензија/контекст стварности (заједно са *материјалном димензијом* у ужем смислу)¹³¹ подређени су, по свему судећи, једном свеобухватном, *свеодређујућем принципу* (ниво *Духа/Логоса*), о чијем постојању сведочи и сама чињеница да су пружени докази како свест/психа/ум сасвим непосредно (и суштински) утиче на материју (посебно упечатљив вид

¹²⁹ В. закључке и хипотезе изнесене у једној од ретких књига у којима се непосредно износе покушаји дефинисања и класификације појава наведеног типа: С. Влајић, *Свест и надузрочни поредак природе*, 57-59. У вези с наведеним делом, од великог значаја је и разматрање релација/преплитања између 1) официјалне науке, 2) науке која се заснива на не-доминантној парадигми, 3) паралелене науке и 4) квази-науке. Наравно, ово захтева и посебну студију.

¹³⁰ Уп. Арнолд Ван Генеп, *Обреди прелаза*, Српска књижевна задруга, Београд, 2005, 11-14. Ван Генеп разликује *динамичке* и *анимистичке* обреде, као основне категорије у својој (8-чланог) класификацији, на које се надовезују симпатички и контагиозни, позитивни и негативни, директни и индиректни обреди. Он наглашава како „симпатички обреди нису нужно анимистички, нити су контагиозни обреди нужно динамички; реч је о четири међусобно независне категорије“ (исто, 12). Поред тога, дејство директног обреда је аутоматско, али ни индиректни обредни нису нужно анимистички (исто, 12).

¹³¹ Наравно, сва наведена термилошка одређења су специфичност ове студије и овог приступа, тј. имају (одговарајуће) значење само у контексту наше књиге

оваквог деловања представљају тзв. *синхронизитетске појаве*)¹³², при чему се – што је посебно важно нагласити – овај утицај, свакако, не остварује увек на жељени начин. Дакле, наш примарни појмовно-методолошки оквир подразумева постојање и једног општег, неизмерно сложеносг регулишућег принципа, који – по свему судећи, на бази *синергије* – онемогућава „ентропијски“ колапс (целокупног) система (који има интелигентни семантички предзнак и самим тим представља феномен неизмерне сложености).¹³³ Другим речима, у контексту оваквог приступа/системског оквира, управо *синергија* (садејство засновано на принципу подударности, тј. „сарадње“ вољних елемената)¹³⁴ јесте начин на који свеобухватни *свеодређујући принцип* делује (не на него) са колективним („манистички“ феномени) и индивидуалним ентитетима, уз задржавање аутономије свих ентитета овог сложеносг комуникацијског комплекса.

И по новијим истраживањима, појава сродног типа – са наглашено мултидисциплинарним предзнаком и спроведеним из перспективе природних наука (у најширем смислу) – „сила“ у многим елементима аналогна нашем *СИО фактору* делује превасходно на основу привлачења смисаоно сродних садржаја, које утиче на стварање симетријског поретка на просторном плану, односно

¹³² О овоме је већ било речи (в. С. G. Jung, *Sinhronicitet: načelo neuzročnog povezivanja*, у: С. G. Jung, W. Pauli, *Tumačenje prirode i psihe*; К. G. Jung, *Sinhronicitet kao princip akauzalnih veza*, у: *Duh i život*). У савременој науци, *антропички принцип* подразумева „да је природа универзума у коме се налазимо снажно ограничена захтевом да интелигентна бића попут нас морају да постоје да би га посматрала“ (Rodžer Penrouz, *Carev novi um*, Informatika, Beograd, 2004, 422-423). С тим у вези, уп. и књигу: Даглас Р. Хофштетер, *Гедел, Ешер, Бах – једна бескрајна златна нит*.

¹³³ У наведеном контексту, неизоставно долазимо до појма логоса, који се у свом изворном значењу везује за представу о „уму који посебне ствари везује у некакву целину“ (Петар Милосављевић, *Логос и парадигма*, 135), при чему су главна значења логоса управо „логика, ред, поредак, реч“ (исто, 135). Исто тако, за нас је од посебног значаја и то да „израз универзалија означава једно од више значења логоса“ (исто, 139).

¹³⁴ Уп. са дефиницијом појма *синергија* у: Јован Брија, *Речник православне теологије*, Хиландарски фонд Богословског факултета СПЦ, Београд, 1977, 200-201.

ритмичког поретка на временском плану.¹³⁵ У складу с тим, наводи се како постоје разнолике форме појава синхронизитетског типа које сведоче о различитим врстама комплексности до којих могу довести дејства ове силе/фактора, схваћене као извесна врста поља комуникације и укрштања (свесних и несвесних, индивидуалних и колективних, субјективних и објективних) менталних објеката. У дотичном контексту, ум се повезује са материјом у оквиру јединственог поља које не познаје просторна и временска ограничења, што би у многим цртама одговарало и значајним аспектима леви-стросовских и јунговских (и не само њихових, наравно) тумачења културних феномена и свеопште стварности. Наравно, наведеним становиштима треба свакако додати и она тумачења која имају сасвим јасно наглашен теистички предзнак.

У претходним радовима већ смо указали на неке од особених резултата досадашњих истраживања, који су наводили на закључак да један виши ентитет – непосредно повезан са колективном психом – утиче на расположиве информације, везане за конкретну обредну и митску стварност.¹³⁶

¹³⁵ В. поменута нестандардна, али такође, свакако, упућујућа и потребна истраживања сличног типа у: С. Влајић, *Свест и надузрочни поредак природе*, в. посебно стр. 89. В. и размишљања Дејана Раковића посвећена сродној проблематици (*Предговор* у: исто, 5-9).

¹³⁶ И. Тодоровић, *Резултати истраживања обреда литија – допунски осврт*, 207. В. представу ПМС/В, која илуструје наведени приступ. Наиме, са становишта закључака наших истраживања *општи мит* (*Mum*) – који егзистира на равни колективне психе – делује као јединствена целина синхронизитетског испољавања (невезана за просторна и временска ограничења), на синхронизитетском плану укључујући и стапајући у себи различите дијахронизитетске (сукцесивно распоређене) видове и етапе. Овако схваћени мит има своје дијахронизитетске и разнолокацијске видове (само)представљања, али – са становишта разматрања његове суштине – не може се говорити о „почетку“ и „крају“ у уобичајеном смислу. Другим речима, и наизглед сасвим удаљене (просторно и временски, па чак и смисаоно) појаве могу бити саставни делови једног истог мита – шифрованог на сасвим одређени начин и (намерно) скривеног (*принцип скривања*) од летимичних погледа и једноставног одгонетања индивидуалне психе. Ово је стога што његово поље деловања јесте управо *колективна психа*, димензија у оквиру које се и испољава одговарајућа компензаторска функција – функција мирења и превазилажења супротности, пројектовања вишег смисла који се спора-

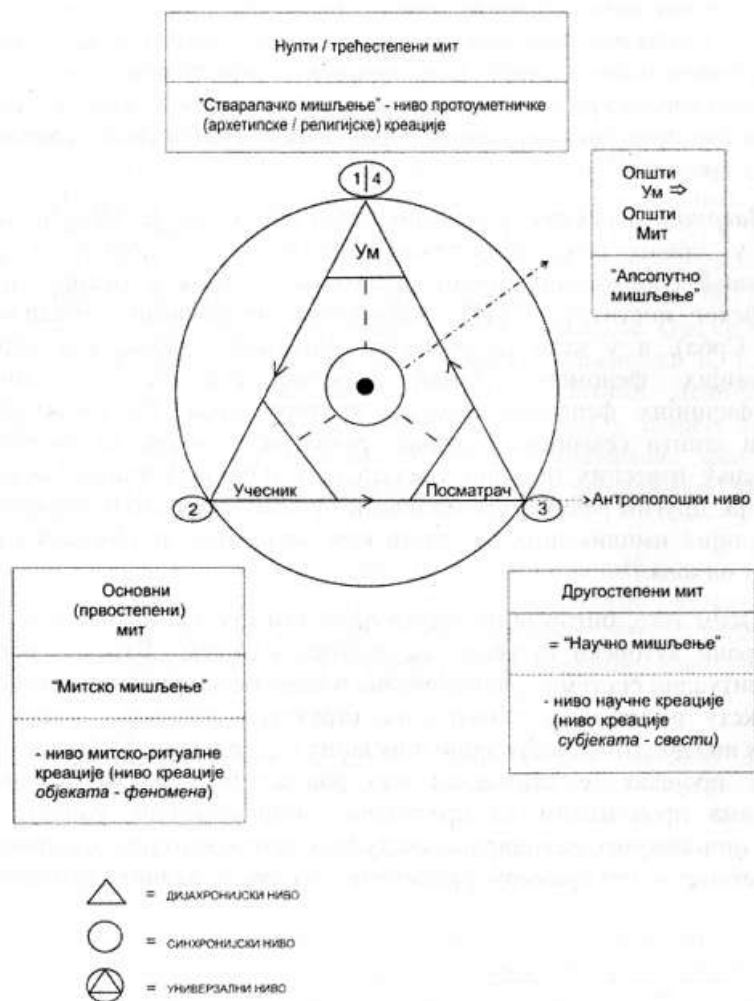
лично објављује кроз различите (појединачно испољене) митове и обреде, идејне системе и веровања, духовну, материјалну и социјалну културу, кроз свеукупност духа једног народа, одређене културе или поднебља. Наиме, појединци нису свесни мита који живе и собом представљају, али је њихово несвесно (као најопсежнији део психе) и те како повезано са овим, суштинским процесима колективне психе, који одређују колективни живот, а преко њега и индивидуални. У складу са овом теоријском поставком, методолошки није проблематично тражити делове исте целине у појавама које су просторно, временски или семантички (више или мање) удаљене, по мерилима несинхронизованог приступа проучавању мита, културе и ума. Смисао самосакривања мита је у томе што оног тренутка када постане рационално доступан колективној свести – мит престаје да има компензаторску функцију на нивоу несвесног, престаје да постоји у свом *основном облику* (*компензаторски принцип*). Од тада (уколико размишљамо и говоримо у термилошко-појмовним контурама дијахроничке егзистенције) овако схваћени мит улази у фазу *другостепеног испољавања* (другостепени мит) – које у себе укључује и сва накнадна тумачења мита, односно надградњу нових облика који су настали независно од раније митско-ритуалне праксе и других облика испољавања мита – пре његовог рационалног одгонетања (базираног на научном приступу и методологији). Првостепени (основни) мит и другостепени мит надовезују се – у наведеном контексту – на базично тројство које сачињавају Ум (као примарни извор информације), учесник и посматрач мита. У овом смислу, за иницијални Ум се везују нулти/почетни облик мита и трећестепени мит (завршни облик мита), који представља повратак кодиране и преосмишљене информације, што је прошла кроз спознајни „филтер“ учесника и посматрача ритуално-митског система (у смислу информационе целине). На овај начин, симболички се остварује и једна врста „литијског опхода“, где се – као у помињаним моделима констатованим током етнографских теренских истраживања – почетна информација (= литијска обредна поворка) враћа, на крају опхода, на место поласка – након једне врсте (поновног) стварања, сакрализације и осмишљавања целокупног расположивог простора (тј. целокупног информационог поља). Тиме се, дакле, остварује извесна врста *самопозивања* Ума (о *самопозивању* као принципу од изузетног значаја и значајном предуслову за формулисање феномена свести видети у: Даглас Р. Хофштетер, н.д.; наиме, у овој књизи су у центру пажње управо „заплети који настају када се систем обрати самом себи – на пример, када наука испитује науку, када влада критикује рад владе, када уметност нарушава правила уметности и најзад, када човек размишља о свом мозгу и о разуму“; исто, 49), односно повратка усложњене информације која је одаслана у циљу самоусложњавања и усложњавања свеукупне појавности (у складу са „иманентним потребама“ Ума), као и у

Бројне чињенице упућују нас на констатацију да се у појавама сасвим различитог карактера испољава истоветни универзални принцип, који није само пука структурна неминовност формалног карактера, већ сведочанство о интелигенцији изузетних размера, али и о јединственој особености те интелигенције. Крајње мултидисциплинарно усмерена истраживања, која смо спровели у претходном периоду (а чије резултате делимично излажемо у овој монографији), на мноштву непосредних примера указују на вишеструке подударности између, на први поглед, удаљених феномена, при чему су ове аналогije такве природе да се могу објаснити превасходно у комуникацијском контексту, који у себе укључује и феномен познат под називом *антропички принцип*.¹³⁷ У складу са својим савременим значењем, етнолошко-антрополошка наука бива неизоставно позвана да се ухвати у коштац са овом проблематиком.

циљу, пре свега, одговарајуће комуникације, која дотични иницијални Ум (у овом дијахроничком контексту) сасвим непосредно „призива“ у конкретизовано испољавање. Овим се додатно проблематизује и однос „митског“ и „научног“ мишљења (тј., прецизније, митског, научног, уметничког и религијског мишљења), што је и назначено у приложеној шематској представи (ПМС/В) која холистички износи предочени идејни оквир. У овом контексту, долазимо до парадоксалног закључка да је „и наука мит“, односно да и научна анализа конципира једну врсту „преосмишљеног мита“ (*принцип митонауке*).

¹³⁷ В. на пример: R. Penrouz, n. d., 449-451; И. Тодоровић, *Резултати истраживања обреда литије – допунски осврт*, 203-206.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/В.

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/В: Представа општег система комуникације (на релацији Ум – Мит).

Унето на основу: И. Тодоровић, *Резултати истраживања обреда литија – допунски осврт*, 209.

В. додатна објашњења у: исто, 199-210. Уп. и: Сретен Петровић, *Теоријско-методолошки проблеми у проучавању српске митологије*, Етно-културолошки зборник VII, Сврљиг, 2001/2002, 13-15.

III СВЕОПШТИ ОБРАЗАЦ

ПРОБЛЕМ РЕКОНСТРУКЦИЈЕ ЈЕДИНСТВЕНЕ СИСТЕМСКЕ ОСНОВЕ КУЛТУРНИХ ФЕНОМЕНА

III.1. БАЗИЧНИ КОНЦЕПТ

ОПШТИ ИСТРАЖИВАЧКИ КОНТЕКСТ СА НАГЛАСКОМ НА ЗАКЉУЧЦИМА ПРОИСТЕКЛИМ ИЗ СРПСКЕ ГРАЂЕ

Почетни путокази. У поглављу које следи, сасвим непосредно се – у виду једне врсте мисаоног експеримента (који тежи да прерасте у нешто много одређеније) – додатно конкретизује усмереност наших интересовања и разматра проблематика (ре)конструкције *јединственог система елемената културе*, по узору на (превасходно левистросовску) идеју о реалној могућности издвајања објективно постојећег, универзалног културног система – аналогно моделима констатованим од стране природних наука.¹³⁸ Другим речима, на овом месту, наслањајући се на раније презентовану српску грађу и одговарајуће закључке, разматрамо степен изводљивости замисли о издвајању *културних категорија*, тј. елемената који се

¹³⁸ О јединственом/периодном систему елемената културе почело се говорити у непосредној вези са научним циљевима, истраживањима и општим приступом К. Леви-Строса, који се усмерио на одгонетање формалних својстава мисли, као једног од примарних задатака и аналитичких средстава антропологије као науке (Z. Golubović, *Antropološki portreti*, 185). Наиме, “антропологија постаје наука када се појаве организују у типове који изражавају везе и односе схватљиве само за научнике, тј. када се конструишу структуре (као менталне категорије), које као фиксирана ‘невременска структура људског духа’ осмишљавају све елементе структуре (Постер). А структуре се граде комбинацијама из репертоара идеја (може се претпоставити *периодична таблица елемената културе* попут Менделеевљеве, каже Гарднер, тумачећи Стросов структурализам) (...), док се друштво може објаснити као скуп кодова чије форме диктира структура људског духа” (исто, 185).

налазе у основи феномена културе. Сам процес реконструкције подразумева стављање посебног нагласка на садржаје уочене унутар различитих митско-ритуалних комплекса. Ови обрасци се могу упоредити са језичким, логичким и другим културним моделима који поседују сродне структурне карактеристике.

На први поглед¹³⁹, конкретизација напора усмерених ка издвајању јединственог система елемената културе делује као узалудан и неостварив задатак, с обзиром на разноликост и мноштво појава које улазе у оквире феномена културе.¹⁴⁰ Међутим, током претходних истраживања уочени су многобројни путокази значајни за дефинисање праваца остваривања овог циља. На основу њих непосредно можемо говорити о индицијама које упућују на егзистенцију јединственог (и уочљивог) културног система. Сада већ *класична* истраживања и закључци В. Пропа, К. Леви-Строса, К. Г. Јунга, Б. Малиновског, А. Ван Генепа, пре свих, а затим и Р. Барта, М. Елијадеа, Е. Лича, В. Н. Топорова, Н. И. Толстоја и других упућују нас непосредно ка решењима овог сложеног проблема. Заједно са другим комплементарним сазнањима и новијим открићима, директно предочавање основних аспеката културе у радовима Малиновског, Пропова минуциозна анализа бајке и с њом повезане иницијације, уз издвајање основних градивних јединица бајке/мита, Јунгово разоткривање феномена и структуре архетипова, Леви-Стросова „структуралистичка револуција“, Ван Генепова

¹³⁹ Важно је нагласити да су сва наша настојања, изнесена у тексту, конципирана у складу са приоритетима ауторског приступа који формулише једну врсту *структурологије* као специфичне научне дисциплине (по нашем мишљењу, свакако легитимне и изузетно подстицајне и потребне), усмерене на издвајање и сагледавање хомологних структурних образаца који се јављају унутар различитих, превасходно културних феномена. *Српска грађа* – наведена у поднаслову овог потпоглавља – односи се на садржаје презентоване и у другим радовима, у којима су они експлицитније представљени.

¹⁴⁰ О феномену културе у општем контексту видети, рецимо, у: *Spisi o kulturi (izbor tekstova sačinio Zoran Avramović)*, Beograd, 2006; Edmund Lič, *Kultura i komunikacija*, XX vek, Beograd, 2002; Antonjina Klosowska, *Sociologija kulture*, Čigoja štampa, Beograd, 2001; Е. В. Соколов, *Културологија*, Просвета, Београд, 2001; Сретен Петровић, *Културологија*, Чигоја-штампа, Лела, Београд, 2005. итд.

реконструкција обреда прелаза и општег ритуалног контекста, Елијадеова свестрана и дубинска проучавања најзначајнијих митских система и религијских идеја и тако даље¹⁴¹, као и многе друге мултидидциплинарне синтезе, допринели су формулисању идеје о могућности конкретизованог (ре)конструисања јединственог система образаца, који се налази иза манифестне разноликости феномена културе. Ово нам омогућава директно постављање питања везаних за поље квалитативне класификације и (ре)конструкције основних елемената културе, што је идеја која је већ формулисана (али више као начелни проблем) у контексту Леви-Стросових истраживања и конотација одговарајућег „левистросовског“ антрополошког приступа.¹⁴²

На наведене радове и закључке надовезују се и наша интересовања и истраживања, заснована на уочавању особености структурних карактеристика базичних образаца најзначајнијих феномена српске традиционалне духовне културе, али превасходно на разматрању језичко-логичких образаца који се уочавају у српском језику, односно – њихових структурних аналогича са другим културним (и природним) системима. У вези с овим треба додатно нагласити и то да је у претходним студијама уобличена теоријска концепција о манифестовању јединственог

¹⁴¹ Бронислав Малиновски, *Магија, наука и религија*, Просвета, Београд, 1971 (в. пре свега: *Научна теорија културе*); V. Prop, *Morfologija bajke*; исти, *Historijski korijeni bajke*; А. Ван Генеп, *Обреди прелаза*; С. Levi-Strauss, *Strukturalna antropologija*; К. Г. Јунг, *Човек и његови симболи*; исти, *Psihološki tipovi*, Matica srpska, Beograd, 1978; Ролан Барт, *Књижевност, митологија, семиологија*, Нолит, Београд, 1971; Žan Luj Kalve, *Rolan Bart*, BIGZ, Beograd, 1996; Е. Lič, *Klod Levi Stros*; V. N. Toporov, *Drvo sveta*, Savremenik 9-10, 1986; Никита Иљич Толстој, *Језик словенске културе*, Просвета, Ниш, 1995; Мирча Елијаде, *Свето и профано*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 2003. итд.

¹⁴² В. у: Z. Golubović, *Antropološki portreti*, 185. У сродном контексту – поменуто илустрације ради – чак и кување бива посматрано као „универзално средство којим се Природа преображава у Културу, док се категорије кувања у свако доба необично подесно могу користити као симболи друштвене диференцијације“, а исто тако, на пример, због својих класификацијско-структурних могућности – „тотемске врсте су пре ‘добре за мишљење’ (...) неголи што су ‘добре за јело’ “ итд. (Е. Lič, *Klod Levi Stros*, 41).

комплекса образаца – који прелиминарно можемо дефинисати одредницом *универзална структура/модел* – у културним појавама, са нагласком на ритуалима и митовима.

Иницијални обрасци. У наведеном смислу, за нас је од посебног практичног значаја реална подлога, тј. објективна могућност издвајања помињаног *примарног језичко-логичког модела*, који је реконструисан на основу системске целине састављене од основних заменица и прилога српског језика. Ова структурна матрица базира се на иницијалном формалном обрасцу, који бисмо могли формулисати као *модел 19/17*, тј. $9/8+(1)+9/8$ (в. одговарајуће шематске представе).¹⁴³ Од кључног значаја је да се овај образац примећује унутар различитих (културних и природних) феномена, што сведочи о његовој специфичној свеприсутности, односно – о његовој реалности и универзалности; на пример, он се може свести и на модел четири четворства, у великој мери подударан са Јунговом представом структуре јаства/сопства (в. представу ПМС/Љ).¹⁴⁴ Из поменуте примарне структурне основе (у контексту нашег приступа и одговарајућих резултата) произлази конструкција хипотетичне макросистемске матрице, која у себи потенцијално обједињује спектар феномена из области како културе тако и природе, представљајући глобални модел.

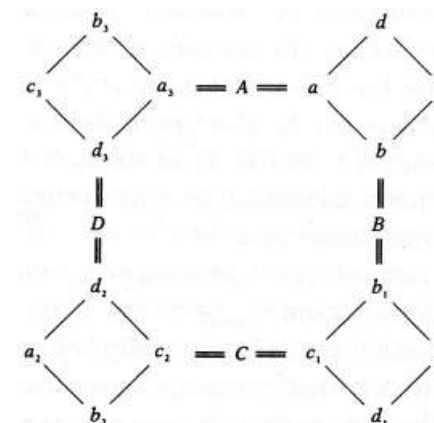
До овог глобалног модела долазимо следећи претпоставку – формулисану на основу неколико веома упадљивих и блиских аналогија – да се и други базични културни (као и природни) модели могу свести на наведени (универзално распрострањени) структурни образац. Руководећи се овом хипотезом, непосредну аналогију структуре *примарног језичко-логичког модела* (иницијални културни контекст) проналазимо, рецимо, у примарним митским и примарним ритуалним моделима (ужу културни контекст), у блиској вези са структуром архетипова. Ово се може додатно конкретизовати на примеру српске бајке и обреда (крстоноше), као и других појава из оквира српске

¹⁴³ В. и раније формулисане структурне представе у: И. Тодоровић, *Ритуал ума*, 419-425.

¹⁴⁴ В. у: Marej Stajn, *Jungova mapa duše*, Laguna, Beograd, 2007, 215; в. и: стр. 183, 185, 186.

традиције (рецимо – на примеру структуре базичних ентитета српске народне митологије, или пак базичних формула етнотомедицинских ритуала).¹⁴⁵ Према томе, полазећи од српске грађе (основне заменице и прилози српског језика, српска бајка и обреди, народна митологија итд.) – уз консултовање закључака класика етнологије/антропологије – долазимо у ситуацију да непосредно конкретизујемо хипотезу о *јединственом систему елемената културе*.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/Љ

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/Љ: Јунгова представа (динамичког кретања) сопства/јаства.

Унето на основу: М. Stajn, *Jungova mapa duše*, 215; К. G. Jung, *Aion*, Atos, Beograd, 1996, 226.

В. додатна објашњења у: М. Stajn, n. d., 214-217; К. G. Jung, n. d., 225-228.

¹⁴⁵ И. Тодоровић, *Ритуал ума*; исти, *Митска истина Срба*; исти, *Прилог реконструкцији базичног митолошког кода српске народне религије – Митска бића Тамнаве*, Гласник Етнографског института САНУ ЛП, Београд, 2004; исти, *Слично и супротно – прилог проучавању комуникацијске структуре магијског мишљења у народној медицини*.

Протокултурни систем и глобални конструкцијски оквир. Приликом конструисања глобалног културног оквира, осим модела који у ужем појмовном смислу одређују културу, морамо узети у обзир и оне аспекте опште стварности који непосредно омогућавају егзистенцију и функционисање културних система, појава и категорија. Овде се мисли на елементарне структуре из домена психологије, али пре свега на логичке и језичке категорије, које – насупрот базичним културним матрицама у ужем смислу (*ужекултурни оквир/периодни систем елемената културе у ужем смислу*) – можемо посматрати као делове *базичног протокултурног система* (или *периодног система елемената мишљења*). На овај начин – узимајући у обзир ужи културни, психолошки и језичко-логички контекст – сажимамо целокупну културну стварност (насупротив, али и аналогно природној стварности) као јединствени систем потенцијално сачињен од органски повезаних делова.

Треба нагласити да разматрани, у овом тексту конципирани модел *јединственог система елемената културе* представља, пре свега, хипотетични модел – у смислу резултата до сада спроведених истраживања – настао преваходно на бази утемељених базичних образаца *примарног језичко-логичког модела*, који су, можемо рећи – као универзално присутни структурни комплекс, доказиви на такав начин да их је изузетно тешко доводити у питање.¹⁴⁶ С друге стране, целокупни концепт је прилично сложен (базирајући се на још сложенијим моделима стварности) и немогуће га је као глобалну целину до краја разложити и класификовати, а да то буде изложено на начин који презентује систем као у потпуности доказив и неоповргљив. Конкретнија и ближа објашњења, заједно са непосредним представама свих наведених структурних модела, биће изнесена у наредним под-поглављима, као и у другом делу књиге. У складу са циљевима наше студије, на овом месту предочавамо, пре свега, основне назнаке и опште контуре везане за

¹⁴⁶ Уп. још једном помињано поглавље VIII у: И. Тодоровић, *Ритуал ума*; в. и поглавље VII.2 у: исти, *Митска истина Срба*.

квалитативну суштину проблема којим се бавимо, при чему се инсистира на представљању *целине* тј. општег система, а не на детаљној анализи појединачних делова/елемената.

III.2. АТОМИ КУЛТУРЕ

ОСНОВНИ СТРУКТУРНИ МОДЕЛИ

Додатни путокази за непосредну реконструкцију. Дакле, како након претходних опсервација прећи на следећи степен и учинити остварљивом непосредну реконструкцију периодног система елемената културе, тј. како додатно конкретизовати овај теоријски концепт? Пре свега, мора се поћи од образаца уочених унутар феномена из области културе, који се могу издвојити у виду јасно одређене/разграничене матрице и до којих стижемо на прецизан начин.

У наведеном контексту, на првом месту – као што смо навели – треба издвојити поменути *примарни језичко-логички модел*, до којег долазимо на објективан и готово математички прецизан начин, на основу специфичних (можемо рећи и „базичних“) заменица и прилога српског језика, који образују јединствену структуру. Исто тако, досадашње анализе феномена бајке упутиле су нас на прецизно издвајање логички повезаних, унутрашњих структурних матрица, на којима се заснива целокупни митско-бајковни феномен. Ово се превасходно односи на логично повезивање матрице Јунгових архетипова (односно, структуре базичних архетипова, до које се долази као до резултата одговарајућег јунговског приступа и истраживања) и основних ликова бајке (до којих допире Пропова анализа).¹⁴⁷ (Уосталом, „одавно је уочено да се сижеи, мотиви, песничке слике и симболи често понављају у фолклору и књижевности и што је старије или архаичније то усмено стваралаштво, тиме је понављање чешће“.¹⁴⁸)

¹⁴⁷ В. поглавље „Општа одређења феномена иницијације у бајковном контексту“ у: И. Тодоровић, *Иницијацијска структура и значење српске бајке – етнолошки контекст*. О главним ликовима бајке в. у: V. Прор, *Morfologija bajke*, 86-90. В. дела К. Г. Јунга и његових следбеника, посвећена архетиповима и класификаторном издвајању основних архетипова и архетипских представа; в. рецимо Ж. Требјешанин, *Предговор*, 5-22, у: К. Г. Јунг, *Архетипови и колективно несвесно*.

¹⁴⁸ Елеазар М. Мелетински, *Аналитичка психологија и проблем порекла*

Наведена веза је јасна и доследна, упућујући нас на јединствену, дуалну, комплементарним подсистемским релацијама уобличену и повезану, структурну матрицу архетипског утемељења (*архетипска матрица*; в. представу В2).¹⁴⁹

На сличан начин, унутар (и уз помоћ) феномена бајке разазнајемо и друге структурне матрице, од којих нас једна упућује на базичне митске релације (поменута *базична* тј. *бајковна/прва митска матрица*, са којом је комплементарна *класична/друга митска матрица*, типична за религијске системе и митове у ужем смислу речи, формирајући са првом јединствени систем – проширену *примарну митску матрицу*; в. представу Х2), док нас друга упућује на базичну иницијацијску схему која се разазнаје међу Проповим *функцијама* – као основним јединицама бајке (*архетипској матрици* комплементарна *иницијацијска/индивидуацијска матрица*; в. представу В3), и која истовремено упућује и на јунговску структуру архетипског процеса индивидуације/психолошког сазревања.¹⁵⁰ Заједно, ове структурне моделе (у контексту нашег приступа) сагледавамо управо као комплементарне/повезане елементе у оквиру јединственог система који сажима суштинске комплексе духовне културе, односно – комплексе веровања и митско-религијских идеја. Исто тако, на основу резултата Ван Генепових размишљања и истраживања реконструисамо тзв. *примарну ритуалну матрицу* – комплементарну у односу на претходно наведену *примарну митску матрицу* – која

архетипских сижеа, Летопис Матице српске, год. 171, књ. 455, св. 1, Нови Сад, јануар 1995, 89.

¹⁴⁹ У датом контексту, ова матрица се, дакле, своди на органски повезану целину, састављену од следећих елемената: јунак/его1, пошљалац/его2, чаробни помоћник/сопство1, чаробни даривалац/сопство2, тражена жена/анима, тражени муж/анимус, чаробни помоћник/сенка, лажни јунак/персона; в. детаљније у наредном поглављу.

¹⁵⁰ В. основне функције у: V. Прор, *Morfologija bajke*, 33-71. Ове функције је могуће свести на јединствену структурну матрицу, састављену од органски повезаних елемената, који непосредно упућују на индивидуацијско-иницијацијски контекст (усамљивање/удаљавање, одлазак, недостатак/установљивање недостатка, стицање чаробног средства, борба, преображавање, повратак, венчање/спајање).

идеалтипски издваја базичне елементе ритуала, тј. значењски осмишљеног, стандардизованог и сакрализованог понашања (в. представу ХЗ).¹⁵¹

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА В2

АРХЕТИПСКА МАТРИЦА

(матрица архетипова)

ЧАРОВНИ ДАРИВАЛАЦ / СОПСТВО II	ЈУНАК / ЕГО I	ЧАРОВНИ ПОМОЋНИК / СОПСТВО I
ТРАЖЕНИ МУШКАРАЦ – МУЖ / АНИМУС	АРХЕТИПСКИ СИМБОЛ (представа)	ТРАЖЕНА ЖЕНА / АНИМА
ЛАЖНИ ЈУНАК / ПЕРСОНА	ПОШИЉАЛАЦ / ЕГО II	ЧАРОВНИ ПРОТИВНИК / СЕНКА

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА В3

ИНИЦИЈАЦИЈСКА МАТРИЦА

УСАМЉИВАЊЕ / УДАЉАВАЊЕ	ОДЛАЗАК	НЕДОСТАТАК (установљивање недостатка)
СТИЦАЊЕ ЧАРОВНОГ СРЕДСТВА	ИНДИВИДУАЦИЈА (зрелост)	БОРБА (са злим противником)
ПРЕОБРАЖАВАЊЕ	ПОВРАТАК	ВЕНЧАЊЕ / СПАЈАЊЕ

¹⁵¹ А. Ван Генеп, *Обреди прелаза*, 5-18.

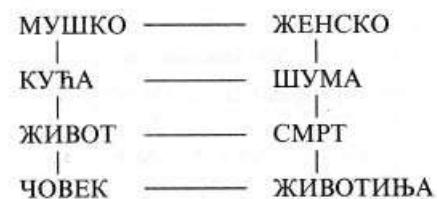
ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА Х2

ПРИМАРНА МИТСКА МАТРИЦА

ПОЛНИ КОД (мушко/женско)	ЦИВИЛИЗАЦИЈСКИ/ ГРУПНИ КОД (култура/природа= кућа/шума)	ЕГЗИСТЕНЦИЈАЛНИ КОД (живот/смрт)
АНТРОПИЧКИ КОД (човек/животиња)	САКРАЛНИ КОД (свето/профано)	КОСМИЧКИ КОД (макрокосмос/ микрокосмос)
ОРГАНИЗАЦИЈСКИ/ ПРОСТОРНИ КОД (ред/хаос)	КОД ТРАЈАЊА/ ВРЕМЕНСКИ КОД (вечно/пролазно)	ДИНАМИЧКИ КОД (есхатолошко - праволинијско/ циклично-повратно)

+ X2/A → прва/
бајковна матрица

+ X2/B → друга/
митска матрица у ужем смислу

односно:

ШЕМАТСКА ПРЕСТАВА ХЗ
ПРИМАРНА РИТУАЛНА МАТРИЦА

КОНТАГИОЗНИ ритуални контекст (обреди)	ДИРЕКТНИ	СИМПАТИЧКИ
ПОЗИТИВНИ	ПРЕЛАЗНИ РИТУАЛНИ КОНТЕКСТ (обреди прелаза)	НЕГАТИВНИ
ДИНАМИЧКИ	ИНДИРЕКТНИ	АНИМИСТИЧКИ

Следећи назнаке познатих/реконструисаних модела формално сродног типа (почев од иницијалног *примарног језичко-логичког модела*), долазимо до – са системског становишта – логичне претпоставке, тј. спознаје да свака од (ре)конструисаних/претпо-

стављених базичних категорија – кроз интеракцијски дуалитет (повезивање са другом, семантички-формално комплементарном матрицом), који се базично испољава преко наведеног универзалног релационог оквира/система $(9+8/9+1+9)$ – потенцијално формира произлазећи усложњени модел са карактеристикама општег система (структурни образац: 19-81(64)-17). Овај унутрашњи/усложњени структурни модел условљава увећање семантичке комплексности, тј. стварање нових елемената, и он се потенцијално уочава у свим системима укљученим у универзални културни модел (а у вези са њиховом општом системском организацијом која, следећи дотичну логику, такође подлеже истим законитостима и формира аналогни макросистемски образац), па га можемо дефинисати и синтагмом *општи формални парадигматски модел* или *примарни/универзални систем усложњавања* (в. представу ZZ).¹⁵²

Универзални образац и посебни, категоријални културни системи. Претходно спроведеним истраживањима – са циљем да пронађемо (заједнички) образац који се налази у основи феномена културе – покренут је сложени логичко-методолошки аналитички ланац, који потврђује поменути 19/17-члани $(9+1+9/9+8)$ модел као универзални, аналогно структурној основи наведеног *примарног језичко-логичког модела*. Ово је, у предоченом контексту, управо базични формални модел.

С друге стране, предложени формални модел можемо означити и синтагмом *елементарни културни модел*, с обзиром на то да он претендује да представи основне културне образце у оквиру одговарајућих сажетих структурних матрица, састављених од органски повезаних и плански уклопљених (системских) елемената. Полазећи од овог елементарног модела, а узимајући у обзир сва позната сазнања (од којих су нека претходно предочена), у смеру крајњег резултата трагамо за најприхватљивијим хипотетичким општим моделом, који поседује специфичну хармонијско-симетријску уређеност и унутарсистемску органску повезаност. Један од овако уобличених, потенцијално објективних модела могао би да буде и финални систем

¹⁵² Од посебног значаја је чињеница да се овај структурни модел сасвим непосредно уочава у различитим природним феноменима, о чему ће још бити речи.

(*периодни систем елемената културе у ужем смислу*), који се састоји од девет (4+1+4) базичних подсистема, док се – с друге стране – његов комплементарни парасистем (*протокултурни систем = периодни систем елемената мишљења*) у овом предложеном моделу такође састоји од девет (4+1+4) базичних подсистема.

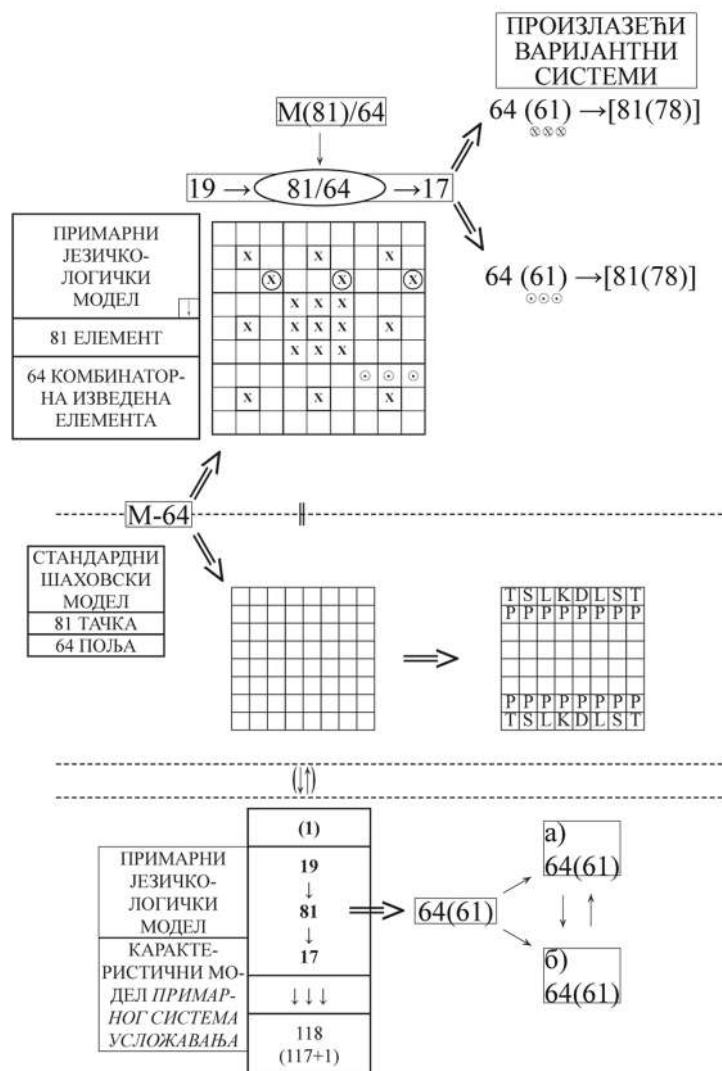
До ових модела, који претендују на уобличавање јединственог системског оквира (в. представе *Ž*, *ММ* и *ŽŽ*), долазимо служећи се превасходно закључцима и искуствима из одређујућег контекста етнологије-антропологије, с једне стране, али и логике, лингвистике и психологије, с друге стране. Предочени јединствени/глобални културни систем (са базичним структурним оквиром 9+/1/+9) показује аналогije и са другим макросистемима, уоченим у различитим феноменима стварности, што је такође показатељ могућности његове реалне системске утемељености.

Другим речима, општи изглед овог свеобухватног система, на основу наших истраживања, сугерише нам, такође, и одређеним елементима назначена аналогija са другим (формално сличним и квалитативно комплементарним) моделима који сажето одређују општу стварност, тј. са периодним системом хемијских елемената и са општим генетским моделом¹⁵³, затим са општим логичким моделом категоричког силогизма, са моделима широко распрострањених мисаоних игара (шах,

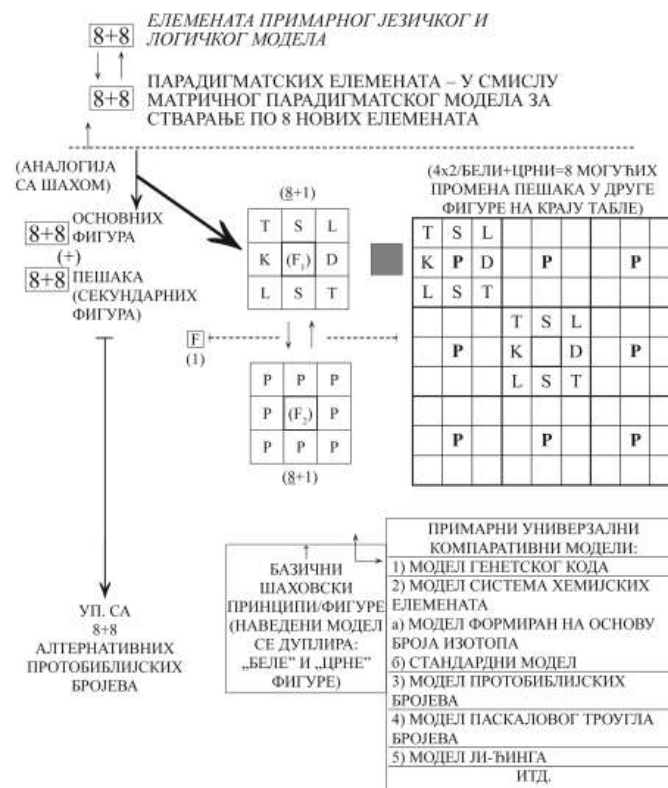
¹⁵³ В. напомене 14 и 15. Овакав приступ, оквирно посматрано, конкретизује и неке од суштинских основа/могућности структуралистичког, пре свега левистросовског погледа на смисао бављења науком. Тако Никола Милошевић, анализирајући дело К. Леви-Строса, закључује како „Строс заправо пројектује чак и у равни чулног сазнања свој идеал геометријског реда”, а „ова операција пројектовања, колико год изгледала смела, бледи пред једним још далеко обухватнијим, и радикалнијим Стросовим потезом. Откриће тзв. 'генетског кода' охрабрило је овог мислиоца и иначе склоног далекосежним уопштавањима да и самој природи припише ону исту геометријску логику по којој, наводно, функционише људски дух. Како каже Строс, природа 'није оклевала' када је пре више милијарди година, трагајући за моделом 'позајмљеним по принципу антиципације' изабрала 'модел за који ми везујемо имена Трубецкоја и Јакобсона' “ (N. Milošević, *Predgovor*, u: K. Levi-Stros, *Mitologike I*, str. XLVI).

судуку, слагање мађарске коцке итд.), са стандардним тестовима интелигенције, као и са моделима који одређују структуру посебно значајних сакралних текстова, који суштински уобличавају глобалну колективну свест (пре свега – Библија) итд. (в. представе PMS/AA1, PMS/AA2, PMS/BB, ПМС/У//1, ПМС/У//2, ПМС/Ф). Заједно, ови аналогни модели претендују на то да представљају непосредан путоказ ка сагледавању суштинских структура стварности – као примарног, свеобједињујућег системског оквира – и директно упућују на претпостављени/могући укупни изглед *јединственог система елемената културе* (у посебној релацији са потенцијалним *јединственим/периодним системом елемената природе*).

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА RMS/AA1

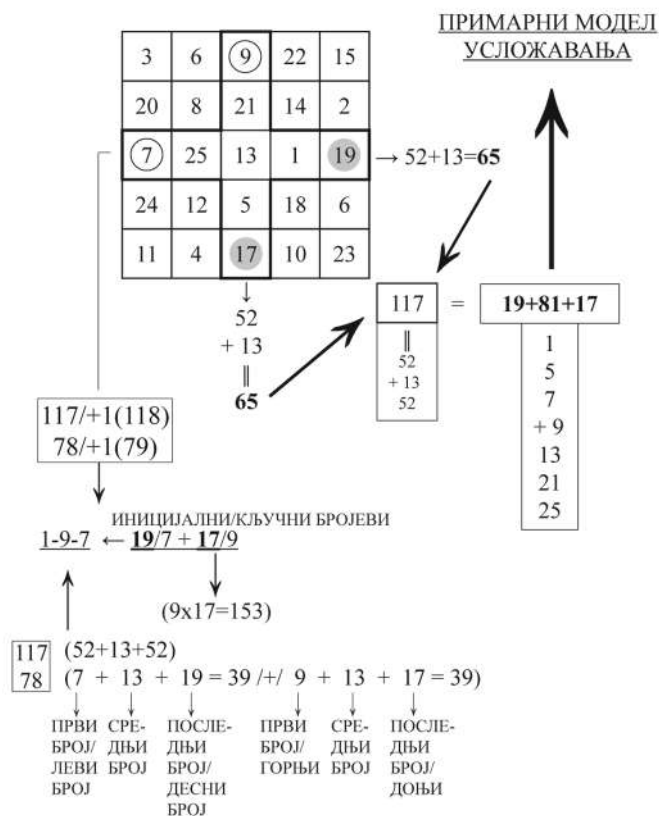

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА RMS/AA2

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА PMS/BB

ИДЕАЛТИПСКИ ПРОТОШАХОВСКИ МОДЕЛ

ДОДАТНИ КОМЕНТАР УЗ PMS/BB: Идеалтипски протошаховски модел.

Павле Бидев на врло документован начин доказује да је кретање шаховских фигура (узимајући у обзир историјску димензију ове проблематике) у непосредној вези са магичним квадратом састављеним од 5 x 5 поља, тј. од 25 бројева серије од 1 до 25.

Аналогно овоме, дејство шаховских фигура и у савременом шаху обухвата простор од 5 x 5 поља (тј. скакач, рецимо, попуњава тачно она поља која нису обухваћена дејством топа и ловца, односно даме и краља), што – и без разматрања историјске димензије – говори у прилог претпоставке П. Бидева.

Целокупни предочени („идеалтипски“) магични квадрат (тј. квадрат који је Бидев издвојио како би илустровао своје тезе; в у: П. Бидев, *Како је шах постао од магијских квадрата*, Мат 5, мај 1970, Београд, 18), као и аналогно дејство шаховских фигура, засновани су управо на броју 117 (в. „централни крст“: $52+13+52$), односно – на одговарајућем структурном моделу који уједно одређује, између осталог, периодни систем хемијских елемената, структуру Библије и (ре)конструисани периодни систем елемената културе (универзални структурни образац/принцип $19+81+17=117$). Осим тога – на шта смо већ указали – број 117 је истовремено и један од посебно експонираних библијских бројева.

Исто тако, и у базичним матрицама природних и културних феномена, као и у предоченом „протошаховском моделу“, видимо одлучујућу улогу бројева 19 и 17, односно нумеричких принципа заснованих на овим бројевима, тј. на цифрама 1, 9 и 7 (197 , $19/7$, $17/9$; као што смо видели, збир централних 9 бројева у квадрату износи 197 , док је збир преосталих/периферних 16 бројева – 198 , односно $197 + 1$). Такође, овде је непосредно назначен и универзални кодни контекст $117 (+1) + 78 (+1)$.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/Е

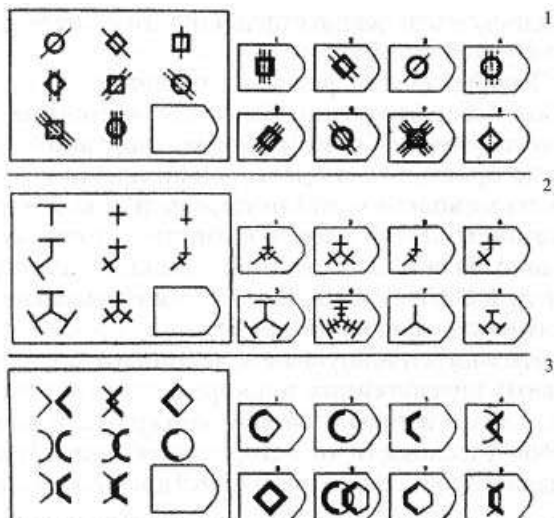
3	16	9	22	15
20	8	21	14	2
7	25	13	1	19
24	12	5	18	6
11	4	17	10	23

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/Е: Представа протошаховског магичног квадрата.

Унето на основу: П. Бидев, *Како је шах постао од магијских квадрата*, Мат 5, мај 1970, Београд, 18.

В. додатна објашњења у: исто, 18-19.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/У//1

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/У//1: Структура задатака Менсиног теста интелигенције.

Унето на основу: *Mensa drugi put*, Galaksija 206, Beograd, jun 1989, 33 (задатак 1).

В. додатна објашњења у: исто, 33-36; И. Тодоровић, *Митска истина Срба*, 222-225, 228.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/У//2

	x x x	
	x x x	
	x x x	

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/У//2: Општи структурни модел Менсиних тестова интелигенције.

Раније предочено у: И. Тодоровић, *Митска истина Срба*, 223.

В. додатна објашњења у: исто, 222-225.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМСПМС/Ф

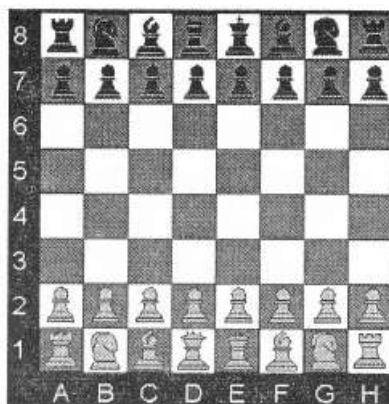
primer						rešenje					
6	8		7		5	2	6	9	8	1	7
	5		6		8	7		3	5	4	2
		2			3			1	7	2	5
5				9			6	5	3	1	8
	4		3		2	5		9	4	6	3
8				5			3	8	2	7	4
		5			2			7	6	5	9
	1		7		4	9		2	1	3	7
4		9		6		7	1	4	8	9	2

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/Ф: Структура нумеричке слагалице/енигматске игре судоку.

Унето на основу: Puzzle sudoku magazin 1, Beograd, 2005, 1 (представе 1 и 2).

В. додатна објашњења у: исто, 1-2; Sudoku extreme, Beograd, 2007, 1-4.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМСПМС/Х

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/Х: Представа шаховске табле са фигурама.

В. додатна објашњења у: И. Тодоровић, *Ритуал ума*, 399-401, 413-415, 440-441.

Служећи се овим датостима (*примарни језичко-логички модел* као објективни системски образац; уочавање аналогних образаца у бројним културним контекстима; детектовано присуство сродних структура – унутар различитих, јасно уобличених система – у природним и културним феноменима итд.), остварује се могућност конкретизованог трагања за периодним системом елемената културе, односно – могућност проналажења реално/објективно постојећих образаца (налик на периодни систем хемијских елемената) у феноменима из области културе.

Било како било, на овом месту би се наше трагање морало пречити и кроз још конкретније, нужно сажете образце.

Радни модел општег културног система, као што је већ назначено, можемо сагледати и реконструисати кроз комплементарно јединство неколико унутрашњих, испреплетених подсистема, које произлази из дуалитета *ужекултурног* и *протокултурног* (*периодни систем елемената мишљења*) модела; в. шематске представе $\checkmark\checkmark$ и ММ. Ове „унутрашње“ целине прелиминарно формулишемо синтаagmaма *систем духовне културе* (2+2) + *систем социјалне културе* (2+2) (у оквиру *периодног система елемената културе* у *ужем смислу*; принцип 2+/1+/2), *психолингво-културни систем* (2+2) + *логичко-језички систем* (2+2) (у оквиру *периодног система елемената мишљења*).

На пример, за одређење сфере духовне културе, која уобличава симболички аспект друштвене стварности, пресудна би била семантичка релација што повезује општу митску и ритуалну матрицу са базичним структурама архетипова и са иницијацијском матрицом. Ови системи (в. шематске представе В2, В3, Х2, Х3; О, О+) формирају релативно самосвојан део/подсистем глобалног културног система, чије смо основне контуре већ назначили.

С друге стране, истраживања и закључци Бронислава Малиновског представљају јасан путоказ ка конструкцији другог аспекта система културе у *ужем смислу*, односно – сфере социјалне културе. То се превасходно односи на његову класификацију принципа организованог понашања (*матрица базичних културних институција/организованог понашања*, на коју се директно надовезује, односно – семантички је „пресликава“, *матрица друштвених вредности*; в. представе А2, А3 и А1 у ММ), као и на моделе основних потреба и културних реакција, на основу којих можемо конструисати аналогне, модификоване структурне матрице *базичних културних реакција/категорија* и *основних (људских) потреба*. Дакле, основним потребама одговарају одређене/комплементарне културне реакције, при чему се и један и други контекст могу представити органски уобличеним структурним матрицама,

које се потенцијално интеракцијски стапају у оквиру новог, произлазећег система, на исти начин на који се повезују и друге комплементарне културне матрице, формирајући тиме базични оквир за целокупну културну стварност (в. представе Б2, Б3 и Б1 у ММ).¹⁵⁴

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА А2

БАЗИЧНА МАТРИЦА ДРУШТВЕНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ / ИНСТИТУЦИЈА

ФИЗИОЛОШКО - ФИЗИЧКИ принцип удруживања	СРОДНИЧКО - РЕПРОДУКТИВНИ п. у.	ТЕРИТОРИЈАЛНО - ЕТНИЧКИ п. у.
СИТУАЦИОНО - КОНТЕКСТУАЛНИ п. у.	ИДЕНТИТЕТ	ДОБРОВОЉНИ п. у.
СТАТУСНИ п. у.	ПРОФЕСИОНАЛНИ п. у.	ДРУШТВЕНО - ПОЛИТИЧКИ п. у.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА А3

МАТРИЦА ОСНОВНИХ ДРУШТВЕНИХ ВРЕДНОСТИ

СНАГА	ЉУБАВ	ХРАБРОСТ
ВЕШТИНА / СНАЛАЖЉИВОСТ	СЛОБОДА	ПРИЈАТЕЉСТВО / БЛАГОНАКЛОНОСТ
ДИСЦИПЛИНА / ПОСЛУШНОСТ	УЉУДНОСТ / ЦИВИЛИЗОВАНOST (уредност)	МАРЉИВОСТ / РЕВНОСТ

¹⁵⁴ Б. Малиновски, *Магија, наука и религија*; в. пре свега табеларне/шематске представе на странама 308-310, 317-318, 326. Модификовањем ових представа долазимо до поменутих структурних матрица, које ћемо непосредније илустровати и образложити у тексту што следи.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА Б2

БАЗИЧНА МАТРИЦА БИОКУЛТУРНИХ ПОТРЕБА

ЗДРАВЉЕ	РЕПРОДУКЦИЈА	СИГУРНОСТ
МЕТАБОЛИЗАМ	СМИСАО	КРЕТАЊЕ
ТЕЛЕСНЕ УДОБНОСТИ	РАЗМИШЉАЊЕ (психо-ментална потреба)	РАСТЕЊЕ / РАЗВИЈАЊЕ (психо-физичка промена)

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА Б3

МАТРИЦА ОСНОВНИХ КУЛТУРНИХ КАТЕГОРИЈА / РЕАКЦИЈА

ХИГИЈЕНА	ПОРОДИЦА	ЗАШТИТА
ИНТЕНДАНТУРА	РЕЛИГИЈА	ФИЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ / ТЕЛЕСНЕ ТЕХНИКЕ
СКЛОНИШТЕ	СТВАРАЛАШТВО	ВАСПИТАЊЕ

На исти системски културни оквир надовезује се и *базична структура сродства*, до ње долазимо сагледавањем семантичког атома сродничких релација и термина (отац/мајка, брат/сестра, син/ћерка, муж/жена), а која у оквиру нашег (ре)конструктивног модела *ужекултурног периодног система* заузима средишње место, и у складу с тим повезује се са централном

матрицом *периодног система елемената мишљења*, односно – са *примарном матрицом комуникације* (в. представе Ш2, Ш3 и Ш1 у ММ). Следећи одговарајућу реконструктивну логику, у оквир подсистема социјалне културе такође постављамо и *матрицу базичних друштвених/људских вредности* (в. представу А3). До ове матрице стижемо на основу аналогична најчешће издвајаних вредности (у људским друштвима) са базичним друштвеним институцијама. Овим путем долазимо, дакле, и до комплетног сагледавања (под)система социјалне културе, као другог базичног подсистема у оквиру *ужекултурног периодног система елемената*.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА Ш3

ПРИМАРНА МАТРИЦА КОМУНИКАЦИЈЕ

ПОШИЉАЛАЦ / ЕНКОДЕР (номинатив) [ко, шта?]	СРЕДСТВО ИНФОРМИСАЊА / МЕДИЈ (инструментал) [[с)ким, (с)чим?]	РЕЦЕПИЈЕНТ / ДЕКОДЕР (акузатив) [кога, шта?]
ПРИПАДНОСТ информативног садржаја (генитив) [чији?]	САДРЖАЈ ПОРУКЕ / ИНФОРМАЦИЈА (контекст локатива) [о коме, о чему?]	ПРОСТОРНО- ВРЕМЕНСКИ КОНТЕКСТ (локатив / темпорал)
ЕНКОДИРАЊЕ / СЛАЊЕ И ОБЛИКОВАЊЕ ПОРУКЕ (датив) [коме, чему?]	ТРАНСМИТОВАЊЕ / ПРЕНОШЕЊЕ ПОРУКЕ (вокатив) [хеј!]	РЕЦЕПЦИЈА / ДЕКОДИРАЊЕ (аблатив) [од кога, од чега?]

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА Ш2

ПРИМАРНА МАТРИЦА СРОДСТВА

ЂЕРКА	МАЈКА	СИН
ЖЕНА	РОД (сродство)	МУЖ
СЕСТРА	ОТАЦ	БРАТ

На сличан начин, аналошки следећи уочене системе, тј. законитости, реконструирамо базични логичко-културни систем, тј. *периодни систем елемената мишљења* (састављен од следећих дуалних целина: *примарна семиолошка матрица / базична опитесистемска матрица, примарна матрица психе / примарна матрица личности, структурна матрица закључка / матрица логичког квадрата, примарни логички модел / примарни језички модел + примарна матрица комуникације*; в. представе О, О+ и ММ).

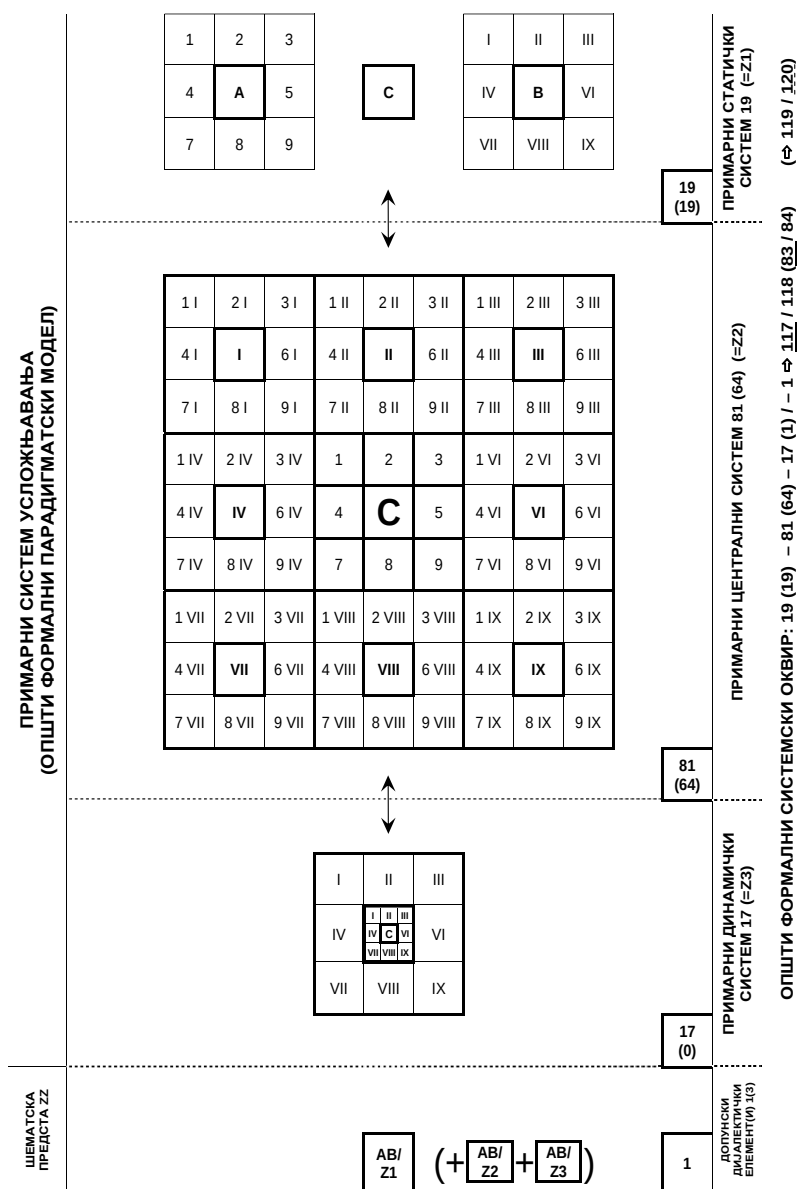
Финално изношење непосредних подсистемских модела и одговарајућих шематских представа. Паралелно са базичним текстуалним представљањем примарних културних система, неопходно је изнети и непосредне (предложене) (ре)конструкције, тј. конкретне подсистемске моделе са појединачним елементима, као и њихове шематске представе. Ово ће бити додатно конкретизовано у наредним поглављима, уз напомену да се у овој студији неће инсистирати на претерано детаљним додатним објашњењима, како се не би изгубила основна нит излагања, тј. основне смернице које, пре свега, теже представљању општег контекста.¹⁵⁵ С друге стране, од читаоца се очекује да – и без додатних појашњавања – оквирно сагледа квалитативну суштину наведених структурних релација и одговарајућих реконструктивних процеса, који су у овом раду назначени

¹⁵⁵ В. и претходне/поменуте ауторове студије, од којих неке представљају радне моделе који су током каснијих истраживања модификовани, прецизирани и усложњени. В. напомену 55.

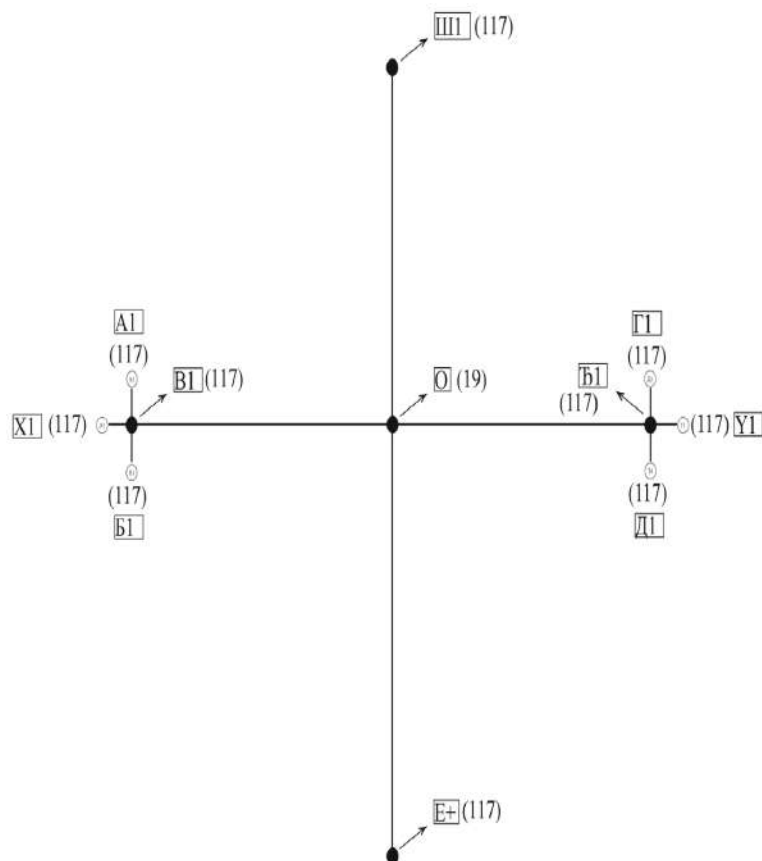
upuћивaњem на већи број структурних модела и шематских представа (што указују на основне релационе системе, посебно илустративне примере и целински контекст).

У овом делу студије првенствено скрећемо пажњу на најопштије системе, односно – на 1) општу представу *уже-културног система*, 2) општу представу *јединственог система елемената мишљења*, 3) спецификоване представе њихових подсистема, као и на 4) представу универзалне унутрашње системске динамике (в. предочене шематске представе).¹⁵⁶ На крају овог потпоглавља наглашавамо и чињеницу да су све одреднице, тј. терминолошка решења (превасходно у вези са одређењем елемената и аспеката предложеног *јединственог система елемената културе*), из практичних разлога формулисане сажето, али без скраћеница које би их додатно мистификовале и унеле забуну. Исто тако, важно је знати и да оне добијају своје значење искључиво у контексту саме студије, неvezано за њихову евентуалну употребу у другим текстовима и другим дисциплинарним или ауторским контекстима.

¹⁵⁶ Сваку од наведених одредница (односно – све одреднице дотичног типа у овом поглављу, али и у читавој монографији) треба неизоставно и тренутно повезати са одговарајућом/предложеном шематском представом, јер је, у супротном, праћење овог текста и одговарајућих закључака апсолутно немогуће.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА Ž

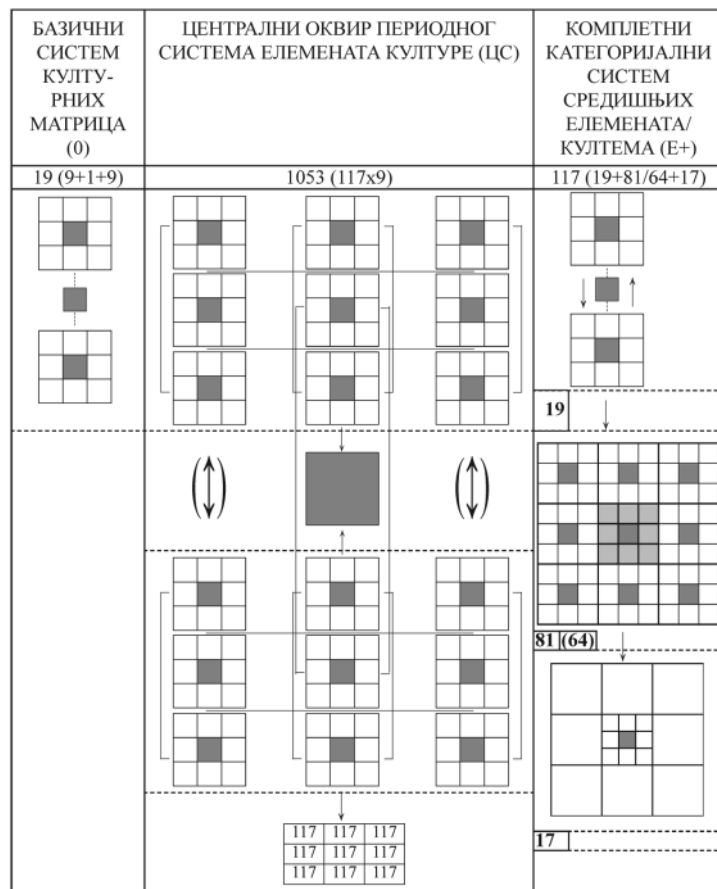

ПРИМАРНЕ КУЛТУРНЕ МАТРИЦЕ ПЕРИОДНОГ СИСТЕМА ЕЛЕМЕНТА КУЛТУРЕ У УЖЕМ СМISЛУ (УЖЕКУЛТУРНИ СИСТЕМ)	A → A1) ПРИМАРНИ МОДЕЛ ДРУШТВЕНИХ СТРУКТУРА [117] A2) МАТРИЦА ДРУШТВЕНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ/ИНСТИТУЦИЈА [9] A3) МАТРИЦА ДРУШТВЕНИХ ВРЕДНОСТИ [9]
	B → B1) ПРИМАРНИ БИОКУЛТУРНИ МОДЕЛ [117] B2) МАТРИЦА БИОКУЛТУРНИХ ПОТРЕБА [9] B3) МАТРИЦА ОСНОВНИХ КУЛТУРНИХ КАТЕГОРИЈА/РЕАКЦИЈА [9]
	V → V1) ЕЛЕМЕНТАРНИ МОДЕЛ КОЛЕКТИВНЕ ПСИХЕ [117] V2) АРХЕТИПСКА МАТРИЦА [9] V3) ИНИЦИЈАЦИЈСКА МАТРИЦА [9]
	X → X1) ПРИМАРНИ МИТОРИТУАЛНИ МОДЕЛ [117] X2) ПРИМАРНА МИТСКА МАТРИЦА [9] X3) ПРИМАРНА РИТУАЛНА МАТРИЦА [9]
(+) [9]	
ПРИМАРНЕ КУЛТУРНЕ МАТРИЦЕ ПЕРИОДНОГ СИСТЕМА ЕЛЕМЕНТА МИШЉЕЊА ЛИНГВИСТИЧКО-ЛОГИЧКИХ КАТЕГОРИЈА	G → G1) ОПШТИ ПСИХО-ТИПОЛОШКИ МОДЕЛ [117] G2) ПРИМАРНА МАТРИЦА ПСИХЕ [9] G3) ПРИМАРНИ МОДЕЛ ЛИЧНОСТИ [9]
	D → D1) ОПШТИ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧКИ МОДЕЛ [117] D2) ФОРМАЛНА МАТРИЦА СИСТЕМА ТЕКСТА [9] D3) ПРИМАРНА СЕМИОЛОШКА МАТРИЦА [9]
	T → T1) ИНИЦИЈАЛНИ МОДЕЛ ЛОГИЧКОГ МИШЉЕЊА (ПАРА-МОДЕЛ КАТЕГОРИЧКОГ СИЛОГИЗМА) [117] T2) СТРУКТУРНА МАТРИЦА ЗАКЉУЧКА [9] T3) МАТРИЦА ЛОГИЧКОГ КВАДРАТА [9]
	Y → Y1) ПРИМАРНИ ЈЕЗИЧКО-ЛОГИЧКИ МОДЕЛ [117] Y2) ПРИМАРНИ ЈЕЗИЧКИ МОДЕЛ (МАТРИЦА КАТЕГОРИЈА) [9] Y3) ПРИМАРНИ ЛОГИЧКИ МОДЕЛ (МАТРИЦА СУДА) [9]
СРЕДИШЊА КУЛТУРНА МАТРИЦА	III → III1) ПРИМАРНИ МОДЕЛ ДРУШТВЕНОГ/КУЛТУРНОГ ОПШТЕЊА (КОМУНИКАЦИЈЕ) [117] III2) ПРИМАРНА МАТРИЦА СРОДСТВА (ДРУШТВЕНИХ ОДНОСА) [9] III3) ПРИМАРНА МАТРИЦА КОМУНИКАЦИЈЕ [9]
	E+ → КАТЕГОРИЈАЛНИ СИСТЕМ СРЕДИШЊИХ ЕЛЕМЕНАТА/КУЛТЕМА [117]
	O → БАЗИЧНИ СИСТЕМ КУЛТУРНИХ МАТРИЦА [19]

Уп. са алтернативном шематском представом Ž1+
у: додаток XXX/O.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ŽŽ

УКУПНИ/ФИНАЛНИ СИСТЕМ УСЛОЖАВАЊА
(=КОМПЛЕТНИ/ФИНАЛНИ МОДЕЛ ЈЕДИНСТВЕНОГ
СИСТЕМА ЕЛЕМЕНАТА КУЛТУРЕ) [19+1053+117=1189]

Објашњења уз шематску представу (ММ):

1 = ужекултурна оса

2 = оса базичног културног оквира

3 = протокултурна оса

А = контекст садржаја/иницијалности

В = централни контекст (мито-комуникацијска оса)

С = контекст форме/секундарности

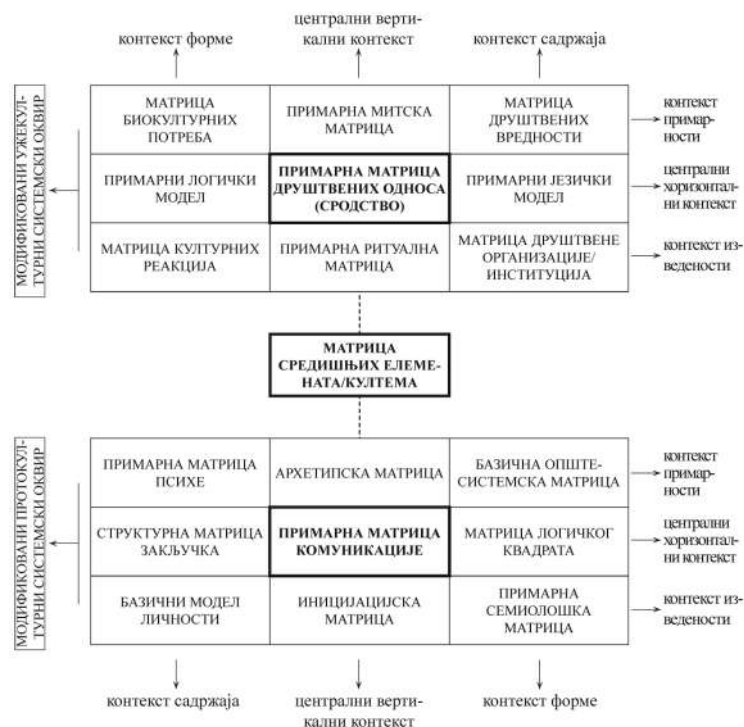
ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА О**БАЗИЧНИ СИСТЕМ КУЛТУРНИХ МАТРИЦА**

МАТРИЦА БИОКУЛТУРНИХ ПОТРЕБА	ПРИМАРНА МИТСКА МАТРИЦА	МАТРИЦА ДРУШТВЕНИХ ВРЕДНОСТИ
АРХЕТИПСКА МАТРИЦА	ПРИМАРНА МАТРИЦА СРОДСТВА (друштвених односа)	ИНИЦИЈАЦИЈСКА МАТРИЦА
МАТРИЦА ОСНОВНИХ КУЛТУРНИХ КАТЕГОРИЈА / РЕАКЦИЈА	ПРИМАРНА РИТУАЛНА МАТРИЦА	МАТРИЦА ДРУШТВЕНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ/ ИНСТИТУЦИЈА

↓
**МАТРИЦА
СРЕДИШЊИХ
ЕЛЕМЕНАТА/
КУЛТЕМА**
↓

ПРИМАРНА МАТРИЦА ПСИХЕ	ПРИМАРНИ ЈЕЗИЧКИ МОДЕЛ (МАТРИЦА КАТЕГОРИЈА)	ФОРМАЛНА МАТРИЦА СИСТЕМА-ТЕКСТА (базична опште- системска матрица)
СТРУКТУРНА МАТРИЦА ЗАКЉУЧКА	ПРИМАРНА МАТРИЦА КОМУНИКАЦИЈЕ	МАТРИЦА ЛОГИЧКОГ КВАДРАТА
БАЗИЧНИ МОДЕЛ ЛИЧНОСТИ	ПРИМАРНИ ЛОГИЧКИ МОДЕЛ (фундаментална матрица суда)	СЕМАНТИЧКА/ КВАЛИТАТИВНА МАТРИЦА СИСТЕМА-ТЕКСТА (примарна семиолошка матрица)

МОДИФИКОВАНА ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА O+

Уп. са шематским представама Ž, Ž1+

III.3. ДИЈАХРОНИЈСКА ДИМЕНЗИЈА КУЛТУРНОГ СИСТЕМА

ДИНАМИКА РЕКОНСТРУКЦИЈЕ – ДОДАТНИ ОСВРТ НА ИСТРАЖИВАЊА И АНАЛИТИЧКЕ МОГУЋНОСТИ

Непосредна класификација и (ре)конструкција (рекапитулација и полазишни оквир). Након најопштијег и најсажетијег могућег изношења фундаменталне основе јединственог културног система, основни циљ наредног дела књиге јесте рекапитулација – са нагласком на представљању базичне динамике реконструкције – као и додатно разматрање (уз допунско образлагање) могућности уобличавања *јединственог система елемената културе*, у смислу заједничке системске матрице која се налази у основи различитих културних феномена. И у тексту који следи, наиме, настављамо са сагледавањем основних контура проблематике, иницијално осмишљене превасходно у виду једне врсте мисаоног експеримента, који – с друге стране – треба да укаже на појаве од суштинског значаја. Читав поступак заснован је, пре свега, на аналитичком сагледавању, односно – на закључцима произашлим примарно из српске (етнокултуролошке тј. етнологско-антрополошке) грађе.

Поновићемо – у вези с даљом конкретизацијом основних смерница нашег истраживачког приступа, наговештених и начелно изнесених у претходном делу текста и у ранијим студијама¹⁵⁷, да је методолошки корисно приступити следећем мисаоном експерименту: замислимо како нам је наложено да у једном тексту, на малом броју страна и у ограниченом временском року, у општим цртама (уз немогућност непосредног презентовања неограниченог броја упућујућих илустрација и шематских представа) сажмемо целокупност културне стварности у одређен/конкретан број базичних културних категорија. Суочавајући се са тим задатком – након почетног размишљања – најлогичније

¹⁵⁷ В. пре свега: И. Тодоровић, *Ритуал ума*, поглавље VIII; в. и претходно изнесене напомене (155 итд.).

бисмо најпре могли кренути од, очигледно видљивог и доступног, општег оквира: културну стварност превасходно формулишу човек и његове интелектуално-језичке могућности, као основни вид испољавања *људског*. Култура није могућа без мишљења и језика, при чему је најсложенији феномен свеукупне стварности – ум, примарно испољен управо кроз језичке, као и кроз психичке манифестације.¹⁵⁸ Дакле, језички и логички контекст, уз психички, примарно омогућавају егзистенцију културе. С друге стране, наспрам културне стварности налази се природна, биолошко-физичка, која представља други пол класификације феномена што уобличавају целокупну појавност. (Проблематика односа ова два аспекта биће у најосновнијим цртама истакнута у наредном потпоглављу, уз напомену да је један од нагласака ове студије управо на становишту да можемо говорити и о *култури природе*, као делу глобалног културног феномена.)

У сваком случају, можемо резимирати: човек (интелигентно биће) – служећи се јединственим језичко-интелектуалним способностима као изражајним средствима – формулише културну димензију стварности, чију је оквирну класификацију најсврхисходније иницирати општим сагледавањем људских/антрополошких активности. Наиме, у традиционалним културама управо наилазимо на универзални митопоетски модел света, класификационог типа, који „често претпоставља идентичност (или бар нарочиту повезаност, зависност) макрокосмоса и микрокосмоса, природе и човека“, а „та идентичност објашњава многобројне примере антропоморфног моделирања не само космичког простора и земље у целини већ и свакидашњих сфера – куће, прибора за ритуале, посуђа, одеће, чији су разни делови на језичком и надјезичком нивоу

¹⁵⁸ Појава структуралистичког аналитичког приступа у антропологији довела је до непосредног сагледавања начина манифестације структуре ума у различитим културним феноменима. Управо у том контексту и Едмунд Лич, као што смо већ поменули, наглашава како је Клод Леви-Строс уочио да „вербалне категорије садрже у себи механизам помоћу којег се универзалне структуралне карактеристике људског мозга преображавају у универзалне карактеристике људске културе“ (Е. Lič, *Klod Levi Stros*, 46).

повезани са називима човечијег тела“¹⁵⁹, итд. Другим речима, целокупна култура је заснована на антропоморфизацији спољашњег света/космоса/природе, уз помоћ елементарне логичке структурне схеме.

У вези с тим, потребно је приметити да човек практикује радње (мисаоне/психичке, делатне, говорне) из области духовне, социјалне, „психичке“/„психо-језичке“ и базичне, „логичке“/„логичко-језичке“ културе, из чијих образаца произлазе манифестни облици „материјалне културе“, као конкретизоване надоградње ових фундаменталних културних система. Управо усвајање логичко-језичког (базичног) апарата јесте суштинска основа феномена културе, што је савршено видљиво већ на примеру детета, које на изузетно брз, функционалан начин усваја и примењује језичка правила, тако да је очигледно да примарна језичко-логичка структура урођено егзистира у уму човека, тј. детета.¹⁶⁰ Дакле, овај логичко-језички апарат је – као што смо већ нагласили – она суштинска културна основа на коју се надовезује надоградња изражена кроз свеобухватни систем разнородних видова културног испољавања, превасходно уобличених у форми поменутих оквирних комплекса: 1) духовне културе, 2) социјалне културе, 3) „психо-језичке“ културе и 4) „логичко-језичке“ културе (в. обједињујуће представе О, О+, ММ, ЖЖ). Наведени културни комплекси су комплементарни, испреплетени и међусобно зависни, тако да, рецимо, не постоји „духовна“ култура без „социјалне“, нити пак „социјална“ без „духовне“, итд.¹⁶¹

Протокултурни систем. Из предоченог концепта произлази, као логична стратегија, да се приликом процеса

¹⁵⁹ У В. Н. Топоров, *Митопоетски модел света*, Мостови, год. XVII, св. 2 (66), Београд, април-јун 1986, 136.

¹⁶⁰ Уп. са резултатима психолингвистичких истраживања Ж. Пијажеа; в. *Теорије језика теорије учења – Дебата између Жана Пијажеа и Ноама Чомског*, Издавачка књићарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, 1990.

¹⁶¹ Потребно је нагласити да, у контексту овог приступа, „материјална култура“ (раније одомаћени термин у традиционалној „етнолошкој подели“ феномена културе) у ствари представља само формални, оваплоћени/материјализовани израз начела дефинисаних духовним, социјалним и другим аспектима културе, односно – основним људским потребама и датостима.

конструкције јединственог културног системског оквира треба неизоставно позабавити и издвајањем базичног психичког, логичког и језичког система, односно – евентуалног синтетичког (примарног) језичко-логичког система, који омогућава феномен културе, тј. културне надградње. Следећи степен конкретизације могао би да подразумева идеју, тј. спознају да базични логичко-језички систем можемо идентификовати са системом који интеракцијски и органски спаја структурну матрицу која сажима елементе *суда*, као примарне јединице мишљења, а тиме и саме логике – с једне стране – и структурну матрицу *семантичких категорија/базичних појмова*, која би представљала примарни језички пол овог (протокултурног) система. Од раније знамо да управо овакав систем реално егзистира и да његов модел представља основу из које се може извести целокупност базичних језичко-семантичких (на примеру српског језика посведочено – базичних заменичких и прилошких) одредница.¹⁶²

С друге стране, у оквиру трагања за претпостављеном логичко-језичком основном система елемената културе, наведеном моделу се – следећи принцип примарности – могу придружити и други, помоћни протологички модели, од модела *структуре закључка* до модела *структуре логичког квадрата*, који у себи обједињује релације везане за врсте судова (в. представе Ђ2, Ђ3 и Ђ1 у ММ). На ово се потенцијално надовезују и други, могући протологички системи, почев од *структурне матрице формирања/одређења појма* (динамички контекст), па до *матрице основних релација међу појмовима* (статички контекст; в. представе ?1, ?2), и тако даље, али се четири претходно наведене логичке матрице ипак могу посматрати као основне/релевантне и системски повезане. Другим речима, првобитно поменути протологички системи (суд, категорија, закључак, логички квадрат) одлучујуће утичу на одређење основног контекста логичког мишљења, а можемо рећи и – саме логике као базичне научне дисциплине (в. поменуте шематске представе).

¹⁶² В. у: И. Тодоровић, *Ритуал ума*, поглавље VIII; исти, *Митска истина Срба*, поглавље VII.2.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА Ђ2

СТРУКТУРНА МАТРИЦА ЗАКЉУЧКА

ПОЧЕТНА/ ПРВА ПРЕМИСА [SM]	КОНКЛУЗИЈА [SM]	ДОДАТНА/ ДРУГА ПРЕМИСА [PM]
СУБЈЕКАТ СУДА/ ПРВИ ПОЈАМ	СУД	ПРЕДИКАТ СУДА/ ДРУГИ ПОЈАМ
МАЊИ ПОЈАМ [S]	СРЕДЊИ ПОЈАМ [M]	ВЕЋИ ПОЈАМ [P]

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА Ђ3

МАТРИЦА ЛОГИЧКОГ КВАДРАТА

СУБ- АЛТЕРНАЦИЈА	УНИВЕРЗАЛНО АФИРМАТИВНИ СУД (A= сви S су P)	КОНТРА ДИКЦИЈА (противуречност)
ПАРТИКУЛАРНО- АФИРМАТИВНИ СУД (I= неки S су P)	ПОЈАМ	ПАРТИКУЛАРНО- НЕГАТИВНИ СУД (O= неки S нису P)
СУБ - КОНТРАРНОСТ (под-супротност)	УНИВЕРЗАЛНО- НЕГАТИВНИ СУД (E= ниједан S није P)	КОНТРАРНОСТ (СУПРОТНОСТ)

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ?1

АЛТЕРНАТИВНА МАТРИЦА ЛОГИЧКЕ СТАТИКЕ

(матрица базичних појмовних релација;
матрица структуре)

ЕКВИПОЛЕНТНИ (ЈЕДНАКОВРЕДНИ) контекст / однос	СУПЕР/СУБ- ОРЕДИНАНИ (надређени/подређени)	КОНТРАРНИ (супротни)
ИНТЕРФЕРИРАЈУЋИ (укрштени)	ИСТОВЕТНИ/ ИДЕНТИЧНИ (= идентичност)	ДИСПАРАТНИ (неупоредљиви)
КООРДИНИРАНИ (суподређени)	КОНТРАДИКТОРНО- КООРДИНИРАНИ (противуречно- суподређени)	КОНТРАДИКТОРНИ (противуречни)

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ?2

АЛТЕРНАТИВНА МАТРИЦА ЛОГИЧКЕ ДИНАМИКЕ

(матрица формирања/одређивања и
трансформисања појмова; матрица процеса)

СПЕЦИЈАЛИЗАЦИЈА (упосебљење)	АПСТРАКЦИЈА (од-лучивање)	ГЕНЕРАЛИЗАЦИЈА (уопштавање)
АНАЛЗА (раздвајање)	ПРОЦЕС (разлика)	СИНТЕЗА (спајање)
ДИВИЗИЈА (деоба)	ДЕФИНИЦИЈА (одређивање)	КЛАСИФИКАЦИЈА (распоредивање)

У сваком случају, претходно назначени специфични структурни оквир – који смо дефинисали управо одредницом *примарни језичко-логички модел* – констатован је као *реалан образац* приликом ранијих истраживања, и његово објективно постојање се (поред тога што се тешко може доводити у сумњу)

уклапа у шири концепт „протокултурног“ (тј. логичко-културног) модела/система, који осим њега потенцијално формирају и поменути помоћни протологички системи. Исто тако, на овај надсистемски контекст се, с друге стране, логично надовезују и аспекти/матрични комплекси који примарно одређују феномен језика, пре свега – *комуникација (примарна матрица комуникације)* и *значење (примарна семиолошка матрица = семантичка/квалитативна матрица система-текста)*, као и они аспекти општег типа који одређују „систем као такав“ (*општи системски контекст/матрица = формална матрица система-текста*; в. представе Д2, Д3, Ш3).

Ужекултурни систем. Након овога – следећи логику поменутог мисаоног експеримента, а у контексту покушаја да дијахронијски представимо суштински синхронијску динамику конструкције глобалног културног система – могли бисмо прећи на оквирно сагледавање елемената културног система у ужем смислу (о чему смо већ говорили у претходном потпоглављу, али сада то чинимо пратећи одговарајућу логику „сукцесивне реконструкције“ свеопштег система). У вези с тим, полазимо пре свега од чињенице да човек, као физичко/телесно биће, има *биолошке потребе и физичка ограничења* на основу којих изграђује и манифестује своје *културне реакције/одговоре* (као што показује Б. Малиновски), и то у виду базичних социо-културних категорија (од заштите, интендантуре и хигијене до науке, уметности итд.).

Затим, у оквиру промишљајућег структурисања стварности и егзистенције (у циљу практичног и непосредног деловања), човек се, почев од базичне културно-биолошке категорије *сродничког система* и с њим повезаног базичног *вредносног система*, друштвено организује кроз формалне и неформалне *институције*, у директној релацији са неизоставним формулисањем своје *идентитетске припадности* (в. одговарајуће шематске представе и аналогне унутарсистемске осе, које додатно указују на њихову органску заснованост).

Осим тога, он формулише одређене, стандардизоване системе веровања (*митски контекст*) и системе понашања

(*ритуални контекст*), а све то на основу условљених датости образаца колективне психе – *архетипова*, тј. *архетипских представа*. На овај начин он уобличава духовну културу као кључни вид културног усложњавања и надградње (у односу на базични језичко-логички контекст).

С друге стране, већ смо нагласили да човек уобличава и испољава своју психичку, језичку и логичку (протокултурну) димензију, које представљају основу културног феномена и свих његових манифестација, односно – знаковно-језички комуницира (*базични језички контекст*), логички размишља и дефинише ствари око себе и у себи (*базични логички контекст*), организујући стварност у складу са датостима психе и особина личности (*базични психолошки контекст*; в. шематске представе Г2 и Г3).

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА Г2

ПРИМАРНА МАТРИЦА ПСИХЕ

УЧЕЊЕ	МИШЉЕЊЕ	ПАМЋЕЊЕ
ОСЕЋАЊА	СВЕСТ	ОСЕТИ
ВОЉА	ИНТУИЦИЈА	ОПАЖАЈИ

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА Г3

БАЗИЧНИ МОДЕЛ ЛИЧНОСТИ

МЕЛАНХОЛИЧАН	ИНТРОВЕРТАН	ФЛЕГМАТИЧАН
НЕСТАБИЛАН (патолошки)	ИНТЕЛИГЕНЦИЈА (способности)	СТАБИЛАН (функционалан)
КОЛЕРИЧАН	ЕКСТРОВЕРТАН	САНГВИНИЧАН

Глобални културни систем. Када, дакле, поседујемо овај општи класификациони оквир, потребно је упоредити предочене, оквирно изнесене елементарне категорије – како међусобно, тако и са аналогним системским целинама (насталим као покушај класификације аспеката културе) које су формулисали различити аутори, односно – које су констатоване и издвојене током различитих истраживања феномена из области културе.

У том смислу – настављајући да следимо одговарајућу (сукцесивну) реконструктивну динамику – видећемо да постоје управо категоријални системи који су комплементарни и који се органски повезују у моделски оквир у знатној мери подударан са изнесеним базичним културним концептом.¹⁶³ Категоријалне системе из овог семантичког оквира износили су управо помињани класици антрополошког мишљења (Б. Малиновски, В. Проп, К. Г. Јунг, А. Ван Генеп, Р. Барт, К. Леви-Строс, В. Н. Топоров и други). Када ове закључке/категоријалне системе упоредимо са резултатима етнокултуролошких истраживања спроведених са управо тим, посредним циљем (односно са резултатима наших структуролошки конципираних истраживања, усмерених ка разоткривању јединственог система образаца, а спроведених на српском етничком простору)¹⁶⁴, долазимо до непосредних решења и хипотеза у контексту предлагања системских начела и конкретних елемената глобалног културног модела (комплетни, органски уобличени *јединствени систем елемената културе*; в. шематске представе О, О+, $\check{Z}$, $\check{Z}\check{Z}$) – у смислу и практичног и теоријског концепта, са циљем да се обухвате категорије културне стварности.

¹⁶³ Наравно, приликом излагања ове проблематике могли смо кренути и обрнутим путем, који је и логичан са становишта истраживачке динамике: на основу базичних културних класификација различитих аутора (као и сопствених истраживања) могли смо доћи до општег културног нацрта, односно – до наведеног *полазишног оквира* који смо за потребе овог рада представили на првом месту. У пракси, једино синергијским и синхронизованим, паралелним упоређивањем и праћењем релевантних чињеница и културних димензија долазимо до конкретизованог сагледавања класификацијских основа јединственог система; с тим у вези, могли бисмо конструисати и *модел опште методолошке динамике*.

¹⁶⁴ О овоме је већ било речи; в. у претходним напоменама.

Поновимо још једном да су иницијални подстицај за конкретизовано уобличавање глобалног система представљали, пре свега, констатовање/уочавање *примарног језичко-логичког модела* (који непосредно произлази из система специфично повезаних заменица и прилога српског језика), али и издвајање тзв. *примарне митске матрице* – настале као резултат проучавања (српске) бајке и митолошких система.¹⁶⁵ Ови модели представљају јасно уобличене системске целине, које се складно уклапају у предочени концепт трагања за *јединственим системом елемената културе*. Наведени *примарни језичко-логички модел* (као јединствени систем који обједињује базични модел суда и *семантичких категорија*) представља реално постојећи комплекс, који се заснива на сложеност структурног обрасца хармонијских и симетријских карактеристика. Овај формални модел је такве природе (испољава јасне хармонијско-симетријске карактеристике, непосредно се сагледава у контексту живог језика и доказано је универзално присутан у различитим димензијама стварности) да нам се неизоставно намеће идеја о њему као о иницијалном оквиру/систему који указује на могући начин организовања базичних елемената/категорија хипотетичног јединственог културног система, односно – на универзалну „унутрашњу“ логику (чије претпостављено постојање представља очекиван и логичан „одговор“ на чињеницу свеprisутности хомологних структурних образаца у већем броју наизглед неповезаних појава). Наиме, структурни образац на којем је заснован овај модел проналазимо у низу различитих културних (али и природних) феномена.

Илустративни контекст конкретних примера. Погледајмо, илустрације ради, како се аналогни базични системски оквир (примарна форма: 9+8) директно испољава већ у прастарим митолошким представама. Тако се, рецимо, у средишту староегипатских религијско-митолошких концепција, као *прапочело*, налазио хаос праисконских вода, који је био: 1) „дубок“, 2) „бескрајан“, 3) „мрачан“ и 4) „неприметан“, а „сваку од ове четири особине оличавао је по један пар хтоничних

¹⁶⁵ В. у: исти, *Митска истина Срба*, 179-181, 189-190, 230-239.

божанстава – Нун и Наунет, Хух и Хаухет, Кук и Каквет, Амун и Амаунет – који су сви заједно чинили Огдоад Хмун, 'град осморке'.¹⁶⁶ Даље, „Атум је настао из Нуна, праисконске воде, и створио Шу и Тефнут, ваздух и влагу. Из њиховог споја проистекли су Геб, бог земље, и Нут, чија су деца била Озирис, Сет, Изиди и Нептис“. ¹⁶⁷ Овде, дакле, непосредно сагледавамо управо примордијални образац 9+8 (в. представу ПМС/5), карактеристичан и за *примарни језичко-логички модел*.

Сличне структурне моделе проналазимо и у старокинеској традицији и митолошким представама (в. представу ПМС/2), као и – у изузетно уређеном облику – у најзначајнијим сакралним текстовима на којима почива савремена цивилизација (Библија), али и у српској народној традицији итд.¹⁶⁸ Аналогне обрасце – као што смо већ помињали – примећујемо и међу најсложенијим моделима крстоношког ритуала (в. представе ПМС/1//А, ПМС/1//В), али и као базично структурно начело шаховског система (в. представе PMS/AA1, PMS/AA2, PMS/BB, ПМС/Е), у „јунговским“ структурним представама (в. ПМС/Љ), у класификацији природне стварности и одговарајућих категорија, итд.¹⁶⁹

Сви ови показатељи – хомологни структурни обрасци, односно комплементарност и бројност структурно-семантичких аналогнија наведеног типа – указују на то да управо предочени (9+8/9+1+9) модел чини онај претпостављени универзални образац, тј. његову могућу базичну форму која сажима неке од основних категорија наше стварности, а тиме и укупног културног феномена.¹⁷⁰

¹⁶⁶ Artur Koterel, *Rečnik svetske mitologije*, Nolit, Beograd, 1998, 62.

¹⁶⁷ Исто, 62.

¹⁶⁸ В. рецимо старокинеске примере Минг танга/Плана поделе кинеског царства, Фенг-шуија, Ји-Ћинга, различитих верзија шаха и сродне симболике; в. И. Тодоровић, *Ритуал ума*, 401-417. Обратите пажњу на модел који заједно формирају Минг танг и План поделе кинеског царства у: исто, 440.

¹⁶⁹ Још једном в. поглавље VIII у: И. Тодоровић, *Ритуал ума*. В. структурни модел најсложенијег, гулијанског крстоношког/литијског опхода у: исто, 99; 134-135; 424.

¹⁷⁰ В. поглавље VIII у: исто; посебно обратити пажњу на структурне представе изнесене у: исто, 421-425.

Према томе – у складу с претходним увидима – требало је утврдити да ли се покушаји издвајања суштинских културних принципа и манифестација могу представити кроз одговарајуће структурне моделе овог типа. И испоставило се да је управо то био случај са уоченим моделима: они се, уз извесне измене и прилагођавања, махом складно уклапају у предочене обрасце који, као што смо назначили, имају универзално испољавање, односно – присутни су у различитим временима, просторима и областима културне стварности, и то превасходно у феноменима/контекстима од особеног или суштинског значаја.

III.4. УНИВЕРЗАЛНИ ЗАПЛЕТ

ХОРИЗОНТИ ОПШТИЈИХ И КОМПЛЕМЕНТАРНИХ СИСТЕМА

Аналогије културних и природних феномена. С обзиром на мноштво уочених аналогича, саобразно потенцираним смерницама левистросовског приступа, усуђујемо се да кренемо и корак даље, иако ће наредни део текста, могуће је, збунити поједине читаоце – уколико се има у виду широк посматрачки оквир и неопходност додатних објашњења проблематике која у антрополошком кључу до сада није разматрана и која у контексту овог рада ипак има извешан „допунски“ и дигресиони карактер.¹⁷¹

Као што је већ наглашено, предочени „укупни“ модел периодног система елемената културе подржавају и компаративни увиди у структурне матрице које сажето представљају природну стварност. С тим у вези, можемо говорити и о стремљењима у правцу (ре)конструкције *јединственог периодног система елемената (живе и неживе) природе* (подразумева се – знатно комплекснијег од стандардног периодног система хемијских елемената). Са становишта структуролошке парадигме, и овако формулисани модел/систем представља подсистем у односу на хипотетички, али такође (у истом методолошком кључу) насутљиви *глобални/универзални систем*, који потенцијално обједињује – у датим оквирима – концепције *периодног система елемената културе* и *периодног система елемената природе*, заједно са њиховим посебно наглашеним манифестним изразима. Наиме, међу структурама приметним унутар базичних нивоа организације материје такође уочавамо непосредно присуство осмочланих/деветочланих модела, као и усложњених деветнаесточланих/седамнаесточланих и на њима заснованих сложенијих модела – какве смо уочили у оквиру културних система, односно унутар

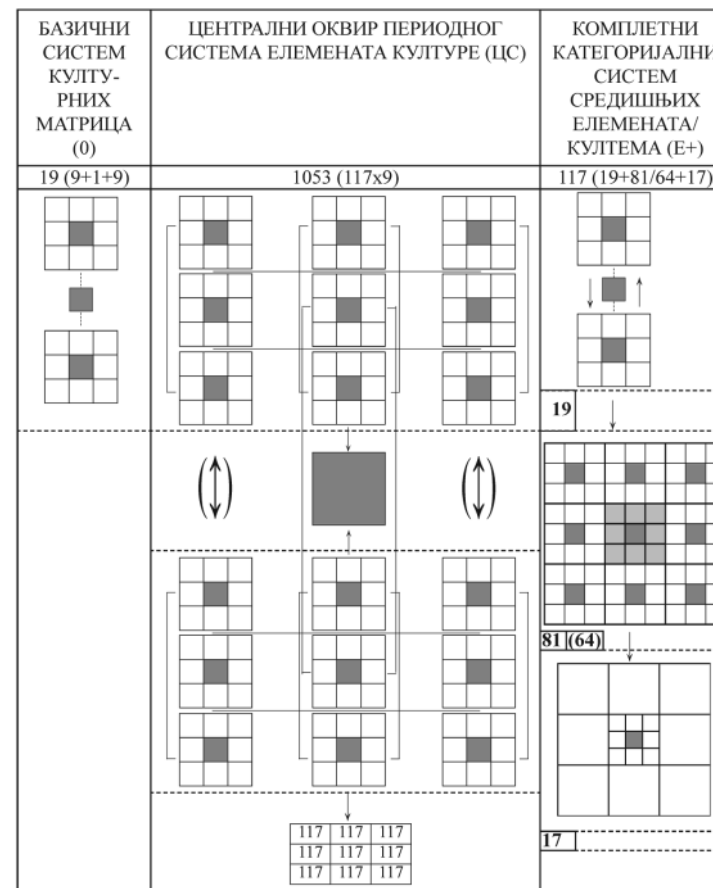
¹⁷¹ С друге стране, без „природне“ димензије – која се разматра у овом поглављу – сагледавање проблематике јединственог културног система било би практично неизводљиво.

структуре свеобухватног парадигматског културног модела, тј. проширеног модела јединственог система елемената културе (в. основне варијанте поменутог општег модела у шематским представама *ŽŽ/финални модел јединственог система елемената културе*, *ММ/базични периодни систем елемената културе*). Ово се односи и на ниво елементарних честица (кваркови итд.) и на атомски ниво, као и на ниво хемијских елемената, генетско-молекуларски ниво итд. Према томе, људско опажање природе¹⁷² – са становишта овако конципиране *структурологије* – показује прилично индикативне аналогije са културним моделима, тј. са изнесеним обрасцима структурног опажања културе.

¹⁷² Наиме, овде констатујемо објективно постојеће/уочене идејне системе, који сведоче првенствено о *опажању* природе.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ŽŽ

УКУПНИ/ФИНАЛНИ СИСТЕМ УСЛОЖАВАЊА
(=КОМПЛЕТНИ/ФИНАЛНИ МОДЕЛ ЈЕДИНСТВЕНОГ
СИСТЕМА ЕЛЕМЕНАТА КУЛТУРЕ) [19+1053+117=1189]

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ММ

БАЗИЧНИ ПЕРИОДНИ СИСТЕМ ЕЛЕМЕНАТА КУЛТУРЕ
[17x9=153] (=СРЕДИШЊИ СИСТЕМ УСЛОЖАВАЊА)

1

ПРИМАРНИ МОДЕЛ ДРУШТВЕНИХ СТРУКТУРА (А1)			ПРИМАРНИ МИТОРИТУАЛНИ МОДЕЛ (Х1)			ПРИМАРНИ БИОКУЛТУРНИ МОДЕЛ (Б1)		
A2/1	A2/2	A2/3	X2/1	X2/2	X2/3	B2/1	B2/2	B2/3
A2/4	A3/1 A3/2 A3/3 A3/4 A1 A3/6 A3/7 A3/8 A3/9	A2/6	X2/4	X3/1 X3/2 X3/3 X3/4 X1 X3/6 X3/7 X3/8 X3/9	X2/6	B2/4	B3/1 B3/2 B3/3 B3/4 B1 B3/6 B3/7 B3/8 B3/9	B2/6
A2/7	A2/8	A2/9	X2/7	X2/8	X2/9	B2/7	B2/8	B2/9

2

ПРИМАРНИ ЛЕЗИЧКО-ЛОГИЧКИ МОДЕЛ (У1)			ПРИМАРНИ МОДЕЛ ДРУШТВЕНОГ КУЛТУРНОГ ОПШТЕЊА(Ш1)			ПАРА-МОДЕЛ КАТЕГОРИЧКОГ СИЛОГИЗМА (Ђ1)		
У2/1	У2/2	У2/3	Ш2/1	Ш2/2	Ш2/3	Ђ2/1	Ђ2/2	Ђ2/3
У2/4	У3/1 У3/2 У3/3 У3/4 У1 У3/6 У3/7 У3/8 У3/9	У2/6	Ш2/4	Ш3/1 Ш3/2 Ш3/3 Ш3/4 Ш1 Ш3/6 Ш3/7 Ш3/8 Ш3/9	Ш2/6	Ђ2/4	Ђ3/1 Ђ3/2 Ђ3/3 Ђ3/4 Ђ1 Ђ3/6 Ђ3/7 Ђ3/8 Ђ3/9	Ђ2/6
У2/7	У2/8	У2/9	Ш2/7	Ш2/8	Ш2/9	Ђ2/7	Ђ2/8	Ђ2/9

3

ОПШТИ ПСИХО-ТИПОЛОШКИ МОДЕЛ (Г1)			ЕЛЕМЕНТАРНИ МОДЕЛ КОЛЕКТИВНЕ ПСИХЕ (В1)			ОПШТИ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧКИ МОДЕЛ (Д1)		
Г2/1	Г2/2	Г2/3	В2/1	В2/2	В2/3	Д2/1	Д2/2	Д2/3
Г2/4	Г3/1 Г3/2 Г3/3 Г3/4 Г1 Г3/6 Г3/7 Г3/8 Г3/9	Г2/6	В2/4	В3/1 В3/2 В3/3 В3/4 В1 В3/6 В3/7 В3/8 В3/9	В2/6	Д2/4	Д3/1 Д3/2 Д3/3 Д3/4 Д1 Д3/6 Д3/7 Д3/8 Д3/9	Д2/6
Г2/7	Г2/8	Г2/9	В2/7	В2/8	В2/9	Д2/7	Д2/8	Д2/9

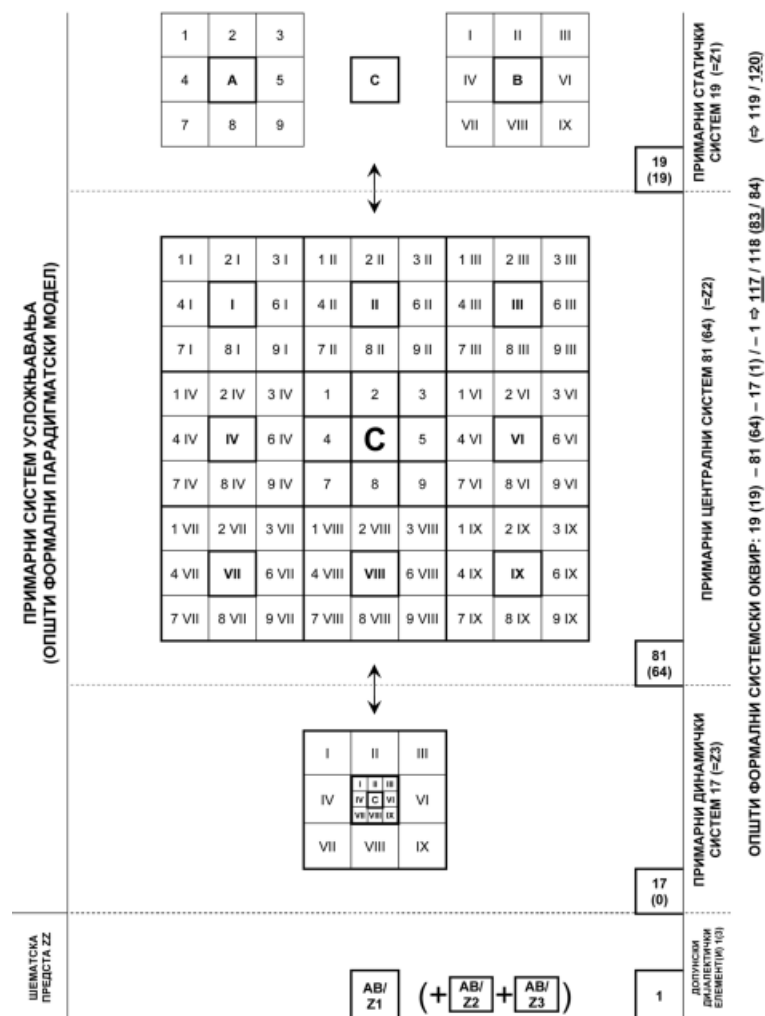
A

B

C

Подсистеми и унутрашње структурне релације. С стране – као што је већ наглашено – усложњавања претходно назначених комплекса итекако су могућа и у другом правцу. Целокупни универзални модел, у датом контексту, заједно са његовим подсистемима, можемо замислити и представити као сложени комуникацијски, комплементарно-интеракцијски систем (обједињен специфичном унутрашњом структуром, у смислу формално-логичке подлоге сваке од појединачних структурних целина, које заједно сачињавају јединствени комплекс). Наиме, спроведена структуролошка истраживања указују на то да – у оквиру предложеног општег динамичког система – сваки од наведених, произлазећих базичних комплекса поседује могућност формирања интеракцијског дуалног система (кроз базични релациони оквир $9+8/9+1+9$, који формира реални комбинаторни принцип $8 \times 8 = 64$; в. шематску представу ZZ/примарни систем усложњавања).

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ZZ

Сваки од ових комплекса потенцијално формира и конкретни усложњени/парадигматски модел са карактеристикама *општег система*: реч је о сложенем, базично 117-чланом обрасцу (са примарном унутрашњом структуром 19+81+17 и са више варијантних могућности унутрашњег преобликовања и манифестације; в. поменути шематску представу). Овај образац је у непосредној вези са иницијалним *примарним језичко-логичким моделом*, али и са – такође аналогним – природним моделима, пре свега са структуром јединственог система хемијских елемената. Дакле, наведена „унутрашња“ структура упућује на квалитативну унутарсистемску, дуално уобличену организацију (сходно, између осталог, и паралелним обрасцима уоченим у представама јединственог система хемијских елемената, генетског кода, библијског структурно-нумеричког система и слично; в. представе PMS/PP1, PMS/PP2, PMS/PP3, PMS/PP4, уз додатни коментар PMS/0), тј. указује на базични градивни принцип.

Дотични конструкцијски структурни образац испољава се потенцијално у свим у универзални модел укљученим системима (а у вези са њиховом општом организацијом и могућностима усложњавања). У посматраним системима су, више или мање видно, назначене и специфичне унутарсистемске целине, тј. групе елемената које у односу на друге групе и елементе представљају засебне комплексе *управо наведеног типа*, формирајући унутрашње семантичке целине. Другим речима, унутар општег формалног модела (контекст предоченог 117-чланог *примарног система усложњавања*), као и унутар посебних модела – уочавамо више варијантних подсистема, унутрашњих структура и могућности, *на сличан начин* реализованих у различитим феноменима културе и природе.

Базични модели. Још једном подсећамо на то да нам је као модел на основу којег реконструишемо општи формални оквир послужио управо проширени *примарни језичко-логички модел*. У контексту структурне дескрипције овог система, пре свега, уочавамо повезаност *средишњег подсистема 81 (9x9)* и

њему аналогног *подсистема 64 (8x8)*, које детектујемо и као структурне основе периодног система хемијских елемената, с једне стране, и генетског кодног система, с друге стране (в. шематске представе PMS/PP1, PMS/PP2, PMS/PP3).¹⁷³ Исто тако, уочавамо и друге могуће, варијантне подсистеме (м78/79, м84 итд.), непосредно повезане са поменутим, општим 117 (118)-чланим системским оквиром (који можемо назвати и *примарним системом усложњавања*) и другим произлазећим усложњеним системима.¹⁷⁴ Међутим, суштински и иницијални подсистемски ниво овог општег модела уобличавају базични комплементарни системи – *примарни динамички систем м17* и *примарни статички систем м19* (из којих синхронизацијски проистиче *примарни централни систем м81/64*)¹⁷⁵, односно

¹⁷³ В. универзалистички осмишљене идеје, изнесене у крајње мултидисциплинарно конципираним радовима и текстовима Милоја М. Ракочевића (в. на пример *О универзалном коду природе*, Просветни преглед 1721, март 1990; *Univerzalna svest i univerzalni kod*), уз различите реконструкције структуре – као и бројних структурних аспеката – система хемијских елемената и генетског кода; уп. и друге, претходно помињане монографије и краће радове М. Ракочевића.

¹⁷⁴ На овом месту не можемо детаљније образлагати предочене системе, па их само наводимо. Посебно указујемо на непосредну подударност система уочених у природи и ових формалних система (в. следећу напомену), до којих долазимо првенствено на основу културних модела, пре свега на основу *примарног језичко-логичког модела*, али и поређењем сасвим разнородних феномена.

¹⁷⁵ Примера ради, у овом контексту би се наведени 19-члани систем могао упоредити са базичним атомским моделом (почев од 19 орбитала са електронима у 7 слојева), 17-члани систем – са базичним хромодинамичко-глуонским концептом (9 основних могућности комбиновања боја и 8 базичних *глуона*), 81-члани систем – са општим моделом хемијских елемената конструисаним у складу са бројем природних/стабилних изотопа, а 64-члани систем – са општим генетским моделом, у непосредној вези са аналогним 19/20-чланим подсистемом, који одговара базичном систему аминокиселина: 19 базичних аминокиселина + иницијални метионин, у смислу 19/20 основних информација (а што упућује на сложенији систем/модел 84), итд. Овде свакако треба придодати и неуобичајене, али изузетно уочљиве аналогии са проширеним базичним моделом категоричког силогизма у логичким представама (из система од 64 могућа модуса категоричког силогизма произлази 19 правилних модуса), чиме долазимо

– вишеструко помињани *базични структурни оквир 9+1+9 /9+8*.

У вези с основним системом промене (формални парадигматски модел м117/118 = *примарни систем усложњавања*) сагледавамо и варијантни спектар могућности, који се може посматрати на више нивоа.¹⁷⁶

до непосредног сагледавања аналогних структурних модела који повезују живу природу (генетски кодни систем), неживу природу (систем хемијских елемената), логику/мишљење (општи систем категоричког силогизма/базичног закључивања) и језик/мишљење (*примарни језичко-логички систем* / структура суда + семантичке категорије). Овим потенцијално успостављамо/(ре)конструисамо и *свеобухватни универзални структурни модел* (в. представу ZZ), чија се – претходно илустрована – свеприсутност свакако намеће као легитимни и приоритетни научни проблем (в. представе PMS/PP1-PP4 + PMS/0).

¹⁷⁶ Покушајмо да поменемо, тј. илуструјемо неке аспекте ове проблематике. У најкраћим цртама, наведени варијантни спектар можемо посматрати на нивоу парадигматског тројства (усложњавања) које сачињавају: 1) општи системски модел, тј. *примарни систем усложњавања* (19-81-17), 2) *интерактивни усложњени образац промене* [на плану усложњеног хипотетичког интерактивног системског обрасца можемо разликовати прототипски статички општи систем (19-171-19) и прототипски динамички општи систем, који називамо и *базични периодни систем елемената културе* (17-153-17)], и 3) финални динамички модел усложњавања, односно *укупни/финални систем усложњавања* (19-1053-117); в. представе ZZ, MM и ŽŽ. Ови системи – полазећи од *примарног система усложњавања* – у контексту нашег приступа уобличавају тзв. *глобални синхронизацијски систем*, тј. *супермодел*. Паралелно с тим, на нивоу проширеног системског обрасца промене разликујемо: 1) *примарни варијантни модел* (78/79-117/118-78/79) и 2) *проширени варијантни модел* (117/118-175/176-117/118). Од других варијантних/произлазећих модела издваја се (својом универзалном присутношћу) *модел/подсистем јединствених елемената* м84 (наведени варијантни контексти назначени су унутар шематских представа које у овој студији предочавају *примарни систем усложњавања* и његове конкретизоване манифестације). Овде треба нагласити да варијантни модел 1 (м79-118-79) у датом контексту одговара односу протона, неутрона и електрона у атому злата (чији је положај у оквиру периодног система елемената, по неким ауторима, управо положај „златног пресека“, односно хармонијског средишта; М. Ракочевић, *Хармонија периодног система хемијских елемената*, Флогистон 7, Београд, 1998, 177). С друге стране, базична структура проширеног варијантног модела (м118-176-118)

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА PMS/PP1

СТРУКТУРА ГЕНЕТСКОГ КОДНОГ СИСТЕМА

	СВЕ ПРОСТИ БРОЈЕВИ ↑				
2	19	БАЗИЧНИХ АМИНОКИСЕЛИНА	2		
0	1	ИНИЦИЈАЛНА АМИНОКИСЕЛИНА/ ИНФОРМАЦИЈА (МЕТИОНИН)	0	8	8
6	61	ОСНОВНИХ КОДОНСКИХ ИНФОРМАЦИЈА (61 БАЗИЧНИХ ТРИПЛЕТА/КОДОНА КОДИРА 19+1 БАЗИЧНИХ АМИНОКИСЕЛИНА)	6 1	1	4
4	3 [2+1]	СТОП-КОДОНА (3 СТОП-КОДОНА=3 МЕТАСИСТЕМСКЕ ИНФОРМАЦИЈЕ)	2 + 1		(83 +1)

ДОДАТНИ КОМЕНТАР УЗ PMS/PP1:

Од 64 базична триплета/кодона произлазе 21 различита информација (19 основних аминокиселина + 1 старт-информација/метионин + 1 стоп-информација/стоп-кодони) и 43 поновљене информације.

Овим је успостављена релација простих бројева 3 – 19 – 43 – 61 – 83 (84) (в. представу), карактеристична и за јединствени систем хемијских елемената, формиран на основу броја изотопа.

Наведени систем је, наиме, заснован управо на постојању 81 елемента са природним/стабилним изотопима (од елемента са редним бројем 1 до елемента са редним бројем 83), уз два „прекида“ у стабилној/природној изотопији, које представљају управо елементи 43 и 61 (!), без иједног стабилног природног непосредно одговара односу протона, неутрона и електрона последњег, 118. елемента у оквиру стандардног периодног система. В. потпоглавље IV.6. и шематске представе ZZO/1 и ZZO/2.

изотопа. (Обратити пажњу на чињеницу да се између ова два елемента налази управо 17 елемената, тј. са њима укупно $17 + 2 = 19$ (!); дакле, поново релација $19 - 17$.)

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА PMS/PP2

СТРУКТУРА ЈЕДИНСТВЕНОГ СИСТЕМА ХЕМИЈСКИХ
ЕЛЕМЕНАТА ЗАСНОВАНОГ НА ПОСТОЈАЊУ
(ПРИРОДНИХ/СТАБИЛНИХ) ИЗОТОПА

8	19+1(4/Be)	ЕЛЕМЕНАТА СА ЈЕДНИМ ПРИРОДНИМ/ СТАБИЛНИМ ИЗОТОПОМ
	(=19+1(3))	ЕЛЕМЕНАТА СА ПРОСТИМ РЕДНИМ БРОЈЕВИМА)
	(=19+1(4))	ЕЛЕМЕНАТА СА РЕДНИМ БРОЈЕВИМА ДЕЉИВИМ СА БРОЈЕМ 4)
	(=19+1(2))	ЕЛЕМЕНАТА СА РЕДНИМ БРОЈЕВИМА ДЕЉИВИМ СА БРОЈЕМ 2)
	(=19+1(4))	ВИШЕИЗОТОПНИХ (ВИШЕ ОД 1 ИЛИ 2 ИЗОТОПА) ЕЛЕМЕНАТА ЧИЈИ СУ РЕДНИ БРОЈЕВИ ДЕЉИВИ СА БРОЈЕМ 4)
	(=19+1(2))	ВИШЕИЗОТОПНИХ ЕЛЕМЕНАТА ЧИЈИ СУ РЕДНИ БРОЈЕВИ ДЕЉИВИ СА БРОЈЕМ 2)
	(=19+1(3))	ДВОИЗОТОПНИХ ЕЛЕМЕНАТА СА НЕПАРНИМ РЕДНИМ БРОЈЕМ)
	* (=19)	ЈЕДНОИЗОТОПНИХ ЕЛЕМЕНАТА СА НЕПАРНИМ ПРОСТИМ БРОЈЕМ)
↓	61 (19x3=57 +3+1/19)	ПРЕОСТАЛИХ ЕЛЕМЕНАТА СА ПРИРОДНИМ/ СТАБИЛНИМ ИЗОТОПИМА
	83 (елементи 43 и 61)	ЕЛЕМЕНТА КОЈА ПРЕКИДАЈУ НИЗ (1-83) ЕЛЕМЕНАТА СА ПРИРОДНОМ/СТАБИЛНОМ ИЗОТОПИЈОМ
(84)	(1) (елемент 84)	ПОВЕЗУЈУЋИ ЕЛЕМЕНТ КОЈИ КОМПЛЕТИРА СИМЕТРИЈУ СИСТЕМА (У КОНТЕКСТУ СИМЕТРИЈСКО-ХАРМОНИЈСКЕ ДИМЕНЗИЈЕ СИСТЕМА КОЈА СЕ ФОРМИРА НА НИВОУ 14x6=84 ЕЛЕМЕНАТА)

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА PMS/PP3

СТРУКТУРА ПРИМАРНОГ ЈЕЗИЧКО-ЛОГИЧКОГ
МОДЕЛА (ИНИЦИЈАЛНИ СИСТЕМ ПЕРИОДНОГ
СИСТЕМА ЕЛЕМЕНАТА КУЛТУРЕ)

8 3 (8) (4)	19	БАЗИЧНИХ ИНФОРМАЦИЈА [9+1+9 ОСНОВНИХ/СИСТЕМСКИ ПОВЕЗАНИХ ЗАМЕНИЦА И ПРИЛОГА (СРПСКОГ) ЈЕЗИКА]
	(1)	ДОДАТНИ ПОВЕЗУЈУЋИ ЕЛЕМЕНТ
	61	ПРОИЗЛАЗЕЋИХ ИНФОРМАЦИЈА/РЕЧИ – НЕПОСРЕДНО ПОСВЕДОЧЕНИХ У ЈЕЗИЧКОЈ ПРАКСИ (КОЈЕ ПРОИСТИЧУ ИЗ БАЗИЧНИХ ИНФОРМАЦИЈА)
	3	ДОДАТНЕ СИСТЕМСКЕ (СРЕДИШЊИ ОКВИР 64) ИНФОРМАЦИЈЕ – РЕЧИ КОЈЕ ДИРЕКТНО ПРОИЗЛАЗЕ ИЗ ОДГОВАРАЈУЋЕГ СИСТЕМА, АЛИ СЕ НЕ СРЕЂУ КАО РЕАЛНЕ ЧИЊЕНИЦЕ У ЈЕЗИЧКОЈ ПРАКСИ (ПОНЕКАКВО, ПОНЕКОЛИКО, ПОНЕКАКО)

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА PMS/PP4

СТРУКТУРА ПРОТОБИБЛИЈСКИХ БРОЈЕВА (БРОЈЕВА
НАГЛАШЕНИХ НА ПОЧЕТКУ ПРВЕ КЊИГЕ БИБЛИЈЕ)

8 3 (8) (4)	8 1 (8) (4)	19	БАЗИЧНИХ ФИНАЛНИХ ПРОТОБИБЛИЈСКИХ БРОЈЕВА (9 БРОЈЕВА КОЈИ ОЗНАЧАВАЈУ ГОДИНЕ ЖИВОТА 9 ПРЕПОТОПНИХ БИБЛИЈСКИХ ПРАОТАЦА + 9 БРОЈЕВА ВЕЗАНИХ ЗА ГОДИНЕ ЖИВОТА 9 ПОСЛЕПОТОПНИХ БИБЛИЈСКИХ ПРАОТАЦА + 1 БРОЈ/950 КОЈИ ОЗНАЧАВА ГОДИНЕ ЖИВОТА ГРАНИЧНОГ ПРАОЦА НОЈА; ПРИНЦИП 9+1+9)
		1	ПРОТОБИБЛИЈСКИ ФИНАЛНИ БРОЈ (175) КОЈИ ОЗНАЧАВА ГОДИНЕ ЖИВОТА ДРУГОГ/ПОСЛЕДЊЕГ ГРАНИЧНОГ ПРАОЦА АВРАМА (АБРАХАМА), ЧИЈИ ЈЕ ПОЛОЖАЈ КОРЕСПОДЕНТАН СА НОЈЕВИМ
		61	ПРЕОСТАЛИХ ПРОТОБИБЛИЈСКИХ СИСТЕМСКИХ БРОЈЕВА (в. приложени текст)
		2	ДОДАТНА БРОЈА (ВЕЗАНА ЗА (1) ГОДИНЕ ДОБИЈАЊА СИНА НАСЛЕДНИКА И (2) НАКОН ТОГА ПРОЖИВЉЕНЕ ГОДИНЕ ДРУГОГ ГРАНИЧНОГ ПРАОЦА АВРАМА: 100+75)
		(1)	ИЗДВОЈЕНИ/СПЕЦИФИЧНИ ПРОТОБИБЛИЈСКИ БРОЈ (600) (БРОЈ КОЈИ ОЗНАЧАВА ГОДИНЕ НОЈА У ВРЕМЕ ПОТОПА И КОЈИ ЈЕ ПОСЕБНО НАГЛАШЕН У КОНТЕКСТУ ЖИВОТА ОВОГ СРЕДИШЊЕГ/ ГРАНИЧНОГ ПРАОЦА)

ДОДАТНИ ТЕКСТ У ОКВИРУ ШЕМАТСКЕ ПРЕ-
ДСТАВЕ PMS/PP4:

ПРЕОСТАЛИ ПРОТОБИБЛИЈСКИ СИСТЕМСКИ
БРОЈЕВИ/61 БРОЈ-ЕЛЕМЕНТ

- $18/9+9 + 18/9+9$ „првих“ /године до рођења сина наследника/ и „других“ /године од рођења сина до смрти/ бројева, везаних за животе 9 препотопних и 9 послепотопних праотаца.

- $8 + 8$ алтернативних бројева, везаних за „друге“ и „треће“ бројеве $9 + 9$ библијских праотаца.

- 4 броја, наглашена у Библији, везана за живот граничног праоца Ноја: 1) 500 година до рођења синова, 2) још 100 година до Потопа, и 3) преосталих 350 година живота + 4) алтернативни број 450 /године након рођења сина/, који се уклапа у базични контекст $500+450=950$ /укупне године живота.

- 3 броја која означавају године живота, такође назначене у Библији, 3 додатна протобиблијска праоца, у Књизи Постања представљена ван примарног $(9+1+9//+1/)$ нумеричког оквира: Исак = 180, Јаков = 147, Јосиф = 110.

- 2 потенцирана – проста! – броја, која означавају године живота преосталих битних личности Књиге Постања – Саре (127) и Исмаила (137). Ове личности су посебно – тј. путем непосредног означавања година живота – наглашене у Библији, у директној вези са животом другог граничног праоца Аврама.

Укупно: $18+18 + 8+8 + 4 + 3 + 2 = 61$.

2 ДОДАТНА БРОЈА

- бројеви везани за – 1) године добијања сина наследника и 2) године проживљене након тога – другог граничног праоца Аврама: $100 + 75$.

(1 СПЕЦИФИЧНИ/ДОПУНСКИ БРОЈ)

- број 600 који означава године Ноја у тренутку Потопа; овај број је посебно наглашен у Библији као одређујући нумерички принцип који – иако ван базичног контекста везаног за животе праотаца (3 броја структурисана рођењем сина наследника) – утиче на формулисање општег нумеричког система, у непосредној релацији са чињеницом да је Потоп централна тачка у односу на коју се формира комплекс/систем од 9 препотопних и 9 послепотопних праотаца.

III.5. СТРУКТУРА, КУЛТУРА, ЛОГИКА

ПРЕЛИМИНАРНИ ЗАКЉУЧЦИ У КОНТЕКСТУ УОБЛИЧАВАЊА ИЗНЕСЕНОГ КУЛТУРНОГ МОДЕЛА

Финални пресек. На самом крају овог поглавља потребно је, у виду три сасвим кратка осврта, додатно истаћи поједине закључке који формулишу изнесени хипотетички модел, без претензија на то да дефинитивно уоквиримо или пак битније проширимо претходно излагање.

1) *Језичко-логички оквири општег модела културе.* Једна од суштинских ставки предочене концепције културе и конструкције одговарајућег свеобухватног модела своди се на фокусирање становишта да су феномен културе и испољавање различитих културних појава могући, пре свега, на основу примарних психолошких, лингвистичких и логичких датости, заснованих на базичним принципима мишљења. Ове примарне психолошке, лингвистичке и логичке категорије иницијално формирају базични *протокултурни систем* (у другачијој терминологији – *периодни систем елемената мишљења*), а до њих долазимо на објективан начин, с обзиром на то да су засноване на свеprisутним универзалним обрасцима и да људски ум (кроз језичке манифестације) функционише у складу са овим елементарним принципима.

С друге стране, култура у ужем смислу заснива се на категоријама (типа – базични систем сродства, базичне друштвене институције итд.), које – више или мање непосредно – произлазе из примарних психолошко-лингвистичко-логичких датости културе, представљајући културну надградњу наведених основних елемената. Другим речима, и сложене (односно најсложеније) културне манифестације – од науке до уметности – логично се базирају на овим основним протокултурним начелима/принципима, који су архетипски и логички услови-тељи свих облика културног усложњавања и надградње. Услед тога, и наведени протокултурни принципи органски су уклопљени, као саставни делови, у овако конципирани, *јединствени*

периодни систем елемената културе (сачињен од два основна, повезана подсистема), заснован на утврђеним обрасцима промене, са нагласком на комплементарно-супротним релацијама базичних подсистема.

2) *Универзални структурни обрасци.* У вези с претходним, још једном треба подвући становиште да је у различитим културним (као и природним) феноменима могуће уочити аналогне структурне обрасце, при чему је њихова сродност такве природе да се логично јавља и хипотеза о постојању „скривеног“, јединственог базичног система, на којем се заснивају многобројне појаве из домена културе.

До конкретизоване представе општег/сажетог културног модела – у смислу основног обрасца концепта *јединственог/периодног система елемената културе* (у оквиру кога се налази и *периодни систем елемената мишљења*) – стижемо преко форме и потврђене реалности иницијалног, *примарног језичко-логичког модела*. Након претходно спроведених истраживања – са циљем да пронађемо (заједнички) формални образац који се налази у основи феномена културе – долазимо до фундаменталног (деветнаесточланог/седамнаесточланог) синтетичко-аналитичког оперативног оквира, аналогног структурној бази поменутог, *примарног језичко-логичког модела*. Другим речима, постоје основане назнаке које нас усмеравају у правцу интуиције (а касније и спознаје) да резултате сажимања елемената феномена културе до којих смо дошли можемо представити управо преко овог структурног обрасца, који – као објективно уочљиву основу/катоорију – констатујемо унутар различитих културних и природних система.¹⁷⁷

¹⁷⁷ Као што је већ наглашено, овај базични формални систем претендује да представи основне обрасце аспеката културе у оквиру сажете структурне матрице, састављене од међусобно органски повезаних и плански уклопљених (системских) елемената, при чему се све релације појављују као логични аспекти општег модела. Тако у предложеном финалном моделу (уколико га представимо шематски, руководећи се унутрашњим сличностима) можемо сагледати складне унутарструктурне односе, представљене одговарајућим семантичким осама, које указују на повезане поткомплексе присутне у општем културном систему. В. пре свега поглавља IV.5., IV.6. и V.4.

3) *Завршни осврт*. У трећем одељку ћемо додатно нагласити и чињеницу да је у оквиру нашег ауторског пројекта развијана истраживачка нит која се бави проблематиком детектовања/постојања универзалних структурних образаца, паралелно са развијањем оне нити која се усмерава на разматрање базичних и најсложенијих образаца духовне културе Срба, од најзначајнијих ритуала и митова традиционалне културе до савремених идејних система. На овај начин тежи се сагледавању свеобухватне слике, која се испољава како у конкретном (српски народ и његова култура, у смислу конкретног народа и конкретне културе) тако и у општем облику (универзални обрасци културе и мишљења). Уверење нашег приступа је у томе да резултати до којих долазимо – користећи се одговарајућим *структуролошким модификованим* методолошким поступцима, базираним на хипотези о постојању хомологних структурних образаца који се (партиципирајући у општем, свекомуникацијском јединству) надовезују једни на друге, од базичне структуре мишљења до конкретних митова и ритуала – могу бити подстицајни и сугестивни у смислу представљања путоказа ка непосредном уочавању јединствене структурне основе културне и опште стварности, као и (из одговарајуће антрополошко-структуролошке перспективе јасно уоквирених) базичних принципа феномена највеће сложености, феномена функционисања Ума/ума.

Уместо прелиминарног резимеа. У сваком случају, у контексту прелиминарног резимеа можемо закључити како, с једне стране, конкретизација напора усмерених ка издвајању јединственог система елемената културе може деловати као узалудан и неостварив задатак, или чак као логичко-методолошка грешка апприори, с обзиром на разноликост и мноштво појава које улазе у оквире феномена културе. Међутим, током претходних истраживања уочени су многобројни путокази у правцу остваривања овог циља, тако да – на основу нових искустава – непосредно можемо говорити о јединственом и потенцијално уочљивом систему елемената културе. Истраживања и закључци неких од најеминентнијих, претходно поменутих класика антрополошког мишљења непосредно нас упућују ка решењима овог сложеног

проблема. Заједно са другим сазнањима и новијим открићима, њихови закључци доприносе формулисању идеје о могућности конкретизованог (ре)конструисања јединственог система образаца који се налази иза манифестне разноликости феномена културе. На наведене радове и закључке надовезују се и наша истраживања, заснована превасходно на уочавању базичних образаца најзначајнијих феномена српске традиционалне духовне културе, у вези с чим је у претходном периоду уобличена теоријска концепција о манифестовању тзв. *универзалне структуре мишљења* у културним феноменима, са нагласком на ритуалима и митовима. У изнесеном смислу, за нас је од посебног практичног значаја реална подлога, тј. објективна могућност издвајања *примарног језичко-логичког система*, који је реконструисан на основу системске целине састављене од специфично повезаних заменица и прилога српског језика. Наведени систем, претендујући на представљање фундаменталне логике културних процеса (по свему судећи – непосредно повезане са „начином на који ум функционише у култури“), базира се на универзалном формалном моделу који, сасвим могуће, карактерише и друге културолошке матрице (схваћене у смислу објективних система), односно – формира базичну структурну јединицу *јединственог система елемената културе*. Из наведене примарне структурне матрице потенцијално произлази макросистемска матрица, која у себи обједињује спектар феномена из области како културе тако и природе, представљајући универзални модел. Ово се, као што је наведено, са становишта нашег приступа може додатно конкретизовати на примеру специфичних сложених појава из оквира српске традиције (на примеру језичких структура, најсложенијих ритуала, српске бајке, структуре базичних ентитета српске народне митологије итд.).

Другим речима, на основу јасних аналогича базичних структурних релација, уочених унутар различитих културних феномена, сматрамо да је оправдано говорити о могућности (ре)конструкције *јединственог система елемената културе*, у смислу заједничке основе целокупне културне стварности.

У наредном, другом делу књиге, који претендује да буде извесна врста проширеног лексикона основних појмова помињаних у првом делу, прећи ће се на засебно представљање примарних културних матрица које – у контексту наше реконструкције – формирају *јединствени систем елемената културе*. Након овога – у завршном поглављу – у виду краћих осврта презентоваће се неке од основних конотација и закључака који произлазе из наших истраживања.

IV КУЛТУРНА СЛАГАЛИЦА

ИЛУСТРАЦИЈЕ ЕЛЕМЕНАТА ЈЕДИНСТВЕНОГ КУЛТУРНОГ СИСТЕМСКОГ ОКВИРА

IV.1. ЕЛЕМЕНТИ ДУХОВНЕ КУЛТУРЕ

ПОЈЕДИНАЧНИ ПОДСИСТЕМСКИ МОДЕЛИ И ОДГОВАРАЈУЋЕ ШЕМАТСКЕ ПРЕДСТАВЕ – САЖЕТИ ПРЕСЕК

Проблематика класификације елемената духовне културе: примарна митска матрица. Након претходних објашњења неопходно је изнети и сасвим непосредне, илустративније предлоге (ре)конструкција, тј. подсистемских модела и њихових шематских представа. И у овом поглављу задржаћемо се на сведеним и конкретним датостима, односно – на сажетим представама подсистема који формирају базични *периодни систем елемената културе у ужем смислу* и комплементарни *периодни систем елемената мишљења*.

У наведеном контексту, почећемо од митске димензије феномена културе, као посебно илустративне и значајне са нашег становишта. За потребе илустровања основног значења, као и начина конструкције пакета релација које улазе у склоп тзв. *примарне митске матрице*, узета је бајка – у смислу феномена који је у себи објединио суштинске митске елементе.¹⁷⁸ Ови елементи су у непосредној вези са обредом/контекстом иницијације, који – у нашој класификацији – такође одређује један од кључних аспеката духовне културе. Наиме, иницијацијски семантички контекст успоставља везу (заједно са архетипским бајковно-митским ликовима) између универзалних/идеалтипских митолошких сценарија и одговарајуће обредне праксе, у смислу поља сажимања мноштва ритуалних, тј. обредно-митских

¹⁷⁸ В. поглавље II (пре свега II.2.).

мотива у неку врсту архетипског језгра.¹⁷⁹ На сличан начин, као што смо већ поменули, и бајка је сажела мноштво разноврсних митских мотива.

Другим речима, идеалтипске бајковне релације предочавају општи митско-обредни сценарио – у непосредној вези са иницијацијом – који се у овом раду посматра као први/бајковни аспект *примарне митске матрице*, заснован на полном/групном/егзистенцијалном/биолошком коду, за разлику од другог/митског аспекта, заснованог на просторном/временском/динамичком/елементарном коду (в. представу Х2). На овом месту ћемо укратко показати на који се начин аспекти дотичне *примарне митске матрице* сагледавају као објективна чињеница, односно – као међусобно повезани и зависни елементи који формирају комплексно семантичко поље и саопштавају одређену поруку.¹⁸⁰

Први/бајковни аспект. У складу са одговарајућим закључцима/результатима ранијих истраживања, треба рећи да су за бајку, у њеном идеалтипском облику, као и за многе митско-обредне сценарије који су сачували изворне бајковне форме, најбитнији следећи односи, као суштински носиоци значења: 1) кућа (*култура*; заједница, насеље; питомо) – шума (*природа*; ван заједнице; дивље), 2) мушкарац – жена, 3) живот – смрт, 4) човек – животиња.¹⁸¹ Средње вредности (прелазна, медијална стања) ових односа најчешће представљају подручје *светог* – у смислу постојања посебног стања, ситуације, подручја или времена, који излазе из оквира профане стварности и који су регулисани низом засебних, културом одређених правила.¹⁸²

¹⁷⁹ В. „Бајка као целина“ у: V. Prop, *Historijski korijeni bajke*, 533-546. В. и објашњења изнесена у поглављу III. (пре свега у потпоглављу III.2.).

¹⁸⁰ Уп. поглавље VII.1. у: И. Тодоровић, *Митска истина Срба*. В. „Примарна митска матрица и ритуал литијског опхода“ у: И. Тодоровић, *Ритуал ума*, 364-370.

¹⁸¹ В. поглавља II и III.

¹⁸² Наиме, „за религиозног човека, *простор није хомоген*, он има прекиде, пукотине: постоје делови простора који су квалитетно различити од других” (М. Елијаде, *Свето и профано*, 75). С друге стране, „слично простору, ни време за религиозног човека није једнообразно и без прекида. Постоје раздобља светог Времена, време празника (углавном периодичних), али и постоји и профано Време, свакодневно временско трајање у које се уписују

Ова правила издвајају медијални елемент из оквира уобичајених, свакодневних поступака, односно – из „обичне“ просторне целине или временског циклуса. Подручје светог бива предмет суштинског интересовања не само бајке, него и свих других репрезентативних видова духовне културе (обрета, веровања итд.).

На примеру опште бајке, изражавање претходних релација може се представити на следећи начин: јунак (= *мушкарац*) одлази по своју невесту (= *жена*) у привремену смрт (релација *живот – смрт*), претворивши се, при том, у животињу (= *човек – животиња*). А све се то дешава, на другом семантичком плану, као један вид иницијације у *кући* у *шуми* (присуство људског, оностраног и културног (= *кућа*) у оностраном и природном (= *шума*)), која је у митским, односно бајковним оквири-ма – граница између оностраног и оностраног, царства живих и царства мртвих.¹⁸³

Управо ово представља један од кључних аспеката бајке, згрушавање целокупности митских идеја у „атомски“ сажету основну тему бајке, истовремено и као непосредног израза основних образаца/начела духовне културе у целини. Наиме, као што смо већ нагостили, разноврсни митови и одговарајући обредни

чинови лишени религиозног значења. Између ове две врсте Времена, постоји, разуме се, прекид, но религиозни човек може без опасности да помоћу обрета ‘пређе’ из свакодневног временског трајања у свето Време” (исто, 110). Прелазна/медијална стања, објекти и личности увек се налазе у издвојеној позицији у односу на свакодневну и профану егзистенцију, а тиме и веома близу зоне сакралног и сакрализације. Другим речима, „лиминална бића нису ни ту ни тамо; она су негде између, између положаја одређених и прописаних законом, обичајима, конвенцијама и церемонијалом. Као таква, многим друштвима која ритуализују друштвене и културне прелазе, њихови амбивалентни и неодређени атрибути изражавају се богатом разноликошћу симбола; тако се лиминалност често пореди са смрћу, повратком у утробу, невидљивошћу, тамом, дволичношћу, широким пустим просторима и помрачењем сунца и месеца” (Александар Лома, *Мистерија прага*, у: А. Ван Генеп, *Обреди прелаза*, стр. XXIII). О сложености и релативности појма сакралног в. у: А. Ван Генеп, н. д., 16-18.

¹⁸³ В. потпоглавље II.2. Такође в. „Иницијација архетипа“ у: И. Тодоровић, *Митска истина Срба*, 230-239.

сценарији често се суштински могу свести на наведене главне елементе бајке, који уобличавају основу система универзалних митских релација – *примарне митске матрице*. Међутим, управо у бајци се, више него било где другде, ови елементи стално држе на окупу, међусобно се условљавају (међузависни су) и налазимо их присутне заједно, као делове јединствене системске целине. Такође, бајковни елементи се, као повезани и међузависни, јасно уочавају и у обреду иницијације, који је – што доказује и Проп – у непосредној вези са самим феноменом бајке.¹⁸⁴

На пример, у српској бајци „Царева кћи овца“ (која је сачувала идеалтипску митско-иницијацијску структуру), царева ћерка, бежећи од родоскрвног оца, пролази кроз смрт (= *привремена смрт*) и друго рођење, што је средишњи моменат обреда иницијације. Затим остаје без руку (мотив безрукости, као и одсецања прста, карактеристичан је за иницијацију)¹⁸⁵, а непосредно након тога претвара се у животињу, тј. овцу (веза са иницијацијским претварањем искушеника у животињу сасвим је јасна), чиме постаје брачно недоступна за родоскрвног оца.¹⁸⁶

Анализом насложеније српске бајке „Баш Челик“ – као карактеристичног и непосредног израза квалитативних усложњавања, тј. целокупности парадигматских могућности (српске) бајке – долазимо, на готово математички прецизан начин, управо до наведених елемената као основних семантичких одредница митско-бајковног феномена.¹⁸⁷ Као што смо већ показали, у овој бајци је јунак такође прошао кроз све кључне моменте иницијације, у оквиру оваплоћења предоченог система основних бајковно-митских релација: 1) умро је (= *смрт*) када га је посекао Баш Челик, а оживео након поливања живом водом; 2) стекао је животињског помоћника, што је замена за историјски првобитно претварање у животињу; 3) боравио је у кући у шуми, а животињски помоћници (соко, орао и змај)

¹⁸⁴ В. низ примера који доказују ову тврдњу у: V. Prop, *Historijski korijeni bajke*.

¹⁸⁵ Исто, 144

¹⁸⁶ О свему овоме в. и у: И. Тодоровић, *Иницијацијска структура и значење српске бајке – етнолошки контекст*, 458-459.

¹⁸⁷ В. поглавље II.ума, 364-370.

предали су му чаробна средства (пера) у својим дворцима, који су, у ствари, новија замена за кућу у шуми – као место стицања чаробног дара; 4) радња је заснована на јунаковом (= *мушкарац*) трагању за невестом (= *жена*), које се завршава поновљеним брачним спајањем.¹⁸⁸

Други/митски аспект. С друге стране, основна/идеалтипска структура мита (у ужем смислу) уочава се – као објективна и докучива категорија – унутар најзначајнијих система религијских идеја и веровања. Овај базични структурни образац, комплементаран у односу на претходни четворорелацијски (примарно четворочлани, а у проширеном контексту – осмочлани) бајковни систем, може се представити у виду комплекса који такође сачињавају четири основне релације: 1) хаос – ред, 2) макрокосмос – микрокосмос, 3) циклично/повратно – праволинијско/есхатолошко, 4) вечно – пролазно (в. представу Х2). По аналогном, сажето представљеном митском сценарију (који је архетипског карактера): 1) из воде (*хаос*) се рађа острво/копно које – у новоствореном контексту појава – представља *средиште света* и манифестацију апсолутног начела, чиме се успоставља првобитна структура, односно поредак (*ред*); 2) у средишту острва/копна/космоса (*макркосмос*) – у митовима често представљеног космичким дрветом – рађа се/ствара се човек (*микроскосмос*), као микрокосмички антропички принцип; другим речима, у средишту макрокосмичког тоталитета ствара се микрокосмички (антропички) индивидуалитет, представљајући непосредан израз основних квалитативних својстава апсолутног принципа; 3) на овај начин успоставља се циклус рађања и умирања (*циклично/повратно*), судбоносно усмерен ка средишњој тачки историје, тј. ка најзначанијем тренутку – рађању хероја човечанства; овај херој својим деловањем преусмерава циклични ток историје у праволинијски, ка есхатолошком крају (*праволинијско/есхатолошко*); 4) херој човечанства одређује, тј. успоставља етичко-филозофски (идејни) кодекс (као представу о идеалном човеку, односно богочовеку), који истовремено представља и путоказ за вечни живот (*вечно*),

¹⁸⁸ В. исто.

у смислу новог квалитета егзистенције, по узору „на небеско царство“ (онострано) наспрам пролазне, овострани егзистенције, тј. „земаљског царства“ (*пролазно*). Од деловања у овостраним (на „овом свету“) зависи положај у оностраном (на „оном свету“).¹⁸⁹

Овај образац је уочљив у базичном митском коду хришћанства, као најраспрострањеније и најутицајније светске религије (што већ, само по себи, упућује на присуство димензије архетипског). Међутим, исто тако, овај образац је присутан и у заратустријанству, исламу, будизму итд. У свим овим религијама, херој човечанства (пре свега Христ, али и Заратустра, Мухамед, Буда итд.), као у потпуности остварен човек (богочовек), односно – као нови прачовек/првочовек (у хришћанству је Христ означен као „Нови Адам“, тј. „Други Адам“)¹⁹⁰, преиначује дотадашњу „циклично формулисану“, бесциљну и неуоквирену судбину човечанства, формирајући јасно усмерену (ка коначном циљу – самоостварењу човечанства), есхатолошки пројектовану развојну линију, чија је сврха превазилажење бесмисленог цикличног тока умирања и рађања.¹⁹¹

¹⁸⁹ Ово је општи сценарио, који логично произлази из анализе најзначајнијих митских образаца различитих култура и традиција. За конструкцију предоченог/другог аспекта *примарне митске матрице* од посебног значаја је био и универзално распрострањени, карактеристични митски комплекс, заснован на представама о *дрвету света*. В. „Друга универзална митска матрица“ у: И. Тодоровић, Митска истина Срба, 189-190. О *дрвету света* в. у: В. Н. Топоров, *Дрво света*, Савременик 9-10, 1986.

¹⁹⁰ В. *Посланица светог апостола Павла Римљанима*, 5:12-21. (*Библија – Свето писмо Старог и Новог завета*, Глас цркве, Шабац – Ваљево – Београд, 2005, стр. 1070). Примера ради, „Господ наш Исус Христос је Нови Адам, јер је додао нову способност Своје физичком Телу: способност да прође кроз неко друго физичко тело. Приликом Свог Рођења на земљи Он је могао да напусти утробу Своје Пресвете Матере не нарушивши Њено девство. Тако је у самом тренутку Васкрсења изашао из Гроба кроз камену плочу која је остала запечаћена“ (Епископ Данило Крстић, *Православни пред изазовима новог светског поретка*, „Не бојте се ја победих свет“, Светигора, Цетиње, 2006, 13).

¹⁹¹ Предочену матрицу можемо илустровати и закључцима М. Елијадеа: „Ма какав био историјски контекст у који је уроњен, Homo religiosus увек верује

Наведена митска матрица непосредно се надовезује на прву/бајковну митску матрицу. Као што смо већ назначили, ове две претходно изнесене митске матрице (које представљају системе базичних митских супротности) заједно уобличавају јединствени систем који можемо одредити управо синтагмом *примарна митска матрица* или *матрица митокултуре*. Овај митокултурни систем показује очигледну сродност са *примарним језичким моделом*.¹⁹²

Иницијацијска матрица. За нашу студију је од кључног значаја већ образлагана чињеница да сличне структурне обрасце, као базичне, уочавамо и када је реч о другим културним феноменима. На пример, уочавамо их у идеалтипским ритуалним сценаријима (у непосредној вези са базичним митолошким садржајима), заснованим на иницијацијским моделима.

Основну иницијацијску структуру, на тај начин, уочавамо унутар структуре базичних деоница/дешавања у идеалтипској бајци (до које долазимо превасходно следећи резултате

да постоји једна апсолутна стварност, *свето* које трансцендира наш свет, али које се у њему испољава и тиме га сакрализује и чини стварним. Он верује да живот има свето порекло и да људска егзистенција остварује своје могућности само уколико је религиозна. Богови су створили човека и Свет, хероји просветитељи су довршили Стварање, а прича о свим тим божанским и полубожанским делима сачувана је у митовима“ (М. Елијаде, *Свето и профано*, 208). Овај контекст је свеprisутан у простору и времену тако да, уосталом, „и Маркс преузима и наставља један од великих азијско-медитеранских есхатолошких митова: искупитељску улогу Праведника ('изабраног', 'помазаника', 'невиног', 'гласника', данас је то пролетаријат) чије патње треба да промене онтолошки статус света“ (исто, 211).

¹⁹² Ово је посебно јасно видљиво на нивоу подударања просторног, временског и динамичког кода *примарне митске матрице* са одговарајућим категоријама простора, времена и кретања *примарног језичког модела*. Остали елементи наведених културних матрица се не подударају на овако очигледан начин, али је ипак и код њих присутна имплицитна семантичка повезаност. С друге стране, слична повезаност може се уочити и на нивоу комплементарне релације *примарна ритуална матрица – примарни логички модел*, почев од блискости средишњих односа позитивни (обреди) – негативни (обреди) и афирмативно – негативно, уз имплицитно (али несумњиво) назначену сродност и других релација тј. елемената.

истраживања В. Пропа).¹⁹³ У контексту одговарајућих истраживачких увида, управо иницијација представља примарни одредитељ идеалтипског ритуалног модела, који се базира на аналогном митском сценарију универзалног испољавања. Наиме, идеалтипска форма ритуала иницијације поседује неколико семантичких планова, од којих је најзначајнији онај који представља (митску) причу о одласку у онострано и повратку натраг, са траженим лицем или предметом: јунак одлази у онострано (тј. смрт) да би ослободио девојку/жену и победио свог противника.¹⁹⁴ На другом семантичком плану, он након изведених подвига постаје пуноправни члан заједнице, на трећем – овим се чином успоставља компактност психичке структуре: его се суочава са својом анимом, сенком и сопством, развијајући се до крајњих граница сопствених могућности.¹⁹⁵

Иницијацијски ритуални (тј. митско-ритуални) сценарио јесте окосница и два основна ритуална циклуса различитих традиционалних култура, тј. одговарајућих народних религија (у овом смислу и српска народна религија представља карактеристичан пример). Ови основни ритуални циклуси су: 1) календарски (годишњи) ритуални циклус, који уоквирује временске, тј. календарске промене настале током године, и 2) антрополошки (животни) ритуални циклус, који обредно марkira најзначајније догађаје током човековог живота (рађање, крштење, пубертет, венчање, смрт, онострану егзистенцију).¹⁹⁶ Догађаји из антрополошког ритуалног циклуса преносе се и у област годишњег ритуалног циклуса, тако да, на пример, рађању детета одговара рађање године, односно – смрт човека на годишњем ритуалном плану прати смрт године, итд.¹⁹⁷

¹⁹³ V. Prop, *Historijski korijeni bajke*, 533-534.

¹⁹⁴ В. „Иницијација архетипа“ у: И. Тодоровић, *Митска истина Срба*, 230-239.

¹⁹⁵ Уп. са текстовима и одговарајућим тумачењима К. Г. Јунга и његових следбеника. Непосредно о вези бајке и архетипова в. у: К. Г. Jung, *Duh bajke*, Art Press, Beograd, b. g.

¹⁹⁶ Види: И. Т., П. В., *обичаји 1. годишњег циклуса, 2. животног циклуса*, у: *Енциклопедија српског народа*, Завод за уџбенике, Београд, 2008, 766

¹⁹⁷ Примера ради, у контексту објашњавања српских народних религијских представа везаних за Божић као основни календарски међаш, спаљивање бадњака би представљало „спаљивање самог божанства, које на тај

У сваком случају, у контексту одговарајућих увида у разматрану проблематику долазимо до већ предоченог закључка да осам основних етапа дешавања карактеристичних за бајку кореспондира у потпуности са осам основних фаза идеалтипског иницијацијског обреда (митског садржаја): 1) усамљивање/удаљавање, 2) недостатак, 3) одлазак, 4) стицање чаробног средства = прелиминарна иницијација, 5) борба са злим противником = главна иницијација, 6) повратак, 7) преображавање (искушеника), 8) венчање.¹⁹⁸ Ових осам основних елемената може се органски уклопити и у основни структурни модел карактеристичан за обреде прелаза: I) сепарација 1 и 2 (усамљивање/удаљавање и недостатак), I-II) акт дефинитивног одвајања у односу на пређашње стање (одлазак), II) маргиналност 1 и 2 (стицање чаробног средства/прелиминарна иницијација; борба са злим противницима = главна иницијација), II-III) акт дефинитивног прелаза са пређашњег стања (повратак), III) агрегација 1 и 2 (преображавање; венчање).¹⁹⁹

Наведена базична иницијацијска, митско-ритуална структура (којој одговарају и фазе јунговски схваћене, психолошке *индивидуације*, тако да овај системски оквир можемо назвати и иницијацијско-индивидуацијским)²⁰⁰ може се такође представити путем осмо-деветочлане шематске представе (видети представу ВЗ). Иста матрица – на шта је већ указано – могла би се применити и на представљање

начин умире и поново се рађа” (Ш.К., *Бадњак*, у: Ш. Кулишић, П. Ж. Петровић, Н. Пантелић, *Српски митолошки речник*, 23). Уп. одговарајући парахришћански митолошки контекст у: И. Тодоровић, *Ритуал ума*, 298-300..

¹⁹⁸ В. напомену 150. До ових осам основних етапа дешавања карактеристичних за бајку долазимо путем семантичког сажимања основних Пропових бајковних функција (које је реконструисао на математички прецизан начин), о чему смо већ говорили; в. „Funkcije likova“ у: V. Prop, *Morfologija bajke*.

¹⁹⁹ Уп. А. Ван Генеп, *Обреди прелаза*, 15-16.

²⁰⁰ Јунговски схваћена индивидуација је „спонтан, несвестан и мукотрпан процес саморазвоја појединца, чији је циљ достизање јединствености и целовитости личности” (Ž. Trebješanin, *Predgovor*, у: К. Г. Jung, *Arhetipovi i razvoj ličnosti*, 9. В. „Svest, nesvesno i individuacija“ у: исто). Обавезно в. и: Jolande Jakob, *Jungov put individuacije*, Nolit, Beograd, 1992.

опште структуре годишњег/календарског и антрополошког/животног обредног циклуса.²⁰¹

Ова примарна иницијацијска матрица – у релацији са примарном архетипском матрицом – у оквиру нашег реконструктивног модела формира међузависни дуални категоријални систем, који називамо *елементарним моделом колективне психе* (в. представе B2, B3 и B1 у ММ.)

С друге стране, квалитативно-суштинску основу митско-ритуалних категорија у ужем смислу (категорије митолошких представа и веровања), у светлу наших закључака, представља релациони модел (*примарни миторитуални модел*), који сачињавају *примарна митско-бајковна* и *примарна ритуална матрица*. (На овај дуални подсистем надовезује се предочени дуални архетипско-иницијацијски модел/*елементарни модел колективне психе*; в. одговарајуће представе.)

Дотични *примарни миторитуални модел* непосредно је повезан са идејом венчања/спајања супротности, односно са представом о превазилажењу супротности кроз мит и ритуал, тј. кроз кључне аспекте духовне културе.²⁰² Исто тако, у контексту значења овог система, основне митске супротности превазилазе се ритуалним иницијацијским деловањем. Кроз базичне кодове ритуално-митског феномена превазилази се, дакле, удаљеност (тј. полно условљена психичка различитост) реалних или потенцијалних супружника, условљеност природних датости и неминовности, превазилазе се нагони који могу наликовати на животињске, хаос, условљеност микрокосмоса (појединачне егзистенције), пролазност времена и цикличност људских судбина, па и сама смрт. Односно, једном речју, на овај начин превазилазе се профани аспекти ства-

²⁰¹ У контексту усмерености наше студије, дубље залажење у ову проблематику исувише би разводнило општи концепт излагања. В. напомене 196 и 197.

²⁰² Ово је сасвим у складу са левистросовским становиштем да је митологија „пре свега, подручје несвесних логичких операција, логичко оружје за разрешавање противречности“ (Е. М. Мелетински, *Поетика мита*, Нолит, Београд, б. г., 82). Леви-Строс је, наиме, „видео у миту логички инструмент за разрешавање фундаменталних противречности медијацијом, прогресивним посредништвом“ (исто, 88). Уп. и поглавље VII у: И. Тодоровић, *Митска истина Срба*.

рности, то јест – иницијацијско-ритуалним повезивањем посвећује се, сакрализује и осмишљава целокупна стварност.²⁰³

Општи ритуални систем (примарна ритуална матрица). У суштини наведеног културног превазилажења супротности налази се општи ритуални контекст, који се на врло прецизан и илустративан начин може сагледати на основу студија А. Ван Генепа, и који је у непосредној вези са идеалтипским/централним ритуалним обрасцем, адекватно формулисаним синтагмом „обред прелаза“.²⁰⁴ У наведеном смислу, за нас је од првенственог и суштинског значаја чињеница да Ван Генеп целокупност парадигме обредних могућности врло разложно посматра кроз четири базичне релације (анимистички – динамички, симпатички – контагиозни, позитивни – негативни, директни – индиректни обреди), односно – кроз управо осам базичних елемената, што се такође може представити одговарајућом (осмо-деветочланом) структурном матрицом²⁰⁵ (в. представе X3 и ПМС/Ћ).

По њему, „симпатички су они обреди који се заснивају на веровању да слично делује на себи слично, супротно на себи супротно (...), део на целину (...), и обратно“²⁰⁶, док контагиозни обреди подразумевају преносивост путем додира на даљину. Затим, директни обреди су они код којих се очекује непосредан учинак, без интервенције неког аутономног посредника (клетва, чини, итд.)²⁰⁷, а индиректни обреди представљају једну

²⁰³ Уп. поглавље „Феноменологија иницијације“ у: М. Елијаде, *Свето и профано*, 197-200.

²⁰⁴ В. општепознату студију која је извршила велики утицај у области хуманистичких наука: А. Ван Генеп, *Обреди прелаза*. За нас је од посебног значаја чињеница да је Ван Генеп пружио ваљано мисаоно оруђе за научну обраду најразличитијих манифестација целокупне људске обредности, „које временом није отупело, него се и даље изоштравља, уносећи смислену последност и у такве њене видове, где наизглед владају произвољност и хаос“ (А. Лома, *Мистерија прага*, у: А. Ван Генеп, *Обреди прелаза*, стр. XXVIII).

²⁰⁵ О наведеним релацијама в. у поглављу „Класификација обреда“ у: А. Ван Генеп, н. д., 5-18.

²⁰⁶ Исто, 8-9.

²⁰⁷ Исто, 12

врсту почетног подстицаја, који покреће извесну аутономну или персонификовану силу, или пак читав низ таквих сила (демони, цинови, божанства, који делују у корист онога који обавља обред, заветујући се, молећи, или вршећи службу божанству).²⁰⁸ Позитивни обреди, пак, подразумевају жеље преведене у дела, док негативни обреди (табуи) представљају забрану, захтев да се „не чини“, да се „не дејствује“, и томе слично.²⁰⁹ Наиме, „сваки негативни обред има своју индивидуалност ако га посматрамо изоловано, али табу у целини можемо схватити само кроз његов однос према 'активним' обредима, са којима се заједно јавља у склопу ритуала“.²¹⁰ Осим тога, Ван Генеп разликује и обреде са анимистичком основом у односу на обреде са „динамичком“, односно безличном основом, који не подразумевају веровање у неку олицетворену силу. У сваком случају, битна је констатација да „један обред може дакле истовремено спадати у четири категорије“, и стога – у складу са табелом коју прилаже Ван Генеп – „постоји 16 могућности за класификацију датог обреда, при чему се супротне одлике у четири пара искључују“.²¹¹ Примера ради, „симпатички обреди нису нужно анимистички, нити су контагиозни обреди нужно динамички; реч је о четири међусобно независне категорије“.²¹² Тако, трудница која не једе дудиње зато што то може оставити белег на детету врши један динамички, контагиозан, директан и негативан обред. С друге стране, морнар који, прошавши кроз смртну опасност, из захвалности приноси Богородици-заштитници модел лађе на дар спроводи анимистички, симпатички, индиректни и позитиван обред.²¹³

²⁰⁸ Исто, 12

²⁰⁹ Исто, 12

²¹⁰ Исто, 13.

²¹¹ Исто, 13

²¹² Исто, 12.

²¹³ Исто, 13.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/Ћ.

Анимистички обреди.

Симпатички обреди.	Контагиозни обреди.
Позитивни обреди.	Негативни обреди.
Директни обреди.	Индиректни обреди.

Динамички обреди.

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/Ћ: Ван Генепова класификација обреда.

Унето на основу: А. Ван Генеп, *Обреди прелаза*, 13.

В. додатна објашњења у: исто, 5-18.

Средишњи контекст обреда прелаза (допунски оквир).

Поред предочене *примарне ритуалне матрице*, која непосредно произлази из веома индикативних Ван Генепових промишљања (због чега смо их и представили у дотичној верзији), студије овог аутора непосредно нас упућују и на још један, суштински значајан аспект феномена ритуала, односно – на поменуте „обрете прелаза“, који се могу поставити управо у средиште наведене *примарне ритуалне матрице*. Ова синтагма, дакле, указује на елементарни *прелазни* образац који се примењује на разне семантичке околности, у складу са садржајима одговарајућег митолошког кода. Као што смо већ нагласили, циљ мита и ритуала (у смислу репрезентативних израза целокупне „духовне културе“) јесте, превасходно, превазилажење супротности и освећење одређеног аспекта стварности, односно, у крајњој инстанци, целокупне стварности, што се најефектније постиже управо потенцирањем медијалних, „прелазних“ стања, тј. фаза.

Концепт обреда прелаза је свеобухватан и може се применити на низ различитих феномена из области духовне културе.²¹⁴ По Ван Генепу, „обредима прелаза код људи треба

²¹⁴ Наиме, у проширеном смислу, „под појам 'обрета прелаза' подводе се и њиме тумаче разне друге радње и процеси свакодневног живота, од пријема гостију до ресоцијализације малолетних деликвената и дочека новог миленијума“ (А. Лома, *Мистерије прага*, у: А. Ван Генеп, н. д., стр. XXIX-XXX). Осим

придодати и оне који се односе на космичке прелазе: из месеца у месец (нпр. церемоније о пуном месецу), из једног годишњег доба у друго (дуго и краткодневница, равнодневнице), из године у годину (Нова година) итд.²¹⁵ Енциклопедијска синтеза нас упућује на околност да се ови обреди заснивају „на почетној раздвојености, којој следи прелазак у коначно стање јединства“.²¹⁶ Наиме – „ритуали који омогућују прелаз, односно промену друштвених категорија – места, стања, социјалне позиције и доба старости, представљају посебну групу ритуала (И.Т.: идеалтипских карактеристика)“, а Ван Генеп је показао „да сви ритуали прелаза имају троделну структуру коју чине сепарација, лиминалност или маргинална фаза и (ре)агрегација. Сепарација подразумева одвајање појединца или групе из старе егзистенцијалне позиције. Лиминалност или маргинална фаза односи се на сам процес прелаза, а карактерише је друштвена безвременост и неструктурираност. Трећа фаза, агрегација, представља увођење у нову позицију и комплетиран прелаз“.²¹⁷ На ову „унутрашњу“ поделу (сваког) обреда прелаза надовезује се аналогна (структурно блиска) „спољашња“ подела, која претпоставља постојање три основна типа обреда прелаза: 1) обреде одвајања, 2) обреде прелазних стања и 3) обреде пријема.²¹⁸ Сваки од ова три обреда прелаза потенцијално се састоји од трочлане структурне матрице, која подразумева „унутрашње“ присуство фаза сепарације, лиминалности и агрегације.²¹⁹

тога, у контекст обреда прелаза сврставају се – поред „уобичајених“ – и обреди вршени у ванредним приликама (болести, ратови, разне несреће), што „упућује на могућност да се у светлу схеме обреда прелаз сагледа широк спектар појава изван ужег фокуса етнологије, антропологије и фолклористике, а у домену друштвене и културне историје“ (исто, стр. XXX).

²¹⁵ Исто, 8.

²¹⁶ Dž. K. Kuper, *Ilustrovana enciklopedija tradicionalnih simbola*, Prosveta-Nolit, Beograd, 1986, 137.

²¹⁷ Сања Златановић, *Свадба – прича о идентитету*, Етнографски институт САНУ – Посебна издања 47, Београд, 2003, 17.

²¹⁸ А. Ван Генеп, н. д., 15.

²¹⁹ Наведени чињенични контекст упућује нас на замисао да и *обреди*

На овај начин непосредно сагледавамо суштински семантички оквир обреда прелаза, који се – као што смо навели – у контексту наших истраживачких увида премешта у сам центар *примарне ритуалне матрице*. Уз помоћ концепта обреда прелаз дефинише се и потенцијал идеалтипског ритуалног контекста, који се може применити и на сваку ритуално модификовану животну ситуацију/облик понашања, почев од полагања испита па до, рецимо, саобраћаја.²²⁰ Добијена, комплетирана структурна матрица (*примарна ритуална матрица*) директно се надовезује на претходно предочену осмодеветочлану *примарну митску матрицу*, у оквиру глобалног [19-17-члано (9+1+9/9+8) уоквиреног], *примарног митолошког ритуалног модела*.

Ритуали прелаза, може се слободно рећи, представљају – структурно гледано – основни тип ритуала (као сажетог језгра парадигме могућих облика понашања), с обзиром на то да се непосредно могу везати за иницијацију као средишњи ритуални мотив, који је као такав доказан бројним истраживањима.²²¹ Другим речима, ритуал је самом својом природом и основним значењем предодређен за ситуацију „прелаз“ са једног на други ниво, односно – ритуал обезбеђује (као манифестни облик мита и идеалтип стандардизованог/свечаног понашања) претварање/превазилажење базичних културних и друштвених супротности у нове синтетичке облике комплементарности. Ово се може формулисати и на следећи начин: „Један од основних постулата структуралног, али и ширег антрополошког приступа култури је да се човек/друштвена заједница налази у сталним осцилацијама реда и хаоса. Рођење, склапање брака, смрт и

прелаз самостално формирају једну од примарних културних матрица, равноправну са претходно предоченим примарним матрицама духовне културе. Међутим, овде је ипак реч о вишеструком/формалном испуњавању истог, трочланог формулисаног феномена.

²²⁰ Уп. напомене 204 и 214

²²¹ Уп. са помињаним закључцима В. Пропа, изнесеним у студији *Historijski korijeni bajke*. Проп, наиме, недвосмислено закључује да се бајка – као јединствена категорија која сажима мноштво митских мотива у органски повезано језгро – заснива превасходно на иницијацији (исто, 533).

слични догађаји преломног карактера доводе до великих померања у групи, померања реда, провале хаоса. Чланови заједнице су међусобно повезани и промена позиције једног од њих 'заразно' захвата све остале, због чега долази до нарушавања равнотеже. Провала хаоса изазива ерупцију емоција које човек/друштвена заједница креативним процесом преводи у ритуал, чијим посредством постепено превладава кризу. Ритуал је стваралачки чин, дешавање, представа у којој чланови којих се промена тиче играју у стандардизованим и стилизованим улогама, релацијама и поступцима, али и са извесном дозом импровизације. Захваљујући ритуалу гради се мост између реда и хаоса. Путем ритуала људи поново успостављају ред, квалитативно другачији од оног ранијег, обогаћени искуством стеченим управо у колебањима реда и хаоса.²²² Дакле, с једне стране се налази мит као стандардизовано приповедање/веровање (плански контекст), а с друге стране – ритуал као стандардизовано понашање (контекст реализације). Из њихове интеракције, у смислу повезивања примарних елемената, произлази темељни оквир (индивидуалних варијација и креација) феномена духовне културе, такође примарно заснован на аналогној релацији иницијацијско-индивидуацијске и архетипске матрице.

Примарна структура архетипова. На претходно предочене структурне матрице надовезује се, дакле, примарна структура архетипова, коју – на најнепосреднији начин – реконструишемо на основу Јунгових и Пропових истраживања, односно – на основу Јунгових закључака о базичним архетиповима (его I/II + анима/анимус, сенка/персона, сопство I/II) и Пропових издвајања основних ликова бајке.²²³ Ово се може применити и на целокупни контекст митског мишљења, као што нам показују примери из српске народне митологије, пре свега базична структура натприродних ентитета (змај/вила, вампир/вештица + Бог/св. Сава, Марко Краљевић/Обилић).²²⁴

²²² С. Златановић, н. д., 16-17.

²²³ В. поглавље III.2. и напомену 147.

²²⁴ Види: И. Тодоровић, *Прилог реконструкцији базичног митолошког кода српске народне религије – Митска бића Тамнаве*. У наведеном раду разматрани су базични митолошки ентитети (змај, вила, вампир, вештица),

Наиме, очигледна је повезаност између базичних архетипова, тј. структуре архетипова с једне стране, и основних ликова бајке, односно основне структуре дешавања у идеалтипском бајковно-митском сценарију. Другим речима, на архетипском бајковном (истовремено, и митско-ритуалном) плану, херој/победник представља его који се уз помоћ сопства/јаства (чаробни помоћник и чаробни даривалац у бајци), односно најдубљих слојева личности и ума, супротставља противнику/лажном јунаку (сенка/персона) и задобија тражено лице или предмет, тј. аниму – душу, недостајућу суштину која га чини оствареним људским бићем, чијим се присуством остварује употпуњеност психе. Са јунговског становишта, циљ херојевог задатка у бајкама/митовима „иде даље од биолошког и брачног прилагођавања. Он се састоји у томе да ослободи аниму као онај унутрашњи састојак психе који је неопходан за свако право стваралачко достигнуће“.²²⁵ Према томе – као део уздизања до свести – „битка између хероја и змаја можда мора да се води стално изнова како би се ослободила енергија за мноштво људских задатака који из хаоса могу да обликују културни образац. Када то успе, видимо како целовита слика хероја израња попут својеврсне снаге ега (или племенског идентитета, ако говоримо у колективним размерама) која више нема потребу за савлађавањем чудовишта и цинова“.²²⁶

У бајци као феномену који је у себи „згрушао“, тј. објединио суштинске митске елементе, односно у бајци схваћеној као идеалтипски мит, сасвим се јасно уочава базична структура која је заснована на осам поменутих, основних бајковних ликова (као и на осам/4+4 претходно наведених митских јединица, у оквиру четири релације: кућа/шума итд., али и на осам помињаних основних фаза, типичних за иницијацију, које се могу издвојити на основу Пропових функција: усамљивање/

док сагледавање осталих натприродних ентитета – такође уклопљених у наведени структурни контекст – захтева засебну анализу. В. и: И. Тодоровић, *Митске представе и идентитет у Горњем Полимљу и околним областима*, Милешевски записи 8, Пријепоље, 2009 (у штампи).

²²⁵ С. G. Jung, *Psihologija i alkemija*, Naprijed, Zagreb, 1984, 136-137.

²²⁶ Исто, 138.

удаљавање итд.).²²⁷ Очигледно је, дакле, да структурни контекст ових основних бајковних ликова (јунак/пошиљалац, тражени муж/тражена жена, противник/лажни јунак, чаробни помоћник/чаробни даривалац) представља непосредан одраз четири главне (јунговске) архетипске категорије, манифестоване у двоструком облику: его је представљен кроз јунака и пошиљаоца, сенка и персону – кроз противника и лажног јунака, анима и анимус – преко траженог женског лица (у „мушким“ бајкама) и траженог мушког лица (у „женским“ бајкама), а сопство/јаство – кроз чаробног помоћника и чаробног дариваоца.²²⁸ На наведени начин, дакле, уз помоћ анализе бајке и основних бајковних ликова, успоставља се и спецификација структуре (Јунгових) базичних архетипова. Другим речима, сваки базични архетип се – по свему судећи, објективно и реално – јавља у двоструком виду, на шта упућују одговарајуће комплементарне бајковне архетипске представе. Уосталом, са јунговског становишта, свака персонификација несвесног, односно архетип, има и светли и мрачни аспект, чиме се указује на дуалност њиховог манифестовања.²²⁹

Из овога произлази и одговарајућа базична, структурна матрица архетипова (*архетипска матрица*), која је у контексту наше реконструкције у непосредној вези са матрицом иницијације-индивидуације (*иницијацијска матрица*), а са којом заједно сачињава управо *елементарни модел колективне психе*, као систем аналоган другим поткомплексима јединственог културног система (в. представе В2, В3 и В1 у ММ).

²²⁷ В. у претходно помињаним студијама В. Пропа. Такође в. и поглавља II и III.

²²⁸ Ове релације – иако суштински очигледне – до сада нису биле уочене, а самим тим ни разматране.

²²⁹ C. G. Jung, *Психологија и алкемија*, 259.

IV.2. СОЦИЈАЛНА СТРУКТУРА

БАЗИЧНИ ЕЛЕМЕНТИ СОЦИЈАЛНЕ КУЛТУРЕ – НЕПОСРЕДНА РЕКОНСТРУКЦИЈА

Организовано понашање и институције. Бронислав Малиновски је својевремено, на инвентиван и концизан начин представио општу структуру базичних друштвених институција.²³⁰ Он је указао на системски контекст различитих аспеката организованог понашања, конкретизовано их представљајући на основу дуалног модела који обухвата принцип интеграције и врсту интеграције/организације. На основу његових закључака можемо конструисати модификовану осмо-деветочлану структурну матрицу (*базична матрица друштвене организације/институције*), која би обухватила елементе и начела његове класификације у оквиру органски повезаног система (в. представу А2).

Међутим, поред овог модела, на основу закључака Малиновског такође можемо сасвим непосредно реконструирати и повезане *матрице основних биокултурних потреба* и одговарајућих *основних културних категорија/реакција*.

Заједно, *структурна матрица друштвене организације/институције* и *матрица основних друштвених вредности* (с једне стране), као и *структурна матрица основних културних категорија/реакција* и *базична матрица биокултурних потреба* (с друге стране), уз централни положај *примарне матрице сродства* – у контексту нашег приступа – успостављају одговарајући подсистемски релациони модел, који бисмо могли дефинисати општим називом *подсистем социјалне културе* (наспрам предоченог *подсистема духовне културе*). Ови подсистеми заједно формирају *периодни систем елемената културе у ужем смислу*.

Ради бољег разумевања неопходно је, у најкраћим цртама, додатно илустровати претходне констатације. Дакле,

²³⁰ „Суштинска чињеница културе, како је ми доживљавамо, како је можемо посматрати научно, јесте организовање људских бића у сталне групе” (Б. Малиновски, *Магија, наука и религија*, 296).

Б. Малиновски је – у свом разматрању/предочавању научне теорије културе – сачинио листу општих врста институција, заснивајући своју класификацију на различитим принципима интеграције. С тим у вези, он пре свега издваја репродуктивни принцип интеграције, формулишући га следећом конструкцијом: „крвне везе које одређују законско склапање брака и проширују изричито одређен принцип порекла по генеолошкој схеми“.²³¹ Врсте институција које одговарају репродуктивном принципу интеграције јесу породица као домаћа група родитеља и деце, организација удварања, правна дефиниција и организација брака као уговора који везује две особе и повезује две групе, итд.²³² С друге стране, територијални принцип интеграције, рецимо, подразумева заједницу интереса услед близине и додира, и могућности за сарадњу (систем сродних кланова; суседне групе места, номадска хорда, град, област, покрајина итд.)²³³. Физиолошки принцип интеграције представљају разлике услед пола, старости и телесних обележја или симптома (од примитивних сексуалних тотемских група, преко организованих старосних група и ступњева, до институција за болеснике, умно поремећене) итд.²³⁴ По Б. Малиновском, његова листа принципа интеграције, тј. институција, указује на то да „свака врста група има исту општу структуру коју смо изразили у нашем појму институције“, при чему „она такође потврђује да свуда могу да се нађу добровољна удружења, било у облику тајних друштава, клубова, било других сврсисходних група, и да је начин на који је најшира кооперативна група интегрисана на принципу хомогености културе и политичке моћи основна ствар за наше познавање заједнице“.²³⁵ Његови принципи интеграције, у ствари, „набрајају низ апстрактних проблема који свака култура решава на нешто другачији начин“, а „решење ових проблема, тј. функција разних врста институција, обезбеђује основни детерминизам“.²³⁶

²³¹ Б. Малиновски, н. д., 308.

²³² Исто, 308.

²³³ Исто, 308.

²³⁴ Исто, 308-309.

²³⁵ Исто, 310.

²³⁶ Исто, 308.

У сваком случају, као што се види из наведених шематских представа, невеликим модификацијама матрица које произлазе из радова Малиновског долази се до складно компонованих система, који резултирају *примарним моделом друштвених структура* (в. А1 у ММ) и *примарним биокултурним моделом* (в. Б1 у ММ).

Базична структура сродства. Већ је речено и то да се базична структура сродства – као фундаменталног начела социјалне културе, тј. социјалних односа у целини – такође може представити хомоложном осмо-деветочланом структурном матрицом (*примарна матрица сродства*; в. представу Ш2), која обухвата примарне сродничке релације и елементе. Наиме, елементи базичне структуре сродства јесу они који најнепосредније произлазе из фундаменталних сродничких односа, директно повезаних са основним биолошким датостима (у том смислу они упућују и на одговарајући архетипски карактер). Другим речима, самим чином рађања успоставља се базична сродничка релација мајка – дете, односно мајка – син или мајка – ћерка. Деца која имају исту мајку налазе се у базичном сродничком односу брат – сестра (тј. брат – брат или сестра – сестра). Осим тога, биолошка је датост да свако дете има оца, односно да су деца резултат односа мушкарца и жене (отац и мајка) у улози супружника (муж – жена). На овај начин логично долазимо до наведене *примарне матрице сродства*.

С обзиром на то да предочени сроднички односи проистичу из основних биолошких датости, као и услед чињенице да се сви други сроднички односи – као што нам показују и веома илустративни примери из српског језика – могу свести на ове (нпр. ујак = брат од мајке/мајчин брат; стриц = брат од оца/очев брат; тетка = мајчина или очева сестра; теча = муж од мајчине/очеве сестре; унук = син од сина/ћерке; унука = ћерка од сина/ћерке; деда = отац од оца/мајке; баба = мајка од оца/мајке итд.), можемо их недвосмислено прогласити и базичним сродничким односима, тј. основним елементима категорије сродства.²³⁷

²³⁷ Када је реч о терминологији сродства, в. Радомир Ракић, *Терминологија сродства у Срба*, Одељење за етнологију Филозофског факултета, Београд, 1991.

Према томе, управо наведена структура (само и једино) у потпуности одређује базични систем сродничких односа (в. представу Ш2). У складу с тим, могли бисмо рећи и да је предочена структурна матрица у непосредној вези са осмо-деветочланим структурним моделом као идеалтипском формалном категоријом, у смислу посебно погодног (базичног) формалног инструмента за класификацију целокупне стварности. Потпуно уклапање базичног сродничког система у предочени (универзално применљиви) оквирни логички систем могло би се посматрати и као још један доказ у прилог објективне реалности осмо-деветочланог модела, као примарног структурног/формалног модела који уоквирује базичне односе и елементе културне и природне стварности.

У контексту архетипског значаја базичне структуре сродства, овде треба подсетити и на јунговску констатацију да су архетипови/архетипске представе у сасвим непосредној вези са сродничким фигурама, тј. са родитељским сликама из раног детињства.²³⁸ Од кључног значаја је, међутим, и наглашавање чињенице да породичне улоге далеко превазилазе оквире базичне породице, односно да се могу свести на обрасце понашања, што се такође потенцира и у структурној психолошкој анализи.²³⁹ Према томе, управо базична сродничка структура може послужити као образац за анализу понашања на свим организационо-интеграцијским нивоима, од фабрика до спортских тимова. Тиме је, дакле, додатно потврђен/појашњен – као логичан – и централни положај базичне матрице сродства међу системима социјалне културе, као и међу основним матрицама *периодног система елемената културе у ужом смислу*.

С друге стране, *примарна матрица сродства* – у складу са наведеним средишњим положајем – непосредно кореспондира (на вишем интеграцијском нивоу) са *примарном матрицом комуникације*, као средишњим елементом *периодног система елемената мишљења*. Заједно, ове матрице формирају и централни примарни модел друштвене/културне комуникације

²³⁸ C. G. Jung, *Psihologija i alkemija*, 139

²³⁹ B. Erik Bern, *Koju igru igraš?*, Ne & Bo, Beograd, 1998; исти, *Šta kažeš posle zdravo?*, Ne & Bo, Libreto, Beograd, 1999..

(в. представу Ш1 у ММ), који показује велике сличности са структурним моделима друштвене комуникације до којих долази мултидисциплинарно оријентисани психолог Ерик Берн. Берн, наиме, јединицу друштвеног општења назива *транзакција*²⁴⁰, и одређује је у складу са базичним его-стањима, која дефинише у непосредној вези са примарним сродничким односима (родитељско его-стање/Родитељ, одрасло его-стање/Одрасли, детиње его-стање/Дете).²⁴¹

Он полази од становишта „да ће у сваком датом моменту свака јединка у једној друштвеној скупини показивати его-стање Родитеља, Одраслог или Детета, и да разне јединке са различитим степеном спремности могу да прескачу из једног его-стања у друго“.²⁴² Очигледно је да се ова его-стања – као фундаментални „усклађени системи осећања“, односно као „скупови усклађених облика понашања“²⁴³ – базирају управо на примарним елементима социјалних односа, у сасвим блиској вези са базичним сродничким релацијама (тј. са предоченим контекстом структуре *примарне матрице сродства*), тако да незнатном модификацијом Бернових закључака и одговарајућих структурних дијаграма (в. представу ПМС/Т) долазимо управо до релационог оквира *примарне матрице сродства* и *примарне матрице комуникације*, које заједно формулишу, у складу са нашим приступом, поменути *примарни модел друштвене/културне комуникације*.

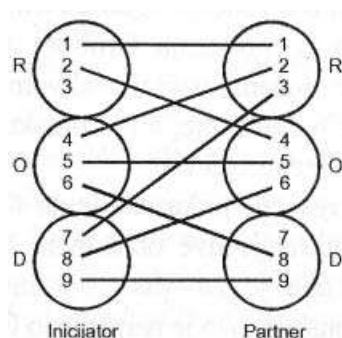
²⁴⁰ E. Bern, *Koju igru igraš?*, 24.

²⁴¹ Исто, 20-21.

²⁴² Исто, 19.

²⁴³ Исто, 18

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/Т

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/Т: Дијаграм друштвеног деловања/општења (приказује девет могућих вектора друштвеног деловања између иницијатора и партнера).

Унето на основу: Erik Bern, *Koju igru igras?*, 27 (slika 4).

В. додатна објашњења у: исто, 24-29.

На примеру Бернових истраживања видимо да постоје (као резултат увида других аутора) и непосредне чињенице које подржавају централни *примарни модел друштвене/културне комуникације*, што подразумева интеграцију базичних категорија сродства и комуникације. Наиме, у Берновим студијама је атом друштвених односа управо елементарни комплекс који сачињавају комуникација и базичне сродничке категорије.

Идентитет као културна категорија. У системској вези са претходно изнесеним „институцијским“ аспектом феномена културе (*базична матрица друштвене организације/институција*, као један од иницијалних аспеката (под)системске матрице социјалне културе) налази се и категорија идентитета, у смислу једног од базичних услова за постојање институције, тј. управо друштвене организације. У ствари, прецизније речено, идентитет је и услов и последица друштвене организације на свим нивоима, бивајући нераскидиво повезан (управо

као средишњи елемент) са самим концептом постојања институција, односно – са феноменом људског удруживања.²⁴⁴

С тим у вези, саобразно принципима интеграције који утичу на формирање одговарајућих облика организованог понашања (тј. аналогно структурној матрици до које смо дошли следећи путоказе које нам је оставио Малиновски), уз додатну помоћ доступних антрополошких и лингвистичких одређења, можемо издвојити управо следеће типове идентитета: 1) базични (психолошко-интелектуални) идентитет (идентитет везан за карактер, менталитет, психичка стања, интелектуална интересовања, својства и могућности итд.), 2) физичко-физиолошки идентитет (идентитетски контекст везан за узраст, пол, физичко стање итд.), 3) територијално-етнички идентитет (припадност одређеној нацији, етносу, географској регији), 4) статусно-социјални идентитет (идентитет везан за социјалну стратификацију, за класу, статус, социјалне улоге итд.), 5) ситуационо-контекстуални идентитет (идентитет везан за припадност привременим групама, на пример идентитет оних који чекају у реду или се спонтано организују због одређеног протеста итд.), 6) професионални идентитет (занимање, посао), 7) идентитет оформљен на бази припадности добровољним удружењима (навијачи, чланови разних друштава итд.), 8) политичко-културолошки идентитет (припадност одређеним политичким или културним групацијама и фракцијама; идентитет формиран на бази заједничких идеолошких/идејних уверења), 9) сродничко-репродуктивни идентитет (породични идентитет).²⁴⁵ Идентитете које смо на овај начин издвојили сасвим разложно можемо

идентификовати као, управо, базичне идентитете; доказ за ову

²⁴⁴ „Констатовано је да је у човеку усађена дубока тежња да не прекине природне везе, да се бори против одвајања од природе, од мајке, од крви, од земље. Потреба за осећањем идентитета и оквиром оријентације и веровања, као и потреба за удруживањем, превазилажењем и укореношћу јесу специфично људске потребе“ (Гордана Благојевић, *Срби у Калифорнији*, Етнографски институт САНУ, Посебна издања 54, Београд, 2005, 66; уп. Erih From, *Zdravo društvo*, Rad, Београд, 1980, 79-81). О појму *идентитета* в. у: Г. Благојевић, н. д., 65-70.

²⁴⁵ Уп. Stevan Majstorović, *U traganju za identitetom*, Slovo ljubve – Prosveta, Београд, 1979, 210-231.

тврђу је и чињеница да се наведене конотације сасвим непосредно подударају са основним принципима друштвене организације, сведочећи да је реч о суштински нераздељивим феноменима. Претходни елементи су, дакле, семантички потпуно аналогни *матрици друштвене организације/институција*.

До истоветног система основних облика идентитета можемо доћи и преко класификација елементарних облика језичког идентитета²⁴⁶, у којима се такође издвајају физички, социјални, географски и други идентитети као основни видови језичког идентитета. У сваком случају – подвучимо још једном – категорија идентитета је, неоспорно, нераскидиво повезана са феноменом друштвеног организовања, тј. институција, и у том смислу јој треба признати одговарајући значај, односно неопходност њеног сврставања у средиште наведене културне матрице (в. представу А2). Другим речима, феномен друштвене организације/институција примарно је незамислив без постојања идентитета, што бисмо најбоље могли илустровати причом о Едипу, која „открива на који је начин лично ја сачињено од вишеструких идентитета и улога – породичних, територијалних, класних, верских, етничких и полних“, а открива и „како се сваки тај идентитет заснива на друштвеним класификацијама, које се могу изменити, па чак и укинути“.²⁴⁷

Друштвене вредности. На категорију друштвене интеграције/организације сасвим се непосредно надовезује – као једна од основа социјалне културе – и категорија *друштвених вредности*. Поред претходно набројаних категорија, и друштвене вредности су, такође, онај неопходни фактор који чини могућим и функционалним феномен културе, представљајући један од суштинских циљева и „координатора“ свих културних активности.

До кључних елемената *структурне матрице основних друштвених вредности* (в. представу А3) долазимо користећи се управо структуром друштвене организације/интеграције. Дакле, када је реч о овом аспекту културе, можемо приметити да

²⁴⁶ В. у: Дејвид Кристал, *Кембричка енциклопедија језика*, Nolit, Београд, б. г., 17-79.

²⁴⁷ Antoni D. Smit, *Nacionalni identitet, XX vek*, Београд, 1998, 15.

сваки елемент организованог понашања (као посебно значајног социо-културног аспекта) има свој семантички пандан међу основним друштвеним вредностима: 1) физиолошко-физичком принципу интеграције одговара снага/здравље као друштвена вредност; 2) територијално-етничком принципу одговара храброст као највиша вредност; 3) сродничко-репродуктивном принципу одговара љубав; 4) контекстуално-ситуационом принципу одговара вештина/сналажљивост; 5) принципу добровољног удруживања – пријатељство/благодикљивост; 6) статусном принципу – дисциплина/послушност; 7) политичко-културолошком принципу – уљудност/цивилизованост; 8) професионалном принципу – марљивост/ревност. Осим тога, идентитету (ниво који кореспондира са психолошко-интелектуалним принципом интеграције) одговара слобода као посебно значајна друштвена вредност. Према томе, средишња друштвена вредност, у овом контексту, била би управо – слобода, у смислу вредности од највишег друштвеног значаја.

На овај начин добијамо структурну *матрицу базичних друштвених/људских вредности*, у којој уочавамо и назначене унутарсистемске релације. На пример, снага, вештина/сналажљивост и дисциплина/послушност (лева вертикална оса) представљају етички неутралније, слабије назначене друштвене вредности, док, с друге стране, пријатељство/благодикљивост, марљивост/ревност и храброст представљају вредносно и етички јасније маркиране („позитивне“) категорије (десна вертикална оса). У средишњој оси су заступљене суштинске (надетичке) вредности, као што су слобода, љубав и уљудност/цивилизованост. Осим тога, и хоризонталне осе су такође значењски маркиране у оквиру предоченог система на органски јасан начин, као што је (очигледан) случај са доњом/трећом хоризонталном осом, која би се могла свести на познату паролу „рад – ред – дисциплина“.

На основу *матрице друштвених вредности* и њене повезаности са *базичном матрицом друштвене организације* могуће је установити и додатне унутарсистемске релације, везане за контекст *базична матрица биокултурних потреба – матрица основних културних категорија/реакција*.

Било како било, није подложно сумњи то да су управо наведене друштвене вредности потенциране у различитим културама и традицијама (од освета човечанства до данас) као најзначајније, упоришне и незаобилазне, што их – с обзиром на распрострањеност оваквих поимања – одређује управо као универзалне и општељудске категорије, односно – као *друштвене вредности* у правом смислу речи.

Основне потребе и културне реакције. Већ је подвучено становиште да истраживања и закључци Б. Малиновског у бројним аспектима представљају јасан путоказ ка конструкцији јединственог система елемената културе. Осим већ предочених доприноса, на основу његових табела основних потреба и културних реакција можемо конструисати и одговарајућу модификовану структурну матрицу, која претендује на адекватно представљање суштине феномена културе, односно примарних културних начела и подстицаја, повезаних са природно-биолошким условљеностима/потребама (растење/развијање, сигурност, телесне удобности, интелектуална/мисаона активност, репродукција, метаболизам, здравље, кретање + потреба за смислом). Из ових основних потреба, дакле, проистичу одговарајуће културне надградње, односно реакције, оличене у примарним културним комплексима – идејним и материјалним (васпитање, заштита, склониште/стан, стваралаштво/наука/уметност, породица, интендантура, хигијена, физичка култура/активности + религија). Према томе, на овај начин такође долазимо до две осмо-деветочлане структурне матрице, које термилошки можемо формулисати синтагмама *матрица основних културних категорија/реакција* и *базична матрица биокултурних потреба* (в. представе Б2 и Б3).

Наиме, развијајући своју теорију културе – у циљу дефинисања најопштијих основа овог сложеног феномена – Малиновски конкретизовано издваја сталне животне секвенце присутне у свим културама, представљене кроз три основне фазе (импулс, акт, задовољење).²⁴⁸ Он сасвим основано закључује како се не може сматрати „да је чак и

²⁴⁸ Б. Малиновски, *Магија, наука и религија*, 317-318.

најједноставнија потреба, или пак физиолошка функција, потпуно независна од утицаја околине, потпуно изван утицаја културе“²⁴⁹, с чим у вези и говоримо о биокултурним (а не само о биолошким) потребама. Он, наравно, додаје и то да постоје „извесне активности које су биолошки одређене, које одређује физичка околина и анатомија човека (И. Т. – као и његове психичке и интелектуалне потребе; отуда је неопходно, у оквиру базичне структурне матрице потреба, додати и интелектуалну/мисаону активност, јер *мора се мислити*, као и суштинску потребу за смислом), и које су увек укључене у сваку врсту цивилизације“.²⁵⁰

Малиновски увиђа да у сваком људском друштву традиција уобличава сваки од природних импулса, при чему се импулс „ипак појављује у свакој динамичној форми као нагон, али као нагон који је модификовала, уобличила и одредила традиција“.²⁵¹ На пример, „сексуални апетит, трајан и увек дозвољен у границама, такође је ограђен најстрожим забранама – као у родоскрвљу, у привременим уздржавањима и заклетвама чедности – које могу бити привремене или сталне“.²⁵² Он закључује да је „чисто физиолошко разматрање у нашој табели животних секвенци потребна полазна тачка, али не и довољна кад разматрамо начин на који човек задовољава своје телесне побуде у условима постојања културе“²⁵³, а затим наглашава како је боље „да се појам нагона изостави из анализе људског понашања“, уводећи појам потребе, под којом, дакле, „схватамо систем услова у људском организму, у култури и у њиховом односу са природном околином, услова који су довољни и потребни за опстанак групе и организама“.²⁵⁴

У вези с тим, Малиновски конструише табелу потреба, која само индиректно одговара његовој табели импулса²⁵⁵, али

²⁴⁹ Исто, 317.

²⁵⁰ Исто, 317.

²⁵¹ Исто, 322.

²⁵² Исто, 322.

²⁵³ Исто, 325.

²⁵⁴ Исто, 325.

²⁵⁵ Исто, 325.

која је сасвим непосредно повезана са одговарајућом табелом културних реакција. Примера ради, интендантура се може сагледати као културна реакција на метаболизам, у смислу једне од основних потреба, док – с друге стране – склониште представља културну реакцију на телесне удобности (као основну потребу) које се односе на „степен температуре, проценат влажности и на одсуство штетних материја у контакту с телом“, итд.²⁵⁶

Услед посебно јасно уобличених, примарних културних структура, предочених од стране Малиновског, овде треба додати још неколико илустративних реченица/формулација. Ове формулације ће нам помоћи да сагледамо његову теорију културе, на основу које смо покушали да (ре)конструирамо структурно-семантичке основе социјалне културе.

Наиме, Малиновски констатује како „тврдња да биолошке потребе морају да се задовоље у сваком систему организације и културног система, значи да у било којој средини, поларној или тропској, у пустињи или степи, на малом острву или у непроходној џунгли, људска бића морају бити заштићена од таквих физичких утицаја који би заувек оштетили људско тело или поткопавали његову енергију; да она морају бити на одређеном степену температуре; да морају имати ваздух за дисање, намирнице за исхрану и воду за гашење жеђи“.²⁵⁷ За нас је превасходно значајан његов закључак о следећем: „Испитујући карактер културних реакција на сваку биолошку потребу открили смо да не налазимо једноставан нити искључиво оријентисан културни апарат чији је циљ да се задовољи глад, или који је повезан искључиво с репродукцијом, или са сигурношћу, или са одржањем здравља“.²⁵⁸ Другим речима, „оно што овде стварно постоји, то је ланчани низ институција које су повезане једна с другом у оквиру сваког ланца, али се све до једне такође појављују готово под сваким појединачним заглављем“.²⁵⁹ У вези с тим, Малиновски подвлачи: „Задовољни смо што смо још једном

²⁵⁶ Исто, 326.

²⁵⁷ Исто, 337-338.

²⁵⁸ Исто, 338.

²⁵⁹ Исто, 338.

дошли до закључка да нам наш појам институције обезбеђује логистичку јединицу конкретне анализе“.²⁶⁰

Овим смо употпунили представљање социјално-културног аспекта *периодног система елемената културе у ужем смислу*, који се – аналогно духовно-културном аспекту – састоји од четири (тј. 4+1/сродство) базична подсистемска (осмодеветочлана) модела (в. представе А2, А3; Б2, Б3; Ш2; А1 и Б1 у ММ). Следећи корак – у складу са нашим методолошким планом и приступом – јесте презентовање психо-језичко-логичког, фундаменталног аспекта феномена културе, који такође називамо и *протокултурним системом*, као и *периодним системом елемената мишљења*.

²⁶⁰ Исто, 338.

IV.3. ГРАНИЦЕ КУЛТУРЕ

ПРЕДСТАВЉАЊЕ КОНЦЕПТА ПРОШИРЕНОГ
КУЛТУРНОГ МОДЕЛА

Психо-језичко-логички оквир. Као што смо нагласили и образложили у првом делу књиге, осим наведених модела, који у ужем појмовном смислу одређују феномен културе, приликом покушаја конструисања свеобухватног културног система морамо узети у обзир и оне аспекте глобалне стварности који непосредно омогућавају егзистенцију културних система, односно – који се често не поистовећују са појмом *култура* у ужем смислу речи, али без којих се не може замислити функционисање културних појава и категорија. Као што смо већ објаснили, овде се пре свега мисли на елементе из домена психе, као и на логичке и језичке категорије, које – заједно са предоченим базичним ужекултурним матрицама – можемо сагледавати као делове глобалног, проширеног система. На овај начин тежимо сажимању целокупне културне стварности (насупротив, али и аналогно природној стварности), у смислу јединственог поретка сачињеног од непосредно и органски повезаних делова (а који се базира на наведеним концептима егзистенције *периодног система елемената културе у ужем смислу и периодног система елемената мишљења*, што уоквирује проширени културни модел).

У сваком случају, када је реч о основним логичким и језичким моделима, који – у складу са овим приступом – представљају елементе културно-логичког модела, тј. подсистема, пре свега треба подсетити на егзактно установљени, по свему судећи – неоповргљиво реални – модел *примарног језичко-логичког система* (в. представе Y2, Y3, Y1 у MM), до кога се дошло преко српског језика, а што је детаљно представљено у претходним студијама.²⁶¹ Као што смо већ нагласили, наведени *примарни језичко-логички модел* заправо се састоји од две комплементарне структурне матрице, тј. од *примарног категоријалног/„језичког“ модела* и

²⁶¹ В. у: И. Тодоровић, *Ритуал ума*; исти, *Митска истина Срба*. В. напомене 76, 146 и 170.

од модела који се заснива на елементима базичне структуре суда (*примарни логички модел*). Подсетићемо на чињеницу да ови модели – у контексту студије – имају управо иницијални карактер и са становишта формирања, тј. конструкције целокупног *јединственог система елемената културе*, а у ужем смислу их можемо одредити и синтагмом *примарна структура мишљења*, с обзиром на то да *примарни језичко-логички модел* – на шта нас упућују различити примери – потенцијално одсликава начин на који функционише (људски) ум, истовремено у себи сажимајући и основне категорије појавности.²⁶² С тим у вези, он се може упоредити и повезати са предоченом *примарном митском матрицом* (као и са сложенијим *примарним миторитуалним моделом*), која заузима посебно место у оквиру *периодног система елемената културе у ужем смислу*.²⁶³

Од других логичких модела, као кључни и системски повезани, издвајају се *структурна матрица закључка* и *матрица логичког квадрата*, у смислу модела који произлазе из јединственог културно-логичког поткомплекса који сажима базичне принципе (логичког) мишљења, а у непосредној релацији са психолингвистичким контекстом као комплементарним поткомплексом у оквиру *јединственог система елемената мишљења* (в. представе Ђ2, Ђ3, Ђ1).

Другим речима, на претходно наведене категорије из домена логике (у контексту употпуњавања поменутог *периодног система елемената мишљења*) органски се неизоставно надовезују и базичне категорије из домена психе и језика (у најширем смислу), као суштинских аспеката како логичких тако и културних појава у целини. У вези с овим, запажамо да се и суштинске психолошке и језичке категорије могу представити управо кроз сажете структурне матрице, којих – аналогно културно-логичким подсистемима – такође има 4, односно 4+1/комуникација (а које у потпуности задовољавају наше критеријуме за одређење „базичности“).

²⁶² Уп. И. Тодоровић, *Ритуал ума*, 429-435.

²⁶³ В. поглавље III.

Наиме, до поменутих структурних матрица долазимо путем уобличавања и модификовања искустава, закључака и класификација одговарајућих/компетентних семиолошких и лингвистичких истраживања и систематизација. На овај начин стижемо до основне језичко-семиолошке схеме (тј. до *примарне семиолошке матрице* = *семантичке/квалитативне матрице система-текста*), као и до основне схеме система-текста (*базична матрица општег система* = *формална матрица система-текста*), уз основни комуникацијски модел (*примарна матрица комуникације*); в. представе Д2, Д3, Ш2.

Другим речима, до ових базичних модела превасходно стижемо анализом, тј. рашчлањавањем на елементарне саставне делове суштинских лингвистичких појмова/феномена, превасходно *значења* и *текста* као најрепрезентативнијих категоријалних језичких оквира, у директној вези са комуникацијом/информацијом.

Између осталог, јасно формулисан и непосредан пут ка одређењу елемената системске и семиолошке матрице (у терминолошко-формулационом контексту овог рада) представљају истраживања и закључци Ролана Барта, као и његових следбеника.²⁶⁴ Наиме, Барт је указао на неколико основних релација, односно – неколико основних елемената семиологије, на основу којих се може формулисати (паралелно са *базичном системском матрицом*, као општом категоријом која подразумева динамичну повезаност, тј. мрежу релација и односа карактеристичних за сваку појаву, а до чега долазимо превасходно на основу општег филозофско-лингвистичког дискурса)²⁶⁵ и *примарна семиолошка матрица*, у смислу структуре која обједињује основне семиолошке елементе.²⁶⁶

²⁶⁴ В. Žan Luj Kalve, *Rolan Bart*.

²⁶⁵ Наиме, систем се обично дефинише као „целина састављена од разних елемената који су међусобно организовани“ (П. Милосављевић, *Логос и парадигма*, 148). Притом, системи су целине које су више него сума њихових делова (Niklas Luhmann, *Teorija sistema*, Globus, Zagreb, 1981, 140).

²⁶⁶ В. „Трећа теоријска фаза: елементи семиологије“ у: Ž. L. Kalve, n. d., 88-101.

До елемената *примарне комуникацијске матрице*, с друге стране, стижемо преко јасно уочљивих системских релација које повезују чланове базичног падежног система, карактеристичног за српски, али и за индоевропски лингвистички модел.²⁶⁷ Другим речима, на дубљем структурно-семантичком нивоу, структура комуникацијског процеса се у многим елементима подудара са базичном структуром индоевропског падежног система (коју је, највећим делом, сачувао српски језик).

Заједно, наведене матрице општег система/текста, семиологије/значења и комуникације – уз примарне матрице психе и личности (о којима ћемо тек говорити) – формирају психојезички подсистем општег психо-језичко-логичког (протокултурног) система, као модела који сажето називамо *периодним системом елемената мишљења* и који је комплементаран са *периодним културним системом у ужем смислу* (а они заједно формирају наведени јединствени систем).

Прелиминарни сажетак: финални систем и његове димензије. На крају овог потпоглавља укратко ћемо још једном поновити оно о чему смо претходно говорили, а у циљу представљања финалног система. Наиме, финални систем се састоји од два базична, велика (под)система, од којих први можемо формулисати одредницом *психо-језичко-логички/протокултурни систем (периодни систем елемената мишљења)*, а други – синтагмом *примарни културни систем (периодни систем елемената културе у ужем смислу)*. *Примарни културни (под)систем* одређен је елементима и релацијама који претендују на то да представе феномен културе у ужем смислу, обједињујући у себи основне социокултурне обрасце (*културне реакције, сродство, биокултурне потребе*), обрасце културне надградње (*друштвена организација, друштвене вредности*),

²⁶⁷ Српски језик је – заједно са већином словенских језика – сачувао структуру падежног система која је веома блиска протоиндоевропском моделу. Другим речима – „прасл. језик имао седам падежа који су сачувани и у стсл. језику (...). У ие. пражезику бијаше осам падежа јер поред седам падежа што их налазимо у стсл. језику бијаше у ие. пражезику још аблатив, но не у свих основа“ (Stjepan Ivšić, *Slavenska poredbena gramatika*, Školska knjiga, Zagreb, 1970, 182).

као и базичне комплексе духовне културе (*примарна митска матрица, архетипска матрица, примарна ритуална матрица, иницијацијско-индивидуацијска матрица*), засноване на релацији *мит – ритуал*, која – у контексту овог приступа и одговарајућих закључака – представља иницијалну (митско-ритуалну) димензију овог „ужекултурног подсистема“ финалног културног система (в. представе са предзнацима А, Б, В, Х; М).

У оквиру наведеног, општег *психо-језичко-логичког/протокултурног модела* уочавамо структурне матрице које сачињавају психојезичку димензију овог подсистема, одређујући психу и феномен језика, односно њихове основне аспекте (психолингвистички контекст). С друге стране, преостале структурне матрице дотичног система – као што смо видели – уобличавају тзв. логичку димензију, одређујући базичне логичке елементе, релације и процесе (в. представе са предзнацима Г, Д, Ђ; Y2; M2). Основна језичко-логичка димензија (иницијална димензија целокупног система) одређена је много пута поменути, *примарним језичко-логичким моделом*, тј. односом *категорија* (основне семантичко-језичке категорије) – *суд* (основна структура суда као базичне јединице мишљења). Наглашавајући значај ових матрица, могли бисмо приметити и то да се на наведену релацију (и у семантичком и у формалном смислу) надовезују све друге поменуте матрице, формирајући јединствени системски оквир.

IV.4. КУЛТУРОЛОГИКА

О ЧЛАНОВИМА И МАТРИЦАМА ПЕРИОДНОГ СИСТЕМА ЕЛЕМЕНАТА МИШЉЕЊА

Логички модели протокултурног система. У основи целокупне културне стварности налазе се, дакле, логички и језички комплекси, који (уз психичке) чине могућим све друге облике културних манифестација. Због тога је ова језичко-логичка компонента феномена културе од суштинског значаја, а у оквиру *протокултурног система* – осим вишеструко помињаног *примарног језичко-логичког модела* – посебно место свакако заузимају формулисање закључка (тј. одговарајућа *матрица закључка*) и феномен логичког квадрата, који такође можемо представити у облику карактеристичне примарне културне матрице. Из тог разлога почећемо управо од ових матрица/система.

За њих је, наиме, карактеристично то да су комплементарни на специфичан начин, односно да их можемо сагледавати и у контексту међусобно повезаних целина које заједно формирају модел категоричког силогизма, који се – као што смо већ поменули – заснива управо на универзалним структурним релацијама *примарног система усложњавања*, представљајући још једну упечатљиву потврду његове реалне егзистенције, у смислу свеобухватног и свеприсутног обрасца (в. представе Ђ2, Ђ3, Ђ1; ПМС/М, ПМС/Н, ПМС/Њ).

Наиме, трагајући (и руководећи се, на основу доступних података, примарношћу логичког и језичког аспекта свеукупних културних могућности, као и представама о одговарајућим општесистемским релацијама) за базичним структурама које би представљале оне крајње и суштинске категорије које одређују целокупну културну стварност, неизоставно долазимо до тзв. *логичког квадрата* (у традиционалној логици и филозофији посебно експонирана логичка матрица) и *закључка*, као до логичких фундамената.

Другим речима, два наведена логичка система су од суштинског значаја у глобалном контексту, наставши се у самом средишту како традиционалних тако и савремених покушаја да се класификују основни принципи и модели мишљења. За нас је, у наведеном контексту, логична претпоставка да управо ови модели улазе у претпостављени органски, системски контекст *јединственог система елемената културе*, будући да су они одличан пример манифестације универзалних образаца у кључним/разноврсним културним и природним феноменима.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/М

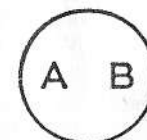

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/М: Представа логичког квадрата.

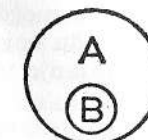
Унето на основу: Gaјo Petrović, *Logika*, 68.

В. додатна објашњења у: исто, 65-70 (и 50-65).

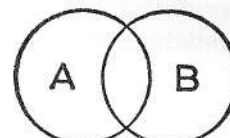
ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/Н

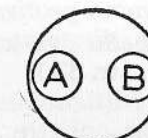
1. Ekvipolentni pojmovi

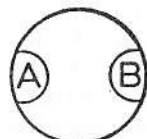
2. Superordinirani i subordinirani pojma

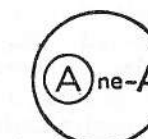
3. Interferirajući pojmovi

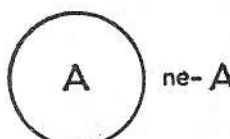
4. Koordinirani pojmovi

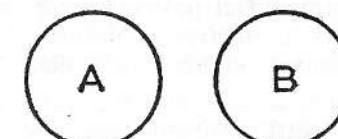
4a. Kontrarni pojmovi

4b. Kontradiktorno koordinirani pojmo

5. Kontradiktorni pojmovi

6. Disparatni pojmovi

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/Н: Графички приказ односа међу појмовима.

Унето на основу: G. Petrović, *Logika*, 37.

В. додатна објашњења у: исто, 33-38.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/Њ

I	II	III	IV
M P	P M	M P	P M
S M	S M	M S	M S
S P	S P	S P	S P

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/Њ: Четири основне фигуре категоричког силогизма.

Унето на основу: G. Petrović, *Logika*, 81.

В. додатна објашњења у: исто, 81-82.

Основна структурна матрица закључка. Општи, тј. идеалтипски модел закључка у логичким синтезама представљен је кроз модел силогизма, односно једноставног посредног закључка који произлази из две премисе. Општи модел овог типа подразумева постојање три базична суда (две премисе и конклузија) у којима се могу појавити три различита појма (субјекат/S, предикат/P и средњи појам/M), при чему се сваки од њих у овим судовима јавља по два пута (на првом и другом месту: опет контекст „субјекта“ и „предиката“).²⁶⁸ У складу с тим, разликујемо и релацију од два појма (први и други појам), чиме се комплетира представљање основне структурне матрице закључка/силогизма као класичног (универзално-односног) осмо-деветочланог система (в. представу Ђ2).

Логички квадрат. Као што смо већ нагласили, овај модел закључка/силогизма је – у оквиру општепознатог логичког феномена модела категоричког силогизма (као објективно заснованог феномена са универзалним структурним карактер-

²⁶⁸ О закључку в. у: G. Petrović, *Logika*, пре свега на стр. 79-81.

истикама) – непосредно повезан са још једним специфичним логичким конструктом, односно – са логичким квадратом, који се такође може свести на аналогни осмо-деветочлани структурни/матрични модел. Логички квадрат, наиме, подразумева структурни модел који у себи обједињује представљање четири базичне релације (контрадикција, субалтернација, контрарност, субконтрарност) између четири суда (A = универзално-афирмативни, I = партикуларно-афирмативни, E = универзално-негативни, O = партикуларно-негативни), што заједно даје системски уобличен (осмо-деветочлани) образац од идеалтипског значаја за формулисање логичких појава, односно базичних принципа мишљења²⁶⁹ (в. представу Ђ3).

У контексту наведених чињеница, непосредним повезивањем *основне матрице закључка* и *матрице логичког квадрата* добијамо као резултат управо феномен познат под називом *модел категоричког силогизма*, који се такође налази у самом средишту логике као науке и феномена.²⁷⁰ Истовремено – услед специфичне структуре модела категоричког силогизма, о којој ћемо говорити – ово је и потенцијални доказ за објективну утемељеност наведених системских модела, као категорија које нису резултат обичне људске имагинације, већ универзалног структурног кода, карактеристичног и за друге, хомологне системе, тј. феномене од суштинског и општег значаја. У оквиру нашег приступа, управо наведени комплекс представља пример истакнутог *потпорног система* који указује на реалност универзалног кода.

²⁶⁹ О логичком квадрату в. пре свега у: исто, 65-70. Наиме, „веома значајно логичко учење у оквиру традиционалне аристотеловске логике центрирано је око тзв. логичког квадрата, који чине контрадикторност (противречност), контрарност (супротност), субконтрарност (подсупротност) и субалтернација (импликација). Прва три односа понекад се заједнички називају *опозиција* (лат. *oppositio* = супротстављање). Уз субалтернацију, истовремено чине и четири основне врсте односа између предикативних судова“ (Иван Коларић, *Логика*, Златибор, 2003).

²⁷⁰ В. у: G. Petrović, n. d., 79 и даље. Уп. И. Коларић, n. d., 115-118; Moris Koen, Ernest Neigel, *Uvod u logiku i naučni metod*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1982, 101 и даље.

Универзалне релације у категоричком силогизму. Сада ћемо покушати да сажето представимо претходно наговештени проблемски контекст. Наиме, међу различитим манифестним моделима закључка (у вези са процесом закључивања), посебно, тј. средишње место, пре свега у традиционалној логици, заузима *категорички силогизам*. У одговарајућем логичком контексту, он има улогу најзначајнијег (можемо рећи и идеалтипског) облика закључка, као појаве од суштинског значаја у вези са сагледавањем феномена мишљења.

(Другим речима, закључак је „на одређени начин структурирана *сложена мисао*; то је мисао о два или више судова, од којих један слиједи (произлази, изводи се) из једног или више других“, при чему је „*закључивање* психички процес, а *закључак* логичка творевина“.²⁷¹ Примарни облик закључка, тј. једноставни посредни закључак или *силогизам*, јесте посредни дедуктивни закључак који произлази из тачно две премисе²⁷², а ако су обе премисе силогизма – категорички судови, реч је о *категоричком силогизму*.²⁷³ У логици је посебна пажња посвећена категоричком силогизму, „будући да је категорички силогизам основни облик посредног дедуктивног закључка“.²⁷⁴)

Шта је, дакле, посебно упадљиво и индикативно? И модел категоричког силогизма, као једна врста идеалтипског/примарног модела закључивања (у силогизму конклузија нужно следи из премиса), такође се заснива на сасвим јасно наглашеној релацији 64 – 19. Наиме, формално су могућа 64 основна модуса категоричког силогизма (по 16 унутар сваке од 4 базичне „фигуре“). Међутим, тзв. „правила силогизма“ искључују неке од ових базичних формалних комбинација. Другим речима, када се примене ова правила (општа правила и правила за поједине силогистичке фигуре) – „остају само 4 модуса у првој фигури, 4 модуса у другој фигури, 6 модуса у трећој фигури и 5 модуса у четвртој фигури, што чини свега 19 правилних модуса“.²⁷⁵

²⁷¹ Gajo Petrović, *Logika*, 73.

²⁷² Исто, 79.

²⁷³ Исто, 79.

²⁷⁴ Исто, 79.

²⁷⁵ Исто, 85.

Дакле, од 64 могуће комбинације, управо 19 је валидно, готово идентично општем структурном обрасцу генетског кода и другим системима са универзалним предзнаком.

Посебно занимљиво је и то што има тачно 19 (!) правила која утврђују валидност категоричког силогизма у правом смислу речи. Постоји 8 општих правила и 11 (7+4) специјалних правила, која важе само за поједине фигуре.²⁷⁶

Значај категоричког силогизма је и у томе што нам непосредно презентује начин на који функционише „атом мишљења“, јер предочава општи (и најчешћи, тј. идеалтипски) принцип доношења закључка, за који су неопходне две повезане премисе, односно три суда („већа“ премиса, „мања“ премиса и конклузија), три различита/кључна појма (већи појам, мањи појам и средњи појам), и релација од два појма („субјекат“ и „предикат“) у оквиру сваког од три суда. На овај начин, истовремено, сагледавамо и општи структурни оквир закључка, као (заједно са његовим саставним деловима: судом и појмом) базични принцип логике.

С друге стране, категорички силогизам у себи садржи и другу, комплементарну димензију, изражену у квалитативно-квантитативним својствима судова који га (потенцијално и реално) сачињавају, односно – премисе и конклузије силогизма могу бити универзално-афирмативни, партикуларно-афирмативни, универзално-негативни и партикуларно-негативни судови (А, I, Е, О). Ова друга димензија категоричког силогизма везана је, дакле, као што видимо, за контекст познатог *логичког квадрата*, а преко њега и за контекст *примарне структурне матрице суда*, о којој се нашироко говори у нашој студији и која је – заједно са *примарним језичким моделом* – представљала (у контексту формирања јединственог *примарног језичко-логичког модела*) иницијални оквир и подстицај за истраживање. Другим речима, на примеру категоричког силогизма непосредно сагледавамо реалну конкретизацију, тј. модел повезивања *базичне структуре закључка и матрице логичког квадрата*.

²⁷⁶ Исто, 82-84.

Наведени комплекси се – у оквиру категоричког силогизма – јављају у облику комплементарних, недостајућих система (дакле, комбиновањем ова два матрична контекста долазимо управо до основног модела категоричког силогизма, као најзначајније форме/манифестације закључка), на врло сличан и суштински комплементаран начин онемо када *примарни језички модел* (модел основних значења, тј. категорија) и *примарни логички модел* (примарна матрица суда) формирају тзв. *примарни језичко-логички модел*. И овај модел је, такође (као и општи модел категоричког силогизма), сасвим конкретан и реалан феномен, исто тако манифестован кроз 64 базична облика (основне/специфичне заменице и прилози српског језика, као израз базичних семантичких категорија), који су повезани са 19 основних (9/8+1+9/8), иницијалних принципа (в. представе PMS/PP3, PMS/CC//1-4, Y2, Y3).

Према томе, овде сасвим непосредно сагледавамо испољавање суштинских логичких феномена (*закључак – логички квадрат; суд – категорија*), који непосредно уобличавају фундаменталне логичке принципе. Наведени системски оквир послужиће нам и као основа за (ре)конструкцију *јединственог система елемената мишљења*, као модела непосредно повезаног са *јединственим системом елемената културе*.

Алтернативни модели. Поред наведених примарних структурних матрица, до којих долазимо путем невеликих модификација већ предочених или јасно уочљивих системских целина, такође се могу уочити и још неке потенцијалне матрице, које се суштински не уклапају у општи оквир *јединственог система елемената културе*, али чији је системски карактер такође имплицитно назначен. Услед тога ћемо о овим матрицама говорити као о уоченим (примарно-системским) *тенденцијама*, које, дакле, допуњују наведени базични системски оквир, али не улазе непосредно у њега.

Пре свега, за ову студију је – као алтернативни модел – од посебног значаја именовање, тј. одређење појава које сачињавају духовну и материјалну стварност, односно формирање и трансформисање појма (као фундаменталне логичке

операције и могућности). Другим речима, узимајући у обзир закључке логике као научне дисциплине, долазимо до специфичних категорија везаних за процесе формирања/трансформирања и одређења појма. Ове категорије заједно уобличавају потенцијални протокултурни подсистем, а који такође може бити представљен у облику осмо-деветочлане структурне матрице (в. представу ?2). Конструисана матрица састављена је од елемената које можемо означити аналогно терминологији логике (као научне дисциплине): генерализација, апстракција, специјализација, анализа, синтеза, класификација, дефиниција, дивизија (деоба). Ове категорије на суштински начин одређују контекст појмовног уобличавања, односно контекст „логичке динамике“ (наспрам потенцијалне структуре појмовних/елементарних релација, која представља „логичку статику“).²⁷⁷

Базичне релације (међу појмовима)/логичка статика. С друге стране, можемо издвојити и међусобно повезане елементе/категорије који такође потенцијално склапају осмо-деветочлану матрицу, означену синтагмом *структурна матрица базичних релација (међу појмовима)*, односно – *логичка статика*. Ова структурна матрица у првом реду има логичко, али исто тако и лингвистичко значење – уколико се тако можемо изразити – тиме што сажима основне логичке релације (међу појмовима), које се истовремено могу посматрати и као (идеалтипски) фундаменти саме *структуре*, односно релационог система општег оквира, применљивог и на језик, као и на друге базичне системе који одређују постојећу стварност. Наиме, поновићемо, следећи синтезе логичке науке, да можемо издвојити управо неколико (8 + 1) базичних логичких релација (међу појмовима као фундаменталним логичким елементима), и ови односи се могу сагледати као делови јединствене структурне матрице (в. представу ?1).²⁷⁸

С тим у вези, навешћемо неколико примера, користећи се сажетим формулацијама Гаје Петровића. Пре свега, као најједноставнији/фундаментални облик односа међу појмовима – који је издвојен у односу на остале и природно заузима

²⁷⁷ В. одређење наведених појмова/логичких категорија у: G. Petrović, n. d., 134-147.

²⁷⁸ Исто, 33-38.

централно место у одговарајућој структурној матрици – у логици се наводи истоветност или идентичност, „при чему се истоветним или идентичним називају појмови који имају исти садржај и исти опсег“.²⁷⁹ Примера ради, такви би били „појмови 'цвијет' и 'услов' или 'квадрат' и 'истострани правокутни четворокут'“.²⁸⁰ У ствари, „ако два појма имају исти садржај и исти опсег, онда се они ни по чему не разликују“, и „то дакле нису два појма, него један“, а „утисак да је ту ријеч о два појма настаје зато што један исти појам називамо различитим ријечима“.²⁸¹ С друге стране, на пример, „појмове који имају различит садржај а исти опсег називамо замјеничним, једнаковриједним или еквиполентним“.²⁸² Рецимо, „појмови 'главни град СФРЈ' и 'град на ушћу Саве' имају различит садржај, али исти опсег“.²⁸³ Појмови се такође могу налазити и у односу надређености/подређености, при чему за виши појам можемо рећи „да је надређен или суперординиран свом нижем појму, а за нижи – да је подређен или субординиран вишем“.²⁸⁴ На пример, „садржај појма 'живо биће' дио је садржаја појма 'биљка', а опсег појма 'биљка' дио је опсега појма 'живо биће'. У сличном односу налазе се појмови 'ученик' и 'матурант' или 'спорт' и 'ногамет'“.²⁸⁵

Осим претходно наведених, као базичне логичке релације наводе се и: интерферирајући/укрштени, диспаратни/неупоредиви, контрарни/супротни, координирани/суподређени, контрадикторни/противуречни и контрадикторно-координирани/противуречно-суподређени односи међу појмовима.²⁸⁶ У сваком случају – као што смо већ нагласили – након наведене (ре)конструкције, на располагању нам стоји тачно одређен број (8+1) основних релација међу појмовима, и ове основне релације/елементе потенцијално можемо посматрати и као повезане и као саставне делове исте/јединствене

²⁷⁹ Исто, 33.

²⁸⁰ Исто, 33

²⁸¹ Исто, 34.

²⁸² Исто, 34.

²⁸³ Исто, 34.

²⁸⁴ Исто, 34.

²⁸⁵ Исто, 34.

²⁸⁶ В. претходне напомене.

структурне матрице, која се потенцијално надовезује на *матрицу логичке динамике*, формирајући *алтернативни логички статички модел*.

У контексту наше студије, наведени модел представља дигресивни осврт на могућности постављања других система у оквир *јединственог система елемената културе*. Претходно конструисане структурне матрице свакако представљају неке од базичних логичких категорија, тако да је њихова кандидатура за сврставање у јединствени протокултурни комплекс веома умесна. Међутим, ови конструкти (пре свега *матрица логичке динамике*) су ипак вештачке природе и представљају резултат конструкцијских напора много више него у другим случајевима, односно у случају („конкурентне“) релације између *структурне матрице закључка* и *матрице логичког квадрата*, из које органски произлази системски контекст аналоган моделу категоричког силогизма.

Основни комуникацијски модел. Феномен језика, у најширем смислу, најпре можемо рашчланити увиђањем објективно установљивих и повезаних комплекса, дефинисаних као *примарна матрица комуникације*, *општи системски модел* и *примарна семиолошка матрица*, који се могу свести на типичне осмо-деветочлане моделе. Наведене, кључне, лингвистички предодређене структурне матрице можемо детектовати и представити кроз одговарајуће сажете шематске представе (в. представе Д2, Д3 и Ш3).

Пре свега, до елемената основног комуникацијског модела стижемо преко јасно уочљивих системских релација које повезују чланове падежног система специфичних/идеалтипских особина, карактеристичног за индоевропски лингвистички модел. Другим речима – као што смо већ претходно нагласили – структура комуникацијског процеса се у многим елементима подудара са базичном структуром индоевропског падежног система, коју је већим делом сачувао управо српски језик.

Тако се номинатив (основна питања: ко? шта?) – на општијем семантичком плану – може довести у везу са енкодером/пошиљаоцем, као једним од неизоставних, иницијалних

елемената комуникацијског процеса, односно са оним ко шаље информацију/поруку, а акузатив (кога? шта?) – са декодером, односно са оним који прима поруку. Само енкодирање, схваћено као уобличавање поруке, односно као „процес обликовања информативних садржаја у поруку, при чему је најзначајнији момент овог процеса превођење одређене идеје или садржаја у одговарајући симболички еквивалент“²⁸⁷, доводи се у релацију са дативом (коме? чему?), док се, пак, рецепција (као „процес пријема поруке, или процес декодирања, његовог разумевања, интерпретације, прихватања или одбијања“²⁸⁸) може довести у везу са аблативом (од кога? од чега?). Припадност поруке се у овом контексту повезује са генитивом (чији?), док је њен просторно-временски аспект у непосредној релацији са темпоралом/локативом.

Осим тога, сама средства информисања (медији) очигледно се могу повезати са инструменталом, док се трансмитовање (као „процес преношења поруке, од једног ка другом субјекту посредством одређених канала комуникације, односно посредством медија“²⁸⁹) доводи у везу са вокативом. На овај начин долазимо до јасно назначене, симетричне структуре, која дефинише комуникацијски процес сасвим у складу са аналогним лингвистичким показатељима (в. представу ШЗ). Другим речима, овде се лингвистика и комуникологија сусрећу са узорном прецизношћу када је реч о комплементарности њихових базичних структурних модела, што сведочи о квалитативној подударности ових образаца, односно – о објективној егзистенцији наведене комуникацијске структурне матрице.

Целокупну предочену структурну матрицу логично употпуњава средишњи/суштински елемент комуникацијског процеса, који се може идентификовати као садржај поруке/информација, и системски га је логично повезати са основним падежним аспектом који у српском језику улази у оквир локати́ва (о коме? о чему?).

²⁸⁷ Zorica Tomić, *Komunikologija*, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2000, 56.

²⁸⁸ Исто, 56.

²⁸⁹ Исто, 56.

На крају треба подсетити на чињеницу да се *примарна матрица комуникације* у контексту нашег финалног система непосредно повезује са *примарном матрицом сродства*, формирајући централни *модел друштвене/културне комуникације* (в. представе Ш2, ШЗ, Ш1), о чему смо већ говорили.

Примарна семиолошка матрица (семантичка/квалитативна матрица система-текста). До претходно помињане, *примарне семиолошке матрице* долазимо путем модификације базичног семиолошког концепта и одговарајућих модела, а непосредан путоказ ка (ре)конструкцији ове структурне матрице представљају закључци Ролана Барта и његових следбеника.

Наиме, у својим радовима Барт издваја неколико основних релација, односно елемената семиологије, који нас директно упућују на органски уобличену структурну матрицу, засновану на категоријама знака и значења, као базичних језичких/лингвистичких принципа. Уосталом, основни елементи које Барт издваја – по његовим речима – управо „искључиво имају циљ да из лингвистике издвоје аналитичке појмове за које се априори сматра да би могли да омогуће почетак семиолошких истраживања“.²⁹⁰ Он очекује да ће његова класификација базичних семиолошких појмова „омогућити да се заведе основни ред (макар и привремени) у збрканој маси значењских факата“.²⁹¹ У складу с тим, Барт групише елементе семиологије „у четири велика одељка, потекла из структуралне лингвистике: I Језик и Говор; II Означено и Означавајуће; III Синтагма и Систем; IV Денотација и Конотација“.²⁹²

Барт ове елементе представља у дихотомном облику, додајући како „треба имати на уму да је бинарна подела појмова, по свему судећи, честа у структуралној мисли, као да лингвистов метајезик поново ствара 'као у одразу' бинарну структуру система, који описује“.²⁹³ На основу ових, дихотомно конципираних појмовних релација и на основу одговарајуће Бартове структурне матрице, незнатним системским модификовањем

²⁹⁰ Р. Барт, *Књижевност, митологија, семиологија*, 319..

²⁹¹ Исто, 319.

²⁹² Исто, 319.

²⁹³ Исто, 320.

долазимо управо до целовитог, органски уобличеног модела (непосредно комплементарног са *базичном системском матрицом*, са којом формира *општи структурно-семантички модел*; в. представе Д1, Д2, Д3).

Другим речима, из предоченог Бартовог модела задржавамо и „говор“ (лингвистичка, конкретизована реализација) и „језик“ (лингвистичка, планирана/теоријска норма), као и „конотацију“ (ниво пренесеног значења) и „денотацију“ (ниво непосредног значења), у термилошки истоветном и семантички блиском облику. Исто тако, и релацију „означено“ – „означавајуће“ можемо преузети у термилошки идентичном облику, а комплетност овако конципиране значењске структурне матрице остварујемо додавањем Бартове елементарне семиолошке релације *синтагма* – систем=*парадигма*. На овај начин, дакле, (ре)конструишемо целовиту *примарну семиолошку матрицу*, тј. долазимо до одговарајућег (осмо-деветочланог) релационог оквира који обухвата кључне елементе наведеног семиолошког контекста.

С обзиром на то да Р. Барт током својих излагања, као и у одређењу формулационо-термилошких оквира, наглашено (као једну врсту „кључа“) користи одредницу *семиологија*, на овом месту је, појашњења ради, неопходно навести и његово уводно образложење. Оно је, наиме, засновано на подсећању да је Сосир у свом течају опште лингвистике, 1916. године изнео „претпоставку о постојању једне опште науке о знацима, или семиологије, у чијем би се оквиру, само као један њен део, налазила и лингвистика“, при чему је предмет семиологије – „сваки систем знакова, независно од његове супстанце и његових граница: слике, гестови, мелодични звуци, предмети, као и комплекси ових супстанци које налазимо у обредима, у правилима владања или у приказанима чине ако не језике, оно бар системе значења“.²⁹⁴ У вези с тим, „извесно је да развој масовних комуникација чини данас веома актуелним ово огромно подручје значења, док у истом тренутку успех дисциплина као што су лингвистика, теорија информације,

²⁹⁴ Исто, 317

формална логика и структурална антропологија снабдевају семантичку анализу новим средствима“.²⁹⁵ Другим речима, и Р. Барт – што је за нас посебно важно – сагледава неопходност конституисања једне свеобухватне научне дисциплине, а у самом средишту те универзалне научне дисциплине (која се, у ствари, бави најопштијим системима и значењима) издваја управо и наведене елементе, што додатно сведочи о њиховом изузетном значају и природној инкорпорираности у систем базичних категорија феномена културе (у оквиру његове језичко-логичко-психолошке, фундаменталне димензије).

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ДЗ

СЕМАНТИЧКА/КВАЛИТАТИВНА МАТРИЦА СИСТЕМА-ТЕКСТА (примарна семиолошка матрица)

ОЗНАЧАВАЈУЋЕ	ЈЕЗИК (ПЛАН)	ОЗНАЧЕНО
СИНТАГМА	ЗНАЧЕЊЕ	ПАРАДИГМА
ДЕНОТАЦИЈА	ГОВОР (реализација/пракса)	КОНОТАЦИЈА

Структурна матрица личности/психолошких типова и примарна матрица психе. Подразумева се да и основне психолошке категорије морају бити саставни део општег културног система, односно његове фундаменталне димензије, коју називамо и *периодним системом елемената мишљења*.

У том смислу, управо се Јунгова истраживања и одговарајуће класификације – аналогно одређењу *архетипске матрице* – јављају као посебно подесни за нашу намеру, односно – за потребе сажимања психолошке основе културног феномена. Наиме, у психологији се психички живот и понашање могу посматрати као јединствена целина, и то кроз разматрање посебних елемената,

²⁹⁵ Исто, 317.

односно појединих психичких процеса (учење/памћење, осети/опажаји, осећања/воља, мишљење/интуиција) и појединих врста особина личности (карактер, темперамент и способности).²⁹⁶ Тако Јунг – у покушају да представи и класификује основне психолошке обрасце, тј. психолошке типове личности – комбинује/користи управо четири наведена, базична психичка процеса (мишљење, осети, осећање, интуиција) и два основна карактерна обрасца (екстровертан и интровертан карактер), чиме долази до осмочланог модела, односно до осам основних психолошких типова: интровертан/мишљење, интровертан/осети, интровертан/осећања, интровертан/интуиција, екстровертан/интуиција, екстровертан/мишљење, екстровертан/осети, екстровертан/осећања.²⁹⁷

У ствари, ова класификација и практични Јунгов модел указују на непосредну повезаност и комплементарност (и то управо у форми идеалтипских, осмо-деветочланих структурних матрица) две сложеније, базичне психокултурне матрице (до којих долазимо као до потенцијално реалних, матрично-органиски заснованих модела у оквиру комплекснијег *периодног система елемената мишљења*), а то су *примарна матрица психе* и *примарни модел личности* (в. представе Г2, Г3). Следећи Јунгову класификацију – као и одговарајуће синтезе психологије, у смислу научне дисциплине – сасвим непосредно долазимо до могућности да (ре)конструишемо поменути *структурну матрицу личности*, на коју се непосредно надовезује и *примарна матрица психе*, као комплементарни и недостајући аспект. Као што смо већ нагостили, у психолошким синтезама се као примарни елементи психе, тј. међузависни делови једног јединственог система, углавном издвајају управо: учење, мишљење, памћење, опажање, осети, воља, интуиција, осећања (што такође упућује на конструкцију осмо-деветочлане матрице).

С друге стране, *матрицу личности* – у датом контексту – сачињавају базичне одреднице везане за уобличавање темперамента (меланхоличан, флегматичан, колериан, сангвиничан) и карактера (интровертан, екстровертан, нестабилан, стабилан),

²⁹⁶ Уп. Никола Рот, *Опита психологија*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1985, 65.

²⁹⁷ В. у: К. Г. Jung, *Психолошки типови*, 358 и даље.

до којих такође долазимо следећи одговарајуће, непосредно уобличене путоказе, изнесене у психолошким синтезама. У средини ове матрице логично би се, свакако, налазила категорија *способности/интелигенција*.

Реалност управо овако (ре)конструисане *примарне матрице психе* потврђује и „графички приказ црта личности“, који је осмислио британски психолог Ханс Ајзенк и који се непосредно заснива управо на прдоченим одредницама које дефинишу карактер и менталитет (интровертан/екстровертан, стабилан/нестабилан; флегматик-меланхолик-сангвиник-колерики; в. представу ПМС/Ј).

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/Ј

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/Ј: Графички приказ типова/црта личности (по психологу Хансу Ајзенку).

Унето на основу: D. Kristal, *Kembrička enciklopedija jezika*, 23.

В. додатна објашњења у: исто, 23.

Интелигенција и потенцијални матрични систем (дигресивни искорак). Занимљиво је и то да је категорија интелигенције/интелектуалних способности у компетентној психолошкој литератури такође представљена у виду система који се састоји од девет елемената. На основу овога можемо конструисати и одговарајућу (са нашег системског становишта – само потенцирану и илустративну) структурну матрицу, аналогну претходно наведеним (в. представу ПМС/Ш), која сажима базичне интелектуалне способности. Истовремено, ове способности се потенцијално могу посматрати и као могућности манифестације интелекта, односно – као интелектуалне потребе које се на посредан начин могу комбиновати и са основним типовима личности.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/Ш

ПРИМАРНА МАТРИЦА ИНТЕЛИГЕНЦИЈЕ

ВЕРБАЛНА СПОСОБНОСТ I (V)	НУМЕРИЧКА СПОСОБНОСТ (N)	ВЕРБАЛНА СПОСОБНОСТ II (W)
ИНДУКТИВНО ЗАКЉУЧИВАЊЕ (I)	[РЕЗОНОВАЊЕ (R)]	ДЕДУКТИВНО ЗАКЉУЧИВАЊЕ (D)
ПРОСТОРНА СПОСОБНОСТ (S)	МЕМОРИЈА (M)	ПЕРЦЕПТИВНА СПОСОБНОСТ (P)

У сваком случају, „схватање да постоје различите врсте способности јавља се већ код грчких филозофа који су веровали да је чулно сазнање варљиво и да се једино интелектом може докучити истина“.²⁹⁸ Од тада су људске способности класификоване на различите начине, тј. уз навођење различитог броја способности²⁹⁹, да би „тек уочи Другог светског рата амерички психолог Л. Терстон, после једног врло опсежног истраживања у коме је употребљен велики број тестова способности и оригинална статистичка обрада података“, саопштио да „постоји девет интелектуалних фактора или тзв. примарних способности које су међусобно независне, потпуно равноправне, и подједнако важне у процењивању интелектуалне активности“.³⁰⁰ Ова теорија се „ослањала на претпоставку о независним људским моћима, за разлику од британске која се држала традиционалних класификационих идеја да се категорије развијају једна из друге“³⁰¹, а поменутих девет интелектуалних фактора описани су на следећи начин: 1. S – просторна способност: лакоћа визуелног представљања предмета у простору, 2. P – перцептивна способност: лакоћа у опажању детаља који су утиснути у одговарајући материјал; брзо уочавање и препознавање одређених елемената у опажајном пољу, 3. N – нумеричка способност: брзо и тачно извођење основних рачунских радњи, 4. V – вербална способност/1 – разумевање значења речи и идеја, и исказивање речима, као и њихова правилна употреба, 5. W – вербална способност/2: тачност и лакоћа продукције разноврсних речи, без обзира на њихово значење, 6. M – меморија: непосредно (механичко) памћење, 7. I – индуктивно закључивање: уочавање правила и принципа у неком следу, распореду или скупини елемената, 8. R – резоновање: успешно решавање разних задатака, тј. проблема, 9. D – дедуктивно закључивање: уочавање разних логичких правилности и примена логичких принципа у закључивању.³⁰²

²⁹⁸ Aleksandar Bukvić, *Proverite svoju inteligenciju*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1997, 18-19.

²⁹⁹ Исто, 19.

³⁰⁰ Исто, 19.

³⁰¹ Исто, 19-20

³⁰² Исто, 20

Занимљиво је приметити да се и у овом случају средишњи елемент једне примарне културне матрице (*примарна матрица психе*) појавио у деветочланом структурно-парадигматском облику, слично као и у случају *идентитета* (у смислу средишњег елемента *базичне матрице друштвене организације/институција*) и *обрета прелаза* (*примарна ритуална матрица*).³⁰³

Општи систем/текст (*формална матрица система/текста*). Трагајући за базичним обрасцима културних феномена, неизоставно долазимо и до концепције (и одговарајуће структурне матрице) система/текста као језичког фундамента и истовремено неопходног услова за постојање сваке смисаоне целине. Наиме, сваки аспект/манифестација културе може се посматрати као својеврстан текст³⁰⁴, који има своју структурно-формалну и семиолошко-семантичку димензију.

Поред наведених психолошких, језичких и логичких модела, као базични категоријални модел уочавамо, дакле, и сам *општи систем/текст*, заснован на структурној матрици која обухвата најосновније аспекте одређене системске целине (у контексту структурно-формалне димензије система као текста). Другим речима, све што постоји заснива се на одређеној структури, односно – с обзиром на то да ништа није сасвим статично – на *систему*, у смислу динамичке целине која се састоји од међусобно комплементарних делова.³⁰⁵ С друге

³⁰³ Током истраживања, у претходним текстовима указано је и на могућности конструкције непосредних облика ових алтернативних културних матрица, у контексту њиховог убрајања међу примарне културне системе. В. матрицу засновану на структури обрета прелаза („прелазна ритуална матрица“) у: И. Тодоровић, *Ојединственом систему елемената културе*, 107. Потенцијалну *идентитетску матрицу* в. у: И. Тодоровић, *Проблематика реконструкције јединствене системске основе културних феномена*, 239.

³⁰⁴ Уп. са становиштем „да је најпогодније један културни феномен изучити посматрајући га као текст, који је на одређеном простору и код одређеног народа посведочен у једном од својих остварења – вербалном, предметном или акционалном“ (Љубинко Раденковић, *Симболика света у народној магији Јужних Словена*, Просвета Ниш, Балканолошки институт САНУ, Ниш, 1996, 6).

³⁰⁵ „Шта се наглашава кад се каже систем? Наглашава се тежња да целина

стране, сваки културни садржај може се посматрати и као један *текст*, односно – као системска целина са језичком основом, информацијом и поруком. У ствари, може се рећи да је управо текст – идеалтипски систем, а истовремено и да је систем/текст – примарна језичка категорија.

У сваком случају, након анализе предочене категорије система/текста и сваког конкретног система/целине, а насланајући се на релевантне филозофске и лингвистичке синтезе, долазимо до закључка да су за постојање општег (текстуално уоквиреног) система неопходни: 1) елементи/објекти и релације, затим 2) садржај (блиско контексту својства) и облик (форма) у оквирима 3) одређујућег темпоралног, релационог контекста синхронија (једновременост) – дијахронија (разновременост), уз 4) завршну/надопуњујућу системску релацију целина – део (в. представу Д2).³⁰⁶ (Овај модел је суштински комплементаран наведеном семиолошком матричном оквиру – као семиолошко-семантичкој димензији текста – који се превасходно заснива на односу синтагма – парадигма, тј. на релацији између примарног/хоризонталног релационог система (постојеће релације) и потенцијалног/вертикалног релационог система. Рецимо, свака одредница једног система/текста потенцијално поседује низ других одредница које могу да стоје уместо ње: у реченици *Петар хвата рибу*, свака од постојећих речи може се заменити одговарајућом, квалитативно сродном, парадигматском речју – рецимо, *Драган пеца шаране*, и слично). Наиме, сваки формални систем можемо поделити управо на ове саставне делове, као на међусобно повезане, неизоставне елементе, оне без којих посматрање дотичног система није могуће.

функционише и да се сачува. Та тежња се проверава преко унутрашње организације елемената и њихове способности да целину сачувају, али и преко способности целине да се одупре нарушавањима која долазе ван ње саме” (П. Милосављевић, *Логос и парадигма*, 149).

³⁰⁶ Релација целина – део се углавном наводи као кључна приликом дефинисања система. Наиме, систем се обично „дефинише као целина састављена од разних елемената који су међусобно организовани” (П. Милосављевић, н. д., 148), односно – појам система почива управо „на увиду односа целине и делова” (исто, 148).

На овај начин долазимо до јединствене осмо-деветочлане *базичне системске матрице* (в. представу Д2), која заједно са предоченим семиолошким и комуникацијским моделом формира лингвистички субсистем (у релацији са психолошким) у оквиру јединственог *периодног система елемената мишљења*. Два фундаментална културна модела (*периодни систем елемената културе у ужем смислу* и *периодни систем елемената мишљења*) могу бити представљена кроз одговарајући динамички (9+1+9) модел, у смислу две базичне, интерактивне целине, обједињене свеобухватном одредницом *култура* (в. представе О, О+, М, ŽŽ), о чему ћемо још говорити у наредним поглављима.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА Д2

ФОРМАЛНА МАТРИЦА СИСТЕМА-ТЕКСТА (базична опште-системска матрица)

САДРЖАЈ (својство)	ОДНОС (релација)	ОБЛИК (форма)
СИНХРОНИЈА	ПРОМЕНА	ДИЈАХРОНИЈА
ЦЕЛИНА	ЕЛЕМЕНТ/ОБЈЕКАТ	ДЕО

IV.5. ИНИЦИЈАЛНИ СИСТЕМ (ИЛИ ОТКРОВЕЊЕ)

ПРИМАРНИ ЈЕЗИЧКО-ЛОГИЧКИ МОДЕЛ

Уводно подсећање. Када се говори о сасвим непосредној реконструкцији *јединственог система елемената културе*, до овако конципираног циља долазимо преко уочавања одређених објективно установљивих образаца, односно – система односа у различитим културним феноменима. У овом смислу, као што је већ наглашено, за нас је од суштинског значаја – *примарни језичко-логички модел*, који (у оквиру базичног 19/17-чланог обрасца, из кога произлази сложени систем 19 – 81/64 – 17) обједињује структурну матрицу семантичких категорија (*примарни језички модел*) и структурну матрицу суда, у смислу базичне јединице логичког мишљења (*примарни логички модел*).³⁰⁷ Услед својих специфичних карактеристика и свог уређеног (симетријски уобличеног) вида испољавања, као и услед тога што се до њега дошло на самом почетку наших истраживања са универзалистичким предзнаком, овај модел можемо назвати и иницијалним културним системом. Наведени модел је, наиме, могуће сасвим јасно сагледати као објективно постојећи, с обзиром на конкретне манифестације његове унутрашње структуре, јасно видљиве на основу специфичних заменица и прилога српског језика (уз напомену да је овде реч о појави општег карактера). Управо на основу наведеног протомодела, паралелно са уочавањем других (аналогних) образаца присутних унутар различитих културних и природних феномена, долазимо до сагледавања сложеније мреже елемената и односа, која нам пружа могућност конструисања општег свеобухватног модела, термилошки одређеног као *периодни систем елемената мишљења*, у склопу *јединственог система елемената културе*.

Откриће иницијалног културног система. У наредним редовима покушаћемо да у сажетим цртама представимо

³⁰⁷ В. бројна позивања на примарни језичко-логички модел у претходном тексту; в. напомену 261.

наведени феномен. Наиме, у српском језику уочава се једна специфична појава која може имати далекосежно значење и посебан значај: поједине заменице и прилози (или *основне заменице и прилози*) српског језика (којих има тачно 8, тј. $8 + 1$) уобличавају особену структуру, до које долазимо на сасвим објективан начин и која је саставни део једне исто тако прецизно установљиве, надсистемске, сложеније целине. У ствари, свака од ових осам основних заменица и прилога (како/колико/како/ко/шта/где/када/куда) формира специфичан, деветочлани ($8 + 1$) структурни модел. То можемо, рецимо, јасно сагледати на примеру речи *ко* и *када* (в. представе ПМС/6; PMS/CC//1-4).

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/6

На пример, реч *ко* формира следећи структурни модел:

А реч *када* формира следећи модел:

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/6: Матрице речи/елемената *ко* и *када*.

В. додатна објашњења у: И. Тодоровић, *Митска истина Срба*, 215.

Само наведене заменице и прилози формирају структуре овог типа, у којима се може уочити и један скривени, унутрашњи модел, као подлога која утиче на стварање наведених структурних модела (не рачунајући заменице и прилоге као што су *камо* и *који*, које су у непосредној вези са – суштински синонимним, тј. варијантним – речима *куда* и *ко*).

Посебно занимљиво је, међутим, то да наведени унутрашњи структурни модел сажима неке од примарних логичких категорија/одредница, односно – неке од базичних одредница којима оперише логика као наука о мишљењу. Због тога овај унутрашњи структурни модел можемо назвати и *примарним логичким моделом*. На основу структура уочених у вези са поменутим основним заменицама и прилозима може се конструисати јединствени структурни модел (в. представе Y3, Y2, Y1), којим су обухваћени сви основни квантификатори (сви = универзално, (по)неки = партикуларно, је, јесте = афирмативно/позитивно и није = негативно), односно модалитети (модални оператори: нужно = аподиктичко и могуће = проблематично) суда, који уз „субјекат“ (S) и „предикат“ (P) представљају основне елементе суда, као базичне јединице (логичког) мишљења.³⁰⁸

Све претходно је сасвим јасно уочљиво. Рецимо, упрошћено би се поједини конкретни примери могли представити на следећи начин: афирмативно + *ко* = не – *ко* = *неко*; негативно + *ко* = ни – *ко* = *нико*; универзално + *ко* = сва – *ко* = *свако*; партикуларно + *ко* = по – не – *ко* = *понеко*; проблематично + *ко* = и – *ко* = *ико* итд. С друге стране, дистинкција на нивоу једно/друго (тј. исто/различито) или субјекат/предикат присутна је, на пример, у дистинкцији *ти/он*, између чијих се елемената налази одредница *ја* (као израз – у овом контексту – аподиктичког, тј. у највећој мери одређеног, односно *ко* + аподиктичко = *ја*). Ово би, наравно, било упрошћено представљање, јер је за настанак нових елемената истог типа битна целокупна структура, као и осе унутар те структуре, а не само прост збир два елемента.

³⁰⁸ О судовима по квалитету, квантитету и модалитету в. у: G. Petrović, n. d., 52-56.

Наспрам *примарног логичког модела* (в. представу УЗ), који се на методолошки сасвим објективан и проверљив начин издваја из структурних модела заснованих на идентичној подлози – а које формирају основне заменице и прилози српског језика (што је, по свему судећи, у вези и са структуром мишљења у општем смислу) – може се, с друге стране, конструисати и комплементарни *примарни језички модел*, и то као структурни модел који обједињује поменуте основне заменице и прилоге у јединствени пакет релација, тј. структуру.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА У2

ПРИМАРНИ ЈЕЗИЧКИ МОДЕЛ

(матрица категорија)

КВАЛИТЕТ (како)	КВАНТИТЕТ (колико)	НАЧИН (како)
ЛИЧНОСТ/БИЋЕ (ко)	УЗРОК/ФУНКЦИЈА [(за)што]	РАДЊА (шта)
ПРОСТОР (где)	ВРЕМЕ (када)	КРЕТАЊЕ (куда)

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА УЗ

ПРИМАРНИ ЛОГИЧКИ МОДЕЛ

(фундаментална матрица суда)

ИСТО („једно”/„то”/ субјекат - S)	НУЖНО/ АПОДИКТИЧКО (одређено)	РАЗЛИЧИТО („друго”/„оно”/ предикат - P)
АФИРМАТИВНО (јесте, је)	ИСТИНА (истиносна вредност)	НЕГАТИВНО (није)
УНИВЕРЗАЛНО (сви)	МОГУЋЕ/ ПРОБЛЕМАТИЧКО (модално/ неодређено)	ПАРТИКУЛАРНО (неки)

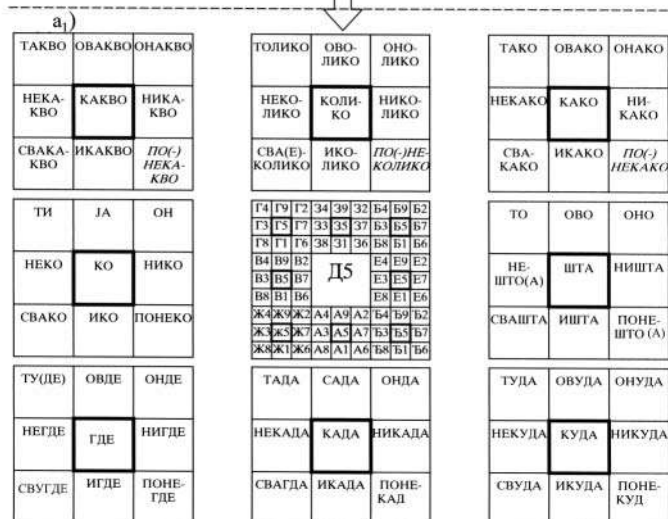
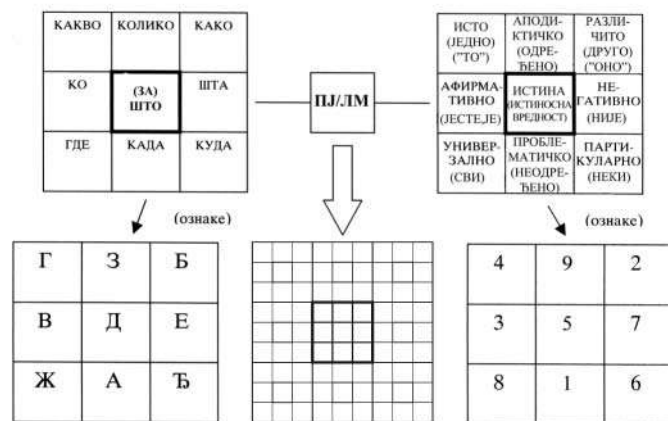
Овај структурни модел, односно *примарни језички модел* (в. представу У2), комплементаран је поменутом *примарном логичком моделу*, а састоји се из 9 (тј. 8 + 1) елемената и базира се на неколико основних структурних оса које одређују међусобни однос елемената овог модела и смештају их на њихово право место у оквиру *примарног језичког модела*. На пример, прилози *где*, *када* и *куда* – у смислу ознака за категорије простора/места, времена и кретања/правца – уочавају се као саставни делови једне семантичке осе, док се одреднице *како*, *колико* и *како* – као ознаке за категорије каквоће, количине и начина – могу сагледати као делови посебне, друге осе значења. У средини, у смислу средишње значењске осе, налазила би се оса чији су саставни делови *ко*, *(за)што* и *шта*, као ознаке за категорије бића/личности, функције и радње (в. представу PMS/CC//1-4). Осим наведених оса, које би се – ради лакшег излагања – могле означити и као хоризонталне, у пакету релација који формирају основне заменице и прилози могу се уочити и три вертикалне осе, базиране на категорији бића и категорији радње, уз једну прелазну, тј. средишњу, трећу осу. Прву осу, базирану на категорији бића (или тзв. осу бића), сачињавају елементи *како*, *ко* и *где*, док осу радње (дела) – као саставни делови – сачињавају одреднице *како*, *шта* и *куда*, тј. категорије начина, радње (дела) и кретања; прелазна оса заснива се на одредницама *колико*, *((за)што)* и *када*, које се могу везати и за осу бића и за осу радње, као супротно-комплементарне осе. У вези с приближнијим представљањем унутарструктурних релација разматраних система треба видети одговарајуће шематске представе (в. представе PMS/CC//3 и PMS/CC//4) и детаљнија разматрања изнесена у претходним студијама.³⁰⁹

³⁰⁹ В. пре свега поглавље VIII у: И. Тодоровић, *Ритуал ума*, као и поглавље VII.2. у: исти, *Митска истина Срба*.

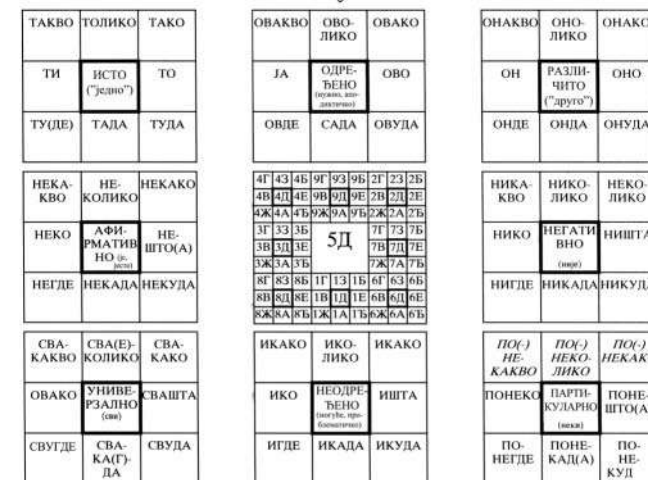
ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА PMS/CC//1

Примарни језичко-логички модел

(=ПЈ/ЛМ)

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА PMS/CC//2

или: а₂)

односно: б)

А.9. (9.А.)	Б.9. (9.Б.)	В.9. (9.В.)	Г.9. (9.Г.)	Ђ.9. (9.Ђ.)	Е.9. (9.Е.)	Ж.9. (9.Ж.)	З.9. (9.З.)	9
А.8. (8.А.)	Б.8. (8.Б.)	В.8. (8.В.)	Г.8. (8.Г.)	Ђ.8. (8.Ђ.)	Е.8. (8.Е.)	Ж.8. (8.Ж.)	З.8. (8.З.)	8
А.7. (7.А.)	Б.7. (7.Б.)	В.7. (7.В.)	Г.7. (7.Г.)	Ђ.7. (7.Ђ.)	Е.7. (7.Е.)	Ж.7. (7.Ж.)	З.7. (7.З.)	7
А.6. (6.А.)	Б.6. (6.Б.)	В.6. (6.В.)	Г.6. (6.Г.)	Ђ.6. (6.Ђ.)	Е.6. (6.Е.)	Ж.6. (6.Ж.)	З.6. (6.З.)	6
А.4. (4.А.)	Б.4. (4.Б.)	В.4. (4.В.)	Г.4. (4.Г.)	Ђ.4. (4.Ђ.)	Е.4. (4.Е.)	Ж.4. (4.Ж.)	З.4. (4.З.)	4
А.3. (3.А.)	Б.3. (3.Б.)	В.3. (3.В.)	Г.3. (3.Г.)	Ђ.3. (3.Ђ.)	Е.3. (3.Е.)	Ж.3. (3.Ж.)	З.3. (3.З.)	3
А.2. (2.А.)	Б.2. (2.Б.)	В.2. (2.В.)	Г.2. (2.Г.)	Ђ.2. (2.Ђ.)	Е.2. (2.Е.)	Ж.2. (2.Ж.)	З.2. (2.З.)	2
А.1. (1.А.)	Б.1. (1.Б.)	В.1. (1.В.)	Г.1. (1.Г.)	Ђ.1. (1.Ђ.)	Е.1. (1.Е.)	Ж.1. (1.Ж.)	З.1. (1.З.)	1
А	Б	В	Г	Ђ	Е	Ж	З	

Структурна представа PMS/CC//3: комплетна представа примарног језичког модела

Структурна представа PMS/CC//4: комплетна представа примарног логичког модела

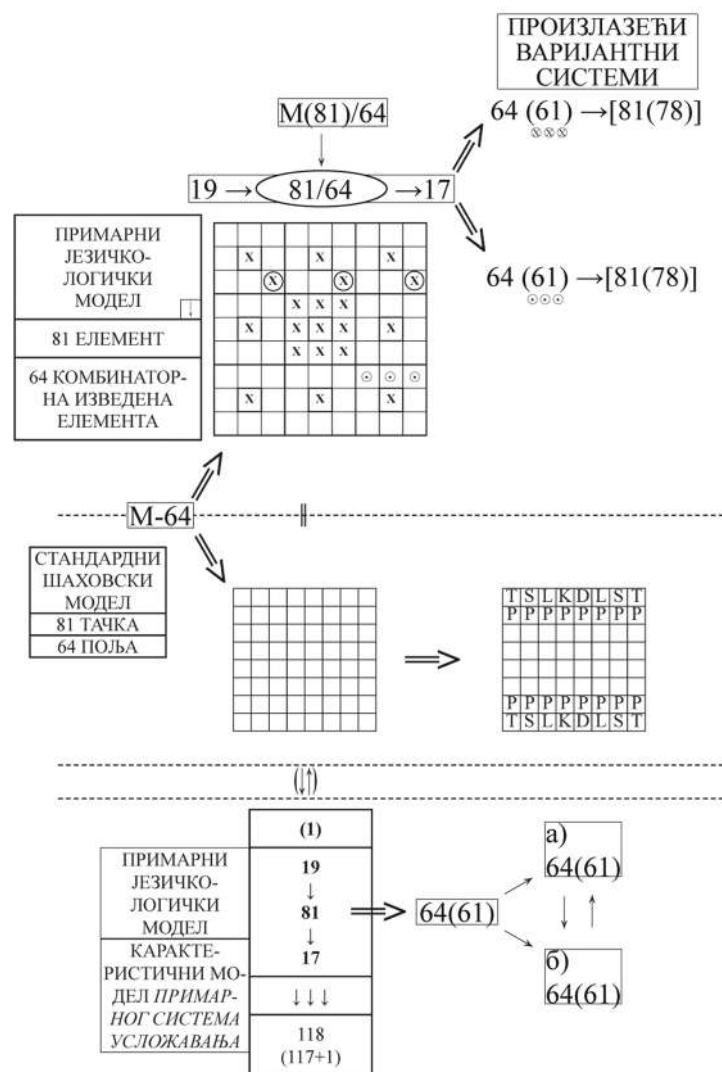
За нас је, међутим, од посебног значаја чињеница да сваки од ових $(8 + 8)$ основних елемената поседује и свој парадигматски, тј. потенцијални елементарни комплекс/пандан, као извесну врсту парадигматског модела који располаже могућношћу стварања осам нових елемената, у вези са елементима из супротно-комплементарног примарног (језичког или логичког) модела. На пример, од тзв. елемента темпоралности, чија је главна термилошка одредница – *када*, образује се и аналогни осмочлани модел као израз могућности парадигматског елемента, односно: *тада/сада/онда/некада/никада/свагда/*

икада/понекад (в. представе из комплекса PMS/CC//1-4). Према томе, сваки елемент *примарног језичког модела* има и свој парадигматски елемент, као модел вишеструких могућности, тако да наспрам $8+8=16$ елемената *примарног језичког* и *логичког модела* стоји, такође, $8+8=16$ парадигматских елементарних комплекса, од којих сваки, истовремено, представља и парадигматски модел за стварање по осам нових елемената, што, све заједно (у базичном облику), чини $8 \times 8 = 64$ (в. представе из комплекса PMS/CC//1-4).

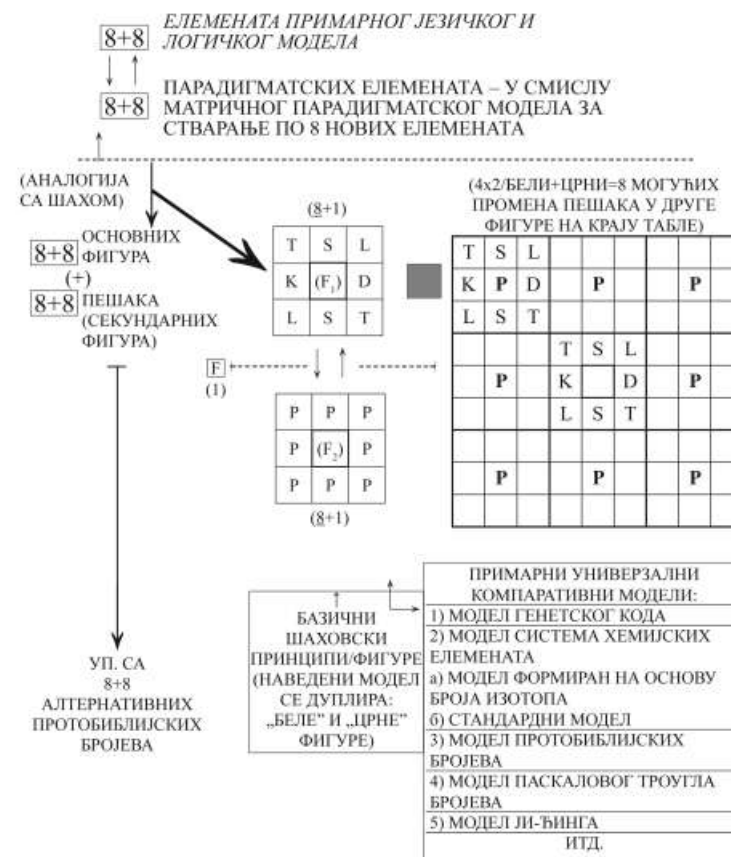
Одмах пада у очи чињеница да добијени структурни модел у многим аспектима одговара структури шаха као најпознатије мисаоне игре (при том, и једне од најсложенијих) у глобалним оквирима, чији настанак и развој нису везани за креацију/вољу било ког појединца. Другим речима, овде на делу видимо испољавање принципа колективне психе. Дотична шаховска игра у ствари је, у предоченом контексту, једна врста манифестације базичног система мишљења, тј. управо представа одређујућих система примарних могућности (израженог кроз иницијални *језичко-логички модел*)³¹⁰; в. представе PMS/AA1, PMS/AA2, PMS/BB, ПМС/Е.

³¹⁰ В. у: И. Тодоровић, *Ритуал ума*, 398-401.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА PMS/AA1

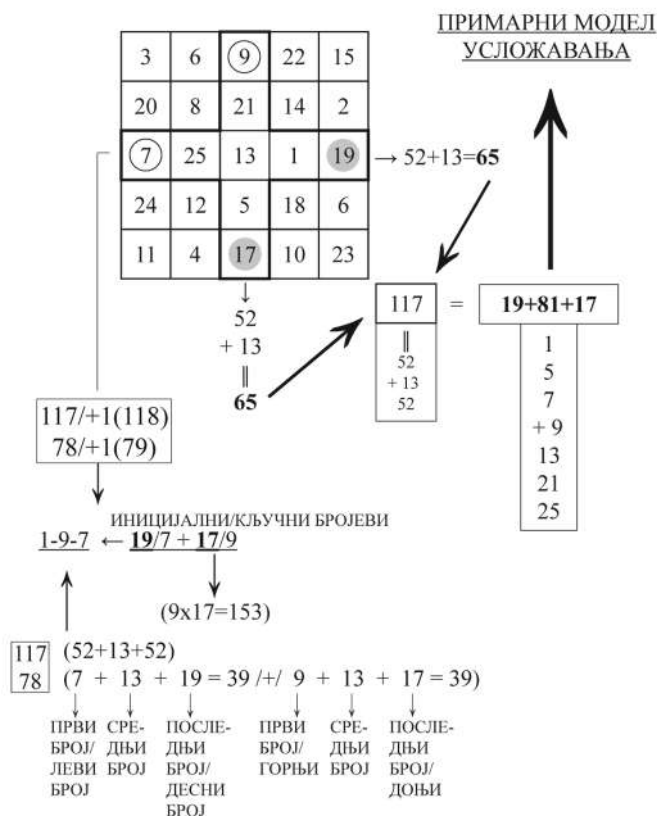

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА PMS/AA2

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА PMS/BB

ИДЕАЛТИПСКИ ПРОТОШАХОВСКИ МОДЕЛ

Од посебног значаја јесте и чињеница да се разматрани, базични структурни образац непосредно оваплотио и у многим културним моделима различитих етноса и просторно-временских контекста, од већ предочених најсложенијих модела српског ритуала литијског опхода/крстоноша до најзначајнијих израза, рецимо, старокинеске (минг танг/план поделе кинеског царства, ји-ђинг, фенг-шуи) или староегипатске (основни космогонијски концепт), али и хришћанске (протобиблијски бројеви, представа Небеског Јерусалима) традиције³¹¹ (в. представе ПМС/Д//1-2, ПМС/1//А-В, ПМС/2, ПМС/5, ПМС/Ц//1-2). С друге стране, видимо га, осим шаха, и у различитим мисаоним играма, пре свега (и сасвим непосредно) у игри судоку, а – у значајним аспектима – и у играма као што су мица, даме, не љути се, човече итд. (в. представе ПМС/Ф, ПМС/3, ПМС/Г//1-5).³¹² Сличне образце препознајемо и у различитим традиционалним нумеричким структурама, у најзначајнијим сакралним текстовима (в. представе PMS/ЕЕ-ММ), као и у другим, разноликим културним и природним феноменима (в. представе ПМС/А, ПМС/К, ПМС/Ђ//1-4, ПМС/З//1-4, ПМС/4), итд.

Уосталом, на примеру ритуала литијског опхода и одговарајућих модела показали смо како се образци *примарне структуре мишљења*, тј. образци колективне психе манифестују у конкретним обредно-митским системима.³¹³ Као што је већ наглашено, и у најсложенијим облицима ритуала литијског опхода и у шаху, као и у низу других културних феномена, препознајемо аналогне структурне образце. Овај базични структурни образац идентификујемо на широком простору, од Европе до Далеког истока, и још даље, дакле – у универзалном контексту, где се – у оквиру разних феномена – појављују разноврсне представе са сличном структурно-идејном основом.³¹⁴ Врло често се ове представе

³¹¹ В. поглавље „Универзална структура мишљења“ у: исто.

³¹² На исти структурни контекст надовезују се и игре типа *икс-окс* (в. у: М. Дејић, *Математичке игре*, Архимедес, Београд, 1995, 7-17).

³¹³ И. Тодоровић, *Ритуал ума*, 426-429.

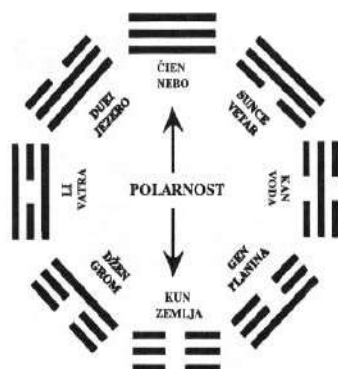
³¹⁴ В. поглавље „Универзална структура мишљења“ у: исто.

сагледавају и као базичне космичке представе (што је случај и са шахом).³¹⁵

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/Д/1

RASPORED: FU SJI I KRALJ VEN

RASPORED FU SJI-A

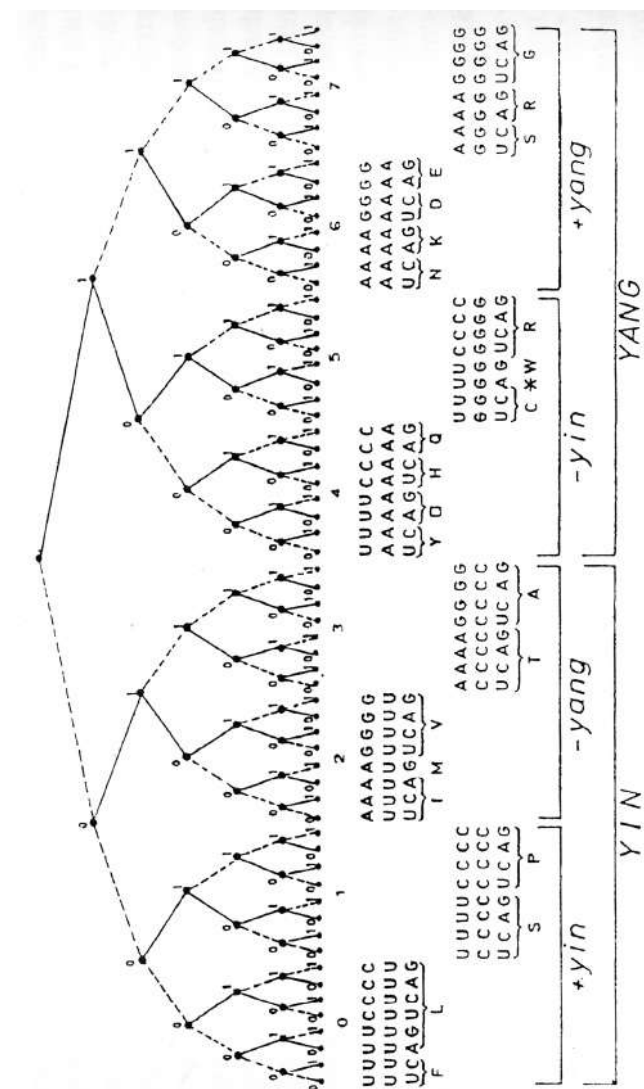

RASPORED KRALJA VEN-A

³¹⁵ „Није довољно само навести разне примере, у разним деловима света и у разним временима, да су храмови и градови грађени на архитектонском плану шах-плоче. Потребно је објаснити везу између тако велике грађевине као што је храм или цео град храмова, и тако наизглед мале квадратне површине као што је шаховска плоча. Генетичка веза и те како постоји, она се заснива на ученој теорији дивинизације, која у храму или граду с једне стране, и у структури игре с друге стране, даје сажету слику архитектонског Света. Храм, град и игра су разни изрази једног те истог схватања Света, чији су адепти-астролози употребили исте принципе и идеје за конструкцију великих и малих ствари, према слици и прилици највећег узора за градњу свих човекових дела, а то је Универзум, божански Космос. Видећемо како су шах, квадратни градови и дивинаторни системи на бази броја 8 израсли из истог астролошког погледа на Свет“ (Pavle Bidev, *Šah simbol kosmosa*, Organizacioni komitet šahovskih olimpijada, Skopje, 1972, 35).

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/Д/2

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/Д/1: Релација базичних распореда основних триграма ји-ђинга – распоред Фу-сја и распоред краља Вена.

Унето на основу: R. L. Ving, *Ji Ding priručnik za proricanje*, Karganović, Beograd, 1990, 162.

В. додатна објашњења у: исто, 162.

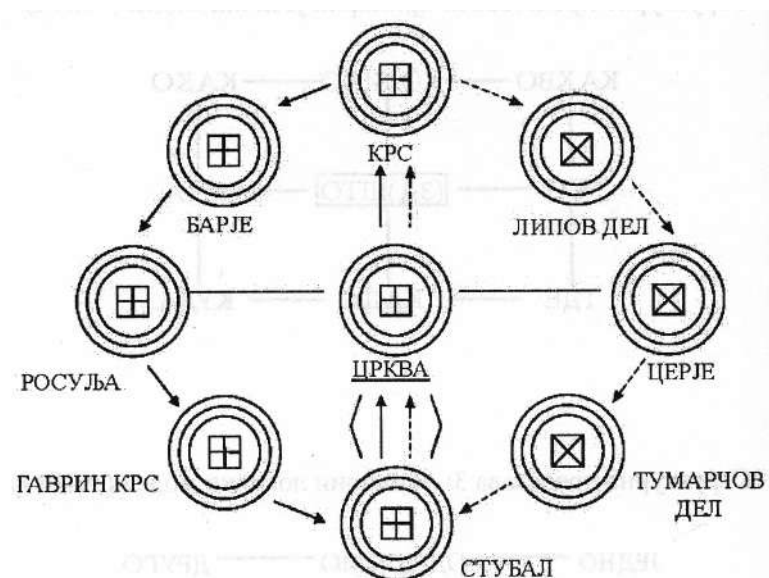
ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/Д/2: Бинарно дрво генетског кода – у релацији са бинарним дрветом јин-јанг кода предоченог у „најстаријој књизи о Природи“ – Ји Ђингу.

Овде су представљене релације између 64 кодона и 64 хексаграма: свакој нули одговара прекинута црта, свакој јединици одговара пуна црта. Бинарно дрво генетског кода са осам фамилија кодона кореспондира са осам триграма у јин-јанг коду.

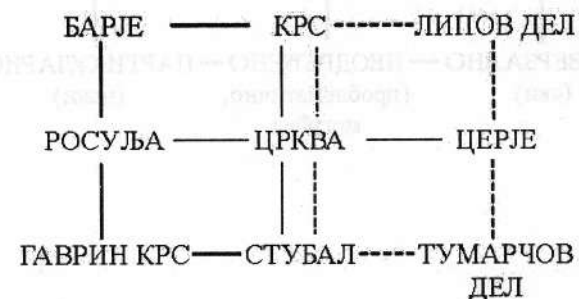
Унето на основу: М. Rakočević, *Univerzalna svest i univerzalni kod*, 262 (slika 3).

В. додатна објашњења у: исто, 266 и даље.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/1//А

Односно:

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/1//В

Први комплетни
гулијански
крстоношки
опход
(1. и 2. година)

(I)

A1	A2	A3
A4	A5	A6
A7	A8	A9

I/II

Други комплетни
гулијански
крстоношки
опход
(3. година)

(II)

B1	B2	B3
B4	(B5)	B6
B7	B8	B9

B1	B2	B3
B4	A1 A2 A3 A4 A5 A6 A7 A8 A9	B6
B7	B8	B9

Општи
гулијански
опходни
(трогодишњи)
циклус

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/2

(4)	(9)	(2)
(3)	4 9 2 3 5 7 8 1 6	(7)
(8)	(1)	(6)

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/2: Старокинески обједињујући модел сакралне поделе простора (минг танг + план поделе царства).

Раније предочено у: И. Тодоровић, *Путуал ума*, 440.

В. додатна објашњења у: исто, 440, 410-413; Rene Genon, *Velika trijada*, Sfairos, Beograd, 1989, 102-108.

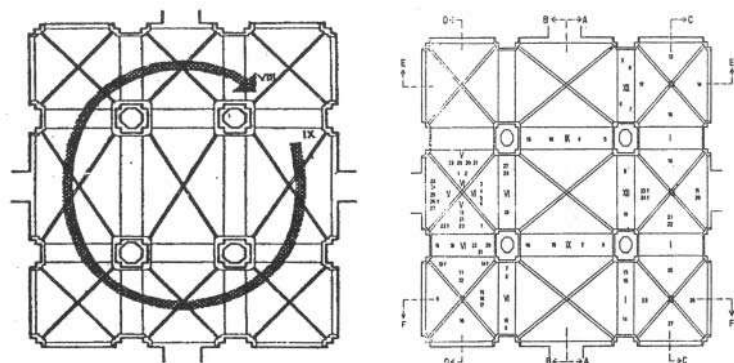
ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/5

ХУХ	НУН	ХАУХЕТ
АМУН	ОЗИРИС ГЕБ СЕТ	ШУ АТУМ ТЕФНУТ
КУК	ИЗИДА НУТ НЕПТИС	АМАУНЕТ
	НАУНЕТ	КАКВЕТ

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/5: Староегипатски космогонијско-теогонијски модел.

В. додатна објашњења у: А. Koterel, *Rečnik svetske mitologije*, 62.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/Ц

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/Ц: Тлоцрт припрате цркве у Дечанима (цртежи 1/смер редоследа фресака везаних за календар и 2/распоред фресака за поједине месеце и дане).

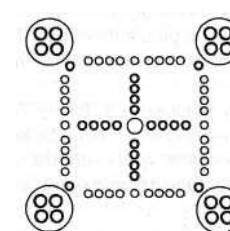
Унето на основу: Бранислав Скробоња, *О рачунању времена и православном календару*, Епархија рашко-призренска, 2000, 51 (представе а и б).

В. додатна објашњења у: исто, 48-51.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/Ф

primer									rešenje								
6		8		7		5		2	6	9	8	1	7	3	5	4	2
	5		6		8		7		3	5	4	6	2	8	1	7	9
		2				3			1	7	2	5	4	9	3	6	8
5				9				6	5	3	1	8	9	7	4	2	6
	4		3		2		5		9	4	6	3	1	2	8	5	7
8				5				3	8	2	7	4	5	6	9	1	3
		5				2			7	6	5	9	3	1	2	8	4
	1		7		4		9		2	1	3	7	8	4	6	9	5
4		9		6		7		1	4	8	9	2	6	5	7	3	1

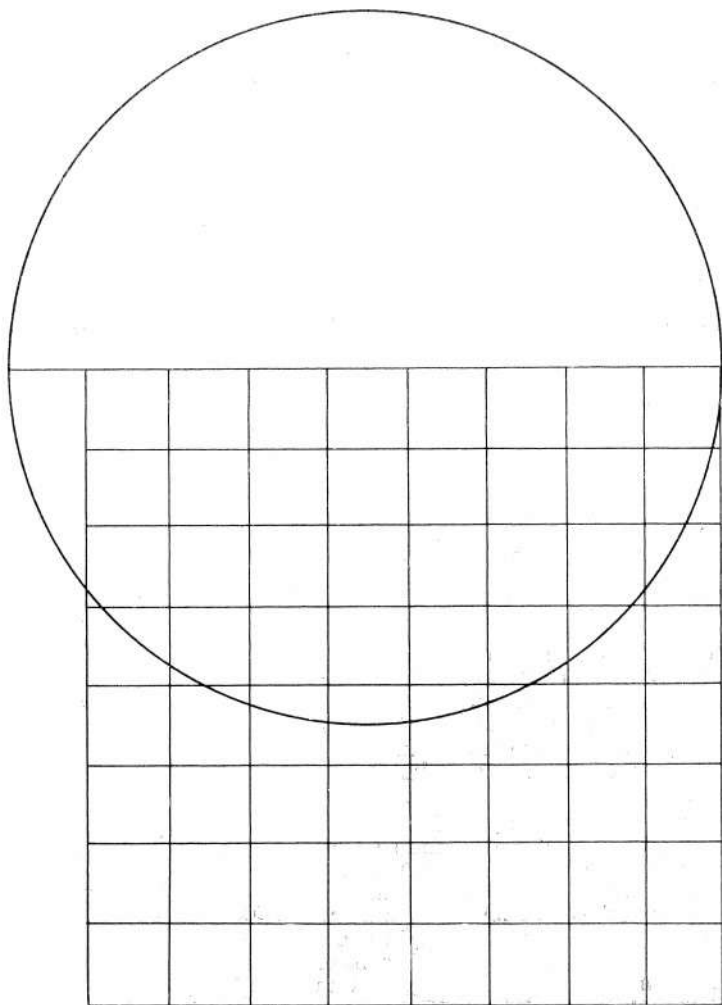
ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/З

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/З: Стандардна структура игре „Не љути се, човече“.

Раније предочено у: И. Тодоровић, *Ритуал ума*, 441.

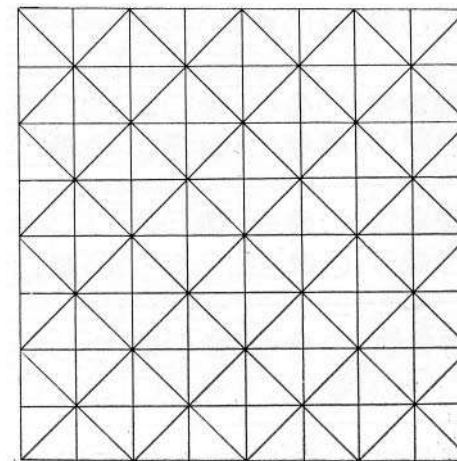
В. додатна објашњења у: исто, 416.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/Г//1

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/Г//1: Староегипатско решење квадратуре круга према Рхиндовом папирусу у Британском музеју.

Унето на основу: Р. Bidev, *Šah simbol kosmosa*, 34.

В. додатна објашњења у: исто, 34-35.

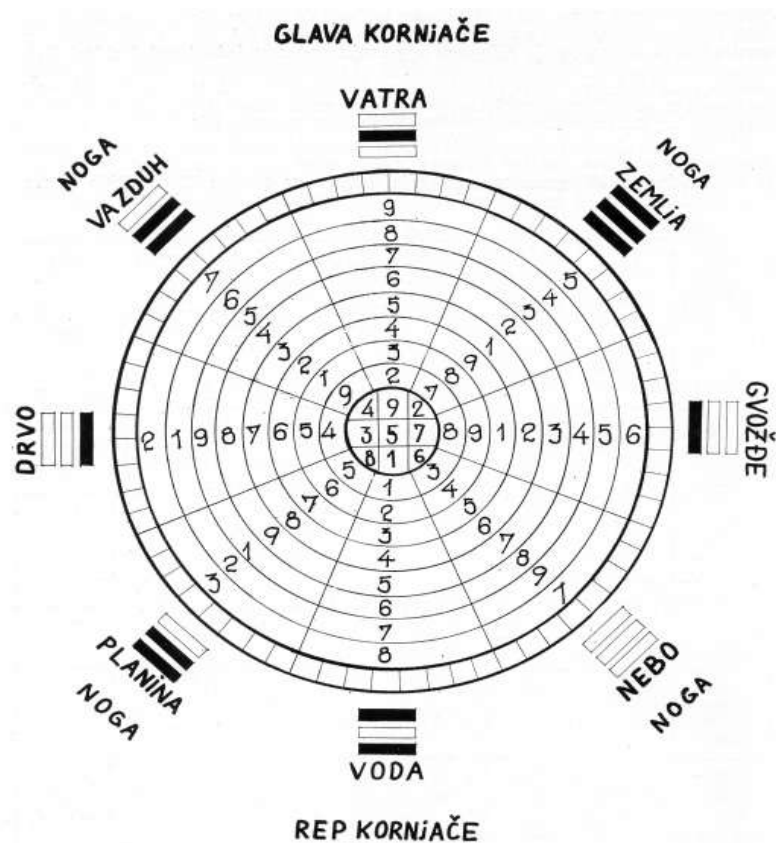
ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/Г//2

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/Г//2: Једна од седам плоча за игру урезаних у камене темељце храма код Курне, у староме Египту.

Унето на основу: Р. Bidev, *Šah simbol kosmosa*, 35.

В. додатна објашњења у: исто, 35.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/Г/3

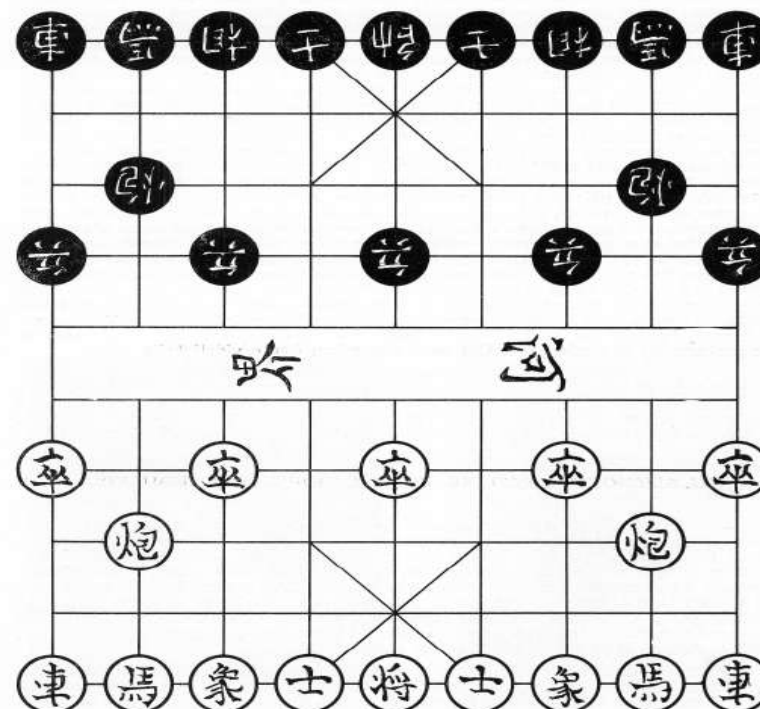

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/Г/3: Астролошки дивинограм из Тибета за прорицање будућности.

Унето на основу: P. Bidev, *Šah simbol kosmosa*, 40.

В. додатна објашњења у: исто, 40-41.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/Г/4

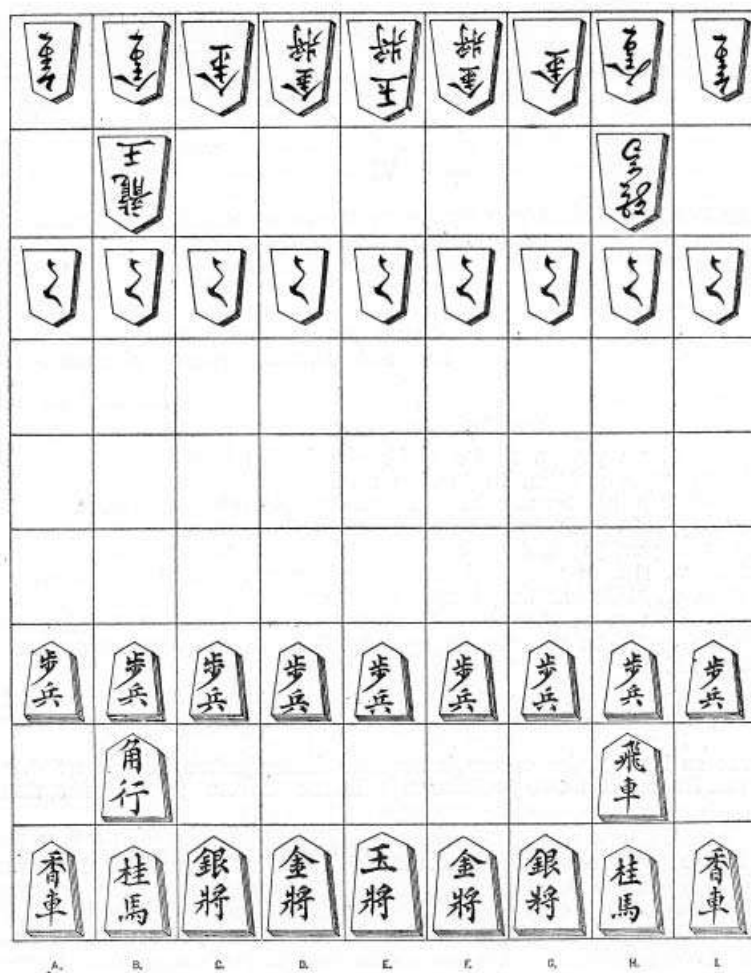

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/Г/4: Плоча кинеског шаха.

Унето на основу: P. Bidev, *Šah simbol kosmosa*, 58.

В. додатна објашњења у: исто, 57-61.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/Г//5

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/Г//5: Јапанска верзија/
реформација кинеског шаха.

Унето на основу: P. Bidev, *Šah simbol kosmosa*, 66.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/А

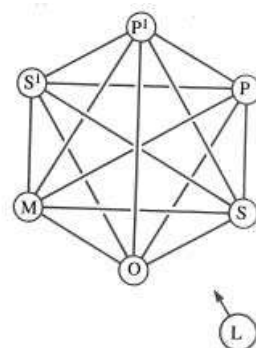
Tabela 2 – Elementi sa neparnim atomskim brojem		
	Čisti izotopi	Dupli izotopi
1	${}^4\text{Be}$	${}^2\text{He}$
2	${}^9\text{F}$	${}^3\text{Li}$
3	${}^{11}\text{Na}$	${}^5\text{B}$
4	${}^{13}\text{Al}$	${}^7\text{N}$
5	${}^{15}\text{P}$	${}^{17}\text{Cl}$
6	${}^{21}\text{Sc}$	${}^{23}\text{V}$
7	${}^{25}\text{Mn}$	${}^{29}\text{Cu}$
8	${}^{27}\text{Co}$	${}^{31}\text{Ga}$
9	${}^{33}\text{As}$	${}^{35}\text{Br}$
10	${}^{39}\text{Y}$	${}^{37}\text{Rb}$
11	${}^{41}\text{Nb}$	${}^{47}\text{Ag}$
12	${}^{45}\text{Rh}$	${}^{49}\text{In}$
13	${}^{53}\text{I}$	${}^{51}\text{Sb}$
14	${}^{55}\text{Cs}$	${}^{57}\text{La}$
15	${}^{59}\text{Pr}$	${}^{63}\text{Eu}$
16	${}^{65}\text{Tb}$	${}^{71}\text{Lu}$
17	${}^{67}\text{Ho}$	${}^{73}\text{Ta}$
18	${}^{69}\text{Tm}$	${}^{75}\text{Re}$
19	${}^{79}\text{Au}$	${}^{77}\text{Ir}$
20	${}^{83}\text{Bi}$	${}^{81}\text{Tl}$

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/А: Елементи са непарним атомским бројем (у контексту системских правилности заснованих на броју изотопа).

Унето на основу: Р. Plihta, *Božanski numerički kod*, 118 (tabela 2).

В. додатна објашњења у: исто, 116-120.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/К

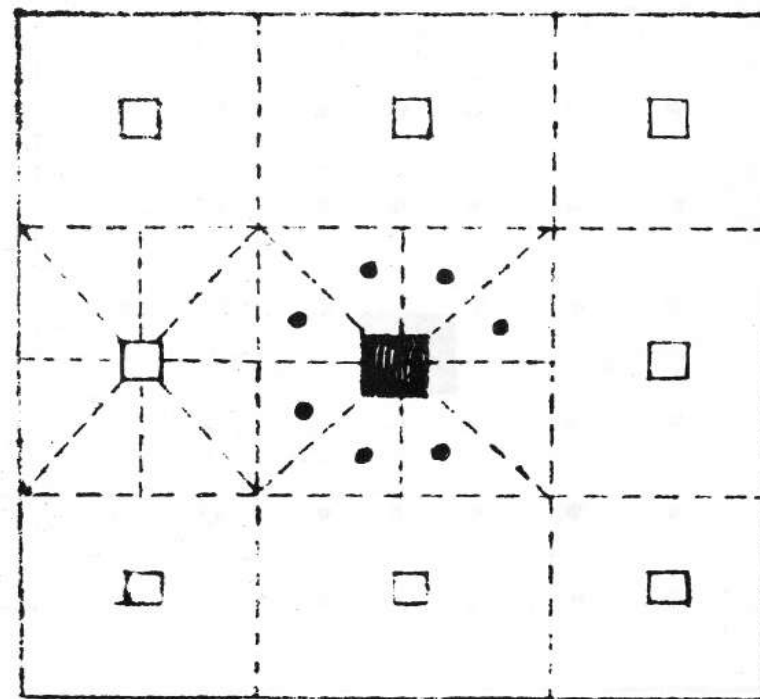
Legenda
L – lingvist
M – morfologija
F – fonetika
F¹ – fonologija
S – sintaksa
S¹ – semantika
D – drugi nivoi

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/К: Представа структуре језика.

Унето на основу: D. Kristal, *Kembrička enciklopedija jezika*, 82.

В. додатна објашњења у: исто, 82.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/Б//1

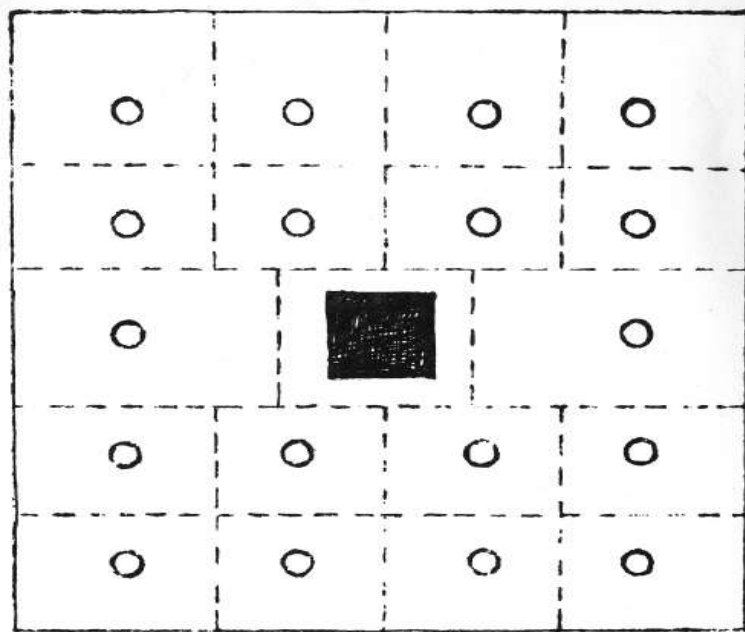

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/Б//1: Тип организације Јоруба територије (црни квадрат – метропола; мањи бели квадрати – подређени градови; бели кружић – село; црни кружић – заселак).

Унето на основу: Bogdan Bogdanović, *Urbs & logos*, Gradina, Niš, 1976, fig. 36.

В. додатна објашњења у: исто, 141-142.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/Б//2

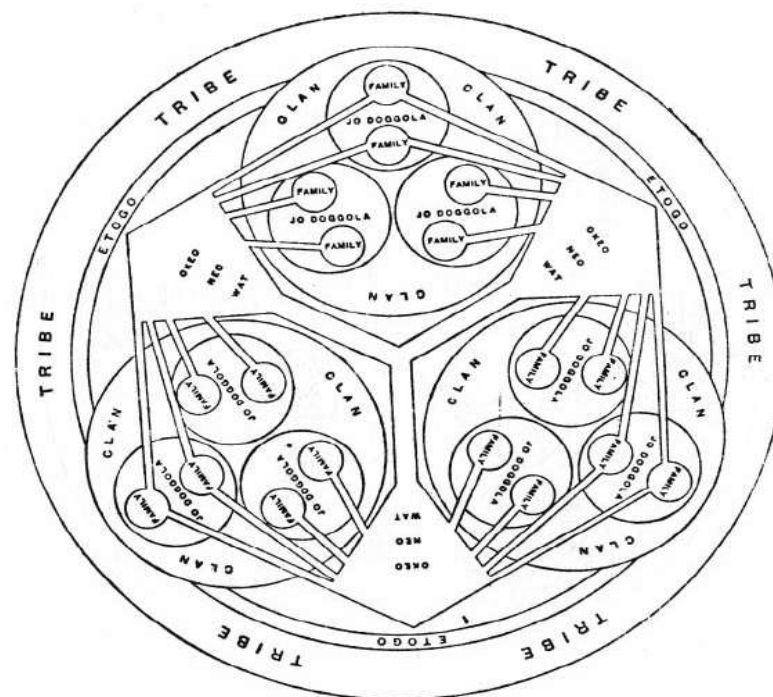

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/Б//2: Тип организације
Јоруба територије.

Унето на основу: В. Bogdanović, *Urbs & logos*, fig. 38.

В. додатна објашњења у: исто, 141-142.

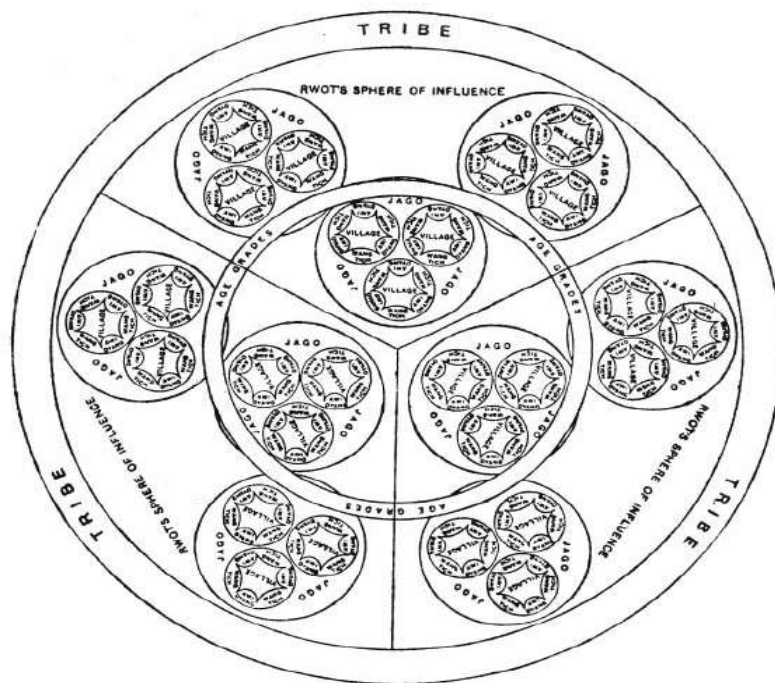
ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/Б//3

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/Б//3: Трипартитна шема
расподеле Ланго кланова (горњи ток Нила).

Унето на основу: В. Bogdanović, *Urbs & logos*, fig. 51.

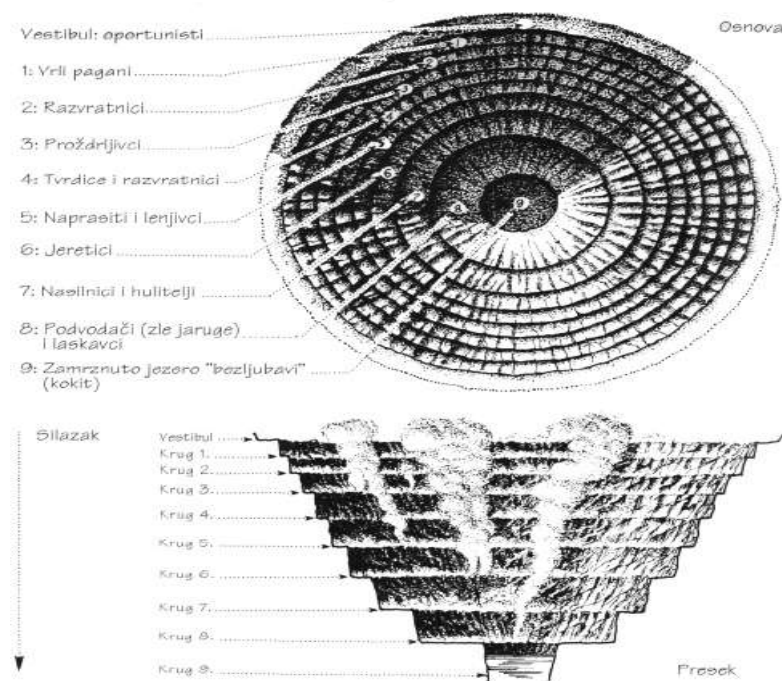
ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/Б//4

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/Б//4: Трипартитна шема расподеле Ланго кланова (горњи ток Нила).

Унето на основу: В. Bogdanović, *Urbs & logos*, fig. 52.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/3//1+2

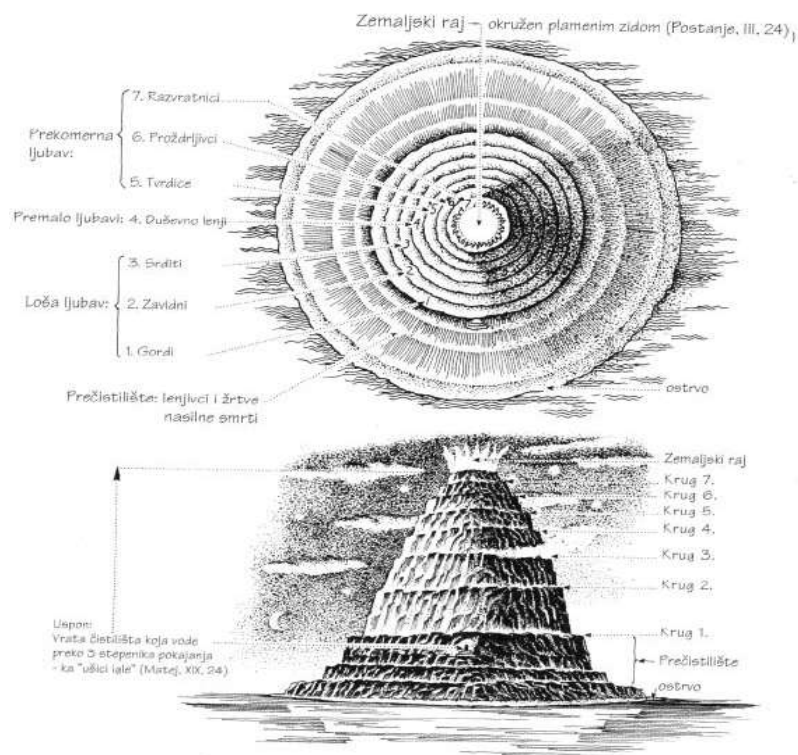

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/3//1+2: Представа Дантеовог Пакла.

Унето на основу: Ђ. Doci, *Moć proporcija*, 144.

В. додатна објашњења у: исто, 144-145.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/3//3+4

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/3//3+4: Представа Дантеовог Раја, Пакла и Чистилишта.

Унето на основу: Ђ. Doci, *Moć proporcija*, 145.

В. додатна објашњења у: исто, 144-145.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/4

+	+ -	+ ○	+ +
○	○ -	○ ○	○ +
-	- -	- ○	- +
+ -	-	○	+

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/4: Конструкт базичне дијалектике (протогичке) структуре.

Раније предочено у: И. Тодоровић, *Ритуал ума*, 447.

В. додатна објашњења у: исто, 447, 434; уп. Milan Kangrga, *Hegelov filozofski sistem*, у: Georg Vilhelm Fridrih Hegel, *Fenomenologija duha*, Naprijed, Zagreb, 1987, str. XV.

Проблем категорија и примарни језичко-логички модел. Већ смо нагласили да су конкретни структурни обрасци који сачињавају *примарни језичко-логички модел*, и које уочавамо у различитим културним феноменима, засновани на мрежи базичних елемената и односа до којих долазимо на егзактан начин, увиђањем правилности у темељним начелима језичког и логичког система. Ови базични елементи и односи могу се довести у везу са идејом/проблематиком *категорија* у филозофији – у смислу основних појмова, тј. мисаоних начела која представљају елементарну базу принципа ума.³¹⁶ У вези с тим, неизоставно примећујемо и то да је и већина Аристотелових категорија, тј. базичних појмова, идентична елементима тзв. *примарног језичког модела*, или се може подвести под њих; на пример: супстанција = биће/личност (ко/шта), радња/деловање = радња (шта), квалитет = квалитет/каквоћа (какво), квантитет = квантитет (колико), место = простор/место (где), време = време

³¹⁶ В. у: исто, 430-432.

(када), итд. Исто тако, јасно је да Аристотел није инсистирао управо на десет (најприближнији модел) категорија, с обзиром на то да је у неким набрајањима наводио друге бројеве (8, 4, 3), док је, међутим, *примарни језички модел* заснован на тачно и јасно утврђеној структурној шеми, односно систему, где се сви елементи налазе у јасно дефинисаним релацијама у односу на друге елементе и у односу на систем у целини (*примарни језички модел*), као и у односу на сложенији надсистем (*примарни језичко-логички модел*).³¹⁷

Имајући у виду све предочене информације, можемо рећи како сасвим непосредно уочавамо чињеницу да *примарни логички модел* кореспондира са идејом класичне логике о базичној структури суда на исти начин као што и комплементарни *примарни језички модел* кореспондира са идејом филозофских категорија. Наиме, базична структура суда идентична је *примарном логичком моделу*, јер се основни квалитети, квантитети, модалитети и примарни елементи (субјекат и предикат) суда традиционалне логике – као што смо већ показали – сасвим непосредно подударају са елементима реконструисаног *примарног логичког модела* (в. предочене шематске представе).

По традиционалној логици, основни судови су предикациони, тј. они судови „у којима се успоставља однос садржаја и опсега двају појмова које називамо субјектом и предикатом“, и „њихова је опћа схема 'SP' “.³¹⁸ Наиме, раније се сматрало „да су сви судови састављени од субјекта и предиката, тј. да посједују предикациону форму“.³¹⁹ Ови предикациони судови дељени су даље по квантитету, квалитету, релацији и модалитету, а поделу по квантитету, квалитету и модалитету налазимо

³¹⁷ О проблему категорија в. сажето у: G. Petrović, *Logika*, 39-40. Уп. и: Јованка Радић, *Аристотелово учење о појму, речи и категоријама (когнитивно-лингвистички приступ)*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику L, Нови Сад, 2007; Predrag Piper, *Zamjenički prilozi (gramatički status i semantički tipovi)*, Institut za strane jezike i književnosti Filozofskog fakulteta, Novi Sad, 1983.

³¹⁸ Исто, 51.

³¹⁹ Исто, 51.

већ код Аристотела, што касније (у 18. веку) заокружује и И. Кант, уз поделу судова по релацији, коју је „већина логичара данас запустила“.³²⁰ Ово – поред других показатеља – такође сведочи о томе да наведена подела нема примарни значај, и да је – са становишта тражења идеалтипског логичког модела (потврђеног нашим закључцима) – релевантна подела судова по квантитету, квалитету и модалитету, уз узимање у обзир (у оквиру базичне структуре суда) „субјекта“ и „предиката“ као основних одредница.

За нас је, такође, важно нагласити и то да је суд – „спој појмова којим се нешто тврди или пориче“, и у том смислу је он носилац истиносне вредности.³²¹ Другим речима, суд је „мисао која посједује неку истиносну вриједност“³²², а у складу с тим он је и основна јединица мишљења, као што је, с друге стране, реченица – основна (системска) јединица језика/говора, у односу на коју треба полазити приликом сваке језичке анализе.³²³ У овом контексту, суд и реченица су комплементарни у смислу значаја који имају за мишљење и језик, тј. „као што појмове изражавамо ријечима, тако и судове изражавамо реченицама“.³²⁴ Наравно, треба нагласити и то да „као што појам није ријеч, тако ни реченица није суд“.³²⁵

С једне стране, појам-реч (ниво *категорија*) и, с друге стране, суд-реченица заједно, у датом контексту, формирају елементарну структуру феномена мишљења (тј. принципа ума), коју – као сасвим комплетиран систем, који уједно посматрамо и као иницијални културни модел – можемо сагледати на примеру изнесеног, *основног језичко-логичког модела*. Већ смо нагласили да структурну основу овог модела такође сагледавамо и у оквиру сложених ритуала и митова, као што је случај са поменутиим крстоношама/

³²⁰ Исто, 52.

³²¹ Исто, 42-43.

³²² Исто, 43.

³²³ В. у: R. C. Pandeya, *Indijska filozofija jezika*, Beograd, 1975, 72.

³²⁴ G. Petrović, n. d., 43.

³²⁵ Исто, 43.

литијама.³²⁶ Другим речима, *примарни језичко-логички модел* у наведеном контексту можемо посматрати и као специфичан израз елементарне базе принципа ума, а истовремено – то је и методолошка основа за (ре)конструкцију *јединственог система елемената културе*, као конкретизованог и објективно установљивог комплекса (и пандана потенцијалном *периодном систему природних елемената*, у оквиру глобалног *универзалног системског комплекса*).

³²⁶ В. предочене шематске представе, као и поглавље „Модели литијских опхода и универзална структура мишљења“ у: И. Тодоровић, *Ритуал ума*, 426-429.

IV.6. ЦЕЛИНСКИ ОКВИР

САГЛЕДАВАЊЕ ЈЕДИНСТВЕНОГ СВЕКУЛТУРНОГ СИСТЕМСКОГ ОБРАСЦА

Основни структурни образац. Дакле, издвојили смо већи број (тј. $9 + 9$) осмо-деветочланих структурних матрица, које могу бити сведене и на комплементарне, дуалне (примарно 19/17-члане, а парадигматски проширене 117-члане) системе (в. представе О, $\check{Z}$, ММ, $\check{Z}\check{Z}$).

Другим речима, девет структурних подсистемских матрица формира *периодни систем елемената културе у ужем смислу*, док – аналогно томе – других девет структурних подсистемских матрица формира комплементарни *периодни систем елемената мишљења* (в. представу О).

Као што видимо, оба (ре)конструисана система се, у ствари, састоје од по четири двочлане базичне целине, уз по један, издвојени, централни (под)систем. Другим речима, у оквиру два наведена општа система такође препознајемо дуалне релације, које непосредно упућују и на формирање нових, подсистемских динамичких комплекса. Свака од наведених ($4 + 4 + 1$) дуалних подсистемских целина поседује и један додатни, унутарсистемски комплекс, који упућује на даље усложњавање ових целина. С тим у вези, можемо рећи и то да се у сваком од ових (под)система налази још неколико унутрашњих ($19+81+17$), који заједно сачињавају јединствени (117-члани) комплекс (в. представу $\check{Z}\check{Z}$).

Примера ради, очигледно је да елементи (1) *примарног логичког модела* и *примарног језичког модела* ступају у међусобну интеракцију, формирајући вишеструко помињани *примарни језичко-логички систем* – у контексту иницијалног подсистема *периодног система елемената културе*. Исто тако, (2) *матрица закључка* и *матрица логичког квадрата* заједно – у интеракцији – на врло сличан начин формирају системски оквир, који сасвим непосредно можемо упоредити са комплексом познатим под називом *модел категоричког силогизма* (в. шематске представе Ђ2, Ђ3 и Ђ1 у ММ).

На сличан начин уочавамо и интеракцијску системску блискост (која у овом контексту резултира формирањем нових унутарсистемских целина; в. представе ММ и $\check{Z}\check{Z}$) између 3) семиолошке и опште системске матрице, 4) базичне матрице личности и примарне матрице психе, 5) примарне митске матрице и примарне ритуалне матрице, 6) архетипске матрице и иницијацијске матрице, 7) матрице културних категорија/реакција и матрице биокултурних потреба, 8) базичне матрице друштвене организације/институција и матрице основних друштвених вредности, као и (када је реч о средишњем/издвојеном интеракцијском подсистему) између 9) примарне матрице комуникације и примарне матрице сродства.

Комбинацијом елемената ових структурних матрица непосредно сагледавамо процесе добијања нових матрица са јасно назначеном системском уоквиреношћу, односно – са реалним семантичко-конструкцијским фундаментом, који се на овако јасан и непосредан начин не може препознати у оквиру других (парадигматски могућих) комбинација.

Контекст проширеног културног системског модела. Другим речима, сваки од делова наведених дуалних система ступа у интеракцију са другим/комплементарним делом, по тачно утврђеном комбинаторном симетријско-хармонијском реду (в. представу $\check{Z}\check{Z}$).

На овај начин, аналогно динамичном системском обрасцу, непосредно констатованом на примеру иницијалног примарног језичко-логичког модела, сагледавамо проширени, јединствени културни системски модел, који се – у свом најсложенијем (ре)конструктивном манифестном облику – састоји 1) од девет 117-чланих (проширених и укрштених) системских целина у комплетном/финалном моделу елемената културе ($9 \times 117 = 1053$), затим 2) од 117 елемената који произлазе из релација, тј. усложњавања средишњих елемената подсистема, у оквиру (ре)конструисаног базичног категоријалног система средишњих елемената/култема који проистиче из матрице средишњих елемената/култема (в. представе Е и ЕХ, као и Е+ у оквиру $\check{Z}$ и $\check{Z}1+$), и 3) од 19 ($9 + 1 + 9$) базичних културних

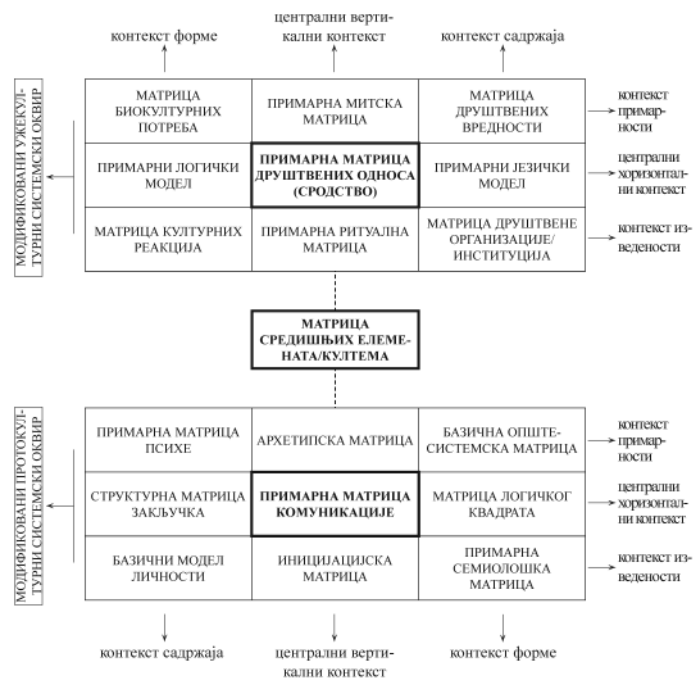
матрица (базични систем културних матрица; в. представе О и О+). Овим путем формулишемо, дакле, финални модел јединственог система елемената културе и знатно непосредније сагледавамо (реконструисани) начин на који од базичних/општих културних образаца настаје мноштво спецификованих културних елемената, односно – целокупни феномен културе у својој многострукости.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА О

БАЗИЧНИ СИСТЕМ КУЛТУРНИХ МАТРИЦА

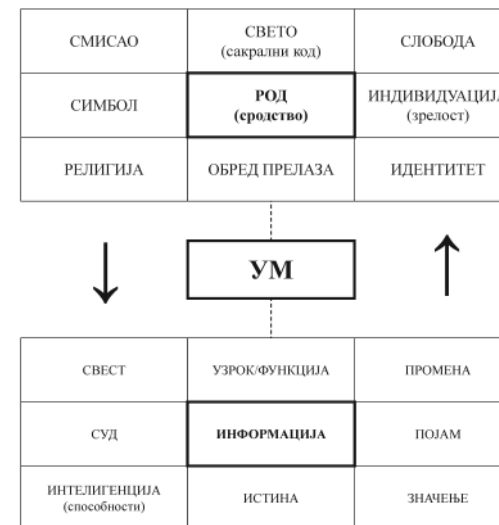
МАТРИЦА БИОКУЛТУРНИХ ПОТРЕБА	ПРИМАРНА МИТСКА МАТРИЦА	МАТРИЦА ДРУШТВЕНИХ ВРЕДНОСТИ
АРХЕТИПСКА МАТРИЦА	ПРИМАРНА МАТРИЦА СРОДСТВА (друштвених односа)	ИНИЦИЈАЦИЈСКА МАТРИЦА
МАТРИЦА ОСНОВНИХ КУЛТУРНИХ КАТЕГОРИЈА / РЕАКЦИЈА	ПРИМАРНА РИТУАЛНА МАТРИЦА	МАТРИЦА ДРУШТВЕНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ/ ИНСТИТУЦИЈА
↓ МАТРИЦА СРЕДИШЊИХ ЕЛЕМЕНАТА/ КУЛТЕМА ↓		
ПРИМАРНА МАТРИЦА ПСИХЕ	ПРИМАРНИ ЈЕЗИЧКИ МОДЕЛ (МАТРИЦА КАТЕГОРИЈА)	ФОРМАЛНА МАТРИЦА СИСТЕМА-ТЕКСТА (базична опште- системска матрица)
СТРУКТУРНА МАТРИЦА ЗАКЉУЧКА	ПРИМАРНА МАТРИЦА КОМУНИКАЦИЈЕ	МАТРИЦА ЛОГИЧКОГ КВАДРАТА
БАЗИЧНИ МОДЕЛ ЛИЧНОСТИ	ПРИМАРНИ ЛОГИЧКИ МОДЕЛ (фундаментална матрица суда)	СЕМАНТИЧКА/ КВАЛИТАТИВНА МАТРИЦА СИСТЕМА-ТЕКСТА (примарна семиолошка матрица)

МОДИФИКОВАНА ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА O+

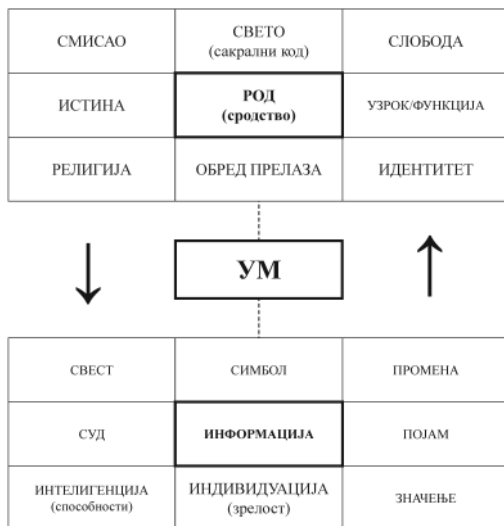

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА E МАТРИЦА СРЕДИШЊИХ ЕЛЕМЕНАТА/КУЛТЕМА (M19)

(уп. са произилазећим базичним категоријалним системом
средишњих елемената/култема = E+ y: Ž, Ž1+, XXX)

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ЕХ
МОДИФИКОВАНА МАТРИЦА СРЕДИШЊИХ
ЕЛЕМЕНАТА/КУЛТЕМА (М19)

Примарни формални оквир и његове варијанте и димензије. Добијени релациони оквир (укупни/финални систем усложњавања, тј. однос базичног формално-структурног контекста и проширеног, јединственог система елемената културе: 19 + 117 елемената наспрам аналогних/произлазећих 1.053 елемената) непосредно се, у формалном смислу, наслања на хомологни модел (примарни систем усложњавања), прецизно констатован на примеру иницијалног *језичко-логичког система*.

Исто тако, овај системски оквир поседује још неколико (потенцијалних) структурних димензија, које смо махом већ помињали и које упућују на различите подсистеме унутар општег парадигматског контекста. Рецимо, иницијални 117-члани оквир (парадигматски контекст 117-120) *примарног језичко-логичког система/примарног система усложњавања* заправо подразумева $81+2(+1)=83/84$ посебна елемента

(односно, толики број посебних квалитативних јединица формира свеукупни базични 117-члани модел; в. представу ZZ).³²⁷

С друге стране, управо ова подсистемска релација одговара једној од кључних структурних димензија на нивоу класификације хемијских елемената (контекст 83/81+2 елемента са природним стабилним изотопима), исто као и базичних генетских информација (64 кодона/триплета + 19/20 базичних информација/аминокиселина; в. представе PMS/PP1, PMS/PP2).³²⁸ Осим тога, из иницијалног *језичко-логичког модела* произлази (из *примарног централног система* 81/64 који сажима комбинаторне могућности фундаменталних/почетних елемената из примарног 19-чланог система/*примарни статички систем* на бази „шаховског“ принципа 8x8, док је крајњи/произлазећи 17-члани унутарсистемски модел/*примарни динамички систем* у ствари синтеза суштинских системских елемената; општи релациони оквир укупног 117-чланог модела је: $19 + 81(64) + 17$) управо 78 реално постојећих елемената (81-3, или $64-3=61+17$), с обзиром на то да три унутарсистемске језичке форме (*понекако/понеколико/понекакво*) реално не постоје у говорној пракси српског језика³²⁹ (в. представе PMS/CC//1 и PMS/CC//2). И сви добијени, варијантни системски бројеви (83/84, 61, 78) такође су свеприсутни у универзалном контексту.

Овим путем сагледавамо и релациони оквир 117/78, тј. $117+1=118/78+1=79$, односно 118/79, који истовремено сасвим непосредно одређује и један од базичних структурних контекста унутар периодног система хемијских елемената (118 могућих елемената и 79. елемент – злато, као средишњи **елемент у контексту** хармонијског „златног пресека“).³³⁰ С друге

³²⁷ В. потпоглавље III.4.

³²⁸ В. претходно изнесене информације у поглављу I и потпоглављу III.4.

³²⁹ Овде је реч о специфичној околности, која нема „тежину“ доказа, али се сасвим уклапа у контекст неоспорних, реално постојећих, универзалних структурних образаца.

³³⁰ Уп. са структурним контекстима система хемијских елемената, који се предочавају у следећим студијама: Славољуб Т. Ђукић, Милоје М. Ракочевић, *Идеја тродимензионалности периодног система у изворним радовима Менделјејева*, Флогистон 12, Београд, 2002.; М. Ракочевић, *Хармонија периодног система хемијских елемената*.

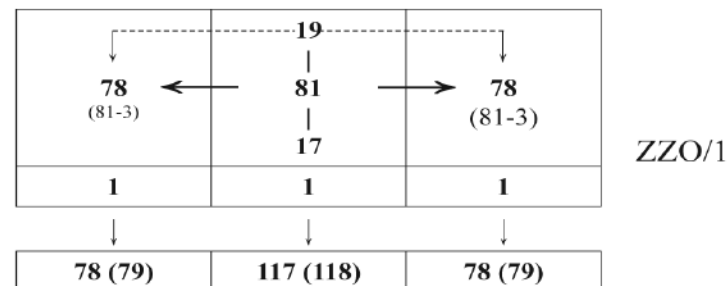
стране, на овај примарни варијантни оквир (117/78 – 118/79, тј. симетријски/потпуни облик 79/118/79) непосредно се надовезује и проширени варијантни оквир, чији је потпуни облик 1-18/176/118, што је идентично односу протона, неутрона и електрона последњег, 118. елемента периодног система хемијских елемената.³³¹ [Наиме, и у контексту иницијалног *језичко-логичког модела* види се парадигматско – формално непосредно назначено – гранање на два подсистема комбинаторних могућности основних (8+8) елемената, из чега произлази двоструки 78-члани систем, односно укупна системска релација $19+78+78/+1=175/176$, која се надовезује на средишњи системски модел 117/118, у оквиру укупног симетријског обрасца 117/175/117, тј. 118/176/118 (в. представе ZZO/1, ZZO/2).³³²] На овај начин, дакле, назначили смо и прелиминарно сагледали присуство више реално испољивих структурних димензија, које произлазе из *примарног система усложњавања* (као и из његових проширених облика – *финалног система усложњавања*/M1189 и *средишњег система усложњавања*, тј. *базичног периодног система елемената културе*/M153; в. представе ZZ, ŽŽ, MM), који пак формално одређује разматрани *јединствени систем елемената културе*.

³³¹ Ова тема, свакако, захтева додатно разматрање.

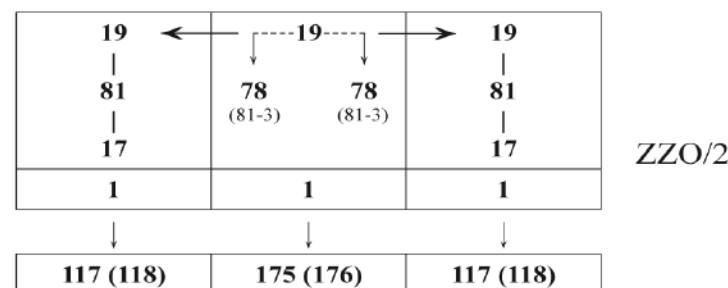
³³² Уп. са претходно изнесеним информацијама у потпоглављу III.4. (в. пре свега напомену 176).

ШЕМАТСКЕ ПРЕДСТАВЕ: ZZO/1 и ZZO/2

ВАРИЈАНТНИ МОДЕЛ 1

ВАРИЈАНТНИ МОДЕЛ 2

Примарни и секундарни елементи (протокултеме и секундарне култеме). Могућности даљег усложњавања система и опити парадигматски културни модел. У сваком случају, за нас је овде од највећег значаја процес органске (ре)конструкције модела, који подразумева да се основни аспекти јединственог система елемената културе (тј. периодног система елемената културе и

периодног система елемената мишљења) међусобно повезују, стварајући мрежу изведених/секундарних културних елемената, реално или потенцијално присутних у стварности као идејни објекти, односно – у крајњој инстанци – стварајући поменути проширени модел *јединственог система елемената културе* (*финални модел* који се састоји од $19+117+1053=1.189$ елемената). На непосредним примерима можемо сагледати контуре ове хипотезе, односно конкретизовати сагледавање процеса стварања изведених културних елемената.

Међутим, и изван овог *проширеног/финалног културног модела* можемо такође говорити о *сложеном парадигматском културном моделу*, тј. о *парадигматском супермоделу*, који подразумева све формално могуће комбинације између базичних елемената *јединственог система елемената културе*. Ове комбинаторне могућности не указују директно на постојеће системе, али нас упућују на оне „невидљиве“ саставне делове на којима почива целокупност културног феномена.

На пример, уколико проширимо базични комбинаторни модел повезивањем елемената/улога, тј. институција базичног сродства, са основним „културним реакцијама“, добијамо управо формални модел који обухвата могућности расподеле занимања и друштвено-корисних улога у оквиру заједнице (на пример: „мајка“ се бави васпитањем, „отац“ – заштитом, „сестра“ – интендантуром, „ћерка“ – хигијеном итд.). Наравно, овде је реч првенствено о формалном моделу, али и овакви модели такође утичу на функционисање, тј. успостављање целокупности манифестација феномена културе.

Исти тип повезивања и настајања нових квалитета потенцијално карактерише и многе друге релације. Овим путем долазимо до системски неуквиреног, али потенцијално сагледивог, усложњеног система културних могућности, односно – до одговарајућег спектра представа које се односе на домен културе. Другим речима, на тај начин долазимо до оруђа за класификацију и представљање разноврсних облика људског понашања (узимајући у обзир и сврсисходне и

неадекватне облике), за које махом нису пронађени одговарајући/конкретни термини³³³.

Базични елементи различитих подсистема *јединственог система елемената културе* (*протокултеме*) формирају *секундарне култеме* међусобним, системски условљеним повезивањем. Ове култеме сагледавамо као реалне културне категорије, односно *атоме културе*. Њихова реалност (која је двостепена, јер ипак постоји градијација у „степену њихове реалности/очигледности“) потврђује се и унутарсистемским семантичким осама, тј. релацијама које наглашавају органски карактер базичних модела јединственог културног комплекса, као и њега самог.

С обзиром на то да би још детаљније разматрање сваког од ових унутарсистемских контекста (уз додатно доказивање њихове органске условљености) знатно разводнило и оптеретило основни текст ове студије, читаоца упућујемо на предочене шематске представе, које мање или више јасно упућују на имплицитно присуство наведених унутрашњих релација.

Аналогије које рађају систем (рекапитулација). Када је реч о међусистемским аналогијама, тј. о додатним доказним оквирима који упућују на реалност система, поновићемо још једном оно што смо претходно приметили и апострофирали. Пре свега, уочљива је директна повезаност *матрице институција* и *матрице друштвених вредности* са *матрицом основних културних категорија/реакција* и *базичном матрицом биокултурних потреба*, а у оквиру социјалног подсистема *периодног система елемената културе* у *ужем смислу*. Исто тако, сасвим је јасна и повезаност *примарне митске матрице* (заједно са комплементарном *примарном ритуалном матрицом*) са релацијом

³³³ Поређења ради, у теолошком кључу, релација наведеног типа (дакле, између потенцијалног и реализованог) могла би се илустровати и на следећи начин: „И ако на људском језику ми често не можемо одмах да нађемо одговарајући израз за језичку ознаку наших душевних проживљавања, онда је то искључиво због наше ограничености. Отуда имамо и нешто сасвим супротно: Бог, као апсолутни Дух, од искони се у сваком датом тренутку свог постојања адекватно објективизује у својој Речи“ (Николај Н. Глубоковски, *Бог-Логос*, Отачник, Београд, 2008, 10).

архетипска матрица – иницијацијска матрица, с једне стране, али и са *примарним језичким моделом* из *периодног система елемената мишљења*, с друге стране.³³⁴

Наравно, већ више пута смо указали на сасвим очигледну повезаност *примарног језичког модела* са *примарним логичким моделом*, на шта се надовезује и евидентна веза *примарне матрице психе* са *базичном матрицом личности*. Слично је и са централним дуалним системом који обухвата релацију *примарна матрица комуникације – примарна матрица сродства*, као и са комплементарношћу *примарне семиолошке матрице* (као семантичко-квалитативне димензије текста/система) и *базичне општесистемске матрице* (као формалне димензије текста/система).

До употпуњавања свеукупног системског оквира долазимо управо дефинитивним сагледавањем неизоставног системског карактера релације *структурна матрица закључка – матрица логичког квадрата*, у контексту њиховог сасвим јасно израженог интеракцијског формулисања модела категоричког силогизма. Другим речима, наша претходна недоумица – изазвана услед разлога формалне природе и везана за припадност ове релације (тј. ове две матрице) *јединственом систему елемената културе* – губи се у потпуности када се сагледа наглашена системска повезаност њихових елемената (као и однос ових матрица спрам других примарних културних матрица унутар општег, складно уоквиреног система). Наиме, када бисмо уместо ових матрица узели у обзир хипотетичне матрице *логичке статике* и *логичке динамике*, нарушио би се системски склад који сада уочавамо (в. представе О+ и ММ; уп. и ЕХ). Исти склад/употпуњеност постиже се (у овом случају) и на нивоу *средишњих елемената/култема* (в. представе Е и ЕХ).

Наравно, добијене *култеме* (*примарне* и *секундарне*, као и оне *парадигматске*) могу бити посматране и истраживане одвојено – у оквиру засебног, опширно конципираног рада, али – у контексту базичне усмерености ове студије – циљ ће

³³⁴ Обратити пажњу на системску семантичку блискост/симетричност основних елемената *примарне митске матрице* и *примарног језичког модела*.

бити постигнут и представљањем општег системског контекста, чије непосредне комбинације и могућности јасно произлазе из наведених шематских представа. Подразумева се, свакако је могућа и практична примена ових шематских приказа у контексту аналитичког разматрања и класификовања конкретних културних феномена (наравно, уз допунска одређења). Овај проблем такође захтева посебан приступ, уз додатну спецификацију и прилагођавање свакој конкретној/проучаваној појави, тј. културном контексту.³³⁵ Међутим, поновићемо, непосредна конкретизација наведених замисли ипак није била један од циљева ове студије, јер би нас одвела далеко изван зацртаних смерница.

³³⁵ Уп. са помињаним моделима које су конструисали Леви-Строс, Проп, Иванов, Топоров, Лич, И. Ковачевић и други.

У ИСКОРАК У НЕПОЗНАТО

ЗАВРШНА РАЗМИШЉАЊА И ПЕРСПЕКТИВЕ ТРАГАЊА ЗА УНИВЕРЗАЛНИМ КОДОМ

У.1. ОД ШАХА ДО БИБЛИЈЕ

ЗАЈЕДНИЧКА ОСНОВА БАЗИЧНИХ КУЛТУРНИХ И ПРИРОДНИХ СИСТЕМА/ФЕНОМЕНА – ОПШТЕ ИЛУСТРАЦИЈЕ

У последњем поглављу представимо изводе и илустрације неких основних закључака и конотација наших истраживања, уз одговарајуће најаве студија које се на овај текст наслањају и које су базиране на истраживањима чији резултати у овом оквиру нису могли бити непосредно представљени.

У првом, кратком осврту завршног карактера износимо – у виду једне врсте пред-резимеа – и додатну, крајње сажету илустрацију карактеристичних примера постојања универзалних образаца, односно – заједничке основе базичних културних и природних феномена.³³⁶

Већ више пута смо констатовали да се међу најзначајнијим културним и природним феноменима, одмах након базичне структурне анализе, уочавају очигледне сличности које сведоче о универзалној примени истоветних структурних образаца у изградњи целокупне стварности. Ово се односи и на друштво, и на природу, и на мишљење, као три основна манифестна облика целокупне појавности, али и на бројне формалне системе.

У ствари, након одговарајућих увида можемо говорити и о реконструкцији примарног структурног оквира, који представља заједнички фундамент феномена/система као што су: периодни систем хемијских елемената, генетски кодни систем, најзначајнији сакрални текстови (Библија), кључне манифестације

³³⁶ Уп. са поглављима III.4., I и IV.6.

декадног нумеричког система; најзначајнији знаковни системи (пример руске ћирилице), примарни језичко-логички систем, базични систем закључивања (модел категоријског силогизма), најзначајнија мисаона игра (шах), ји-ђинг (један од најпознатијих традиционалних, сакралних, формално-логичких система), уз многе друге системске оквири и одговарајуће паралеле које на овом месту не фокусирамо. Дакле, овде заступамо становиште да постоји *базична структурно-семантичка основа*, у виду темеља на који се надограђују особености наведених и других сродних система. Испољавање ове основе констатујемо и у оквиру низа других културних, природних и логичких феномена, али не на тако јасан начин као у управо наведеним феноменима/системима, који недвосмислено имају посебан значај за формирање суштинских природних и културних кодова.³³⁷

Примера ради, почнимо од већ наглашене сродности структурних образаца који одређују систем хемијских елемената и базичног генетског система. Једна од кључних релација ова два система може се посматрати кроз однос 81:64, који је одређујући и са становишта иницијалног системског оквира нашег разматрања – *примарног језичко-логичког модела*.³³⁸ Овај однос је такође кључан и за многе друге представе о сасвим разнородним феноменима појавне стварности, од представа о микротубулама (које формулишу најзначајније аспекте на нивоу ћелије) до музике, и у својој примарној основи своди се на релацију 9:8, која се такође потенцира у оквиру сасвим различитих културних и природних феномена.³³⁹ Са овом релацијом

³³⁷ О овоме ће много детаљније бити говорено у наредним студијама.

³³⁸ В. поглавље I.

³³⁹ Кодни системи микротубула, идентификовани од стране Ђ. Коруге, садрже 81 и 64 кодне речи, што М. Ракочевић упоређује са „аналогним 'кодним речима' унутар хемијског и генетског кода“, као и са одговарајућим (81 и 64) „кодним речима старо-кинеских система“ (ји-ђинг) (М. Ракочевић, *Univerzalna svest i univerzalni kod*, 267); в. Ђуро Коруга, *Informaciona fizika: u potrazi za naučnim osnovama svesti*, Svest – naučni izazov 21. veka, ECPD, Beograd, 1996, 245-246. Наиме, „за разумевање биомолекуларних основа свести са аспекта класичне и квантне механике, посебно су значајне микротубуле, цевасте структуре које се налазе у свакој нашој ћелији“ (Ђ. Коруга, *Информациона физика и свест*, Наука – Религија – Друштво,

је у непосредној вези и стварање алтернативних 17-чланих, тј. 19-чланих система (алтернативни базични релациони оквири 9+8/„динамички модел“ и 9+1+9/„статички модел“), који базично одређују и *примарни језичко-логички модел* и периодни систем хемијских елемената (ово је посебно очигледно у оквиру системске целине која се сагледава на основу броја изотопа, где је јасно назначен одређујући значај броја 19), као и генетски кодни систем (почев од 19 + 1 базичних аминокиселина-информација наспрам 64 комбинаторне могућности).³⁴⁰

Бројеви 19 и 17 имају посебну улогу и у библијском сакралном тексту. Ово се превасходно односи на низ од 19 системски издвојених библијских патријараха на самом почетку прве књиге Библије, уз многе друге сродне показатеље. Број 17 се у више кодних система уочава као примарни одређујући број Библије: од истицања овог броја у вези са Нојем и Потопом до посебног наглашавања броја 153 – који представља збир првих 17 бројева – на крају четвртог/последњег Јеванђеља итд.³⁴¹ Исто важи и за општи модел категоричког силогизма – 19 примарних релевантних/логички валидних категоричких силогизама проистиче из базичног 64-чланог комбинаторног оквира, што је потпуно истоветно, базична структурна релација као у наведеном генетском кодном систему.³⁴² Исти случај уочава

Београд, 2002, 158). В. и: Вернер Шулце, *Лечење и здравље у музици и хармонији*, Флогистон 7, Београд, 1998, 373.

³⁴⁰ Наиме, систем хемијских елемената заснован на броју изотопа своди се – по Плихтиној реконструкцији – на 4 базичне 19-члане целине, на које се надовезује још 4 (4 – 2 – 6 – 3) + 1 (19) = 5 примарних елемената, у оквиру целине коју сачињава 81 елемент са стабилним/природним изотопима (в. у: Peter Plichta, *Das Primzahlkreuz I – Im Labyrinth des Endlichen, Band I*, 440-450). С друге стране, 64 основне кодонске информације базичног генетског кодног система упућују на 19 + 1 (метионин као иницијална аминокиселина, тј. старт-информација) основних аминокиселина.

³⁴¹ У вези с овим в. непосредну (структурно-нумеричку) илустрацију у следећем потпоглављу (V.2.: *Чудесни бројеви*).

³⁴² Као што знамо, у традиционалним логичким синтезама редовно се наводи како постоје 64 основна модуса категоричког силогизма, одакле – након примене тзв. „правила силогизма“ – произлази управо 19 правилних модуса (в. у: G. Petrović, n. d., 81-85).

се и у најраспрострањенијим знаковно-словним системима: у руској ћирици – као званичном писму највеће земље света (савршено релевантан кодни показатељ са становишта универзалног значаја одређеног феномена/система) – препознајемо потенцијални оквирни систем од 64 основна знака: 32 пута 2 /велика и мала слова/ основна симбола, од чега су три велика слова (Ъ, Ы, Ъ) у пракси одсутна, што је аналогно случају три стоп-кодона у генетском кодном систему, те одговарајућој релацији 64:61 (в. представу ПМС/П наспрам представе NUT/3)³⁴³, итд.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/П

Аа	Бб	Вв	Гг	Дд	Ее
Ёё	Жж	Зз	Ии	Йй	Кк
Лл	Мм	Нн	Оо	Пп	Рр
Сс	Тт	Уу	Фф	Хх	Цц
Чч	Шш	Щщ	Ъ	Ы	Ь
Ээ	Юю	Яя			

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/П: Структура руске азбуке.

В. рецимо у: Л. Шпис, Б. Гавела, *Руски у 100 лекција*, Просвета, Београд, 1968, 6; R. F. Poljanec, *Pregled gramatike ruskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1964, 2.

В. додатна објашњења у: R. F. Poljanec, n. d., 1-4.

³⁴³ Овде не рачунамо графему *jo* (Ё, ё), која се раније изостављала и која се и сада спорадично користи; прецизније речено гласовна вредност *jo* може да буде представљена и као обично *e*, без двотачке изнад.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА NUT/3

		Second letter				
		U	C	A	G	
First letter	U	UUU } Phe UUC } UUA } Leu UUG }	UCU } UCC } Ser UCA } UCG }	UAU } Tyr UAC } UAA Stop UAG Stop	UGU } Cys UGC } UGA Stop UGG Trp	U C A G
	C	CUU } CUC } Leu CUA } CUG }	CCU } CCC } Pro CCA } CCG }	CAU } His CAC } CAA } Gln CAG }	CGU } CGC } Arg CGA } CGG }	U C A G
	A	AUU } AUC } Ile AUA } AUG Met	ACU } ACC } Thr ACA } ACG }	AAU } Asn AAC } AAA } Lys AAG }	AGU } Ser AGC } AGA } Arg AGG }	U C A G
	G	GUU } GUC } Val GUA } GUG }	GCU } GCC } Ala GCA } GCG }	GAU } Asp GAC } GAA } Glu GAG }	GGU } GGC } Gly GGA } GGG }	U C A G

The Universal Genetic Code

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ NUT/3: Универзални генетски код.

В. бројне студије М. Ракочевића (рецимо *Гени, молекули, језик*) посвећене проучавању генетског кода.

Релација 81:64 такође је, већ на први поглед, очигледна и у базичној структури класичног шаха (64 поља и 81 тачка сачињавају таблу за игру у класичном шаху), а ова релација је – у другостепеном смислу – карактеристична и за однос два најекспонирана шаховска система – класичног шаха и кинеског шаха (заједно са њему аналогним системима, присутним у другим сакрално-космогонијским традицијским представама и одговарајућим мисаоним играма)³⁴⁴. Осим тога,

³⁴⁴ Поводом ових културних феномена – који, свакако, имају универзални предзнак, с обзиром на то да је шах најпознатија и најзначајнија мисаона игра у глобалним оквирима – обавезно погледати студију: Р. Bidev, *Šah simbol kosmosa*. Разматрање, тј. проблематизовање, поменуте релације универзалног типа – 81:64 в. у: исто, 34-35. Ова релација је, наиме, у непосредној вези са древним (староегипатским) израчунавањем „квадратуре

и у оквиру поменутог, општепознатог, традиционалног сакралног система (у савременом, профанизованом контексту често коришћеног „за прорицање“) *ји-ђинга* такође уочавамо управо овај базични парадигматски однос (64 базична ентитета сачињена од хексаграма у класичном ји-ђингу и 81 базични ентитет четворстава у алтернативној верзији ји-ђинга, такође присутној у традицији).³⁴⁵

У сваком случају, оваквих подударња има веома много, што ћемо у засебној монографији додатно показати и на многобројним конкретним примерима, базирајући се управо на наведеним базичним системима који представљају наш иницијални оквир доказивања. Осим тога, предочићемо и низ других примера, од којих смо неке већ сажето нагостили у претходном делу текста, а послужићемо се и мноштвом илустративних шематских представа које сасвим непосредно предочавају неизмерну комплексност и хармоничност ових система, базирану на истоветним обрасцима.

Следећи дотичне обрасце, стижемо и до могућности да конкретно (ре)конструишемо општи формални систем који у себи сажима системски организоване комплексе, засноване на одговарајућим нумеричким релацијама. Наиме, пратећи релевантне чињенице, долазимо до хипотезе да постоји тачно одређени – истина, врло комплексни системски оквир, сачињен од јасно

круга“ (исто, 34-35). Представу базичне схеме „кинеског шаха“ такође в. у: исто, 17 и 58. О повезаности шаха и ји-ђинга в. исто, 36-41. У вези с претходним, неизоставно треба консултовати и поглавље „Универзална структура мишљења“ у: И. Тодоровић, *Ритуал ума* (в. обавезно напомену 121 у наведеном поглављу), а у контексту непосредне повезаности шаха (али и ји-ђинга) са примарним језичко-логичким моделом, вишеструко помињаним и у овој студији.

³⁴⁵ Карактеристичне примере који ји-ђинг смештају у контекст примарних културно-природних система са универзалним предзнаком в. у: М. Rakočević, *Univerzalna svest i univerzalni kod*. По Ракочевићу (саобразно шематским представама које јасно поткрепљују његово становиште) – „бинарно дрво генетског кода налази се у пуној сагласности са бинарним дрветом Јин-Јанг кода датог у најстаријој књизи о Природи – Ји Ђинг“ (исто, 262).

формулисаних подсистемских целина³⁴⁶, услед чега његова реална реконструкција представља задатак не мале тежине.

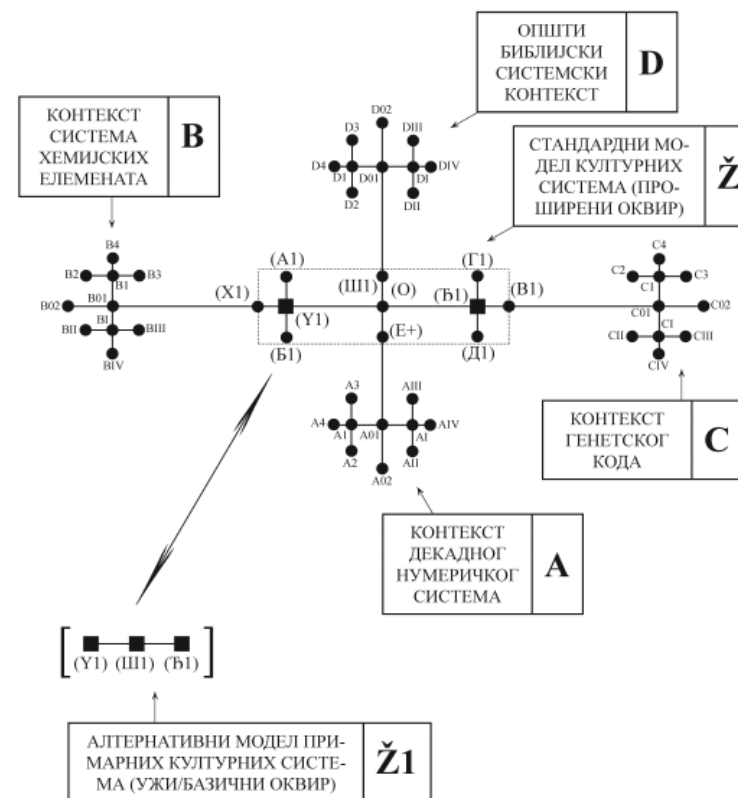
Као што је већ наговештено, у нашем глобалном (ре)конструктивном приступу поклања се посебна пажња и Библији – као културном феномену од непорецивог суштинског/глобалног значаја – у којој се може уочити велики број рационално и хармонијски уобличених целина. Ове целине се заједно подвргавају јединственом, јасно предоченом, структурно-нумеричком обрасцу, који управо има карактеристике универзалног кода, препознатљивог и у другим кључним (посебно значајним и експонираним) манифестним облицима стварности.³⁴⁷ Другим речима, овај сакрални текст суштинског значаја и глобалне распрострањености – услед његових непосредно уочених карактеристика (које нису остале непримећене ни од стране других истраживача)³⁴⁸ – послужиће нам као један од главних показатеља наших основних теза, тј. доказних модела. У логичност оваквог избора, као сврсисходног, читалац ће свакако моћи да се увери већ у наредном потпоглављу, које износи само мали део увида произашлих из наших истраживања спроведених у претходном периоду. Поменути увиди ће у целини и појединостима бити представљени у већ најављеној монографији, која ће, на извесан начин, представљати наставак ове студије.

³⁴⁶ У складу с тим, на овом месту можемо предочити и прелиминарни нацрт *укупног (природно-културног) система* (в. представу XXX и одговарајући коментар, односно додатак XXX/0 на крају књиге).

³⁴⁷ У претходном тексту и одговарајућим напоменама већ смо указали на покушаје Милоја Ракчевића у вези са повезивањем Библије са кључним природним и (другим) културним феноменима.

³⁴⁸ В. напомену 45. Примера ради, са феноменолошког становишта веома су илустративна била настојања математичара Ивана Панина, који се трудио да укаже на различите нумеричке димензије Библије. В. Иван Панин, *Математика и Библија*, Центар за природњачке студије, Београд, 2002.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА XXX УКУПНИ ПРИРОДНО-КУЛТУРНИ СИСТЕМ

A=	КОНТЕКСТ ДЕКАДНОГ НУМЕРИЧКОГ СИСТЕМА		
A1=	M120	(модел/м који се састоји од 120 елемената)	} ПРИМАРНИ СИСТЕМИ ОСНОВНИХ НУМЕРИЧКИХ СТРУКТУРА/БРОЈЕВА
A2=	M117	(м који се састоји од 117 елемената)	
A3=	M119	(м који се састоји од 119 елемената)	
A4=	M118	(м који се састоји од 118 елемената)	
A01=	M120	} СРЕДИШЊИ СТРУКТУРНО-НУМЕРИЧКИ СИСТЕМИ	
A02=	M120		
A1=	M120	} ПРИМАРНИ НУМЕРИЧКИ СИСТЕМИ ЗАСНОВАНИ НА ПРОСТИМ БРОЈЕВИМА	
AII=	M117		
AIII=	M119		
AIV=	M118		
B=	КОНТЕКСТ СИСТЕМА ХЕМИЈСКИХ ЕЛЕМЕНАТА		
B1=	M120	} БАЗИЧНИ СИСТЕМИ ХЕМИЈСКИХ ЕЛЕМЕНАТА	
B2=	M117		
B3=	M119		
B4=	M118		
B01=	M117	} СРЕДИШЊИ СИСТЕМИ НЕЖИВЕ ПРИРОДЕ	
B02=	M117		
B1=	M120	} ИЗОТОПНИ СИСТЕМИ (ХЕМИЈСКИХ ЕЛЕМЕНАТА)	
BII=	M117		
BIII=	M119		
BIV=	M118		
C=	КОНТЕКСТ ГЕНЕТСКОГ КОДА		
C1=	M120	} ГЕНЕТСКИ СИСТЕМСКИ КОМПЛЕКСИ ФОРМУЛИСАНИ У СКЛАДУ СА БРОЈЕМ АТОМА (У МОЛЕКУЛИМА)	
C2=	M117		
C3=	M119		
C4=	M118		
C01=	M119	} СРЕДИШЊИ СИСТЕМИ ЖИВЕ ПРИРОДЕ	
C02=	M119		
C1=	M120	} ГЕНЕТСКИ СИСТЕМСКИ КОМПЛЕКСИ ФОРМУЛИСАНИ У СКЛАДУ СА БРОЈЕМ ПРОТОНА/ЕЛЕКТРОНА И НЕУТРОНА (У МОЛЕКУЛИМА)	
CII=	M117		
CIII=	M119		
CIV=	M118		
D=	ОПШТИ БИБЛИЈСКИ СИСТЕМСКИ КОНТЕКСТ		
D1=	M120	} ПРОТОБИБЛИЈСКИ ПРИМАРНИ СИСТЕМИ	
D2=	M117		
D3=	M119		
D4=	M118		
D01=	M118	} СРЕДИШЊИ БИБЛИЈСКИ ПРИМАРНИ СИСТЕМИ	
D02=	M118		
D1=	M120	} „УНУТРАШЊИ“ БИБЛИЈСКИ ПРИМАРНИ СИСТЕМИ	
DII=	M117		
DIII=	M119		
DIV=	M118		

ОБЈАШЊЕЊА ВЕЗАНА ЗА ПРИМАРНИ КУЛТУРНИ ОКВИР (Ž) И УЖИ/БАЗИЧНИ КУЛТУРНИ ОКВИР (Ž1) ВИДЕТИ У ШЕМАТСКОЈ ПРЕДСТАВИ Ž1+

V.2. ЧУДЕСНИ БРОЈЕВИ

ДОДАТНЕ ИЛУСТРАЦИЈЕ ОСОБЕНОГ СКЛАДА И ОРГАНИЗАЦИЈЕ У НАЈЗНАЧАЈНИЈИМ КУЛТУРНИМ ФЕНОМЕНИМА – СВЕДОЧАНСТВО ХАРМОНИЈЕ МЕЂУ БИБЛИЈСКИМ БРОЈЕВИМА

Средишњи број. У овом, дигресивном потпоглављу представимо, дакле, и једну непосредну илустрацију присуства универзалних кодних образаца у најзначајнијим културним и природним феноменима, а о чему смо претходно говорили на уопштенији и посреднији начин. Као што је најављено, у средишту наше пажње биће Библија, у смислу универзално распрострањеног и утицајног културног феномена, у сваком случају – у смислу једне од најзначајнијих конкретних манифестација свега онога што називамо *културом*.

Све претходно наведено може се веома једноставно конкретизовати, и то већ на малом броју уводних примера. Кренимо од запажања да је у једном библијском броју садржана специфична семантичка матрица, која је манифестована на веома јасан начин. Наиме, за овај број – који смо већ помињали – можемо рећи да се налази у „срцу“ Библије, у средишту њене надахнуте тајанствености: број 595 дели поглавља Библије на два једнака дела – испред 595. налазе се 594 поглавља, а иза њега се такође налази исти толики број поглавља (којих укупно има 1.189, и то 929 у Старом и 260 у Новом завету).³⁴⁹

Овај број има сложену унутрашњу структуру и логику, свој тајанствени и површном оку невидљиви састав, који га

³⁴⁹ На овом месту се не можемо детаљније бавити представљањем структуре Библије на неколико основних нивоа (групе књига, књиге, поглавља, стихови), као ни питањима везаним за настанак библијског канона. Стандардну формулацију структуре Библије в. рецимо у: Генри Г. Геллеј, *Библијски справочник Геллеја*, Мировая христианская миссия, Торонто, 1984, стр. 33 и 31-32 (књиге и групе књига), 36-37 (поглавља). В. такође и *Увод у: Библија – Свето писмо Старог и Новог завета*, Глас цркве, Шабац – Ваљево – Београд, 2005, стр. V-XXII.

чини другачијим од „обичних“ бројева, мада су у Библији и други бројеви наглашени на сасвим изузетан начин. Он је збир прва 34 броја ($1+2+3+n+34=595$), чиме је јасно повезан са принципом 17, за који ће се пак показати да је од кључног значаја за Библију, јер је 34 збир две седамнаестице, израз нумеричке релације/контекста 17 – 17. Такође, он је непосредно повезан и са бројем 117 (исто тако „изразом“ броја 17: састављен је од истих цифара, постављених у истом поретку 1 – 17), пошто је 117. Давидов псалм – иначе, најкраће поглавље у Библији (!) – управо средишње, 595. поглавље целокупне Библије, рачунајући и Стари и Нови завет. Ово је истовремено и потврда истинитости и савршенства Светог писма, за оне који у њега верују. Са наведеног становишта, дакле, најкраће поглавље уједно је и средишње, самосвојно сведочећи о хармонији и симетрији присутној у целокупности Библије као свете књиге, односно – о јединствености и натприродној усклађености Старог и Новог завета.

Христов број. Речено су приметили и други посматрачи, усмерени на сагледавање неубичајеног склада израженог библијским бројевима.³⁵⁰ Јер, један од најистакнутијих примера библијског структурног савршенства и хармонијске уређености управо је поменути средишњи положај 117. Давидовог псалма као најмањег поглавља, које је уједно и 595. поглавље у Библији. Међутим, као што смо већ нагласили, осим овог броја има и много других бројева који указују на постојање библијског нумеричког склада. Други овакав, необичан број јесте 153. Овај број је посебно наглашен у последњем делу последњег, четвртог јеванђеља – Јеванђеља по Јовану, представљајући број риба (симбол Господа Исуса Христа) које су апостоли извукли након Христовог последњег, трећег појављивања (пред њима) по Васкрсу.³⁵¹ Према томе, овај број и формално и значењски има изузетну улогу у

³⁵⁰ В., рецимо, у: М. Dejić, *Tajni svet matematike*, 93.

³⁵¹ „Исус рече: – Донесите од рибе што сад ухватисте. А Симон Петар уђе и извуче мрежу на земљу пуну великих риба, сто педесет и три; и од толикога мноштва не продре се мрежа“ (*Библија – Свето писмо Старог и Новог завета*, Свето јеванђеље по Јовану, 21:10 – 21:11; стр. 1026).

Новом завету и читавој Библији, јер се везује за последње Јеванђеље и последње појављивање Христа након Васкрса. Истовремено, тај чудновати број представља и збир првих 17 бројева ($1+2+3+n+17=153$), чиме је и он, као и претходно поменути, наглашени библијски број 595, заснован на истоветном принципу (17). У сваком случају, многе чињенице говоре нам у прилог посебног значаја броја 153 са становишта Библије, односно о томе да је у њему садржана специфична и тајанствена семантичка суштина, на сличан начин као и у броју 595.

Велики број. Међутим, и ово је само делић манифестације повезаности, тј. хармоније уочљиве унутар библијских нумеричких структура. На прва два упечатљиво наглашена библијска броја надовезује се и трећи, посебно апострофирани број, који је такође заснован на принципу 17 – чудесни број 969.

Пре него што непосредно пређемо на овај (у библијском контексту) неоспорно специфичан број, потребно је нагласити још неке суштинске чињенице које су у вези са првим поглављима Библије, а односе се на њену целокупност и свеукупни изглед. Јер, већ у поглављу 5 Књиге Постања³⁵² – дакле, на самом почетку Библије – представљени су бројеви везани за за 9 препотопних библијских праотаца. С друге стране, у поглављу 11 Књиге Постања предочени су бројеви везани за 9 послепотопних библијских праотаца, а у међу-поглављима 6-10 прате се догађаји везани за „граничног“ праоца Ноја и сам Потоп. На овај начин добијамо симетричан распоред заснован на односу $9+1+9(=19)$, који такође учачамо – као базични системски оквир – не само у Библији, већ и у многим другим, кључним културним и природним феноменима (о чему смо претходно опширније говорили).³⁵³

Међу овим бројевима – презентованим у релацији са библијским праоцима човечанства, који формирају уређени систем (до праоца Аврама) – сваки се може посматрати

³⁵² Када је реч о Књизи Постања/Првој књизи Мојсијевој, в. превод Атанасија Јевтића са бројним објашњењима и коментарима: *Књига Постања*, Београд, 2004.

³⁵³ В. у: *Библија*, Прва књига Мојсијева, поглавља 5-11 (стр. 4-10).

као рационално осмишљени део веће целине, односно – као елемент који поседује специфично значење и особености. Уосталом, тешко је замислити да су се ови бројеви случајно и без икаквог значења и намере нашли у Светом Писму, на самом његовом почетку. Јер, 930 није исто што и 932, нити је 969 исто што и 968, на пример (нити би, уосталом, целокупни наведени нумерички комплекс имао смисла да су употребљени неки други бројеви).³⁵⁴ Наиме, у контексту одговарајућег истраживачког увида намеће се следећи закључак: сваки број се налази на тачно одређеном, сврховитом месту у оквиру одговарајућег низа, тј. система, *зато што тако треба да буде*, односно зато што тек у повезаности са другим бројевима остварује своје комплетно значење и поруку. Другим речима, тек тада он комуницира на целовит начин.³⁵⁵

А међу наведеним бројевима, везаним за структурисање живота 19 библијских праотаца, највећи је онај број који одређује свеукупност година живота 8. библијског праоца Метузалема/Матусала (патријарх који је „најдуже живео“) – број 969. Ово је, као што је већ наглашено, тај трећи чудесни библијски број, на јединствен начин повезан са бројевима 595 и 153. Наиме, и овај необични број такође је заснован на принципу 17, јер збир збинова првих 17 бројева износи управо 969 ($1+3(1+2)+n+153(1+2+n+17)=969$)!

Ово је, исто тако, и тзв. „тетраедарски број“, јер га можемо представити као четворострану пирамиду/тетраедар (једно од најсавршенијих геометријских тела, са посебним значајем у древној традицији)³⁵⁶, са основом 17, односно 153, чиме га додатно сагледавамо као број непосредно повезан са претходно поменути, кључним библијским бројевима 153 и 595. Управо овај број заузима посебно место у поменутој деветочлано базираној структури протобиблијских бројева везаних за препотопне патријархе, а то услед чињенице да је највећи и зато

³⁵⁴ О овоме ће се опширно говорити у нашој најављеној монографији.

³⁵⁵ О томе сведоче и симетријско-хармонијски организоване шематске представе, које, илустрације ради, прилажемо уз овај текст (в. пре свега представе PMS/II, PMS/NJNJ, PMS/KK, PMS/LJLJ, PMS/MM).

³⁵⁶ В. рецимо: Platon, *Timaj*, Mladost, Beograd, 1981, 96.

што формира (тј. иницира) две особене подсистемске структуре (187-969-782-595 итд. и 930-969-777-153 итд.; в. представе PMS/DD, PMS/JJ).

Чудесна структура. Наведена, деветочлано базирана структура бројева препотопних библијских праотаца јасно је одређена у великој мери необичним бројем 153, с обзиром на то да разлика између првог (930) и последњег (777) финалног броја ове нумеричке структуре износи управо 153 (930-777). Другим речима, први праотац Адам је – по Библији – живео 930 година, а последњи препотопни праотац Ламех – 777 година.

С друге стране, највећи библијски број у овом деветочланом формулисаном низу (969) структурисан је у библијском тексту релацијом 187-782, с обзиром на то да се наводи како је Метузалем живео 187 година пре него што је добио сина Ламеха, након чега је живео 782 године. Најзанимљивије је то да разлика бројева 782 и 187 износи управо 595!

Осим тога, збир трочлане структуре коју формирају 969 (као највећи број првог деветочланог низа финалних бројева), 930 (први број) и 777 (последњи број низа) износи 2.676, што је истовремено и укупан збир година живота – у сваком случају, збир финалних бројева који су у Библији непосредно предочени – 9 послепотопних праотаца (уколико се примени одговарајући начин рачунања, на који, у виду једне врсте једноставне математичке загонетке, указује библијски текст³⁵⁷; в. представу PMS/FF)! Тиме је јасно наглашена повезаност броја 969 са бројевима 930, 777 и 153, с једне стране, као и са бројевима 187, 782 и 595, с друге стране (в. представу PMS/JJ).

Заједно, три предочена, посебно наглашена библијска броја (595, 153 и 969) дају збир 1.717, што је број у којем је више него јасно наглашен принцип броја 17 (!), а на којем су заснована сва три поменута, кључна библијска броја.

³⁵⁷ Реч је, наиме, о томе да у случају других 9/последпотопних библијских праотаца нису предочавана по три броја везана за године живота, као у случају првих 9/препотопних праотаца, тако да се њихове укупне године живота, суштински гледано, могу тумачити на различите начине (в. представу PMS/EE2, уз одговарајући коментар).

Хармонијски уређена Библија. Информације које нам пружају библијски бројеви – пре свега, бројеви изнесени на самом почетку Библије – упућују нас на постојање комплексно уређеног нумеричког система, који повезује различите делове и бројеве Библије у јединствену целину. Другим речима, међу бројевима који означавају године живота препотопних библијских патријараха (у 5. глави Књиге Постања), са непристрасног становишта сасвим јасно уочавамо код који непосредно упућује на специфичан нумерички, рационално уређени поредак. Као што је већ речено, први (930), највећи (969) и последњи (777) финални библијски број серије препотопних патријараха указују на специфичну структуру (в. представу PMS/DD), у којој централно место заузимају бројеви 595 ($782+187=969$; $782-187=595$) и 153 ($930-777=153$), односно бројеви који су посебно наглашени у Библији и за које можемо рећи да имају посебно значење (при чему оно, дакле, није везано само за Књигу Постања).

Речено је и да три (930, 969, 777) најистакнутија броја везана за препотопне библијске патријархе дају укупан збир 2.676, што је такође и укупан збир финалних бројева 9 послепотопних библијских праотаца, који су представљени у 11. глави Књиге Постања ($500+403+403+430+209+207+200+119+205=2.676$; в. представу PMS/FF).³⁵⁸ Наведена чињеница нас и сама по себи јасно упућује на системску уређеност и реалност 3 предочена *иницијална* библијска броја, о чему такође сведочи и симетријско-хармонијска уобличеност – превасходно у оквиру „триплета“ – преосталих финалних бројева везаних за библијске праоце ($912+905+910=2.727$; $895+962+365=2.222$; $2727+2222=4.949$), који такође упућују на уређене „подсистемске“ релације (в. представу PMS/LL).

³⁵⁸ Када говоримо о *финалним бројевима* везаним за контекст других 9 библијских праотаца, говоримо о бројевима који су као последњи (други) непосредно поменути у Библији. (Из овог контекста произлазе два начина израчунавања укупних година живота других 9 библијских патријараха, као што смо претходно већ образложили.)

И на крају, од ових 18 (9+9) јасно назначених финалних библијских бројева³⁵⁹, њих 17 су различити (403 се јавља два пута), и њихов укупан збир је такође хармонијско-симетријски уобличен (9.898), истовремено указујући и на унутрашњу структуру (9+8) бројева овог 17-чланог система (тј. *различитих финалних бројева* 5. и 11. поглавља Књиге Постања; в. представу PMS/NN).

Број 17 је и овим такође јасно назначен, а збир 9.898 упућује на релацију 17(9+8)-17(9+8), тј. на принцип 1.717, исто као и збир (1.717) средишњих (библијских) бројева система, који произлази из почетне релације 930-969-777 (в. представу PMS/DD).

³⁵⁹ Бројеви везани за праоца Ноја могу се посматрати као метасистемски елементи који су „уметнути“ у систем. Наиме, неоспорно је то да су у петом поглављу Књиге Постања изнесени бројеви – везани за године живота и стицање синова наследника – који се односе на 9 препотопних библијских праотаца. Наведено, пето поглавље завршава се почетном информацијом о десетом библијском праоцу Ноју, који је у 500. години добио синове наследнике (као праоце одговарајућих, великих група народа после Потопа) и који је био нови родоначелник човечанства. Овим је јасно назначена његова *гранична позиција*, пре свега у односу на првих девет патријарха за које се, у поглављу пет, везују по три базична броја (број везан за годину када је дотични праотац добио сина наследника, број који означава колико је живео након тога и укупан број година живота). Гранична позиција Ноја, у односу на првих девет праотаца, јасно је назначена и чињеницом да се Нојев живот и информације везане за његово потомство износе у следећих пет глава Књиге Постања (6-10), а укупан број година његовог живота дат је тек на крају деветог поглавља, за разлику од бројева везаних за првих девет патријарха, који су – уредно и истообразно – представљени, један за другим, у глави пет (обратити пажњу на симетричне, комплементарно-супротне релације бројева пет и девет у наведеним контекстима, у вези са Нојем и првих девет праотаца). Такође, осим што је постао нови родоначелник човечанства након Потопа (и тиме, у сваком случају, *граничан*), Ноје је успоставио и *завет* са Богом (аналогно другом граничном праоцу Авраму), чиме је – на још једном плану – наглашена његова гранична позиција, па тако, као граничне и особене/издвојене, треба третирати и бројеве везане за њега, у контексту реконструкције библијског нумеричког протосистема.

Уосталом, и ових додатних 1 (1717) + 7 (153, 187, 595, 777, 782, 930, 969) иницијалних библијских бројева такође указује на структурно начело 1 – 7, тј. 17.³⁶⁰

Полазни библијски бројеви. Као што је већ речено, све што смо претходно навели представља само делић хармонијских и симетријских релација различитог типа, које на непосредан начин можемо приметити међу библијским бројевима. Иако на први поглед може звучати необично, ни вишетома књига не би могла да обухвати све примере и додатне доказе који би говорили у прилог библијском, рационално уређеном нумеричком складу, али је, по свему судећи, управо ова, примарна 7-члана (тј. 1+7-члана) системска целина конструисана и „постављена“ на самом почетку Библије, представљајући сасвим јасно и непорециво сведочанство њене изузетне уређености и присуства интелигентне суштине.

То је, можемо наслутити, имплицитно подвучено и на самом почетку Библије – непосредно пре 5. главе, која предочава бројеве везане за 9 препотопних праотаца. Наиме, једна од последњих реченица/стихова 4. главе гласи: „Ако ће Каин бити освећен *седам* пута, Ламех ће *седмдесет и седам* пута“.³⁶¹ Исто тако, као што је познато, Библија почиње наглашавањем светости броја 7 и 7 божјих дана, сачињених од 6 дана стварања и 7. дана одмора („И доврши Бог *седмога* дана дело своје, које учини. И почину у *седми* дан од свога дела, које учини. И благослови Бог *седми* дан, и посвети га, јер у тај дан почину од свега дела свога, које учини.“³⁶²)

Овде је сасвим очигледно да се број 7 наглашава као суштински број од прворазредног значаја, а у претходном примеру – на почетку другог поглавља Библије – он се три пута заредом помиње, што даје исти бројчани принцип (7-7-7, тј. 777) који је наведен као последњи финални библијски број међу бројевима првог 9-чланог нумеричког низа, односно – као број година живота деветог/последњег препотопног праоца Ламеха.

³⁶⁰ Уп. са другим кључним, тј. посебно маркираним манифестацијама броја 17 у универзалном и библијском контексту. В. напомену 370.

³⁶¹ Библија, Прва књига Мојсијева, 4:24 (стр. 4).

³⁶² Исто, 2:2-3 (стр. 2).

Повезивање бројева 1 и 7 уобличава принцип 17, одакле проистиче и 117, као и 1.717, што су све бројеви који су на посебан начин наглашени у Библији. (На пример, почев од информације да је до Потопа дошло 17. дана у месецу³⁶³, и да се Нојева барка након Потопа зауставила „седмога месеца, дана седамнаестог, на планини Арарату“³⁶⁴, па све до 153 рибе – 1+2+n+17 – које хватају апостоли, а о чему се говори на крају четвртог Јеванђеља.)

Јединствена структура. О чему је, дакле, реч? Пре свега, реч је о чињеници да се универзални обрасци (констатовани у различитим културним, језичко-логичким и природним феноменима) на непосредан начин испољавају и у Библији, као књизи (тј. базичном тексту одговарајућег религијског система) која сама по себи представља феномен од сасвим изузетног значаја у глобалним оквирима, како српске тако, свакако, и глобалне стварности. Другим речима, у системима бројева уоченим у Библији – а који се могу утврдити на сасвим непосредан, објективан и прецизан начин – примећују се јасно дефинисани и уоквирени структурни модели, засновани на хармонијским и симетријским, складним принципима, а који су поред тога слични моделима (универзалног карактера) констатованим у другим феноменима, рецимо – у *примарном језичко-логичком моделу*, који представља иницијални систем у контексту *јединственог система елемената културе* (в. предочене представе, пре свега PMS/GG, PMS/EE1, PMS/EE2).

³⁶³ Исто, 7:11 (стр. 6).

³⁶⁴ Исто, 8:4 (стр. 7).

	X ₁			Y ₁		X ₂		Y ₂			
	бројеви везани за првих 9 праотаца			бројеви везани за других 9 праотаца			алтернативни бројеви				
СИТ →	105	807	912	34	396	430	← ЕВЕР	430	464	1	ЈАКОВ
ЕНОС →	90	815	905	30	373	403	← САЛА	403	433	4	
КАЈИНАН →	70	840	910	35	368	403	← АРФАКСАД	403	438	7	
МАЛЕЛЕЈИЛО →	65	830	895	30	170	200	← СЕРУХ	200	230	1	ЈОСИФ
ЈАРЕД →	162	800	962	32	175	207	← РАГАВ	207	239	1	
ЕНОХ →	65	300	365	30	179	209	← ФАЛЕК	209	239	0	
МЕТУЗАЛЕМ →	187	782	969	29	90	119	← НАХОР	119	148	1	ИСАК
ЛАМЕХ →	182	595	777	70	135	205	← ТАРА			8	
АДАМ →	130	800	930	100	400	500	← СИМ	500	600	0	

HOJE →

500	100	350
950	450	

↓

[600]

ABPAM $\rightarrow$

100	75	175
-----	----	-----

САРА →	127
ИСМАИЛО →	137

Број	Име	1300	800	350	950	450
1)	АДАМ	130	800	930		
2)	СИТ	105	807	912		
3)	ЕНОС	90	815	905		
4)	КАЈИНАН	70	840	910		
5)	МАЈЕЛЕИЛО	65	830	895		
6)	ЈАРЕД	162	800	962		
7)	ЕНОХ	65	300	365		
8)	МЕТУЗАЛЕМ	187	782	969		
9)	ЛАМЕХ	182	595	777		
10)	НОЈЕ	500	[100]	350	950	(450)
11)	СИМ	100	(400)	500		(600)
12)	АРФАКСАД	35	(368)	403		(438)
13)	САЛА	30	(373)	403		(433)
14)	ЕВЕР	34	(396)	430		(464)
15)	ФАЛЕК	30	(179)	209		(239)
16)	РАГАВ	32	(175)	207		(239)
17)	СЕРУХ	30	(170)	200		(230)
18)	НАХОР	29	(90)	119		(148)
19)	ТАРА	70	[135]	205		
[17+17]		+				
20)	АВРАМ	100	75	175		
	(+)					
21)	ИСАК			180		
22)	ЈАКОВ			147		
23)	ЈОСИФ			110		
	(+)					
X)	САРА			127		
Y)	ИСМАИЛО			137		

(специфични
број/године
Ноја у време
Потопа)

600

<500>
<403>
<430>
<209>
<207>
<200>
<119>

- 1) Број у обичној загради (n) означава године живота, односно бројеве који нису непосредно наглашени у Библији. Пример: „А Арфаксад поживе тридесет и пет година, и роди Салу, / а родивши Салу поживе Арфаксад четири стотине и три године, рађајући синове и кћери“ (*Прва књига Мојсијева*, 11:12-13).
- 2) Број у угластој загради [n] означава године живота, односно бројеве који нису непосредно наведени у Библији, али се недвосмислено *подразумевају*.

Пример: „А Тара поживе седамдесет година, и роди Аврама, Нахора и Арана“ (*Прва књига Мојсијева*, 11:26). (...) „И поживе Тара свега двеста и пет година, и умре Тара у Харану“ (*Прва књига Мојсијева*, 11:32).

- 3) Бројеви без заграда означавају године живота, односно бројеве који су непосредно поменути у Библији.

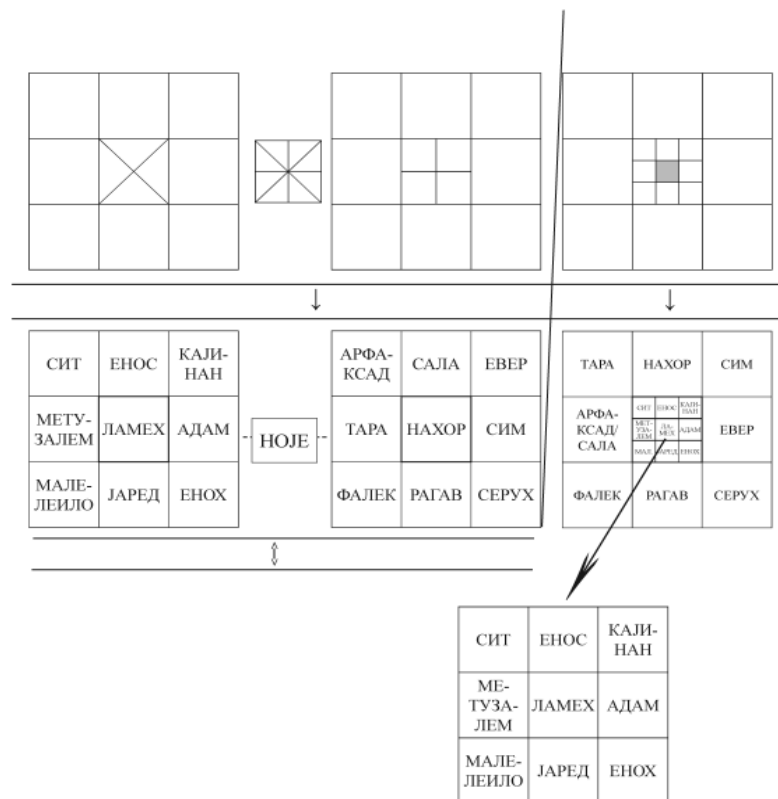
Пример: „И поживе Адам сто и тридесет година, и роди сина по облику своме, као што је он, и надену му име Сит. / А родивши Сита поживе Адам осам стотина година, рађајући синове и кћери. / Тако поживе Адам свега девет стотина и тридесет година и потом умре“ (*Прва књига Мојсијева*, 5:3-5).

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА PMS/NN

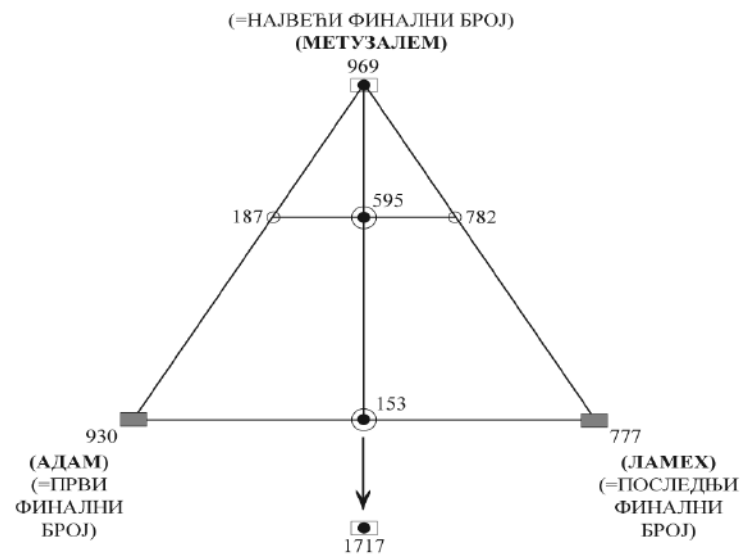
1	АДАМ	930		800	← АДАМ И ЈАРЕД
2	СИТ	912		807	СИТ
3	ЕНОС	905		815	ЕНОС
4	КАЛИНАН	910		840	КАЛИНАН
5	МАЛЕЛЕИЛО	895	I	830	МАЛЕЛЕИЛО
6	ЈАРЕД	962		*	
7	ЕНОХ	365		300	ЕНОХ
8	МЕТУЗАЛЕМ	969		782	МЕТУЗАЛЕМ
9	ЛАМЕХ	777		595	ЛАМЕХ
10	СИМ	500		400	СИМ
11	АРФАКСАД И САЛА	403	*	368	АРФАКСАД
				373	САЛА
12	ЕВЕР	430		396	ЕВЕР
13	ФАЛЕК	209		179	ФАЛЕК
14	РАГАВ	207	II	175	РАГАВ
15	СЕРУХ	200		170	СЕРУХ
16	НАХОП	119		90	НАХОП
17	ТАРА	205		135	ТАРА
		9898		8855	
		↓		↓	
		симетријски број		симетријски број	
		9+8=17			
		9+8=17			
		17-17			

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА PMS/GG

УНИВЕРЗАЛНИ СТРУКТУРНИ ОБРАЗАЦ 19/17

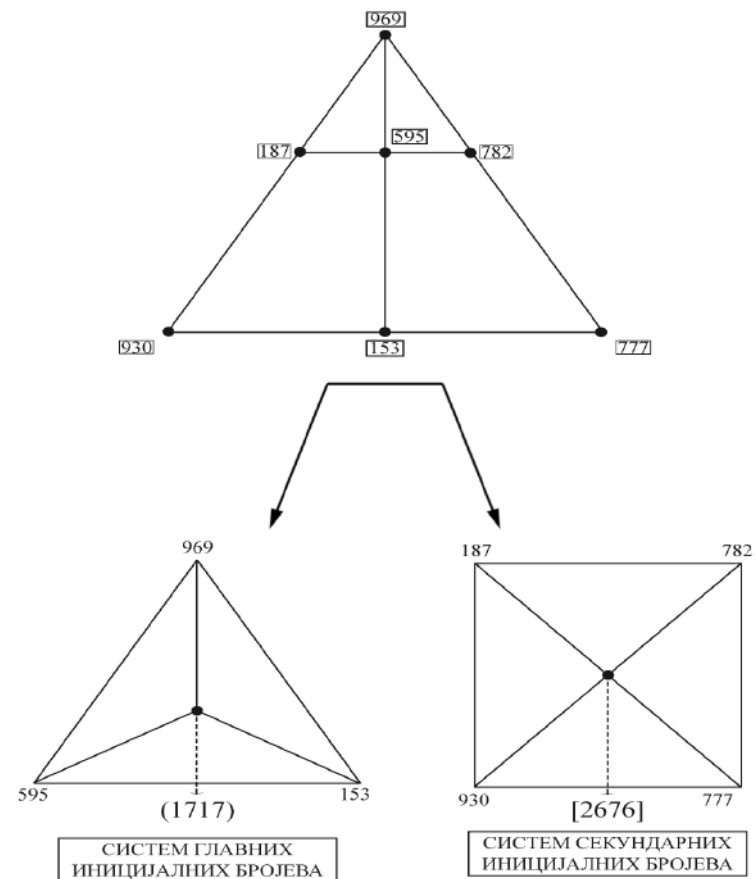

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА PMS/DD

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА PMS/JJ

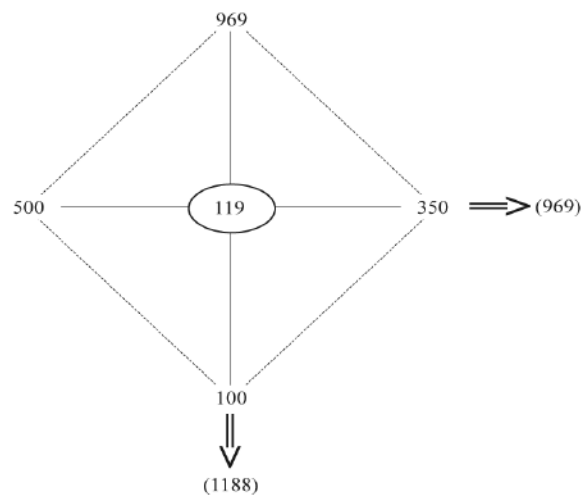
БАЗИЧНА СТРУКТУРА ИНИЦИЈАЛНИХ
БИБЛИЈСКИХ БРОЈЕВА

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА PMS/П

БАЗИЧНА СТРУКТУРА ЦЕНТРАЛНИХ
ОДРЕЂУЈУЋИХ БРОЈЕВА

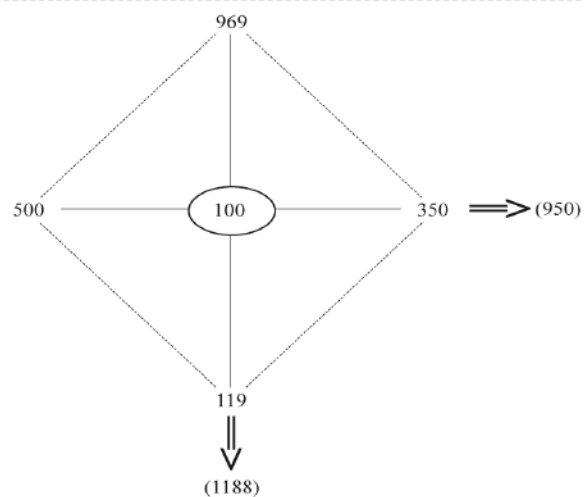
ХАРМОНИЈСКИ МОДЕЛ

(1188)

(↓)↑

ПРОТОМОДЕЛ

(1188)

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА PMS/NJNJ

ЦЕНТРАЛНИ ПРОТОБИБЛИЈСКИ НУМЕРИЧКИ СИСТЕМ

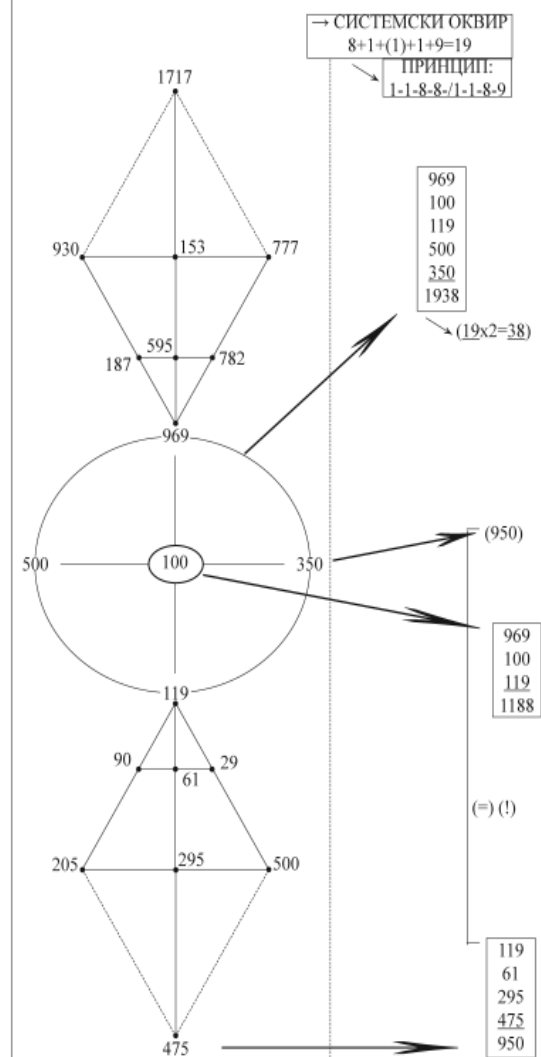
КОНТЕКСТ
18-19 (уп. 1-1-8-9)

УКУПАН ЗБИР
(19) БРОЈЕВА:
8834

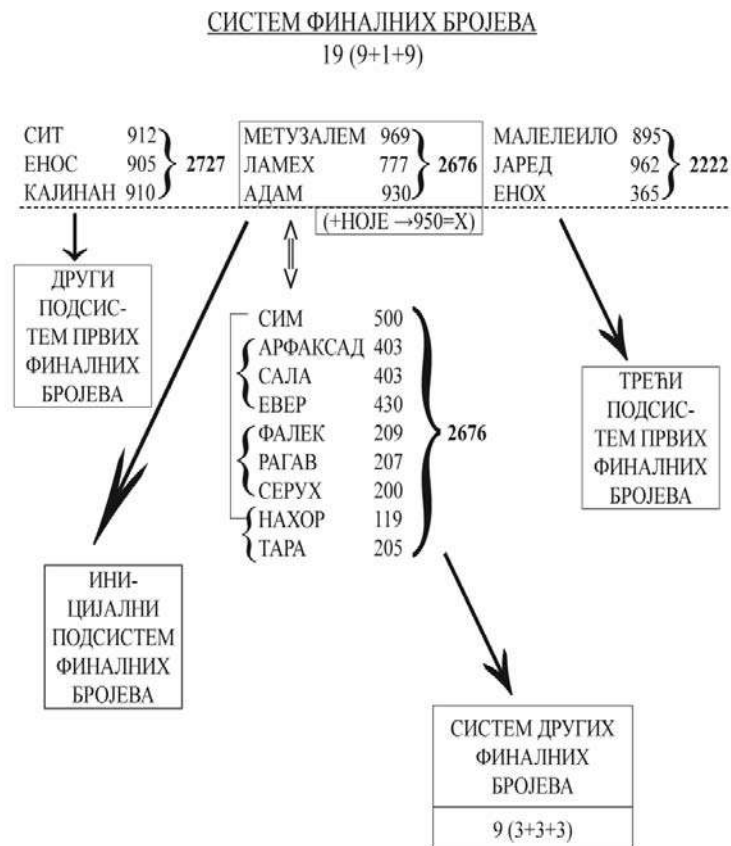
↓
ЗБИР РАЗЛИ-
ЧИТИХ (18)
БРОЈЕВА:
8834-500=8334
[83+34=117]

↓
(уп. са универзал-
ним структурним
принципом)

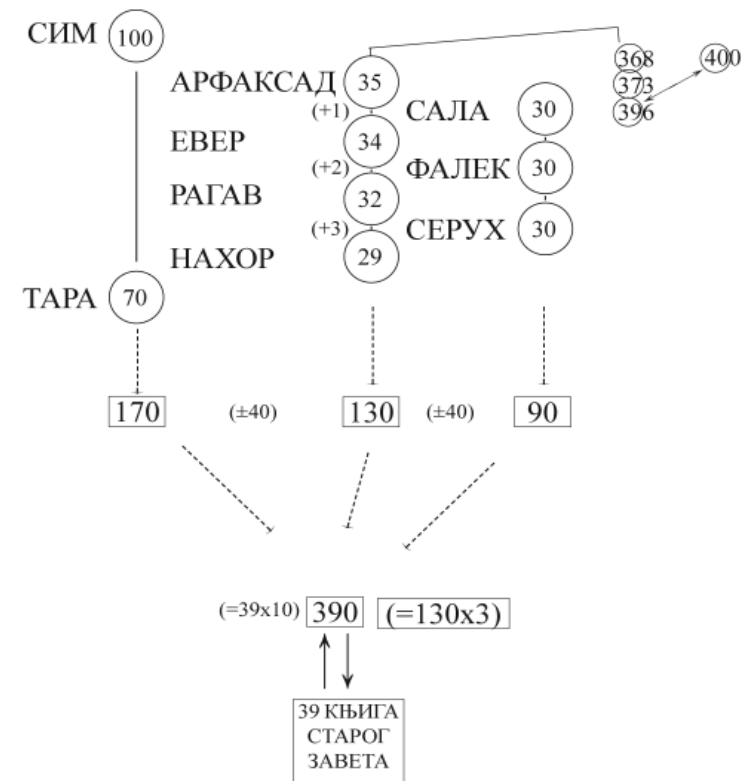
НАЧЕЛО СИМЕ-
ТРИЈЕ:
8834
↓
8334

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА PMS/FF

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА PMS/КК

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА PMS/LL

		↔					
(СИМ)				(АДАМ)			
АРФАКСАД	403	368	СИТ	912	2	7	4
САЛА	403	373	ЕНОС	905	2	2	
ЕВЕР	430	396	КАЈИНАН	910	2	7	9
ФАЛЕК	203	179	МАЛЕЛЕИЛО	895	2	2	4
РАГАВ	207	175	ЈАРЕД	962	2	2	9
СЕРУХ	200	170	ЕНОХ	365	2	2	
НАХОР	119	90	МЕТУЗАЛЕМ	969	2	6	
ТАРА	205	135	ЛАМЕХ	777	7	7	
СИМ	500	400	АДАМ	930	6	6	

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА PMS/LJLJ

5	МАЛЕИЛО	65	5	ФАЛЕК	30	
6	ЈАРЕД	162	6	РАГАВ	32	
7	ЕНОХ	65	7	СЕРУХ	30	
		↓			↓	
		65+65			162-32=130	
		130				

		65			30	
		+ 162			32	
		65			30	
		292			92	
		↔				
		(цифре: 9 и 2)				

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА PMS/MM

2	СИТ	807	912	2	АРФАКСАД	368	403
3	ЕНОС	815	915	3	САЛА	373	403
4	КАЈИНАН	840	910	4	ЕВЕР	396	430
		↓	↓			↓	↓
		80				36	
		81				37	
		84				39	
		↓	↓			↓	↓
		базирано	базирано			базирано	базирано
		на броју	на броју			на броју	на броју
		800	900			300	400
		(80)	(90)			(30)	(40)
			↔				

V.3. СТРУКТУРОЛОГИЈА И КОМУНИКАЦИЈА

ДОДАТНИ ОСВРТ НА МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП И ОСНОВНЕ ЗАКЉУЧКЕ

Реалност универзалног кода. Надовезујући се на финалну сажетост претходна два потпоглавља, покушаћемо да будемо још сажетији у овом осврту, како бисмо на једном месту, у само неколико реченица, набројали неке од основних карактеристика нашег приступа и одговарајућих закључака и конотација. Пре свега, треба нагласити да спроведена истраживања указују на једну квалитативно другачију слику реалности у односу на концепте који су били доминантни у претходном периоду. Ово је очигледно на основу читавог низа нових информација, које су нам постале доступне путем предочених (и најављених) структурно-семантичких анализа, односно – на основу непосредног увида у организацију неких од најзначајнијих културних и природних феномена. Увиди наведеног типа омогућили су нам откриће великог броја до сада потпуно непознатих аналогичности и унутрашњих, на први поглед невидљивих структурних конструкцијских образаца, који откривају функционисање универзалног кода (у смислу надсистема који уређује и детерминише целокупну стварност).³⁶⁵

Овај универзални код је, дакле, сасвим непосредно уочен и прелиминарно дефинисан. Уочена је његова *свеprisутност*, као и низ варијација његових манифестација. Непосредно су констатовани и примарни структурно-нумерички обрасци, односно повезаност структура и бројева у контексту базичних идејних објеката који се појављују у најзначајнијим природним и културним феноменима.³⁶⁶

³⁶⁵ У вези са идејом универзалног кода уп. више пута помињане радове М. Ракочевића. В. пре свега напомене 3 и 173, као и напомене 8, 34, 45, 54, 176, 339, 345; 346.

³⁶⁶ Уп. са извесним резултатима најновијих истраживања у природним наукама – рецимо, са појединим идејама изнесеним у књизи: I. Bogdanov, G. Bogdanov, M. Jovanović Božinov, *Pre velikog praska*, Megatrend univerzitet,

Другим речима, видели смо да се (и на који начин се) исти бројеви и исте релације појављују у различитим системима, као и то да се између њих успоставља извесна *специфична динамика и комуникација*, која указује на постојање *супериорне интелигенције* (као субјекта одговарајуће комуникације).³⁶⁷

Комплексност универзалних образаца и примарне структурно-семантичке релације. Обрасци које смо уочили сасвим су очигледно повезани и засновани на истим структурно-нумеричким основама, али далеко од тога да су униформни. Њих одликује вишедимензионална, али ипак приступачна (*комуникацијски усмерена*, што значи да су схватљиви обичном човеку)³⁶⁸ комплексност, при чему се један елемент или релација кодирају са више аспеката и на различите начине, али ипак у складу са одговарајућим кодним начелом. У овом смислу користе се разноврсне метатезе и антитезе, пермутације и комбинације, као и карактеристичне структурно-семантичке релације

Beograd, 2006. Наиме, „ако прихватимо да читав космос може бити сведен на одређени број закона, константи и тополошких инваријанти, могуће је усвојити и идеју да је и сам почетак тог Универзума математичке природе. Под том идејом подразумевамо да *испод* физичке стварности (коју опажамо чулима) постоји и друга стварност – алгебарска суштина која се, *in fine*, своди на информацију. На информацију смештену и кодирану у почетној нули“ (исто, 40). У покушају да дођу до ове информације, односно да реше универзалну загонетку, аутори су „после много година тапкања у мраку и дугих прорачуна“ успели коначно да „нешто дешифрирају“, увидевши да се „ради о нечему врло чудном и далеком од свега што можемо замислити. Али то *нешто* носи слику једног реда: тај ред је на највишем нивоу симетрије за коју данас физика зна“ (исто, 40).

³⁶⁷ Уп. са текстом: И. Тодоровић, *Резултати истраживања обреда литија – допунски осврт*; в. пре свега поглавље „Литијски ритуал и концепти синхронизације и универзалне структуре мишљења“, 199-210. У истом смислу в. и шематску представу ПМС/В; в. и напомену 136, која у контексту ове студије има суштинско значење (а у складу са већ наговештеном чињеницом да се нека од кључних разматрања и објашњења налазе управо у напоменама) и која би могла да представља и један од основних закључака наше студије.

³⁶⁸ Другим речима, уочена комуникацијска димензија стварности није ни „елистичка“ ни „специјалистичка“; она је универзална и презентована кроз приступачне чињенице и структуре.

[унутра – споља, лево – десно, горе – доле, испред – иза, пре – после, крај/граница – средина, почетак – средина – крај, пар – непар, анализа – синтеза, збир – разлика, редукција – прогресија, исто – различито, слично – неслично, афирмативно/плус – негативно/минус, нужно – могуће, универзално/целина – посебно/део, циклично – линеарно, ограничено – неограничено, повезано/у односу – одвојено/ван односа, једно – (дуално) – мноштво, наглашено – ненаглашено, поновљено – јединствено, близу – далеко, више/веће – мање, највеће – најмање, дељиво – недељиво/просто, комплексно – једноставно/елементарно, континуитет – дисконтинуитет, замена – измена/трансформација//модификација (унутрашња промена), симетрија – асиметрија, присутност – одсутност итд.]. Наравно, у оквиру ове студије нисмо се могли бавити и појединачном анализом наведених релација, које су карактеристичне за природне системе са рационално осмишљеном (системском) уређеношћу, на основу чега можемо говорити и о „култури природе“.³⁶⁹

Наведене релације могу се представити и као делови јединственог кодног комплекса *универзалног моделирајућег система*. Комбиновањем ових релација (у различитим системским контекстима, али са јасном заједничком основом) формира се особени *структурно-семантички оквир*, који омогућава структурисање, тј. организацију кључних система који обликују свеукупну појавност.

Сагледавањем основних контура *универзалног кода* суочили смо се са потребом упознавања начина функционисања једне несравњиво fine и суптилне структурне диференцијације, односно – са неопходношћу функционисања, тј. конструкције методолошког апарата који би представљао инструмент

³⁶⁹ Када је реч о наведеним релацијама и начинима њиховог испољавања, посебно илустративни могу бити управо примери изнесени у претходном потпоглављу (в. рецимо представу PMS/DD, у контексту непосредног испољавања релације први – највећи – последњи). Примера ради, бројеви 595 и 969 (кључни протобиблијски бројеви) управо су палиндромски бројеви, тј. бројеви који се исто „читају“ и спреда и отпозади, тако да је кроз њих и њихов однос јасно наглашен семантички значај принципа инверзије, али и релације унутра/споља (5-9-5; 9-6-9), итд.

изузетно fine структурне дескрипције, кадре да препозна и обележи основне релевантне *разликовне елементе*.³⁷⁰

Повезивање културе, природе и мишљења са примарним формалним системима. Универзални систем који смо уочили непосредно повезује кључне феномене из домена културе (од Библије и других наведених културних феномена од суштинског значаја до општег културног системског оквира тј. *периодног система елемената културе*, који је фокусиран у овој студији), заједно са системима који предочавају функционисање мишљења и језика (*примарни језичко-логички модел* итд.), са базичним природним феноменима (*периодни систем хемијских елемената, генетски код* итд.). При томе су сви ови системи – као и њихове релације – засновани на универзалним структурно-нумеричким релацијама, које представљају основни формални оквир за реализацију глобалног система.

Концепт „средњег“/доступног система. Овај примарни формални оквир, у складу са резултатима наших увида, не сагледавамо као мистификовану величину доступну једино специјализованим научницима, већ управо као савршено логични и (упркос вишедимензионалности, али и захваљујући њој) веома

³⁷⁰ Наиме, тумачећи кључне феномене стварности управо у контексту интелигентне комуникације наведеног типа, долазимо у ситуацију да уочавамо читав низ карактеристичних хармонијско-симетријских испољавања, тј. димензија, чак и на нивоу (са квантитативног становишта) невеликих комплекса/система. С тим у вези, рецимо, доспевамо у позицију да предочени „средишњи“ библијски број 595 посматрамо у контексту специфичног споја кључних универзалних кодних бројева, с обзиром на то да је овај број непосредно повезан са бројем 117 (117. Давидов псалм је најмање, а уједно и средишње/595. поглавље у Библији), и преко њега са нумеричким принципом 17 (117 је састављен од цифара 1 и 7, које сачињавају 17). С друге стране, збир нумеричких елемената/састојака овог броја износи управо $5 + 9 + 5 = 19$, што је кључни универзални кодни број у непосредној релацији са бројем 17 (као такав констатован у низу природних и културних феномена). Такође, подсечамо и да је број 595 збир прва 34 ($17 + 17$, дакле, опет 17) броја итд. Наведене структурно-семантичке димензије нипошто нису резултати субјективне фатаморгана, с обзиром на то да се складно уклапају у шире семантичко-структурно-нумеричке комплексе/системе, који се могу разумети једино у контексту њихове (свесне) рационалне осмишљености и уређености, са комуникацијским предзнаком.

приступачни и једноставни протосистемски комплекс, у чије се реално постојање може уверити „свако ко жели“, односно свако ко уложи одговарајуће време и труд, без обзира на професионалну усмереност и специјалност. Ово је, уосталом, још једна вансеријска необичност која карактерише дотични универзални систем.³⁷¹

Универзалистички приступ у науци. На овај начин успостављена је конкретизована основа за универзалистички приступ у науци, односно – за непосредно проучавање комплетне стварности схваћене као јединствена целина.³⁷² Паралелно с тим, можемо се надати и да је указано управо на неке од оних суштинских образаца који, уосталом, и омогућавају сагледавање наведене целине, односно – на основу којих је бављење наведеном универзалном свенауком и могуће.

Доказни контекст и шематске представе. Такође се надамо и да ће све евентуалне нејасноће везане за непосредни фокус ове студије разрешити бројне шематске представе које су предочене (махом на крајевима поглавља), уз напомену да је немогуће до краја детаљизовати и разматрати сваки од низа наведених доказних контекста и примера. У складу с тим, од читаоца се такође очекује да уложи стваралачки или чак истраживачки напор, како би остварио додатни, суштински увид у чињенице које су понекад, да не би реметиле континуитет излагања и да се ово ионако комплексно штиво не би разводнило у низу дигресија, представљене само у општим цртама или знацима.

Методологија непосредних/конкретизованих истраживања. У овој студији циљ нам није био, нити бисмо пак били у

³⁷¹ У истинитост наведене констатације читалац ће, осим на примеру знакова изнесених у овој студији, непосредно моћи да се увери – након сучељавања са низом конкретних системских целина, заснованих на универзалним/истовестним (тј. суштински блиским) кодним обрасцима – у најављеној, опширније конципираној монографији, која ће искорачити изван феномена културе у ужем смислу.

³⁷² О стремљењима сличног типа у савременој науци (намерно избегавамо синтагму „научним дисциплинама“) већ смо говорили у овој студији. В., примера ради, напомену 173.

могућности да га остваримо, бављење историјатом одређених идеја и научних праваца везаних за истраживање проблема које смо фокусирали током истраживања. Наиме, усредсредили смо се превасходно на саму *грађу*, која је – што је, наравно, очигледно – неисцрпна у контексту наведене проблематике, не покушавајући да ближе улазимо у полемику везану за сучељавање различитих теоријских праваца. Тиме бисмо, у сваком случају, преусмерили ток наших истраживања у сасвим другом правцу, што би било погрешно са становишта основне усмерености ове студије, а то је увод у сасвим непосредно истраживање универзалне суштине (културне) стварности.

Откриће комуникације и интелигенције. У сваком случају, најважније откриће ових истраживања јесте непосредно суочавање са *комуникацијом*, односно – са специфичном врстом интелигенције и општења која је уткана у разматране системе, као и у сам универзални општи код, такође јасно испољен у најзначајнијим културним (и природним) феноменима и системима.

Ова врста комуникације – као што је већ наговештено – лакше је схватљива у контексту теолошких увида него у контексту научне парадигме доминантне током претходног, двадесетог века.³⁷³

С тим у вези, треба додатно нагласити да смо у овој студији настојали да поставимо питања која нису била уобичајена, али која се неизоставно намећу у судару са чињеницама, свакако необјашњивим без примене свенаучног приступа и нових хипотеза. У којој су мери наведене хипотезе прерасле у доказе, нека процене читаоци, али тек након брижљивих увида у изнесене чињеничне оквире.

³⁷³ Уп. са концептом *синергије* (Ј. Брија, *Речник православне теологије*, 200-201.). Такође упоредити, рецимо, са формулацијама изнесеним у делу Јустина Поповића – *Догматика православне цркве* (књ. прва, манастир Ћелије, Београд, 1980, 74 и даље, 89 и даље, 104 и даље, итд.).

V.4. КОНСТРУКЦИЈА ИЛИ РЕКОНСТРУКЦИЈА

ПЕРСПЕКТИВЕ ТРАГАЊА ЗА ФИНАЛНИМ КУЛТУРНИМ СИСТЕМОМ – ЗАВРШНА ПОДСЕЋАЊА

Проблем непосредне реконструкције. На самом крају је потребно да се још једном вратимо непосредној (ре)конструкцији *јединственог система елемената културе*, у смислу конкретног финалног резултата истраживања представљених у овој студији. С тим у вези, изложићемо једну врсту сажете завршне реконструкције.

Почнимо од подсећања да је општи структурни оквир карактеристичан за *примарне културне матрице* базиран на релацији 19-81(64)-17. Овај оквир указује на образац типичан за системе који се налазе у основи природне стварности – од контекста *јединственог система елемената културе* до генетског кодног система, али и конкретних/посебних феномена који примарно одређују целокупну културну стварност (независно од базичних категорија предоченог *јединственог система елемената културе*) – од Библије (најзначајнији и најутицајнији глобални културни текст) до декадног нумеричког система (најзначајнији и најутицајнији глобални структурно-формални систем).³⁷⁴ На овај начин, дакле, претендујемо на сагледавање општег структурног оквира који уобличава постојећу стварност, од контекста културе/друштва и мишљења до природе, сасвим у складу са општим (филозофским) представама о постојању „три

³⁷⁴ У структури самог декадног нумеричког система налазе се, наиме, многобројне изузетно упечатљиве индиције, тј. примери складне уређености – у непосредној повезаности са универзалним обрасцима уоченим унутар кључних природних и културних феномена. С тим у вези, за нас су посебно упечатљиве релације између бројева 81 и 19, с једне стране, и 1 и 19, тј. 1 и 81, с друге стране (в. представу PMS/YY). Уп. P. Plihta, *Božanski numerički kod*, 108-109; в. поглавља 1 и 8 у: P. Plihta, *Das Primzahlkreuz. Band II: Das Unendliche*; в. поглавље 10 у: isti, *Das Primzahlkreuz. Band III: Die IV Pole der Ewigkei*; в. поглавља 25 и 31 у: isti, *Das Primzahlkreuz. Band I: Im Labyrinth des Endlichen*. Такође уп. и књигу: Adri de Groot, *Number Theory in Light of Unification Thought*, 2005.

основна ступња и облика развоја материјалне стварности“, који подразумевају „природу, мишљење и људско друштво“.³⁷⁵ При том се често наглашавало „да природне, друштвене и психичке појаве чине једну јединствену стварност а не некакав агрегат или одвојене ступњеве развоја материјалног садржаја света.“³⁷⁶

Када је реч о финалном културном моделу (у смислу једне врсте периодног система, који обухвата основне аспекте културе у ужем и ширем смислу), његови иницијални, тј. најнепосредније/најпрецизније реконструисани (под)системи (пре свега, *примарни језичко-логички модел* и *парамодел категоријског силогизма уз примарни модел друштвене/културне комуникације*, али и *примарни миторитуални модел*, па и *елементарни модел колективне психе*) – као што непосредно уочавамо – јасно формирају претходно назначене парадигматске системе општег типа, присутне у различитим културним и природним манифестацијама. Ови системи се непосредно наслањају на структурни образац *примарног језичко-логичког модела*, као иницијалног система, чије је реално постојање у стварности утврђено са великом прецизношћу, заједно са реалним постојањем примарног структурног обрасца на којем се он заснива.³⁷⁷

Услед јасно уоченог присуства наведеног обрасца – чију су структуру потврђивале више или мање наглашене назнаке, уочене у другим културним матрицама, уз непорециву потврду постојања истих облика, тј. модела у суштинским природним и културним појавама – дошло се до логичне претпоставке базиране на идеји да управо овај, непосредно уочени образац (уз његове варијантне манифестације, које се такође дају утврдити прецизним средствима)³⁷⁸ јесте онај фундаментални и универзални структурни оквир који представља основу примарних културних и природних феномена. (Као што смо

³⁷⁵ Bogdan Šešić, *Logika i naučna metodologija*, Naučna knjiga, Beograd, 1962, 35.

³⁷⁶ Исто, 35.

³⁷⁷ В. бројна објашњења изнесена у претходним поглављима. Пре свега видети потпоглавље IV.5.

³⁷⁸ В. претходно изнесена објашњења и шематске представе (в. ZZ, ZZO/1, ZZO/2; ŽŽ).

већ више пута нагласили, додатна непосредна сведочанства о испољавању овог обрасца у поменутим кључним феноменима биће изнесена у засебној студији.).

Другим речима, имали смо сасвим одређене разлоге да управо наведену структурну матрицу посматрамо као заједничку формалну базу која се налази у основи претпостављеног јединственог система елемената културе, на који су нас такође упућивале и друге назнаке и аналогije, превасходно везане за блиске релације уочене на нивоу различитих истраживања суштинских културних феномена (од В. Пропа и К. Леви-Строса до Б. Малиновског, Р. Барта, А. Ван Генепа, К. Г. Јунга, Е. Берна, итд.).

Из ових закључака логично је произашла и идеја о томе да се усложњени примарни структурни модел 19-117-1.053//1.189 (који смо назвали *укупни/финални систем усложњавања* и који одговара *комплетном/финалном моделу јединственог система елемената културе*) логично наслања на наведени базични систем/*примарни систем усложњавања* 19-81-17//117, као и на базични (17х9=153-члани) оквир *јединственог система елемената културе (средишњи систем усложњавања)*³⁷⁹.

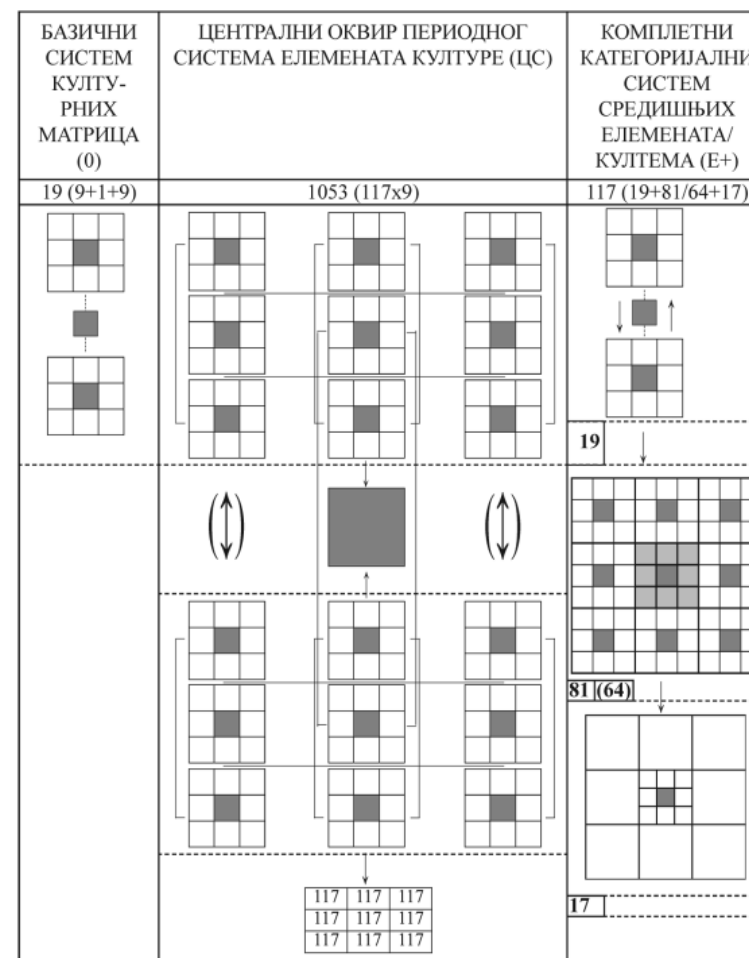
Дакле, *финални систем усложњавања* подразумева деветоструко умножавање *примарног система усложњавања*, засновано управо на спајању 9+9 примарних (под)система, уз додатно усложњавање (засновано на истим принципима као и у *примарном систему усложњавања*) 9+(1)+9 средишњих елемената, који формирају још један 117-члани систем/*базични категоријални систем средишњих елемената*, а на који се надовезује и општи 19-члани (9+(1)+9) модел примарних система/*базични систем културних матрица*, што даје трочлани организациони принцип (19-1.053-117), сасвим у духу (трочлане: 19-81-17) структурне организације *примарног система усложњавања* (в. представу *ŽŽ*).³⁸⁰

³⁷⁹ И овде се сусрећемо са специфичним универзалним кодним бројевима 153 и 1.189, који су посебно назначени у Библији, као што смо имали прилике да видимо током претходних разматрања; в. поглавље V.2.

³⁸⁰ В. претходно изнесена објашњења. Такође, уп. предочени модел усложњавања са тзв. Канторовим тријадним скупом и аналогним енеадним скупом (в. у: М. Ракочевић, *Његошев исконски логос* 2, Интерпрес, Београд, 2003, 197).

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА *ŽŽ*

УКУПНИ/ФИНАЛНИ СИСТЕМ УСЛОЖЊАВАЊА
(=КОМПЛЕТНИ/ФИНАЛНИ МОДЕЛ ЈЕДИНСТВЕНОГ
СИСТЕМА ЕЛЕМЕНАТА КУЛТУРЕ) [19+1053+117=1189]

О реалности култема. Према томе, ако резимирамо, на основу иницијалних примарних културних матрица (почев од *примарног језичко-логичког модела*, састављеног од *матрице суда* и *матрице категорија*), као и осталих показатеља који упућују на одговарајуће аналогije и симетријско-хармонијске релације, у стању смо да – следећи предочене методолошке претпоставке – непосредно сагледамо један од најлогичнијих начина усложњавања/комбиновања базичних културних обр-азаца. Ови обрасци (у датом контексту) уобличавају мноштво нових елемената, градећи неизмерно сложену културну и природну стварност. У наведеном смислу, уочени протомодели представљају, дакле, структурно-семантичку основу како културе у ужем значењу, тако и с њом непосредно повезаних психо-логичко-лингвистичких категорија, које представљају базу за испољавање целокупности културних појава (услед чега се морају посматрати као саставни део проширеног културног системског контекста).

Као што смо видели, основни елементи примарних културних матрица, односно *протокултема*, међусобно се повезују (преко одговарајућих, системски предодређених комбинација) и формирају секундарне елементе примарних културних матрица (*секундарне култеме*), који – у контексту предоченог општег модела – представљају другостепене универзалије, у смислу превасходно апстрактних јединица, без непосредних ознака (тј. речи које директно на њих упућују) у језику.³⁸¹ Међутим, то их никако не чини мање стварним, јер су оне реално постојећи *културни атоми*, у смислу идејних обр-азаца који обликују целокупност испољавања парадигматског културног простора. На могућност експлицитне реалне заснованости наведених *култема* и примарних културних матрица (управно у описаном конструкцијском контексту) упућују унутарсистемске осе, тј. семантичке релације, које сведоче о постојању осмишљеног поретка.³⁸² Наведена повезивања – на нивоу

³⁸¹ В. поглавље IV.6.

³⁸² В. бројне/одговарајуће шематске представе (пре свега О+ и ММ, или пак PMS/C//3 и PMS/C//4), изнесене у претходном делу текста. Такође в. и последњи део овог поглавља, као и додатке који следе.

примарних и секундарних *култема* – представљају најприближнији модел који смо могли дати у циљу успостављања једне врсте мапе функционисања културе (односно манифестације „ума у култури“). Другим речима, ово је одговор који произлази из задатка којим је започело наше истраживање, а то је задатак (обавезног) (ре)конструисања *јединственог/периодног система елемената културе*, без обзира на степен реалне заснованости овако конципираног/замишљеног модела.³⁸³

Да ли је реч о конструкцији или реконструкцији – остаје да се види³⁸⁴, уз напомену да су иницијални подстицаји и основни конструкти нашег система, по свему судећи, неизоставно засновани на реално постојећим чињеницама и показатељима.³⁸⁵ У једначинама које су поред познатих величина подразумевале и непознате, учињен је напор да се рационално уклопе и повежу најлогичнија решења, односно елементи (дакле – потенцијалне култеме које нису могле бити детектоване на непосредан начин) и могућности. Виши степен указивања на реалност (ре)конструисаних система, тј. решења, уз већи број доказних комплекса, остварив је у оквиру проширених трагања за (потенцијалним) универзалним културно-природним кодом и одговарајућим системима, што је задатак којим ћемо се сасвим конкретно бавити у нашој наредној монографији (која се надовезује на ову студију).

Уместо закључка. У сваком случају, комплетиране представе *јединственог система елемената културе* и његових кључних аспеката (в. представе *Ž, Ž1+, О, О+, ММ, ZZ* итд.) указују на егзистенцију уређених унутарсистемских комплекса,

³⁸³ В. поглавље 0.1. (*Универзални задатак*).

³⁸⁴ Феномен културе је услед своје комплексности, засноване на егзистенцији огромног броја свесних индивидуа, у знатној мери теже сводљив на базичне структурне матрице него што је то случај са природним феноменима. Услед тога, о (ре)конструкцији *периодног система елемената културе* не може се говорити на исти начин као о реконструкцији, на пример, *периодног система хемијских елемената* или *генетског кода*.

³⁸⁵ Овде се, пре свега, мисли на *примарни језичко-логички модел*, али и на бројне друге примере постојања склада у културним и природним феноменима. Рецимо, и склад протобиблијских бројева предочен у поглављу V.2. (*Чудесни бројеви*) такође представља, несумњиво, објективно засновани модел.

који – са своје стране – такође упућују на могућност постојања склада тј. органске повезаности између различитих примарних културних матрица. (Наведени контекст смо непосредно нагласили, као што је већ речено, у оквиру шематских представа О+, ММ и – на посреднији начин – $\check{Z}1+$). Међутим – треба још једном нагласити у складу са преиспитивањем наведене релације конструкција/реконструкција – сасвим очигледна системска уређеност пре свега је уочљива на нивоу тројства које сачињавају *примарни језичко-логички модел* (Y1), *парамодел категоричког силогизма* (Т1) и *примарни модел друштвене/културне комуникације* (Ш1).

У вези са претходно изнесеним чињеницама, можемо резимирати да се примарне културне матрице које смо (ре)конструисали – и које сачињавају *јединствени систем елемената културе* – заснивају на тачно одређеним, јасно уоченим и дефинисаним (у великом броју и од стране других аутора!) системским карактеристикама тј. аналогијама, које упућују на постојање јединствених, органски уобличених целина, иако је могуће уочити јасну градацију/разлику између извесних (Ш1, Т1 и, пре свега, Y1) системских оквира – посебно наглашену у шематским представама $\check{Z}1+$ и XXX, али и ММ – у односу на остале примарне културне матрице (које ипак нису тако јасно „системски потенциране“ као управо поменуте).

Другим речима, у свим наведеним случајевима постојали су јасно утврђени индикатори – као што је то показано у студији – на основу којих је било могуће извршити (ре)конструкцију у тачно одређеном, претходно предоченом правцу.

ДОДАТАК PMS/0

НАТКУЛТУРА

ДОДАТНИ КОМЕНТАРИ УЗ ШЕМАТСКЕ ПРЕДСТАВЕ PMS/PP1-4

Општи оквир. У свим наведеним случајевима (представе PMS/PP1-4) види се јасно парадигматско присуство другог/недостајућег аспекта [састављеног од $(17 + 17 =) 34$ елемента], који надопуњује наведени системски оквир у контексту димензионалне релације $19 + 81 (64) + 17 = 117 (+1 = 118)$; општи контекст $117-120$)³⁸⁶, односно $83 + 34 = 117 (+1 = 118)$, тј. $81 + 2 + (1) + 34 (= 81 + 36/37) = 117/118$.³⁸⁷

(Подвлачимо да је ово само једна, суштинска димензија симетријско-хармонијског поретка, израженог у наведеним, најзначајнијим природним и културним феноменима.)

³⁸⁶ Уп. са Ракочевићевим открићем специфичног системског контекста аминокиселина, где су наглашени управо бројеви 117, 118, 119 и 120; в. представу ПМС/Б. Такође в. и напомену 45.

³⁸⁷ И у стандардном периодном систему елемената јасно се препознаје универзални образац $81 + 37 (36) = 118 (117)$. Наиме, елементи се – на органски начин – могу разврстати тако да буду „подељени на s, p, d и f елементе, а према начину попуњавања електрона. Само s и p електрони попуњавају спољне орбитале. Код s и p елемената валентни су само ови електрони. Код d елемената су, по правилу, валентни d електрони који се налазе у претпоследњој орбитали. Елементи f групе имају валентне електроне на f орбитали из треће сфере, посматрано споља“ (Vladislav Janković, *Hemijski elementi*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2002, 20). Када на овај начин разврстамо хемијске елементе (в. представу ПМС/Р), уочавамо чињеницу да има 11 s-елемената + 42 d-елемента + 28 f-елемената (укупно $11+42+28=81$) на левој страни/половини периодног система и 37 p-елемената на десној страни/половини ($81+37=118$). Осим тога, од посебног значаја је чињеница да структура периодног система хемијских елемената кореспондира и са структуром простих бројева (в. табеле 1, 2 и 3 и одговарајућа објашњења у: С. Ђукић, М. Ракочевић, *Идеја тродимензионалности периодног система у изворним радовима Менделјејева*; в. пре свега стр. 118-123).

С тим у вези, комплетни/предочени (83/84-члани) генетски кодни систем допуњује се и 34-чланом сажетим изразом генетског кода, заснованим на базичном бинарном моделу (тј. на релацији пурин – пиримидин); в. представу ПМС/Ц.

Када је реч о јединственом систему хемијских елемената, системски карактер наведеног 83-84-чланог оквира додатно је подвучен чињеницом да је збир преосталих 17 (непарни редни бројеви) + 17 (парни редни бројеви) елемената – у контексту укупног 118-чланог система – управо $85 + 87 + n + 117 = 1.717$ тј. $86 + 88 + n + 118 = 1.734$ (што су карактеристични нумерички принципи, засновани управо на броју 17 (!), посебно подвучени у контексту библијских бројева). С друге стране, када се почне од броја 84, збир преосталих 18 метасистемских бројева (елементи без стабилних/природних изотопа) износи управо $84 + 86 + n + 118 = 1.818$ (!), што додатно наглашава реалност и рационалну уоквиреност наведеног системског контекста; в. представу ПМС/ЦЦ. (Овим рачунањем је такође потврђен/наглашен и гранични положај броја 84 у дотичном системском оквиру.³⁸⁸)

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/Б

119				
G 01	N 08	L 13	M 11	(33)
A 04	D 07	K 15	F 14	(40)
V 10	S 05	R 17	Y 15	(47)
P 08	T 08	Q 11	W 18	(45)
I 13	C 05	E 10	H 11	(39)
G 01	N 08	L 13	M 11	(33)
24/13	18/23	40/39	37/43	118/119
(37)	(41)	(79)	(80)	117/120
118				

³⁸⁸ Уп. са реконструкцијом јединственог система хемијских елемената Милоја Ракочевића, заснованом на 6 базичних група од по 14 (укупно 84) елемената; в. М. Ракочевић, *О универзалном коду природе*, 12.

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/Б: Број атома у бочним низовима аминокиселинских молекула.

Унето на основу: М. Ракочевић, *Његошев исконски логос 2*, 200 (табела 4).

В. додатна објашњења у: исто, 200-202.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/Ц

The new classification scheme of the genetic code

Codon	Strong codons 6 hydrogen bonds	Mixed codons 5 hydrogen bonds	Mixed codons 5 hydrogen bonds	Weak codons 4 hydrogen bonds
000*	Pro CC (C/G) Proline	Ser UC (C/G) Serine	Leu CU (C/G) Leucine	Phe UU (C/G) Phenylalanine
001	Pro CC (A/G) Proline	Ser UC (A/G) Serine	Leu CU (A/G) Leucine	Leu UU (A/G) Leucine
100	Ala GC (C/G) Alanine	Thr AC (C/G) Threonine	Val GU (C/G) Valine	Ile AU (C/G) Isoleucine
101	Ala GC (A/G) Alanine	Thr AC (A/G) Threonine	Val GU (A/G) Valine	Ile/Met AU (A/G) Isoleucine / Methionine
010	Arg CG (C/G) Arginine	Cys UG (C/G) Cysteine	His CA (C/G) Histidine	Tyr UA (C/G) Tyrosine
011	Arg CG (A/G) Arginine	Stop / Trp UG (A/G) Tryptophan	Gln CA (A/G) Glutamine	Stop UA (A/G) *
110	Gly GG (C/G) Glycine	Ser AG (C/G) Serine	Asp GA (C/G) Aspartic acid	Asn AA (C/G) Asparagine
111	Gly GG (A/G) Glycine	Arg AG (A/G) Arginine	Glu GA (A/G) Glutamic acid	Lys AA (A/G) Lysine

Thomas Wilhelm and Svetlana Nikolajewa, A New Classification Scheme of the Genetic Code, *J. Mol. Evol.* : 59: 598-605 (2004)

*purines (A, G) → 1, pyrimidines (C, U) → 0;

⚡ is Halitsky's family – nonfamily symmetry operation, ↔ is the codon – anticodon symmetry axis

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/Р: Стандардна/класична представа периодног система елемената.

Унето на основу: V. Janković, *Hemijski elementi*, 17 (sl.14).
В. додатна објашњења у: исто, 16-20.

Протобиблијски бројеви. Осим тога, и систем протобиблијских бројева такође јасно указује на присуство управо $17 + 17$ додатних елемената/бројева, с обзиром на то да постоји тачно 17 различитих (број 403 се понавља два пута) финалних протобиблијских бројева (у контексту $9 + 9$ примордијалних препотопних и послепотопних праотаца) и 17 различитих протобиблијских бројева (број 800 се понавља два пута) везаних за године живота након рођења сина-наследника, при чему се добијају карактеристични резултати, тј. симетрични бројеви (9.898 и 8.855; в. представу PMS/NN), који јасно указују на системски карактер и значај наведених структурно-нумеричких комплекса.

И збир ових резултата такође је карактеристичан ($9.898 + 8.855 = 18.753$), упућујући на присуство два суштинска/посебно наглашена библијска броја – 187 и 153. Наиме, оба ова броја заснована су управо на броју 17 ($17 \times 9 = 153$, $17 \times 11 = 187$), и оба су посебно наглашена на почетку Библије, односно – већ у првом циклусу библијских књига (Мојсијево Петокњижје), самом чињеницом да је збир поглавља у свих 5 књига Мојсијевог Петокњижја управо 187 (!) ($50 + 40 + 27 + 36 + 34$), док је збир поглавља у прве 4 књиге управо 153 (!) ($50 + 40 + 27 + 36$).

Осим тога, заједно са наведеним бројевима – у предоченом контексту – посебно је наглашен и суштински универзалан системски број 117 (који, уосталом, уоквирује и систем протобиблијских бројева у управо предоченом смислу: $83 + 34 = 117$), с обзиром на чињеницу да је збир поглавља у прве 3 књиге Библије баш 117 ($50 + 40 + 27$)!

Према томе, видели смо – сасвим непосредно (!) – да се исти структурно-нумерички образац појављује свуда, односно – у најзначајнијим природним и културним феноменима, са подједнако наглашеном упорношћу и у кристално јасном манифестном

облику. Управо то би био и суштински образац оног универзалног кода за којим су многи трагали.

Паскалов нумерички троугао. Овај образац је, исто тако, присутан и унутар базичних/најзначајнијих нумеричких структура (у контексту идеалтипског, декадног бројчаног система), од којих ћемо овом приликом – као карактеристичан пример – навести тзв. Паскалов нумерички троугао.

Реч је, наиме, о особеном – троугаоно заснованом – усложњавању, тј. бројчаном увећавању нумеричког комплекса базираног на три почетна броја 1 (в. представу PMS/XX/1).

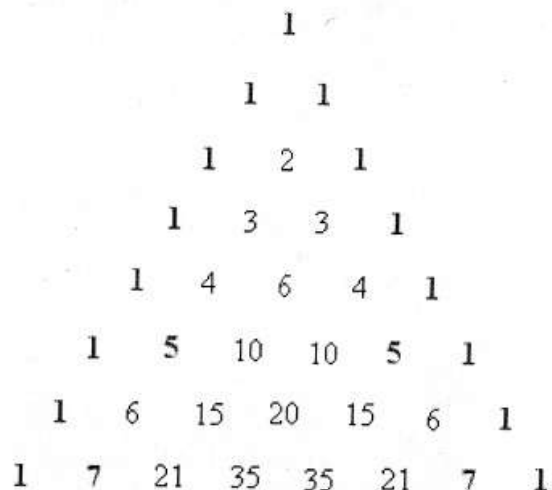
Унутар наведеног базичног троугаоног обрасца налази се 45 цифара и 36 бројева, што укупно износи 81. Уз то, унутар наведеног нумеричког троугла установљујемо и чињеницу да постоји 19 бројева са цифром 1 на првом месту, уз 17 бројева са другим цифрама на првом месту (в. представу PMS/XX/3). Исто тако, овде је присутно и 17 бројева/елемената (чији је збир 37) у првој половини дате нумеричке структуре, коју сачињавају једноцифрени бројеви, уз управо 19 бројева/елемената у другој половини троугла, почев од првог двоцифреног броја (10), па до краја (уз укупни збир $37 + 37 = 74$); в. представу PMS/XX/2. Дакле, поново видимо универзални нумерички образац $19 - 17$, који се складно надовезује на примарни принцип $(45 + 36) 81$ (у оквиру универзалне релације $19 - 81 - 17$).

Реалност наведеног системског оквира додатно потврђује и низ других симетријско-хармонијских карактеристика, почев од релација везаних за примарни број 19 (в. – осим делова везаних за претенциозно упоређивање са структуром Курана – *The special position of the number 19 in the construction of the fractal triangle*; овде су представљене многе од релација које смо претходно навели, наравно – без увида у универзални кодни образац и одговарајући системски контекст који предочавамо у овој студији).

Исто тако, реалност наведеног система додатно потврђује и чињеница да збир (36) бројева у наведеном комплексу износи 255, док је збир (45) цифара управо 111, што укупно износи $255 + 111 = 366$ (карактеристичан универзални календарски број). С

друге стране, збир бројева унутар наведеног комплекса, који се могу делити са 3 (96), са 2 (68) и са 1 (тј. ни са 3 ни са 2), износи управо $96 + 68 + 109 = 273$. Ово је, такође, универзално распрострањен број, који се у многим природним и културним феноменима среће заједно са бројем 366, формирајући специфичан универзални нумерички контекст.³⁸⁹

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА PMS/XX/1

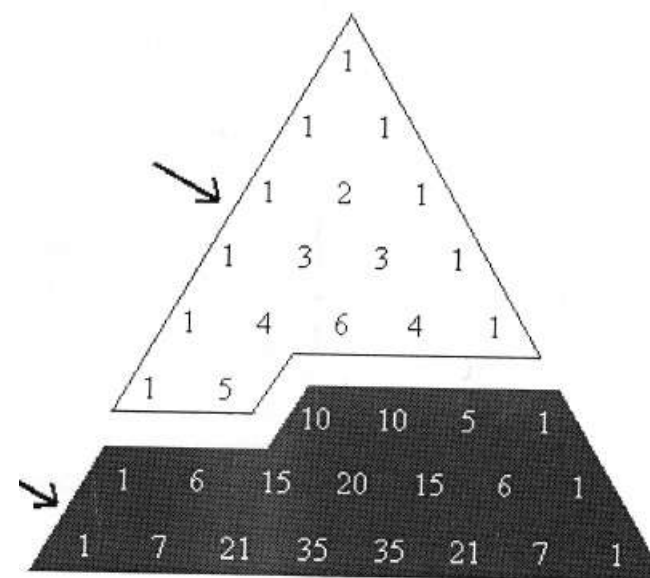

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ PMS/XX/1: Паскалов нумерички троугао – базични оквир.

В. додатна објашњења (изузимајући неоснована поређења са Кураном) у: *The special position of the number 19 in the constrution of the fractal triangle.*

³⁸⁹ В. у: P. Plihta, *Božanski numerički kod*, 121-124.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА PMS/XX/2

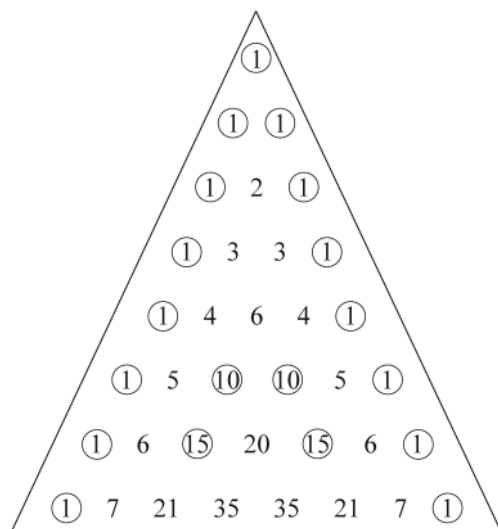

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ PMS/XX/2: Паскалов троугао – релација 19/17 (у контексту поделе на половину са једноцифреним бројевима и половину од првог двоцифреног броја до краја).

В. додатна објашњења у: исто.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА PMS/XX//3

ПАСКАЛОВ ТРОУГАО – РЕЛАЦИЈА 19/17 (У КОНТЕКСТУ
ПОДЕЛЕ НА БРОЈЕВЕ СА ПОЧЕТНОМ ЦИФРОМ 1/19 И
ДРУГЕ БРОЈЕВЕ /17)

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ PMS/XX//3: Паскалов троугао – релација 19/17 (у контексту поделе на бројеве са почетном цифром 1 (19 бројева) и на друге бројеве (17 њих који не почињу цифром 1)).

В. додатна објашњења у: исто.

Релације бројева 19 и 81 (контекст 1-1-8-9). Међутим, кључни доказ за реалност универзалног кодног обрасца, заснованог на предоченим релацијама, налази се (као сваком видљив и доступан феномен) у самој сржи декадног нумеричког система, и то управо унутар структуре бројева 19 и 81, који одређују наведену/разматрану универзалну матрицу³⁹⁰ (в. представу PMS/YY).

³⁹⁰ В. у: исти, *Das Primzahlkreuz. Band II: Das Unendliche*, 6-10.

О чему је, дакле, реч? Управо о чињеници да број 81 подељен са 19 (81:19) даје резултат (односно, понављајућу нумеричку секвенцу) 4,263157894736842105, који се састоји од 1+18 бројева, при чему је збир ових 18 бројева који сачињавају предочену секвенцу управо 81! С друге стране, када се број 19 подели са 81 добија се понављајућа секвенца 0,234567901, састављена од првих 9 целих природних бројева (изузимајући број 8), чији је збир управо 37. На овај начин, сасвим непосредно се испољио универзални системски контекст $81 + 37 = 118$, карактеристичан и за друге најзначајније културне и природне системе, пре свега – за јединствени систем хемијских елемената, заснован на 81 елементу са природним/стабилним изотопима и 37 ($2/43$ и $61 + 1/84 + 34$ (17+17)) елемената без природних/стабилних изотопа.³⁹¹

Осим тога, наведени јединствени систем хемијских елемената декодира се управо у контексту резултата релације/дељења бројева 81 и 19 (контекст истакнутог библијског броја који означава укупан број поглавља у Библији – 1.189!), који износи 4,263..., с обзиром на то да се потпуна симетријско-хармонијска (али и семантичка) уоквиреност система добија тек распоређивањем управо бројева 4, 2, 6 и 3 (уз кључни, централни број 19) на главне позиције које одређују дотичне подсистеме³⁹² (в. представе ПМС/Ч//1-2).

С друге стране, и када се број 1 подели са бројевима 19 и 81, такође се добијају исте структурно-нумеричке релације као и у претходном случају (81:19 – секвенца од 1+/18 бројева који дају збир 81, и 19:81 – секвенца од 1+/9 бројева који дају збир 37)! Другим речима, 1:19 даје понављајућу секвенцу 0+052631578947368421, која се састоји од (1+) 18 бројева чији је збир 81, док релација 1:81 формира секвенцу засновану на бројевима 0+012345679, којих има 1+/9 и чији је збир управо 37. Дакле, поново имамо „на делу“ универзалан структурно-нумерички оквир $81+37=118$. Као што видимо, и овде се – на више планова – поново уобличио принцип 1-8-9 тј. 1-1-8-9 (збир ових бројева је управо $1+1+8+9=19$, тј. $2+17=19$!), посебно наглашен

³⁹¹ В. у: исти, *Das Primzahlkreuz. Band I: Im Labyrinth des Endlichen*, 437-450.

³⁹² Исто.

библијски број, а истовремено и онај који представља број елемената у *финалном моделу усложњавања*, којим уоквирујемо реконструкцију нашег *јединственог система елемената културе* (в. представу *ŽŽ*). Предочени нумерички принцип такође је јасно изражен и у дужинама наведених секвенци (18 и 9; уз почетни број/1, принцип 1-1-8-9 и овде се у потпуности манифестује)³⁹³, неоспориво сведочећи о интелигентној, комуникацијски усмереној суштини, која се налази у коренима уобличавања/постојања декадног нумеричког система као глобалног културног феномена (уз Библију, овде посебно фокусираног, а вероватно и најприсутнијег).

³⁹³ Упореди, примера ради, са имплицитним присуством нумеричког принципа/броја 1.189 у сакралној геометрији, у вези са нумеричко-геометријском прогресијом на бази системског раста тзв. „дијагоналних“ и „ивичних“ бројева, у контексту величина које прате увећавање квадрата (по принципу 1, 2, 5 12, 29 – 1, 3, 7, 17, 41). Као што видимо, бројеви 29 и 41 (означавајући странице и дијагонали 5. квадрата) производе управо вредност $29 \times 41 = 1.189$. В. представе ПМС/Ж//1-3. Такође в. и напомену 379.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА PMS/YY

РЕЛАЦИОНИ/СИСТЕМСКИ ОКВИР БРОЈЕВА 19 И 81 [НУМЕРИЧКИ ПРИНЦИП 1-1-8-9 (→ 4-2-6-3)]

1) 81:19=	(1):	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18
	4 :	2 6 3 1 5 7 8 9 4 7 3 6 8 4 2 1 0 5
		ЗБИР 81 (76+5)
		1+18 БРОЈЕВА
2) 19:81=	(1):	1 2 3 4 5 6 7 8 9
	0, :	2 3 4 5 6 7 9 0 1
		ЗБИР 37 (36+1)
		1+9 БРОЈЕВА
УКУПНИ СИСТЕМСКИ КОНТЕКСТ: $81+37=118$		
[(1)+18/+/(1)+9]		
(ПРИНЦИП 1-1-8-9)		
3) 1:19=	(1):	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18
	0, :	0 5 2 6 3 1 5 7 8 9 4 7 3 6 8 4 2 1
		ЗБИР 81
		1+18 БРОЈЕВА
4) 1:81=	(1):	1 2 3 4 5 6 7 8 9
	0, :	0 1 2 3 4 5 6 7 9
		ЗБИР 37
		1+9 БРОЈЕВА
УКУПНИ СИСТЕМСКИ КОНТЕКСТ: $81+37=118$		
[(1)+18/+/(1)+9]		
(ПРИНЦИП 1-1-8-9)		

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/Ч/1

	Pure Isotopes	Double Isotopes	Multi-Isotopes	Multi-Isotopes	
			Atomic nb divisible by 4	Atomic nb divisible by 2	
19	9	1	8 (3)	10 (3)	11
	15	5	12 (3)	14 (3)	
	21	7	28 (5)	18 (3)	
	25	17	32 (5)	22 (5)	
	27	23	40 (5)	30 (5)	
	33	29	44 (7)	74 (5)	
	39	31	56 (7)	42 (7)	
	45	37	60 (7)	62 (7)	
	55	47	64 (7)	66 (7)	
	65	71	76 (7)	70 (7)	
	69	73	80 (7)	54 (9)	8
	11	35	16 (4)	26 (4)	
	13	49	24 (4)	38 (4)	
	41	51	20 (6)	58 (4)	
	53	57	36 (6)	82 (4)	
	59	63	68 (6)	34 (6)	
	67	75	72 (6)	46 (6)	
	79	77	48 (8)	78 (6)	
	83	81	52 (8)	50 (10)	

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/Ч/1: Комплетирани систем хемијских елемената са стабилним/природним изотопима (у контексту релације $11 + 8 = 19$).

Унето на основу: Fakir60, *The Koran & The Code 19 in The Chemistry*; P. Plichta, *Das Primzahlkreuz I*, 449.

В. додатна објашњења (изузимајући коментаре који неосновано настоје да повежу Куран са наведеним системом) у: исто; P. Plichta, *Das Primzahlkreuz I*, 446-450.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА ПМС/Ч/2

	19						
No.	4		2		6		3
1	8	4 * 2	10	2 * 5	9	3 * 3	1
2	12	4 * 3	14	2 * 7	15	3 * 5	5
3	16	4 * 4	18	2 * 9	21	3 * 7	7
4	20	4 * 5	22	2 * 11	25	5 * 5	11
5	24	4 * 6	26	2 * 13	27	3 * 9	13
6	28	4 * 7	30	2 * 15	33	3 * 11	17
7	32	4 * 8	34	2 * 17	35	5 * 7	23
8	36	4 * 9	38	2 * 19	39	3 * 13	29
9	40	4 * 10	42	2 * 21	45	3 * 15	31
10	44	4 * 11	46	2 * 23	49	7 * 7	37
11	48	4 * 12	50	2 * 25	51	3 * 17	41
12	52	4 * 13	54	2 * 27	55	5 * 11	47
13	56	4 * 14	58	2 * 29	57	3 * 19	53
14	60	4 * 15	62	2 * 31	63	3 * 21	59
15	64	4 * 16	66	2 * 33	65	5 * 13	67
16	68	4 * 17	70	2 * 35	69	3 * 23	71
17	72	4 * 18	74	2 * 37	75	3 * 25	73
18	76	4 * 19	78	2 * 39	77	7 * 11	79
19	80	4 * 20	82	2 * 41	81	3 * 27	83
total	836	4 * 209	874	2 * 437	-		-
-	19 * 44	4 * 11 * 19	19 * 46	2 * 23 * 19	-		-

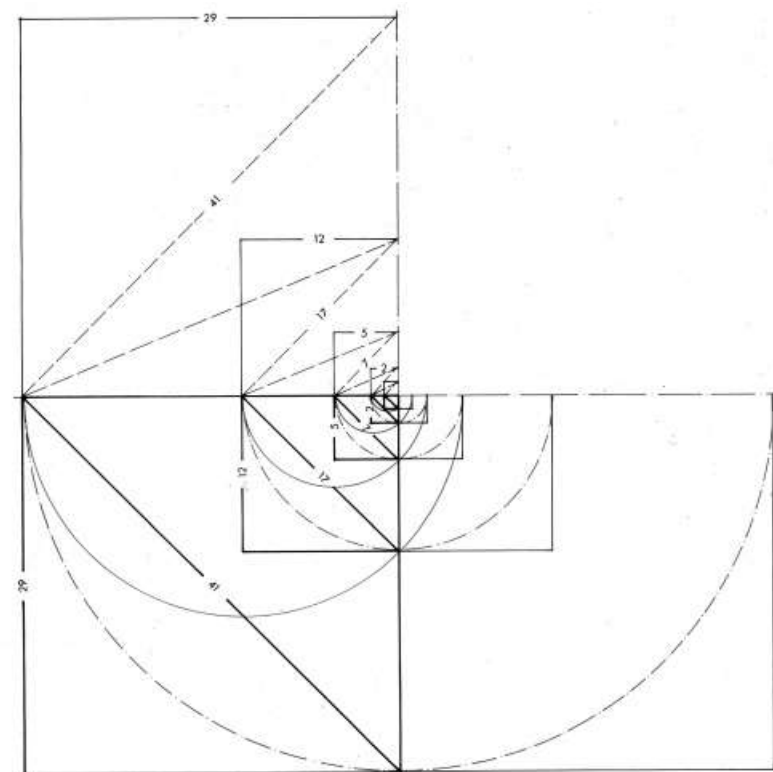
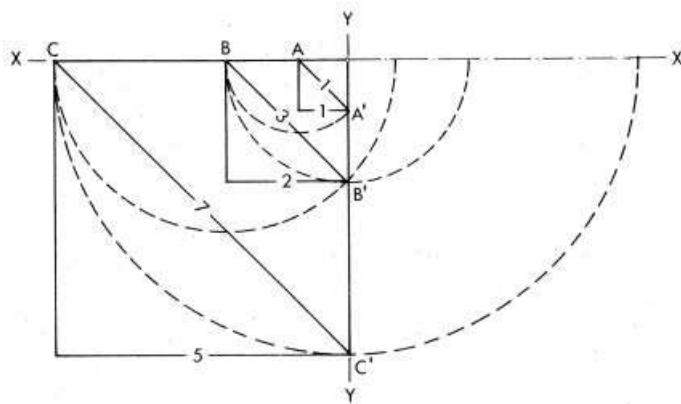
ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/Ч//2: Комплетирани систем хемијских елемената са стабилним/природним изотопима (у контексту система заснованог на принципу растућих бројева – елемената).

Унето на основу: Fakir60, n. d.; P. Plichta, *Das Primzahlkreuz I*, 447.

В. додатна објашњења (изузимајући коментаре који говоре о повезаности Курана и система елемената) у: исто; P. Plichta, *Das Primzahlkreuz I*, 446-450.

ШЕМАТСКЕ ПРЕДСТАВЕ ПМС/Ж//1-3

Lateral number	Square	Double square	Diagonal number	Square on diagonal number	Difference
1	1	2	1	1	2-1
2	4	8	3	9	8+1
5	25	50	7	49	50-1
12	144	288	17	289	288+1
29	841	1682	41	1681	1682-1

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ ПМС/Ж//1-3: Нумеричко-геометријска прогресија на бази системског увећавања/раста „дијагоналних“ и „ивичних“ бројева (цртежи 1, 2 и 3).

Унето на основу: Robert Lawlor, *Sacred geometry*, Thames and Hudson, London, 1982, 41.

В. додатна објашњења у: исто, 38-43.

Сведочанство о интелигентној наткултури. Иза свих ових и оваквих правилности очевидно се налази интелигенција која првенствено сведочи о *личности* – дакле, о слободној вољи, а не о нужности или о формалним предиспозицијама система, тј. интелигенције (као о онима које формирају управо овакве природне и наткултурне системе).

Наша истраживања указала су на читаво, изузетно и многодимензионално, мноштво правилности наведеног типа, али ће оне бити представљене у посебној студији. Између осталог, приказаћемо и примере који упућују на непосредну повезаност разматраних нумеричких принципа 1-1-8-9 и 4-2-6-3 – осим у оквиру јединственог система хемијских елемената – и на плану аналогног (базични систем који одређује „живу природу“ наспрам базичног система који одређује „неживу природу“) генетског кода.

ДОДАТАК XXX/0

УКУПНИ ПРИРОДНО-КУЛТУРНИ СИСТЕМ

ДОДАТНИ КОМЕНТАРИ УЗ ШЕМАТСКУ ПРЕДСТАВУ XXX

Идеја реконструкције свеобухватног универзалног система. Ову књигу смо започели навођењем једне врсте мисаоног експеримента који је подразумевао постављање необичног задатка – да целокупну *културну стварност* покушамо обухватити на једном месту, представљањем јединственог модела/обрасца. Потпуно исто можемо започети и ово додатно поглавље, које се налази на крају књиге и које у најкраћим могућим цртама коментарише и објашњава предочену шематску представу XXX, односно одговарајући *укупни природно-културни модел*. Другим речима, и овај додатни коментар/поглавље могли бисмо започети реченицом „замислимо да је пред нама необичан задатак – од нас се тражи да *целокупну стварност* обухватимо представљањем јединственог модела“, при чему се задатак не може избећи, нити прогласити претешким или бесмисленим. (Подразумева се, све ово ће бити урађено у најкраћим цртама и прелиминарним знацима.)

У сваком случају, сама идеја (ре)конструкције *општег/укупног природно-културног система* – као модела који претендује на крајњу универзалност – непосредно се остварује детектовањем и систематизацијом аналогича између системских целина уочених у оквиру најзначајнијих природних и културних феномена. Као што смо већ нагласили, најупечатљивији природни системски контексти/феномени – који представљају основу а) неживе и б) живе природе – јесу а) јединствени систем хемијских елемената и б) генетски код. С друге стране, као најзначајније културне феномене – на основу критеријума њихове (све)присутности у глобалном контексту и општег значаја за развој човечанства – свакако можемо издвојити а) декадни нумерички систем и б) Библију.

Кренувши од ове полазне тачке – након спроведених компаративних истраживања посебно наглашених хармонијско-симетријских релација унутар наведених феномена (од особеног општег значаја) – долазимо до (ре)конструкције *општег/укупног модела*, заснованог на $(4+1+4+1) \times 4$ подсистема, у чијем се средишту (логично) налази управо примарни културни системски оквир [са а) ужом и б) проширеном варијантом]; в. представу XXX.

Као што видимо, наведени *укупни природно-културни систем* успоставља доследну структурну аналогију између *укупног културног система* и *укупног природног система*, при чему се *укупни културни систем* (= *јединствени систем елемената културе*) логично смешта у средиште општег *природно-културног система*.

Логос и нивои комуникације. Читав предочени концепт остварује се (тј. методолошки је могућ) на основу идеје о егзистенцији *комуникацијског атома* који представља синергијски мост између Ума/Логоса и човека. Такође, овај концепт се логично повезује и са теистичким значењима и конотацијама, које употребљени појам Логоса – у контексту закључака ове студије – неизоставно подразумева.³⁹⁴

Дакле, Логос (који обухвата и контекст помињаног *семантичко-информацијског уређујућег фактора/СИО-фактор*)³⁹⁵ успоставља синергијску комуникацију са појединцима/личностима и колективима/народима путем бројних, семантички уобличених, смисаоних целина тј. објеката, који имају синхронијски и синхроничитетски предзнак.³⁹⁶ Ова комуникација одвија се на различитим плановима, од нивоа доступног појединцима (*ауто-синхронијски* тј. *индивидуални смисаони принцип*) – који подразумева испољавање и учачавање необичног смисла у свакодневним појавама. Другим

³⁹⁴ Аналогно овоме, „у хришћанској литератури Бог је идентификован као врховни ум, главни носилац реда и поретка, што такође има ослонаца у значењу израза *логос* које је имао у старој грчкој филозофској мисли“ (П. Милосављевић, *Обнова логоцентризма*, Књиготворница Логос – Ваљево, Јасен – Никшић – Београд, 2009, 104).

³⁹⁵ В. поглавље II.1.

³⁹⁶ В. напомену 79.

речима, овај принцип се заснива на парадигматској могућности/представи да различити људи – у различитим просторним, временским и културним контекстима – читају одговарајуће „знакове крај пута“ (који утичу на формирање и истинских личних/индивидуалних митова тј. разгранатих семантичких мрежа и заплета, а у којима се појединац суочава са бројним синхронијским појавама), на необичан начин повезане са датостима њиховог личног живота.³⁹⁷ Иста врста комуникације потенцијално се одвија и на

³⁹⁷ У овом смислу, посебно илустративно је једно сведочанство више пута поменутог хемичара-математичара Петера Плихте. Наиме, „сама природа мора бити, дакле, уређена у складу са децималним системом. Ово и наоко изгледа уверљиво зато што нумерички простор око тачке захтева такву правилност за своју експанзију. Материја која се појављује у простору није створена чаробним штапићем, већ искључиво по правилима савршеног склада са законима по којима је и сам простор уређен, баш као што одређен кључ одговара својој брави. Људи имају десет прстију, ми рачунамо користећи децимални систем. Ово наши математичари не би по кратком поступку предали ‘царству коинциденције’, да су били упознати са хемијом. Знали би да су сви стабилни хемијски елементи сврстани у десет облика изотопа. Ако се број 1 подели са 81, број 81 мора прво бити увећан до 100. Чак и ако се иста калкулација представи у неком другом систему, не у децималном, деоба не може бити израчуната без комбинације са бројем 0. $100/81=1 + \text{остатак } 19$. Проучавао сам два броја, 1 и 19, већ двадесет година због 20 аминокиселина и 20 чистих изотопа, а да нисам далеко одмакао. Можда сам коначно нађушио прави траг. Преостала вредност 19 мора поново бити подељена са 81: $19/81=0,234567\dots$ Примарни број 19 је одговоран за следеће хронолошке нумеричке серије децималног система (без броја 1). Резултат рачунице $100:81$ је $1 + \text{остатак } 19$. Коначно сам стигао до тајне која се крије иза бројева 19 и 81. То ми сада није дало мира. Одједном сам осетио сензацију: снажан блесак светлости прострујао је мојим телом. Зурно сам у календар на зиду. Обележавала га је година 1981“ (P. Plihta, *Božanski numerički kod*, 109; читаоца упозоравамо на донекле неадекватан превод; подвукао И. Т.). Исти овај контекст се релативно често појављује и разматра и у текстовима аутора којима се, као доминантна (без улажења у расправу око исправности оваквих формулација), углавном придодaje одредница/предзнак *мистицизам*, и поред тога што поједини њихови текстови имају научне претензије. У овом смислу је карактеристичан случај Спасоја Влајића, у чијим су текстовима вишеструко присутна сведочанства типа: „Наводимо пример за синхронистичко ‘чудо’. Догађај се одиграо у просторијама издавачке куће ‘Мирослав’ пред десетак сведока. Само што сам рекао: ‘За нас је важно да сачувамо мир’, а улази *Мира* Б. У наставку

нивоу доступном колективима (ниво етноса/народа/нација; у српском контексту то би био *србистички принцип*, у смислу комплекса специфичних аналогича које целокупност историјског развоја уобличавају у виду смисаоног тока у чијем се средишту налази српски етнос), све до општељудског контекста (ниво *антропичког принципа*).³⁹⁸

разговора скрећем пажњу присутнима на испољено синхронистичко поклапање и смирено настављам: 'Јединствено поље се одшкринуло. Ако продубимо *смирено* добићемо знак да се оно још више отворило'. У истом тренутку улази и друга жена – *Мира* С. Сажима претходне догађаје и закључујем: 'Колика је снага *смирено* показало нам се преко имена *Мира*.' После неколико тренутака догађа се невероватан случај. Улази и трећа жена са именом *Мира* – *Мира* Н" (С. Влајић, *Свест и надузрочни поредак природе*, 65). С друге стране, као што смо већ наводили, сличним појавама бавили су се и опште признати научници, као што су поменути К. Г. Јунг и В. Паули. У блиском контексту, примера ради, и Дејан Раковић наводи „Калуђеровићева открића законитости необичних метаповезаности међу људима из ближег окружења као део једне јединствене динамичке информационе мреже“ (Д. Раковић, *Предговор*, у: С. Влајић, *Свест и надузрочни поредак природе*, 6).

³⁹⁸ Основна питања која се везују за разматрање (идеје) *антропичког принципа* јесу: 1) Колико је свест важна за универзум као целину?; 2) Да ли би свемир постојао без било каквих свесних бића?; 3) Јесу ли закони физике специјално дизајнирани да омогуће постојање свесног живота?; 4) Постоји ли нешто посебно у вези с нашом конкретном локацијом у свемиру, или у простору или у времену? (R. Penrouz, *Carev novi um*, 449-450). Полазећи од ових основних питања, комплементарних са структуром идеје *антропичког принципа*, можемо конструисати и четири аналогна основна питања која би одређивала тзв. *србистички принцип* (као идеалтипски модел манифестације синхронијског принципа на нивоу колективних ентитета тј. етноса) – у непосредној вези са извесним, кључним (само)одређењима Срба уоченим на нивоу колективне психе српског етноса (уп. са студијом: И. Тодоровић, *Митска истина Срба*; в. пре свега стр. 373-376). С тим у вези, у контексту аналогиче са „јаким“ и „слабим“ антропичким принципом, могли бисмо такође формулисати и „јаки“ и „слаби“ *србистички принцип*, при чему би „јаки“ србистички принцип био заснован на чињеници да су многа кључна историјска дешавања (од пресудног и глобалног значаја) била везана за Србе и/или за подручје Србије, почев од чињенице да је Први светски рат започео нападом Аустро-Угарске на Србију, преко тога да је оснивач хришћанства као признате и званичне религије (пре свега – европске хришћанске цивилизације) Константин Велики рођен у Нишу, па

Комуникацијски атом и антропички принцип. У наведеном смислу, за нас је од посебног значаја – као полазна и финална тачка – управо концепт поменутог *антропичког принципа*. Наиме, са становишта узимања у обзир овог *принципа* – „само је феномен свести онај који може призвати 'теоријски' универзум у стварно постојање“³⁹⁹, јер свест је „феномен којим се сазнаје о самој егзистенцији универзума“.⁴⁰⁰ У ствари, „коришћењем антропичког принципа – било у слабој било у јакој верзији – могло би се покушати показати да је свест *неизбежна*, због чињенице да би интелигентна бића, тј. 'ми', морала да буду присутна да би посматрала свет“.⁴⁰¹

У вези с претходним, сасвим је логично претпоставити да универзум манифестује своју природу кроз поменуте, најзначајније/најсложеније и најприсутније специфичне изразе и садржаје сопствене стварности – од система хемијских елемената и генетског кода до декадног нумеричког система и Библије (уз предочени *јединствени систем елемената културе*). Према томе, логична је претпоставка и да Ум/Логос комуницира кроз појаве (тј. своје манифестне изразе) изузетне сложености и особеног значаја и значења, међу којима су посебно издвојени/апострофирани поменути феномени и одговарајући базични системи (као наглашена структурно-семантичка језгра њихове свеукупне симетријско-хармонијске организованости и осмишљености).

Управо наведене појаве и њихови базични системи би – у светлу нашег приступа и одговарајућих истраживања – представљали онај базични *комуникацијски атом* уз помоћ којег Логос на антропичком нивоу општи са људском заједницом тј. са човечанством.⁴⁰² У вези с претходним, логично

све до средишње улоге српског етноса на крају другог миленијума после Христа, односно у савременим околностима итд. У овом смислу, примера ради, илустративан и карактеристичан може бити и пројекат „Београд је свет“, заснован на уочавању изузетно необичних повезаности између основних географско-семантичких репера на нивоу Београда и основних географских репера на карти света; в. www.beogradjesvet.com/

³⁹⁹ R. Penrouz, n. d., 464.

⁴⁰⁰ Исто, 464

⁴⁰¹ Исто, 450.

⁴⁰² Дакле, у наведеном контексту, људима на овај начин Логос – између осталог

је претпоставити и да Логос овај *синергијско-комуникацијски атом* формулише у складу са начелом приступачности, како би његова Порука могла бити примљена од стране великог броја људи (што аутоматски искључује „елитистичку“ презентацију, тј. елитистичко формулисање *комуникацијског атома*, засновано на језику превасходно математичких и физичких симбола савремене науке, разумљивог веома малом специјализованих стручњака), односно од стране свакога ко је довољно заинтересован да прими ову Поруку.⁴⁰³

Организација укупног система – принцип трочетворства/тројединства и модел 117/120. У наведеном контексту, логично се поставља и питање на којим, базичним, структурно-формалним начелима би се заснивао овај *синергијско-комуникацијски атом* (антропичког нивоа стварности)?

Резултати наших истраживања долазе до конкретног одговора – заснованог на уочавању сродних структурних образаца у различитим природним и културним феноменима, и ови обрасци су у непосредној вези са претходно предоченим *примарним системом усложњавања* (контекст модела који садржи 117-120 елемената; в. представу ZZ).⁴⁰⁴

За нас је, другим речима, од посебног значаја чињеница да се системски комплекси засновани на бројевима 117, 118, 119 и 120 (у оквиру одговарајућих надсистема базираних на принципу *3+1/принцип трочетворства-тројединства*)⁴⁰⁵

– сведочи о својој егзистенцији и о свом Плану стварања.

⁴⁰³ По Плихти, „углавном важи да су математика и природне науке екстремно компликоване. Још као дете био сам очаран Гетеовим мишљењем да све велике идеје морају бити једноставне. Величанствене једначине у уџбеницима математике одувек су ми изгледале као замагљени екран који људе обесхрабрује. Ова слутња је сада доживела оправданост. Решење проблема трагања за пореклом материјалног света одликује изразита једноставност, јасност и неодољива елеганција“ (Р. Plihta, *Božanski numerički kod*, 18). Наиме, „можда управо из немоћи и пригушеног беса научници несвесно приказују све тако компликованим“ (исто, 18).

⁴⁰⁴ В. поглавље III.4.

⁴⁰⁵ Наиме, уочени базични структурни контексти се подударају са принципом трочетворства о којем говори М. Ракочевић. По њему, „разумевање ‘мистерије’ Менделеејевљевих ‘аритметичких грешака’, јесте предуслов и

уочавају, са значајном прецизношћу, унутар свих наведених, примарних природних и културних феномена.

Другим речима, посматрањем/уочавањем различитих хармонијско-симетријских, системски уобличених целина – присутних унутар наведених, кључних феномена културне и природне стварности – долази се до непосредних идеја о (ре) конструкцији *укупног природно-културног система*, чији је структурно-формални „узорак“ – аналогно општем културном моделу – управо *примарни систем усложњавања*.

за разумевање Менделеејевљевих кодно-кодогено-кодирајућих система $3^4 = 81$ и $4^3 = 64$, при чему смисао егзистенције првог се састоји у томе што у оквиру хемијског кода, тј. у оквиру прва 84 хемијска елемента (од $H = 1$ до $Po = 84$) постоји тачно 81 стабилни елемент, а смисао егзистенције другог система у томе што кад се из назначеног система од 84 хемијска елемента изузму ‘моноизотопни’ елементи, они који остају чине систем од 64 хемијска елемента“ (М. Rakočević, *Univerzalna svest i univerzalni kod*, 258). С друге стране, исти принцип је присутан и у контексту генетског кода (исто, 259, 266-267), као и у случајевима других природних и културних феномена (исто, 267-268). Осим тога, Ракочевић наглашава и следеће: „Основни концепт од кога полазимо у сагледавању јединства логоса материје (атомских и молекуларних структура), логоса живота и логоса свести јесте (како смо већ показали) логички 3-4 димензионални Бул-Ајнштајнов простор, чије извориште представља Булов логички квадрат. Такав ‘скривени’ логички квадрат егзистира и унутар Греј кода (Gray Code) модела генетског кода“ (исто, 265). *Принцип трочетворства* ($3+1$), на којем инсистира Ракочевић као на базичном/универзалном структурном моделу, у многим аспектима се подудара са Плихтиним уочавањем универзалног (структурног) значаја броја 3 у природним и културним феноменима. Он наглашава да је „трослојност природе, која прожима гравитно ткиво Универзума“ било једно од његових најважнијих открића (Р. Plihta, *Božanski numerički kod*, 38). У сваком случају, са више различитих аспеката су уочени показатељи који упућују на посебан, универзални значај *трочетворства/тројединства*, а овај значај додатно поткрепљује и специфичан положај особеног простог броја 43 (који је такође непосредан израз релације бројева 3 и 4) унутар различитих кључних културних и природних феномена, почев од јединственог система хемијских елемената, у оквиру којег 43. елемент/техницијум представља први прекид у стабилној изотопији. Осим тога, и финална верзија *укупног природно-културног система* – са *ужим/базичним културним оквиром* у средини (верзија 1) – такође поседује управо 43 елемента (в. представе XXX и Ž1+).

Предложени прелиминарни нацрт *укупног система* заснива се на увидима у међуповезаност различитих подсистема тј. системских целина, а све у знаку базичног, непосредно ученог, *структурног модела трочетворства/тројединства* (принцип 3+1), који се усложњава у првостепеном $[(3+1)+(3+1)+(1)+(1)]$ и другостепеном $[4 \times ((3+1)+(3+1)+(1)+(1))]$ контексту (в. представу XXX). С друге стране, на базични *модел трочетворства/тројединства* надовезује се аналогни *модел 117-120*, који се такође заснива на 4 (3+1) елемента, тј. основна системска броја (117 + 118, 119, 120).

Непосредну потврду реалног постојања оваквог, јединственог контекста добијамо од М. Ракочевића, који унутар система 20 базичних аминокиселина (распоређених на основу броја атома у бочним низовима њихових аминокиселинских тела) уочава управо вишеструко поновљене бројеве 117, 118, 119 и 120, односно одговарајући уређени системски оквир (в. представу ПМС/Б).⁴⁰⁶

⁴⁰⁶ Видети: М. Ракочевић, *Рационалност изворне религијске свести на примерима из Библије*, 132-133. Ракочевић – уочавајући правилности бројева атома у кључним конституентима (бочни низови 20 аминокиселина) генетског кода, долази до недвосмисленог закључка „да су бројеви 117, 118, 119 и 120 детерминанте читавог система“ (исто, 133). Истовремено, он не пропушта да нагласи и чињеницу да је, с друге стране, одавно „утврђено да су прва три од ова четири броја заправо кључ структуре Библије“ (исто, 133). Наиме, од 1189 поглавља Библије 117. Давидов псалм је најкраће, а уједно и средишње/595. поглавље Библије (у Ракочевићевом тексту постоји извесна нетачност везана за одређење средишњег поглавља Библије), 119. Давидов псалм је најдуже поглавље, док се између њих – као централни елемент – налази 118. Давидов псалм. Осим тога, број 120 је вишеструко посебно наглашен у Библији, почев од чињенице да је то број година живота Мојсија и да је то број година које је Бог доделио човеку („А Господ рече: Неће се дух мој до века препирати с људима, јер су тело, нека им век живота буде сто и двадесет година“; *Библија*, Прва књига Мојсијева, 6:3). У складу са уоченим правилностима – у генетском и библијском контексту – Ракочевић закључује следеће: „Кад се открије да је декадни бројевни систем 'најбољи могући' од свих могућих бројевних система, тада неминовно следи овај резон: са реализацијом првог корака у простору, реализује се број 1; са два корака број 11 и са ти корака број 111, први који поседује чиниоце ($3 \times 37 = 111$). Надаље 'игру' воде бројеви 6 и 7 и то до краја декадне скале:

Као што смо већ наводили, исти бројеви уочавају се и у Библији као бројеви од изузетног значаја.⁴⁰⁷ Осим тога, ове бројеве сасвим непосредно уочавамо и у контексту *јединственог система хемијских елемената* (в. представе NUT/0 и NUT/1).⁴⁰⁸

111 + 6 = 117; 111 + 7 = 118; 111 + 8 = 119; 111 + 9 = 120“ (исто, 133).

⁴⁰⁷ В. претходну напомену и поглавље V.2.

⁴⁰⁸ Наиме, „Трифонов је најпре нашао један у најмању руку занимљив аритметички закон, који важи за скуп првих 120 природних бројева (не рачунајући нулу) – само за тај и толики скуп и ниједан други скуп природних бројева“, при чему се уочава очигледна повезаност разврставања ових 120 бројева у четири класе на основу простих бројева и чињенице „да су по моделу разврставања простих бројева у четири класе и осам поткласа разврстани и ' типови елемената', такође у четири класе и осам поткласа у Периодном систему елемената, под условом да се класе и поткласе генеришу на основу правила Клејковског“ (С. Ђукић, М. Ракочевић, *Идеја тродимензионалности Периодног система у изворним радовима Менделееве*, 119-121). У сваком случају, у наведеном контексту се јасно сагледава повезаност општег системског оквира заснованог на одређујућем броју 120 и периодног система хемијских елемената који подразумева 118 основних чланова, чиме се и овде такође указује комплекс који се може сврстати у релациони оквир 117-120.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА NUT/0

n	m	Редослед простих бројева	S_n	S_m
1	1	2	2	1
	2	1		1
		3		
		2		
2	3	5 7 11	6	3
	4	3 4 5		3
		13 17 19		
		6 7 8		
3	5	23 29 31 37	8	4
	6	9 10 11 12		4
		41 43 47 53		
		13 14 15 16		
4	7	59 61 67 71 73 79 83	14	7
	8	17 18 19 20 21 22 23 89 97 101 103 107 109 113 24 25 26 27 28 29 30		7

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ NUT/0: Избор простих бројева по моделу Клечковског и Трифонова. Унето на основу: С. Ђукић, М. Ракочевић, *Идеја тродимензионалности Периодног система у изворним радовима Менделјејева*, 120 (табела 1).

В. додатна објашњења у: исто, 118-123.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА NUT/1

n	m	Квантни бројеви n и l на позицијама простих бројева	Тип електронске конфигурације	N
1	1	2	1s	2
		(1, 0)		
	2	3	2s	2
		(1, 0)		
2	3	5 7 11	2p2p3s	8
		(2, 1) (2, 1) (3, 0)		
	4	13 17 19	3p3p4s	8
		(3, 1) (3, 1) (4, 0)		
3	5	23 29 31 37	3d3d4p5s	18
		(3, 2) (3, 2) (4, 1) (5, 0)		
	6	41 43 47 53	4d4d5p6s	18
		(4, 2) (4, 2) (5, 1) (6, 0)		
4	7	59 61 67 71 73 79 83	4f4f5d6p6p7s	32
		(4, 3) (4, 3) (5, 2) (5, 2) (6, 1) (6, 1) (7, 0)		
	8	89 97 101 103 107 109 113	5f5f6d6d7p7p8s	32
		(5, 3) (5, 3) (6, 2) (6, 2) (7, 1) (7, 1) (8, 0)		

ДОДАТНИ ТЕКСТ УЗ NUT/1: Модификовани модел Трифонова за Периодни систем елемената двослојне структуре.

Унето на основу: С. Ђукић, М. Ракочевић, *Идеја тродимензионалности Периодног система у изворним радовима Менделјејева*, 122 (табела 3).

В. додатна објашњења у: исто, 118-123.

Уз подсећање на чињеницу да аналогни структурно-формални контекст сасвим директно произлази из *примарног језичко-логичког модела* (в. представе PMS/AA1, PMS/CC//1, PMS/CC//2, PMS/CC//3, PMS/CC//4), иницијалног културног система – одакле проистиче и (ре)конструкција *јединственог система елемената културе* – и у контексту специфичних симетријско-хармонијски организованих, најзначајнијих уређених комплекса везаних за манифестације *декадног нумеричког система*, такође непосредно учавамо значај истих бројева тј. структура (из нумеричког оквира 117-118-119-120); в. рецимо представе PMS/XX//1, PMS/XX//2, PMS/XX//3.⁴⁰⁹

Дакле, поново се оваплотио исти структурно-нумерички образац, вишеструко пројављујући изузетност и свеprisутност сопствене форме. Самим тим, ова чињеница је неизоставно наметнула поменути образац као неприкосновеног „кандидата“ за –конкретизовани/примарни манифестни облик модела базичног *комуникацијског атома* који повезује Логос и антропички ниво стварности.

Сажети опис укупног система. У пракси, сви ови увиди су резултирали (ре)конструкцијом наведеног *укупног системског модела*, у којем се спајају *принцип усложњеног*

⁴⁰⁹ А када је реч о универзалном значају и свеprisутству *декадног нумеричког система*, и у овом контексту за нас посебно важни и илустративни могу бити закључци М. Ракочевића и П. Плихте – аутора који, у овој студији, иницијално илуструју трагање за универзалним (природно-културним) кодом. По Ракочевићу, декадни бројевни систем је „најбољи могући“ од свих система, јер „једино декадни бројевни систем половином своје бројевне скале ($q/2 = 5$) директно кореспондира са *Златним пресеком*, који је најбоља могућа пропорција неједнаких делова унутар једне целине (однос већег дела целине према мањем једнак је односу целине према већем делу)“ (М. Ракочевић, *Рационалност изворне религијске свести на примерима из Библије*, 133). С друге стране, проучавајући релације бројева – унутар свог, реконструисаног примарног нумеричког система који је заснован на симетријском крсту простих бројева – Плихта учава природно присуство декадног бројевног система (в. у: Р. Pliht, *Božanski numerički kod*, 144-145). У складу са својим увидима, Плихта закључује следеће: „Ако се простор шири у складу са децималним системом, материја која испуњава простор мора, такође, бити структурисана у складу са овим системом. А тако и јесте! Хемијски елементи су саздани низањем природних бројева. Истовремено сваки појединачни елемент мора имати специфичан број изотопа, број између 0 и 10“ (исто, 145). Поводом овога видети и први део напомене 397.

трочетворства/тројединства и аналогни *системски принцип* 117-120 (чији је прототип поменути *примарни систем усложњавања*); в. представу XXX.

Тако се у оквиру *општег библијског системског контекста* уочавају 1) протобиблијски системи (3+1: m117 + m118, m119, m120), 2) „унутрашњи“ библијски системи (3+1) и 3) средишњи библијски системи (2).

У оквиру *контекста декадног нумеричког система* разликују се 1) примарни системи основних нумеричких структура/бројева (3+1), 2) примарни системи засновани на простим бројевима (3+1) и 3) средишњи структурно-нумерички системи (2).

Контекст јединственог система хемијских елемената подразумева постојање 1) базичних система хемијских елемената (3+1), 2) изотопних система хемијских елемената (3+1) и 3) централних система неживе природе (2).

С друге стране, *контекст генетског кода* заснива се на 1) генетским кодним системима формулисаним у складу са бројем атома (3+1) у аминокиселинама и кодонима, на 2) генетским системима формулисаним у складу са бројем елементарни(ј)х честица (протона/електрона и неутрона) (3+1) и на 3) централним системима живе природе (2).⁴¹⁰

⁴¹⁰ Наравно, на овом месту не можемо образлагати и разматрати наведене елементе *укупног природно-културног система*, који ће детаљно бити представљени у најављеној монографији са радним називом „Култура природе“. У сваком случају, треба нагласити да су током претходно спроведених истраживања унутар свих наведених (4) кључних природно-културних контекста уочени бројни симетријско-хармонијски уређени комплекси, чији степен организованости упућује на рационално осмишљени поредак. При томе се такође уочава и међусобна повезаност ових специфично организованих целина, уз издвајање – унутар сваке од ове 4 (3+1) целине – по 2 комплементарна 4-члана комплекса (чији је хипотетични системски оквир заснован на моделима који садрже 117/m117, 118/m118, 119/m119 и 120/m120 елемената) и по један средишњи 2-члани комплекс, при чему се сви средишњи комплекси у оквиру сваког од 4 наведена кључна природно-културна контекста такође – хипотетично, следећи одговарајући структурни оквир – повинују обрасцу 117+117 – 118+118 – 119+119 – 120+120 елемената. Конкретније речено, предочени прелиминарни нацрт *библијског системског контекста* (у оквиру *укупног природно-културног система*) подразумева постојање 4 системске целине

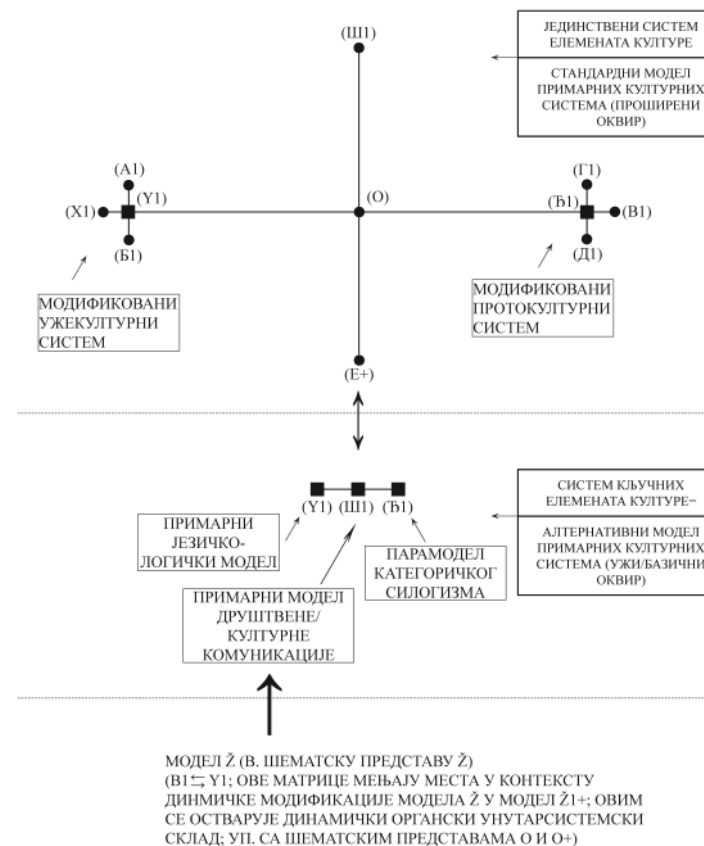
У средишту овако формулисаног *укупног природно-културног система* предвиђено је место за претходно предочени, (ре)конструисани *јединствени систем елемената културе*, који се такође заснива на истим структурним начелима, односно на 1) ужекултурним системима (социјалне и духовне културе) (3+1), на 2) системима протокултуре, тј. психо-језичко-логичке културе (3+1) и на 3) централним културним системима (2/+1); в. представе XXX, ŽŽ, Ž, MM.

Наведени културни системски оквир – у контексту *укупног природно-културног система* – можемо представити, у складу са одговарајућим увидима, на два начина. Наиме, скраћена форма централног *јединственог система елемената културе/ужи тј. базични оквир* обухвата три (са становишта овог методолошког приступа) очигледно реална културна система: 1) *примарни језичко-логички систем*, 2) *парамодел категоричког силогизма* и 3) *примарни модел друштвеног/културног општења*. Ово би био ужи/базични културни оквир, тј. оквир

које непосредно произлазе из протобиблијског нумеричког контекста, односно из нумеричког оквира представљеног на самом почетку Библије (превасходно у главама 5-11 Прве књиге Мојсијево/Књиге Постања), док се комплементарни/други библијски примарни надсистемски оквир заснива на 4 системске целине које непосредно проистичу из другог, посебно наглашеног библијског нумеричког контекста, предоченог у Књизи бројева. Исто тако, *декадни нумерички системски контекст* превасходно се заснива на релацији између 4 примарна система основних нумеричких структура/бројева и 4 примарна система који наглашавају контекст простих бројева (као што се показало – од суштинског значаја са становишта уређења структуре декадног нумеричког система). У *контексту система хемијских елемената* дуалне (4-члане) компоненте представљају примарни системи хемијских елемената и примарни системи изотопа. С друге стране, у *генетском кодном контексту* уочава се разлика између симетријско-хармонијских комплекса уобличених у складу са бројем атома и оних који су формулисани у складу са правилностима на нивоу протона/електрона и неутрона. Наравно, сваки од наведених кључних природно-културних контекста (у оквиру нашег прелиминарног модела/нацрта) поседује, као што је већ речено, и по 2 средишња система од суштинског значаја за уобличавање дотичних целина. О овоме би се, свакако, могло рећи још много тога, али се овде – с обзиром на фокус наше студије – морамо задржати на наведеним кратким објашњењима.

иницијалних (евидентно реалних) културних система, док би претходно представљени/(ре)конструисани *јединствени систем елемената културе* представљао проширени (у знатно већој мери хипотетички) културни оквир⁴¹¹; в. представу Ž1+.

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА Ž1+

⁴¹¹ В. поглавље V.4

ОБЈАШЊЕЊА УЗ ШЕМАТСКУ ПРЕДСТАВУ Ž1+

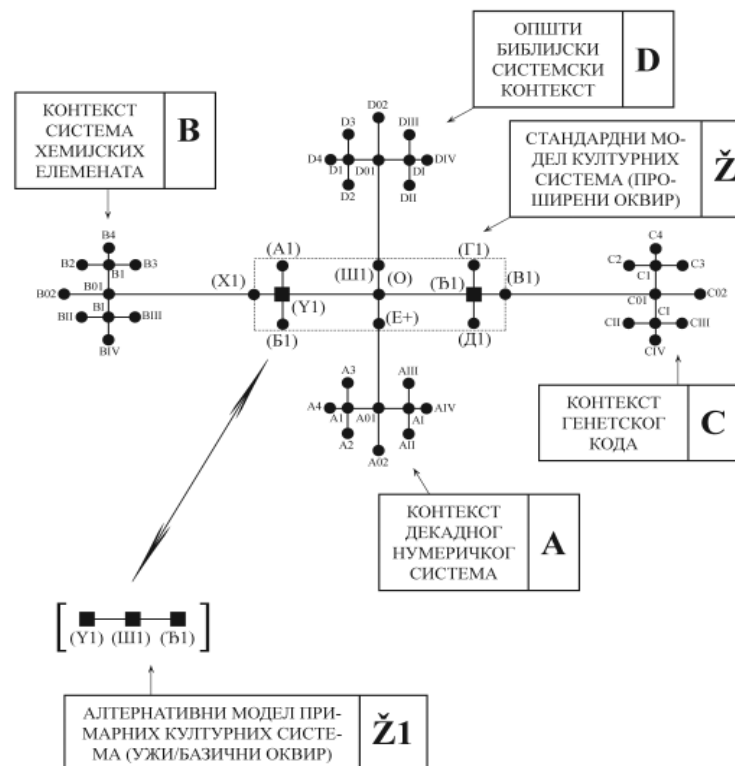
(A1) =	ПРИМАРНИ МОДЕЛ ДРУШТВЕНИХ СТРУКТУРА	[M117]
(B1) =	ПРИМАРНИ БИОКУЛТУРНИ МОДЕЛ	[M117]
(X1) =	ПРИМАРНИ МИТОРИТУАЛНИ МОДЕЛ	[M117]
(Y1) =	ПРИМАРНИ ЈЕЗИЧКО-ЛОГИЧКИ МОДЕЛ	[M117]
(Ш1) =	ПРИМАРНИ МОДЕЛ ДРУШТВЕНОГ/КУЛТУРНОГ ОПШТЕЊА	[M117]
(O) =	БАЗИЧНИ СИСТЕМ КУЛТУРНИХ МАТРИЦА	[M19]
(E+) =	КАТЕГОРИЈАЛНИ СИСТЕМ СРЕДИШЊИХ ЕЛЕМЕНАТА/ КУЛТЕМА	[M117]
(Г1) =	ОПШТИ ПСИХО-ТИПОЛОШКИ МОДЕЛ	[M117]
(Д1) =	ОПШТИ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧКИ МОДЕЛ	[M117]
(В1) =	ЕЛЕМЕНТАРНИ МОДЕЛ КОЛЕКТИВНЕ ПСИХЕ	[M117]
(Ђ1) =	ПАРА-МОДЕЛ КАТЕГОРИЧКОГ СИЛОГИЗМА	[M117]

ОБЈАШЊЕЊА УЗ ШЕМАТСКУ ПРЕДСТАВУ XXX

A= КОНТЕКСТ ДЕКАДНОГ НУМЕРИЧКОГ СИСТЕМА		
A1=	M120 (модел/м који се састоји од 120 елемената)	ПРИМАРНИ СИСТЕМИ ОСНОВНИХ НУМЕРИЧКИХ СТРУКТУРА/БРОЈЕВА
A2=	M117 (м који се састоји од 117 елемената)	
A3=	M119 (м који се састоји од 119 елемената)	
A4=	M118 (м који се састоји од 118 елемената)	
A01=	M120	СРЕДИШЊИ СТРУКТУРНО-НУМЕРИЧКИ СИСТЕМИ
A02=	M120	
A1=	M120	ПРИМАРНИ НУМЕРИЧКИ СИСТЕМИ ЗАСНОВАНИ НА ПРОСТИМ БРОЈЕВИМА
AII=	M117	
AIII=	M119	
AIV=	M118	
B= КОНТЕКСТ СИСТЕМА ХЕМИЈСКИХ ЕЛЕМЕНАТА		
B1=	M120	БАЗИЧНИ СИСТЕМИ ХЕМИЈСКИХ ЕЛЕМЕНАТА
B2=	M117	
B3=	M119	
B4=	M118	
B01=	M117	СРЕДИШЊИ СИСТЕМИ НЕЖИВЕ ПРИРОДЕ
B02=	M117	
B1=	M120	ИЗОТОПНИ СИСТЕМИ (ХЕМИЈСКИХ ЕЛЕМЕНАТА)
BII=	M117	
BIII=	M119	
BIV=	M118	
C= КОНТЕКСТ ГЕНЕТСКОГ КОДА		
C1=	M120	ГЕНЕТСКИ СИСТЕМСКИ КОМПЛЕКСИ ФОРМУЛИСАНИ У СКАДУ СА БРОЈЕМ АТОМА (У МОЛЕКУЛИМА)
C2=	M117	
C3=	M119	
C4=	M118	
C01=	M119	СРЕДИШЊИ СИСТЕМИ ЖИВЕ ПРИРОДЕ
C02=	M119	
C1=	M120	ГЕНЕТСКИ СИСТЕМСКИ КОМПЛЕКСИ ФОРМУЛИСАНИ У СКАДУ СА БРОЈЕМ ПРОТОНА/ЕЛЕКТРОНА И НЕУТРОНА (У МОЛЕКУЛИМА)
CII=	M117	
CIII=	M119	
CIV=	M118	
D= ОПШТИ БИБЛИЈСКИ СИСТЕМСКИ КОНТЕКСТ		
D1=	M120	ПРОТОБИБЛИЈСКИ ПРИМАРНИ СИСТЕМИ
D2=	M117	
D3=	M119	
D4=	M118	
D01=	M118	СРЕДИШЊИ БИБЛИЈСКИ ПРИМАРНИ СИСТЕМИ
D02=	M118	
D1=	M120	„УНУТРАШЊИ“ БИБЛИЈСКИ ПРИМАРНИ СИСТЕМИ
DII=	M117	
DIII=	M119	
DIV=	M118	

ШЕМАТСКА ПРЕДСТАВА XXX

УКУПНИ ПРИРОДНО-КУЛТУРНИ СИСТЕМ

Завршни осврт. На наведени начин, у најфрагментарнијим назнакама представљен је прелиминарни нацрт *укупног природно-културног система*, као крајњег облика тј. могућности универзалног предочавања/сажимања најфундаменталнијих димензија целокупне стварности у виду јединственог системског обрасца. У сваком случају, општи закључак могао би се свести на констатацију о егзистенцији *свеуређујућег принципа*, чије би се карактеристике најпре могле повезати са представама/идејама обједињеним општим термином *Логос*.⁴¹² Наиме, услед својих (тешко докучивих) „иманентних потреба“, односно због непосредног испољавања сопствених сложених структура, у циљу *комуникације*, језгрени аспекти целокупне стварности – које овде називамо Логос (и који се јасно манифестују на нивоу колективне психе) – „користе се“ различитим ситуацијама, практичним потребама, догађајима, објектима и личностима.⁴¹³ На тај начин су одређене *околности* (у најширем смислу те синтагме) уклопљене у јасно дефинисане структурне обрасце, који се испољавају на различитим нивоима културне и природне стварности. Другим речима, под дејством овако схваћеног Логоса – природна и културна стварност повезане су у јединствену, функционалну целину, чије смо најзначајније аспекте (уобличене у једну врсту *комуникацијског атома*) у стању да сагледамо путем непосредног уочавања истоветних, хармонијско-симетријски уобличених, структура у различитим феноменима.

⁴¹² В. напомене 133, 136, 333, 394, 402..

⁴¹³ Уп. И. Тодоровић, *Резултати истраживања обреда литија – допунски осврт*, 199-212.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Антонић, Слободан, *Културни рат у Србији*, Завод за уџбенике, Београд, 2008.
- A New Classification Scheme of the Genetic Code, http://www.imb.jena.de/~sweta/genetic_code2/ (Thomas Wilhelm and Svetlana Nikolajewa, J. Mol. Evol.:59:598-605, 2004).
- Барт, Ролан, *Књижевност, митологија, семиологија*, Нолит, Београд, 1971.
- <http://www.beogradjesvet.com/>
- Bern, Erik, *Koju igru igraš?*, Ne & Bo, Beograd, 1998.
- Bern, Erik, *Šta kažeš posle zdravo?*, Ne & Bo, Libreto, Beograd, 1999.
- Библија – *Свето писмо Старог и Новог завета*, Глас цркве, Шабац – Ваљево – Београд, 2005.
- Бидев, Павле, *Како је шах постао од магијских квадрата*, Мат 5, Београд, мај 1970.
- Bidev, Pavle, *Šah simbol kosmosa*, Organizacioni komitet šahovskih olimpijada, Skopje, 1972.
- Благојевић, Гордана, *Срби у Калифорнији*, Етнографски институт САНУ, Посебна издања 54, Београд, 2005.
- Bogdanov I., Bogdanov G., Jovanović Božinov M., *Pre velikog praska*, Megatrend univerzitet, Beograd, 2006.
- Bogdanović, Bogdan, *Urbs & logos*, Gradina, Niš, 1976.

- Boeyens, Jan CA, Levendis Demetrius C., *Number Theory and the Periodicity of Matter*, Springer Netherland, Berlin, 2008.
- Брија, Јован, *Речник православне теологије*, Хиландарски фонд Богословског факултета СПЦ, Београд, 1977.
- Bukvić, Aleksandar, *Proverite svoju inteligenciju*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1997.
- Ван Генеп, Арнолд, *Обреди прелаза*, Српска књижевна задруга, Београд, 2005.
- Васиљевић, Алекса, *О веровањима и обичајима из Сврљига*, Етнокултуролошка радионица, Сврљиг, 1996.
- Ving, R. L., *Ji Ding priručnik za proricanje*, Karganović, Beograd, 1990.
- Влајић, Спасоје, *Свест и надузрочни поредак природе*, Мирослав, Београд, 2001.
- Votson, Lajl, *Iza superprirode*, Dosije, Službeni list SRJ, Beograd, 1996.
- Вукановић, Владимир, *Наука и вера – Познати научници говоре о Богу*, Архиепископија београдско-карловачка, Београд, 2003.
- Геллей, Генри Г., *Библейский справочник Геллея*, Мировая христианская миссия, Торонто, 1984.
- Genon, Rene, *Velika trijada*, Sfairos, Beograd, 1989.
- Глубоковски, Николај Н., *Бог-Логос*, Отачник, Београд, 2008.
- Golubović, Zagorka, *Antropološki portreti*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1991.

- de Groot Adri, *Number Theory in Light of Unification Thought*, Q10 research Foundation, 2005.
- Dejić, Mirko, *Tajni svet matematike*, Nolit, Beograd, 1990.
- Дејић, Мирко, *Математичке игре*, Архимедес, Београд, 1995.
- Doci, Đerd, *Moć proporcija – Harmonija u prirodi, umetnosti i arhitekturi*, Stylos, Novi Sad, 2005.
- Ђукић С. Т., Ракочевић М. М., *Идеја тродимензионалности периодног система у изворним радовима Менделјејева*, Флогистон 12, Београд, 2002.
- Ђурић, Војислав, *Антологија српских народних приповедака*, Источник, Београд, 2003.
- Елијаде, Мирча, *Слике и симболи*, Сремски Карловци, Нови Сад, 1999.
- Елијаде, Мирча, *Свето и профано*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 2003.
- *Енциклопедија српског народа*, Завод за уџбенике, Београд, 2008.
- Зиновјев, Александар, *Запад – феномен западњаштва*, Наш дом, Београд, 2002.
- Зиновјев, Александар, *Велика прекретница – критика западне хегемоније*, Наш дом, Београд, 1999.
- Златановић, Сања, *Свадба – прича о идентитету*, Етнографски институт САНУ, Посебна издања 47, Београд, 2003.

- Иванов, Вяч. Вс., Топоров В. Н., *Славянские языковые моделирующие семиотические системы*, Наука, Москва, 1965.
- Ivanov, Vjačeslav Vs., *Antisimetrični i simetrični odnosi u prirodnim jezicima i u drugim semiotičkim sistemima*, Treći program 42, leto 1979.
- Ivšić, Stjepan, *Slavenska poredbena gramatika*, Školska knjiga, Zagreb, 1970.
- И. Т., П. В., *обичаји 1. годишњег циклуса, 2. животног циклуса*, у: *Енциклопедија српског народа*, Завод за уџбенике, Београд, 2008.
- Jakobi, Jolande, *Jungov put individuacije*, Nolit, Beograd, 1992.
- Janković, Vladislav, *Hemijski elementi*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2002.
- Јеротић, Владета, *Психолошко и религиозно биће човека*, Беседа, Нови Сад, 1994.
- Jung, Karl Gustav, *Duh i život*, Matica srpska, Beograd, 1977.
- Jung, Karl Gustav, *Psihološki tipovi*, Matica srpska, Beograd, 1978.
- Jung, Carl Gustav, *Psihologija i alkemija*, Naprijed, Zagreb, 1984.
- Jung C. G., Pauli W., *Tumačenje prirode i psihe*, Globus, Prosvjeta, Zagreb, 1989.
- Jung, Karl Gustav, *Arhetipovi i razvoj ličnosti*, Prosveta, Beograd, 2006.

- Jung, K. G., *Duh bajke*, Art Press, Beograd, b. g.
- Kalve, Žan Luj, *Rolan Bart*, BIGZ, Beograd, 1996.
- Kangrga, Milan, *Heglov filozofski sistem*, у: Georg Vilhelm Friedrich Hegel, *Fenomenologija duha*, Naprijed, Zagreb, 1987.
- Klosowska, Antonjina, *Sociologija kulture*, Čigoja štampa, Beograd, 2001.
- *Књига Постања*, са упоредним преводом епископа Атанасија Јевтића, Београд, 2004.
- Kovačević, Ivan, *Semiologija rituala*, Prosveta, Beograd, 1985.
- Koen M., Nejgel E., *Uvod u logiku i naučni metod*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1982.
- Коларић, Иван, *Логика*, Златибор, 2003.
- Koruga, Đuro, *Informaciona fizika: u potrazi za naučnim osnovama svesti*, Svest – naučni izazov 21. veka, ECPD, Beograd, 1996.
- Коруга, Ђуро, *Информациона физика и свест*, Наука – Религија – Друштво, Београд, 2002.
- Koterel, Artur, *Rečnik svetske mitologije*, Nolit, Beograd, 1998.
- Kristal, Dejvid, *Kembrička enciklopedija jezika*, Nolit, Beograd, b. g.
- *Критика и раст сазнања*, Плато, Београд, 2003.
- Крстић, епископ Данило, *Православни пред изазовима новог светског поретка*, „Не бојте се ја победих свет“, Светигора, Цетиње, 2006.

- Kuvačić, Ivan, *Pogovor*, у: С. Levi-Strauss, *Strukturalna antropologija*.
- Кулишић Ш., Петровић П. Ж., Пантелић Н., *Српски митолошки речник*, Етнографски институт САНУ, Интерпринт, Београд, 1998
- Kun, Tomas S., *Struktura naučnih revolucija*, Nolit, Beograd, 1974.
- Kuper, Dž. K., *Ilustrovana enciklopedija tradicionalnih simbola*, Prosveta-Nolit, Beograd, 1986.
- Lawlor, Robert, *Sacred geometry*, Thames and Hudson, London, 1982.
- Lalović, Branko, *Sve tajne sveta*, Galaksija 153, januar 1985.
- Леви-Строс, Клод, *Дивља мисао*, Нолит, Београд, 1966.
- Levi-Strauss, Claude, *Strukturalna antropologija*, Stvarnost, Zagreb, 1977.
- Levi-Stros, Klod, *Mitologike I*, Prosveta, BIGZ, Beograd, 1980.
- Levi-Stros, Klod, *Struktura i forma*, у: V. Prop, *Morfologija bajke*, Prosveta, Beograd, 1982.
- Lič, Edmund, *Klod Levi-Stros*, Duga, Beograd, 1972.
- Lič, Edmund, *Kultura i komunikacija*, XX vek, Beograd, 2002.
- Лома, Александар, *Мистерија прага*, у: А. Ван Генеп, *Обреди прелаза*, Српска књижевна задруга, Београд, 2005.
- Luhmann, Niklas, *Teorija sistema*, Globus, Zagreb, 1981.

- Majstorović, Stevan, *U traganju za identitetom*, Slovo ljubve – Prosveta, Beograd, 1979.
- Малиновски, Бронислав, *Магија, наука и религија*, Просвета, Београд, 1971.
- Majidi, Fereydun, *Quran, Chemistry, and Code 19* (<http://www.submission.org/miracle/19-chemistry.html>).
- Мелетински, Е. М., *Поетика мита*, Нолит, Београд, б. г.
- Мелетински, Елеазар М., *Аналитичка психологија и проблем порекла архетипских сужеа*, Летопис Матице српске, год. 17-1, књ. 455, св. 1, Нови Сад, јануар 1995.
- *Mensa drugi put*, Galaksija 206, Beograd, jun 1989.
- Милосављевић, Петар, *Логос и парадигма*, Требник, Београд, 2000.
- Милосављевић, Петар, *Обнова логоцентризма*, Књиготворница Логос – Ваљево, Јасен – Никшић – Београд, 2009.
- Милошевић-Ђорђевић, Нада, *Од бајке до изреке*, Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд, 2000.
- Milošević, Nikola, *Predgovor*, у: К. Levi-Stros, *Mitologike I*, Prosveta, BIGZ, Beograd, 1980.
- Милин, Лазар, *Постанак света и човека*, Научно оправдање религије – Апологетика, књига 4, Свети архијерејски синод Српске православне цркве, Београд, 1985.
- Novaković, Staniša, *Predgovor*, у: Kun Tomas S., *Struktura naučnih revolucija*, Nolit, Beograd, 1974.

- Павићевић, Александра, *Да ли су антрополози дужни да буду (не)религиозни (или Прилог проучавању „антрополошког материјала“)*, Теме 4/2009, Ниш, 2009 (у штампи).
- Pandeya, R. C., *Indijska filozofija jezika*, Beograd, 1975.
- Панин, Иван, *Математика и Библија*, Центар за природњачке студије, Београд, 2002.
- Penrouz, Rodžer, *Carev novi um*, Informatika, Beograd, 2004.
- Petrović, Gajo, *Logika*, Dnevnik, Novi Sad, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1998.
- Петровић, Сретен, *Митологија, магија и обичаји*, Српска митологија V, Просвета, Ниш, 2000.
- Петровић, Сретен, *Теоријско-методолошки проблеми у проучавању српске митологије*, Етно-културолошки зборник VII, Сврљиг, 2001/2002.
- Петровић, Сретен, *Културологија*, Чигоја-штампа, Лела, Београд, 2005.
- Piper, Predrag, *Zamenički prilozi (gramatički status i semantički tipovi)*, Institut za strane jezike i književnosti Filozofskog fakulteta, Novi Sad, 1983.
- Platon, *Timaj*, Mladost, Beograd, 1981.
- Plihta, Peter, *Das Primzahlkreuz. Band I: Im Labyrinth des Endlichen*, Qvadropol Verlag, Düsseldorf, 1991.
- Plihta, Peter, *Das Primzahlkreuz. Band II: Das Unendliche*, Qvadropol Verlag, Düsseldorf, 1991.

- Plihta, Peter, *Das Primzahlkreuz. Band III: Die IV Pole der Ewigkeit*, Qvadropol Verlag, Düsseldorf, 1998.
- Plihta, Peter, *Božanski numerički kod – Dešifrovanje zagonetke Univerzuma i koda Primarnog broja*, b. g.; Plichta, Peter, *God's Secret Formula – Deciphering the Riddle of the Universe and the Prime Number Code*, Element Books, 1997.
- Poljanec, R. F., *Pregled gramatike ruskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1964.
- Поповић, Јустин, *Догматика православне цркве*, књ. прва, м-анастир Ћелије, Београд, 1980.
- Проп, В. Я., *Фольклор и действительность*, Наука, Москва, 1976.
- Prop, Vladimir, *Morfologija bajke*, Prosveta, Beograd, 1982.
- Prop, Vladimir, *Historijski korijeni bajke*, Svjetlost, Sarajevo, 1990.
- Раденковић, Љубинко, *Симболика света у народној магији Јужних Словена*, Просвета Ниш, Балканолошки институт САНУ, Ниш, 1996.
- Puzzle sudoku magazin 1, Beograd, 2005.
- Раденковић, Љубинко, *Симболика света у народној магији Јужних Словена*, Просвета – Ниш, Балканолошки институт САНУ, Београд, 1996.
- Радић, Јованка, *Аристотелово учење о појму, речи и категоријама (когнитивно-лингвистички приступ)*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику L, Нови Сад, 2007.

- Радуловић, Лидија, *Сан и смрт – истраживање у приградским насељима Београда*, Етноантрополошки проблеми 10, Београд, 1995.
- Ракић, Радомир, *Терминологија сродства у Срба*, Одељење за етнологију Филозофског факултета, Београд, 1991.
- Раковић Дејан, *Предговор*, у: С. Влајић, *Свест и надузрочни поредак природе*, Мирослав, Београд, 2001.
- Rakočević, Miloje, *Geni, molekuli, jezik*, Naučna knjiga, Beograd, - 1990.
- Ракочевић, Милоје, *О универзалном коду природе*, Просветни преглед 1721, март 1990.
- Rakočević, Miloje, *Logic of the Genetic code*, Naučna knjiga, Beograd, 1994.
- Rakočević, Miloje M., *Univerzalna svest i univerzalni kod*, Svest – naučni izazov 21. veka, Čigoja štampa, Beograd, 1996.
- Rakočević, Miloje, *Genetic code as a unique system*, SKC, Niš, 1997.
- Ракочевић, Милоје, *Хармонија периодног система хемијских елемената*, Флогистон 7, Београд, 1998.
- Ракочевић, Милоје, *Његошев исконски логос 1*, Интерпрес, Београд, 2000.
- Ракочевић, Милоје М., *Рационалност изворне религијске свести на примерима из Библије*, Наука – религија – друштво, Богословски факултет СПЦ, Министарство вера Владе Републике Србије, Београд, 2002.

- Ракочевић, Милоје, *Његошев исконски логос 2*, Интерпрес, Београд, 2003.
- Rakočević, Miloje, *Episteme Biblije: četvrta knjiga i četvrta poruga*, Religija i epistemologija, Dereta, Beograd, 2007.
- Рот, Никола, *Општа психологија*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1985.
- Rot, Arijel, *Nauka otkriva Boga – Pozadina velike kontroverze*, Metaphysica, Beograd, 2007.
- *Руске народне бајке*, Народна књига, Београд, 1963.
- *Svest – naučni izazov 21. veka*, Evropski centar za mir i razvoj, Beograd, 1996.
- *Svest, spavanje, snovi*, Institut za psihijatriju Kliničkog centra Srbije, Beograd, 1999.
- Скробоња, Бранислав, *О рачунању времена и православном календару*, Епархија рашко-призренска, 2000.
- Smit, Antoni D., *Nacionalni identitet, XX vek*, Beograd, 1998.
- Соколов, Е. В., *Културологија*, Просвета, Београд, 2001.
- *Spisi o kulturi (izbor tekstova sačinio Zoran Avramović)*, Beograd, 2006.
- Stajm, Marej, *Jungova mapa duše*, Laguna, Beograd, 2007.
- Sudoku extreme, Beograd, 2007.
- Sheldrake, Rupert, *A New Science of Life*, J. P. Tarcher, inc., Los Angeles, 1981.

- *Teorije jezika teorije učenja – Debata između Žana Pijažea i Noama Čomskog*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, 1990.
- Talbot, Majkl, *Holografski univerzum*, Artist, Beograd, 2006.
- Тодоровић, Ивица, *Бајковити мотиви у сновима и веровањима становништва сврљичког краја*, Етно-културолошки зборник V, Сврљиг, 1999.
- Тодоровић Ивица, *Феноменологија воде – општи митско-обредни контекст*, Бдење 7, Сврљиг, 2004.
- Тодоровић, Ивица, *Прилог реконструкцији базичног митолошког кода српске народне религије – Митска бића Тамнаве*, Гласник Етнографског института САНУ LII, Београд, 2004.
- Тодоровић, Ивица, *Ритуал ума – Значење и структура литијског опхода*, Етнографски институт САНУ, Посебна издања 53, Београд, 2005.
- Тодоровић, Ивица, *Митска истина Срба – Анализа митских сагледавања улоге и значаја српског народа*, Звоник, Београд, 2005.
- Тодоровић, Ивица, *Приоритети савремене етнолошко-антрополошке науке у Србији*, Зборник Етнографског института САНУ 21, Београд, 2005.
- Тодоровић, Ивица, *Слично и супротно – прилог проучавању комуникацијске структуре магијског мишљења у народној медицини*, Етно-културолошки зборник XI, Сврљиг, 2006/2007.

- Тодоровић, Ивица, *Резултати истраживања обреда литија – допунски осврт*, Зборник Етнографског института САНУ 23, Београд, 2007.
- Тодоровић, Ивица, *Иницијацијска структура и значење српске бајке – етнолошки контекст*, Probleme de filologie slavă XV, Timișoara, 2007.
- Тодоровић, Ивица, *О јединственом систему елемената културе*, Зборник Етнографског института САНУ 24, Београд, 2008.
- Тодоровић, Ивица, *Проблематика реконструкције јединствене системске основе културних феномена*, Зборник Етнографског института САНУ 25, Београд, 2008.
- Тодоровић, Ивица, *Митске представе и идентитет у Горњем Полимљу и околним областима*, Милешевски записи 8, Пријепоље, 2009 (у штампи).
- Толстој, Никита Иљич, *Језик словенске културе*, Просвета, Ниш, 1995.
- Tomić, Zorica, *Komunikologija*, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2000.
- Toporov, Vladimir N., *Kosmološki izvori prvih istorijskih opisa*, Treći program 42, leto 1979.
- Топоров, В. Н., *Мимопоетски модел света*, Мостови, год. XV-II, св. 2 (66), Београд, април-јун 1986.
- Toporov, V. N., *Drvo sveta*, Savremenik 9-10, 1986.
- *Traži se novi Darwin*, Galaksija 168, april 1986.

- Trebješanin, Žarko, *Predgovor*, у: К. Г. Jung, *Arhetipovi i razvoj ličnosti*, Prosveta, Beograd, 2006.
- *The special position of the number 19 in the construction of the fractal triangle* (<http://www.greatdreams.com/grace/170/171pl19chem.html>).
- *The Number of the numbers of the Mathematics* (<http://www.greatdreams.com/grace/170/173pl19pascal.html>).
- Фајерабенд, Паул, *Наука као уметност*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Матица српска, Нови Сад, 1994.
- Fakir 60, *The Koran & the Code 19 in the Chemistry* (<http://www.greatdreams.com/grace/170/171pl19chem.html>).
- фон Франц, М. Л., *Процес индивидуације*, у: К. Г. Јунг, *Човек и његови симболи*, Народна књига, Алфа, 1996.
- From, Erih, *Zdravo društvo*, Rad, Beograd, 1980.
- *Хармонија у природи, науци и уметности кроз историју*, Флогистон 7, Београд, 1998.
- Hegel, Georg Vilhelm Fridrih, *Fenomenologija duha*, Naprijed, Zagreb, 1987.
- Хендерсон, Џозеф Л., *Древни митови и савремени човек* у: К. Г. Јунг, *Човек и његови симболи*
- Хофштетер, Даглас Р., *Гедел, Ешер, Бах – Једна бескрајна златна нит*, Просвета, Београд, 2002.

- Чанак, Милош, *Математика и музика – Истина и лепота – једна златна хармонијска нит*, Завод за уџбенике, Београд, 2009.
- Šešić, Bogdan, *Logika i naučna metodologija*, Naučna knjiga, Beograd, 1962.
- Шијаковић, Богољуб, *О науци и религији у савременом свијету живота*, Наука – Религија – Друштво, Београд, 2002.
- Шпис Л., Гавела Б., *Руски у 100 лекција*, Просвета, Београд, 1968.
- Šredinger, Ervin, *Šta je život? Um i materija*, Kultura, Beograd, 1980.
- Шулце, Вернер, *Лечење и здравље у музици и хармонији*, Флогистон 7, Београд, 1998.

Summary

The Holly Structure:

In Search for a Unique Foundation of Cultural Phenomena

The necessity of studying the universality of widespread codes (structures, patterns, systems) in the second half of the 20th century was especially accentuated in the works of French anthropologist, Claude Lévi-Strauss. The founding idea of Lévi-Strauss is the that the human brain systematically processes organized, that is, structured units of information that combine and recombine to create models that sometimes explain the world, but also sometimes suggest imaginary alternatives, and sometimes give tools with which to operate in it. The task is not to account for why a culture takes a particular form, but to understand and illustrate the principles of organization that underlie the onward process of transformation that occurs as carriers of the culture solve problems that are either practical or purely intellectual. This perspective extended well into numerous variants of natural as well as social sciences and humanities. The perspective required an emphasis on multidisciplinary approach, along with elaboration of certain methodologies; however, these requirements somewhat slowed down the development of the perspective, at least in the standard scientific circles, still dominated, at the time, by ideas of specific specialization. In time, a need to unify the separated pieces of the reality became more and more obvious, calling for an application to perceive our reality in a different light.

Closely related with these and similar understandings/priorities, this book discusses the question of existence of related structural and semantic patterns in different cultural phenomena. Furthermore, the book presents comparisons between the existences of specific harmonious-symmetrical patterns with analogous structures within the most important natural phenomena. The conclusion brought about

is that there is a unique structure within the basis of key phenomena of cultural and natural realities. This conclusion is supported by many examples (ranging from linguistic and logical structures, to elaborated systems of Biblical numbers and the unique system of chemical elements, etc.). Furthermore, this kind of approach allows studies of cultural contexts to be extended far and away from limited borders determined by the approach lacking multidisciplinary perspective, which, thus, does not allow a perception of the whole.

The existence of related and identical structural patterns in various phenomena has allowed an attempt to reconstruct a unique system of cultural elements, i.e., a construction of direct and well defined model that incorporates the most significant elements. A road towards the reconstruction of the unique system framework is paved by the works of many authors (Claude Levi-Strauss, V. Prop, M. Eliade, A. Van Gennep, V.N. Toporov, C.G. Jung, B. Malinowski etc.), who have attempted to summarize multiple levels of various aspects within phenomenon of culture into simple and enclosed structural frame. In addition, if we take into account my own direct findings (about reconstruction of primary linguistic and logical models and primary mythical frame), along with appropriate modification of the system emphasized by the others, we achieve real conditions to perceive a possibility of existence of a unique system, which brings together individual elements/ subsystems.

This kind of research – displaced until today in ethnology/ anthropology – directly reassess the dominant patterns in scientific paradigm, and discusses the existing, specific structural foundations of the cultural reality as a whole, thus allowing a better insight into essences of social occurrences.

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Ивица Тодоровић је рођен 18. децембра 1971. године у Подгорици, од оца Ратомира и мајке Вере. Основну школу је похађао у Шапцу и Београду, а средњу школу – у Београду (Десета и Земунска гимназија). Након тога (1990. године) уписао је студије на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду. Студије је започео 1991. године, након одслужења војног рока, и завршио их у року – 1996. године, са највећим општим успехом у генерацији (9,42) и оценом на дипломском испиту 10,00. После дипломирања, исте године, уписао је и постдипломске студије, такође на Одељењу за етнологију и антропологију, а примљен је као студент са највишом просечном оценом. Био је стипендиста Фондације за развој научног и уметничког подмлатка и Министарства за науку Републике Србије.

Од друге половине 1999. године ради у Етнографском институту САНУ у Београду. Године 2000. одбранио је магистарску тезу под насловом *Анализа митских сагледавања улоге и значаја српског народа* (просек оцена на постдипломским студијама износио му је 9,80). Докторску дисертацију на тему *Значење и структура латијског опхода* одбранио је 2003. године, и тако стекао титулу доктора етнологско-антрополошких наука, а затим и звање научног сарадника у Етнографском институту САНУ. Био је члан Менсе (IQ>150) и редакција неколико научних часописа. Радио је на више научних пројеката које је финансирао Министарство за науку Републике Србије, и као резултат ових ангажовања написао је велики број научних радова, чланака и текстова, уз две обимне монографије: *Ритуал ума* (Посебна издања Етнографског института САНУ 53, Београд, 2005, 495 страна) и *Митска истина Срба* (Звоник, Београд, 2005, 446 страна; прва награда на Сајму књига у Бањалуци 2005. године – *Ступље*).

Тренутно је, као истраживач Етнографског института САНУ, ангажован на пројекту Министарства за науку и технолошки развој РС – *Србија између традиционализма*

и модернизације: Етнолошка/антрополошка проучавања културних процеса у Србији, а као стручни консултант и сарадник био је ангажован на још неколико пројеката (*Енциклопедија српског народа*, *На светим водама Лима*, *Истраживање подјеличких села* итд.). Обављао је етнолошка теренска истраживања у различитим областима Србије и Црне Горе. Објављивао је радове у бројним научним и стручним часописима. Учествовао је на већем броју (међународних и домаћих) научних скупова у земљи и иностранству. Држао је предавања, написао већи број рецензија (Зборник ЕИ САНУ, Гласник ЕИ САНУ, Посебна издања Гласника ЕИ САНУ, Музеум, Зборник радова Народног музеја у Чачку, Етнокултуролошки зборник итд.) за научне радове и монографије, учествовао у бројним научним дискусијама и промоцијама књига, наступао у медијима, ангажовао се у акцијама и пројектима везаним за промоцију традиционалне културе.

Основно поље интересовања су му истраживање митологије и сакралних текстова, односно – културних образаца и идејних система традиционалне и савремене духовне културе, као и проблематике порекла Срба. Његов приступ првенствено је усмерен на разоткривање и реконструкцију базичних структурних модела, у контексту мултидисциплинарних истраживања културне стварности и заснивања јединствене теорије културе.

Учествовао је у раду и активностима више научних и културних удружења и институција. Бави се и књижевним радом: објављивао је у већем броју књижевних часописа и публиковао књиге. Ожењен је (супруга Вера) и отац је два детета (ћерка Марија и син Михаило).

ISBN 978-86-7587-059-3

Ивица Тодоровић

СВЕТА СТРУКТУРА